

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

ANUL XX

1-3

1970

C U P R I N S U L

† NICOLAE, MITROPOLITUL BANATULUI: Importanța cultului în viața Bisericii	3
---	---

BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII

Pr. prof. dr. CORNELIU SIRBU: Ideea de unitate bisericească în cadrul creștinismului actual	7
---	---

S T U D I I

Pr. prof. PAUL VERGHESE: Data Paștilor și revizuirea calendarului în Bisericele Ortodoxe	20
Pr. prof. dr. PETRU REZUȘ: Teologia contemporană a „Morții lui Dumnezeu”	38
Pr. prof. dr. MILAN ȘESAN: Teologia ortodoxă în secolul al XVI-lea	52
Ierom. ANTONIE PLAMADEALA: Cîteva probleme în legătură cu Ebed-Yahve în Deutero-Isaia — Preliminarii la o Teologie a slujirii	70
Prot. IOAN TIHII: Atitudinea lui Hristos față de om	98

I N D R U M Ă R I O M I L E T I C E

Diacon IOAN GAȘPAR: Calea desăvîrșirii prin Hristos	107
Pr. ALEXANDRU SINITEAN: Dăruirea de sine	100
Prot. PETRU BOGDAN: Chemarea la fericire	111
Prot. PETRU BOGDAN: Timpul trupului — răstimpul sufletului	112
Diacon GAVRIL CERNAUȚEANU: Jertfa euharistică	11

P R O B L E M E L I T U R G I C E

Prof. VASILE VARADEAN: Indrumări practice privind recitativul liturgic și cîntarea în comun	118
---	-----

D O C U M E N T A R

FLORIAN MOLDOVAN: Activitatea de bibliofil și publicist a preotului Emilian Micu în slujba idealurilor naționale românești	130
T. G. BULAT: O carte bisericească pentru Banat, tipărită la Iași în anul 1765	133
V. H. BUNEA: Un manuscris din Caransebeș în Biblioteca Națională din Viena	145
Prof. ATANASIE POPA: Texte ale „Doxologiei” din veacul XVII	153

C R O N I C A B I S E R I C E A S C Ă

Jubileul Bisericii Ortodoxe Sirbe. Delegație catolică în vizită la Patriarhia Ecumenică. Studiu asupra mărturiei creștine și prozelitismului. Dialogul între creștini și aderenții altor religii. Deschiderea celui de al 18-lea semestru al Institutului Ecumenic. Canonizarea unor martiri catolici și ecumenismul. Stadiul traducerii ecumenice a Bibliei. Acțiuni pentru cauza păcii. Bisericele în slujba păcii. Un important document al păcii. Decesul profesorului Iozsef L. Hromadka. Noi doctorii „honoris causa” ai Institu-

PV 1

MITROPOLIA BANATULUI

1-3

ANUL XX 1970

Biblioteca Municipală
Timișoara

~~P. 14.389-~~

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

MITROPOLIA
BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE

Președinți :

I. P. S. Nicolae, Mitropolitul Banatului
P. S. Teoctist, Episcopul Aradului

Membri :

- P. C. Pr. Ion B. Mureșianu, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului
- P. C. Pr. Petru Sălăgeanu, consilier la Episcopia Aradului
- C. Diacon Sorin Cosma, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș

Redactor responsabil : P. Cuv. Timotei Sevcicu, vicarul Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului

*Redacția și Administrația :*Arhiepiscopia Ortodoxă Română, Timișoara 1,
blv. Victoriei nr. 7

Importanța cultului în viața Bisericii

După ce veacuri de-a rîndul lumea a bătătorit cărări obișnuite care au dus la structuri, formule și deprinderi anume, s-a trezit pusă dintr-o dată în fața unor probleme neîntîlnite anterior. S-au dezlănțuit mutații ce au cuprins în angrenajul lor toate compartimentele vieții umane. Chiar sectoarele cu cele mai stabile fundamente trec azi prin frămîntări care nu pot și nu trebuie să fie ignorate.

De la aceasta nu fac excepție nici religiile. Credincioșii se văd confrunțați cu situații pe cît de obișnuite în latura lor etern umană, tot pe atît de inedite în măsura în care se leagă de existența unor inși trăind într-un loc și epocă precise. Iar cînd ne referim la religii ne gîndim, cum e firesc, în primul rînd la aceea căreia aparținem. Intr-adevăr, creștinismul nu e rămas în afara generalei căutări de mai adecvate soluții capabile să corespundă exigențelor contemporane. Transpusă pe plan religios, o atare situație duce inevitabil la nenumărate întrebări majore cum ar fi, bunăoară, aceea dacă învățătura evanghelică mai este în stare, și pînă la ce punct, să dea răspuns preocupărilor vremii de așa manieră încît să ajute generalul mers înainte.

Bisericele sînt de aceea angajate într-un efort de obligatorie definire a pozițiilor proprii și de precizare a căilor de urmat. Pe această linie, în ciuda aparențelor, s-a dovedit ca absolut necesară lămurirea formelor și

sensurilor cultului. Am spus în ciuda aparențelor, intrucât la prima vedere cultul ar constitui o latură secundară a creștinismului și în general a religiei. În realitate însă, „expresia cultică este interioară germenului inițial a fenomenului religios el însuși” (P. A. Audet, *Foi et expression cultuelle*, în vol. *La Liturgie après Vatican II*, Col. *Unam Sanctam* nr. 66, Paris, 1967, p. 346). Între religie și cult a fost și va fi totdeauna cea mai strînsă legătură. Și ceea ce se potrivește religiei în general, se aplică mai ales creștinismului.

Ca modalitate de exprimare a credinței în Dumnezeu, cultul este — am putea afirma — cel mai susceptibil influențelor venite din partea mediului în care trăiește obștea credincioșilor de-a lungul veacurilor. Și totuși în creștinism el prezintă aspectele cele mai constante și conservatoare. Desigur la mijloc e vorba de o simplă impresie cauzată de încetineala unei evoluții ce în realitate există totuși. Specialiștii ar putea-o oricînd dovedi cu lux de amănunte. Cum se prezintă însă situația azi? Tendințele de primenire au un corespondent în cele ale cultului?

Fără doar și poate există și aici semne care indică tendința unei înnoiri. Ea se orientează în două direcții: pe de-o parte înlăturarea adausurilor aparținînd unor perioade determinate și, pe de altă parte, adaptarea la specificul contemporan.

A fost o vreme cînd cultul predomina și umplea într-un fel viața credincioșilor, dintr-o necesitate obiectivă impusă de condiții istorice prea bine cunoscute. Atunci el s-a dezvoltat extrem de mult comparativ cu ceea ce a fost la început. Cînd timpurile s-au schimbat, cele ce au fost necesare oarecînd s-au dovedit lipsite de importanță și încetul cu încetul au căzut în desuetudine.

Aceste două tendințe sînt astăzi adînc resimțite în comunitățile creștine aparținînd tuturor confesiunilor. Unii găsesc modalități potrivite spre a le rezolva, alții în schimb eșuează în soluții pe cît de formale tot pe atît de străine înțelegerii mulțimilor.

Cît privește Ortodoxia, factorii de răspundere sînt extrem de atenți la evoluția vieții bisericești în latura ei cultică. În ciuda acuzei de „mumiificare” sau „anhi-lozare” ale cărei ecouri se mai auzeau pînă nu demult (vezi de ex. Robert Will, *Le culte*, t. I, Strasbourg-Paris, 1925, p. 6), ei apreciază nu fără dreptate că realitățile de fiecare zi vor fi acelea care vor indica soluțiile de adoptat, înnoirile decurgînd firesc din necesități puternic resimțite de majoritatea credincioșilor. Avem de-a face cu o prudență ce întîmpină justificată apreciere (cf. Pr. prof. Ene Braniște, *Probleme de actualitate ale Bisericii de azi*, în rev. *Ortodoxia*, an. XXI, nr. 2, aprilie-iunie, 1969, pp. 197—215). De aici nu urmează însă că trebuie respinse și condamnate semnele care indică nevoi evidente ale contemporaneității. Dimpotrivă față de ele se impune deosebit de multă receptivitate și înțelegere.

Pornind de aici cum și de la aprecierea rolului important ce-l împlinește cultul în viața credincioșilor, socotim că e o datorie să i se acorde întreaga atenție. Înainte de orice stă în sarcina oricărui slujitor al altarului să officieze toate serviciile religioase corect și cu bună cuviință, respectînd indicațiile tipiconale oficiale, renunțînd la rutină și automatism. Există atît primejdia bunului plac și tendința de a inova, cît și ispita leneviei și indiferenței, unele și altele la fel de păgubitoare. Vom remarca cu toate acestea distanțarea progresivă a oficianțului sacru de restul credincioșilor participanți la serviciile religioase. Măsurile luate de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, indicațiile stăruitoare ale Prea Fericitului Patriarh Justinian privind cultul și cu osebire generalizarea cîntării în comun, demonstrează pînă la evidență necesitatea restabilirii legăturii firești ce trebuie să existe între preotul slujitor și credincioși.

Participarea credincioșilor alături de preot la serviciile religioase este una din notele caracteristice ale Ortodoxiei care nu se cade a fi știrbită mai ales într-o epocă dominată atît de mult ca a noastră de spiritul comunitar (Pr. prof. Petre Vintilescu, *Funcția eclesio-*

logică sau comunitară a liturghiei, în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, an. LXIV, nr. 1—3, ianuarie—martie 1946, pp. 1—28; Prof. I. Bria, *Aspectul comunitar al dumnezeieştii euharistii*, în rev. *Studii Teologice*, seria II, an. XI, nr. 7—8, septembrie—octombrie 1959, pp. 417—427). De altfel o activă obşte a credincioşilor este singura în măsură să arate care părţi ale cultului vor necesita adaptări la nevoile noi ale epocii prezente, mai mult decât teoreticienii care din birou ar încerca să dea soluţii ori să impună formule.

Aşa stînd lucrurile, dorim să adresăm şi pe această cale insistent îndemn tuturor sfinţilor slujitori ai altarului de a fi cu cea mai mare băgare de seamă asupra laturei liturgice a activităţii lor pastorale neuitînd că, potrivit vorbeii Sfîntului Apostol Pavel, fiecare „e luat dintre oameni şi pus pentru oameni spre cele către Dumnezeu” (Evrei 5, 1).

† NICOLAE

Mitropolitul Banatului

BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII

IDEEA DE UNITATE BISERICESCĂ ÎN CADRUL CREȘTINISMULUI ACTUAL

de: Pr. prof. dr. CORNELIU SIRBU

În această epocă de intens reviriment ecumenist, ideea de unitate bisericească desfășoară un rol de seamă în cadrul năzuințelor de refacere a unității dintru început a Creștinismului. De aceea, ne propunem ca în studiul de față să prezentăm ideea de unitate bisericească în cadrul Creștinismului din zilele noastre.

Din păcate, ideea de unitate bisericească se prezintă sub diferite aspecte în cadrul Creștinismului actual. Căci în fond fiecare confesiune posedă — tocmai fiindcă este confesiune — o concepție proprie despre Biserică, care include o înțelegere specifică a unității bisericești. Astfel, *conceptul despre unitatea bisericească este determinat de conceptul despre Biserică.*

Cum s-a ajuns la această situație? Din veacul al IX-lea și mai ales de la Reformă (veacul al XVI-lea) încolo, dogma despre Biserică devine un punct de controversă și de diferențiere între creștini. Consecința acestui fapt este că astăzi stăpânește între creștini o disensiune (un dezacord) considerabilă tocmai în ce privește concepția despre Biserică.

Odată cu Marea Schismă (1054) și cu Reformațiunea, desfășurarea normală a dezvoltării Bisericii creștine se întrerupe. De acum, prin separație de tipul Bisericii ecumenice și prin reducere de la ceea ce era ea, se pierde treptat din integritatea de substanță a Bisericii vechi neîmpărțite în raport direct proporțional cu distanțarea de aceasta atât pe linie teoretică-doctrinară cât și pe linie practică. Astfel, de la Tradiția ecumenică a Bisericii celei una se ajunge cu vremea la diferite tradiții bisericești-istorice, care diversifică complex și multiplu concepția despre Biserică: formațiunile actuale din cadrul Creștinismului văd în chip diferit esența (ființa) și structura Bisericii.

Or, această situație de divergență, de diferențiere și de contradicție în ce privește ființa și structura Bisericii se răsfrânge adânc și asupra atributului de „una” al Bisericii. În consecință, cu toate că Sinodul II Ecumenic a definit unicitatea și unitatea Bisericii ca bun comun pentru toți credincioșii creștini, totuși atri-

butul de „una” al Sfântului Așezământ de mîntuire este înțeles și pus în practică în chip diferit de către credincioșii creștini. Căci ideea de unitate bisericească se dezvoltă și se manifestă în mediul, în spiritul și în condițiile proprii diferitelor formațiuni creștine, care fac ca ideea de unitate bisericească să se diferențieze confesional.

De aici rezultă faptul că astăzi toate formațiunile creștine cred că Biserica lui Iisus Hristos este una, dar se diferențiază complex și multiplu în conceperea teoretic-doctrinară și în traducerea în practică a unității Bisericii. Diferitele moduri de a gândi teologic și de a realiza practic unitatea Bisericii lui Iisus Hristos se reduc în esență la următoarele trei: 1) tipul ortodox, 2) tipul romano-catolic și 3) tipul protestant.

Din motive de ordin metodic, în studiul nostru vom prezenta aceste trei tipuri după cum urmează: 1) tipul romano-catolic, 2) tipul protestant și 3) tipul ortodox. Adoptăm această ordine nu pentru că tipul ortodox ar deține locul ultim ca valoare și importanță, ci pentru că el constituie unghiul din perspectiva căruia se poate face aprecierea corespunzătoare a celorlalte două.

1. TIPUL ROMANO-CATOLIC

Constituită în separare și deosebire de doctrina și practica Bisericii vechi nedesbinate, eclesiologia romano-catolică se diferențiază de linia autentic creștină și duce la o *concepție specifică despre structura și unitatea Bisericii*.

Deosebirile importante, care separă Romano-Catolicismul de Ortodoxie, nu provin din învățături fundamentale deosebite cu privire la ființa (esența) Bisericii. Căci în ce privește ființa Bisericii și instituirea ierarhiei bisericești de către Dumnezeu, Romano-Catolicismul este de acord în esență cu Ortodoxia. Ele, adică aceste deosebiri importante, devin din denaturarea bazei eclesiologiei prin lărgirea sensului Tradiției spre a putea introduce inovații și prin însușirea primatului papal de jurisdicție.

La fel cu Ortodoxia, Romano-Catolicismul învață că ființa Bisericii constă din îmbinarea indisolubilă a două elemente: a elementului *divin* cu elementul *uman*, primul fiind principiul generator de viață și cel durabil, iar al doilea fiind manifestarea exterioară a celui divin și organul indispensabil al acțiunii lui mîntuitoare. Ca atare, Biserica are două laturi fundamentale și constitutive: I. una transcendentă, suprafirească sau harismatică și II. una imanentă, pămîntească sau socială. Căci în ființa Bisericii trebuie să vedem divinul și umanul la un loc la fel ca în divino-omenitatea lui Iisus Hristos. Elementul divin dă caracterul *nevăzut* al Bisericii iar elementul uman îi imprimă însușirea de așezământ *văzut* (instituție).

Diferențierea față de Ortodoxie a Romano-Catolicismului începe prin accentuarea unilaterală și exagerată a laturii văzute-instituționale a Bisericii. Ea se adâncește, apoi, prin două devieri în ce privește sistemul de conducere a Bisericii: primatul papal de jurisdicție și infailibilitatea episcopului Romei, care afectează profund însăși structura Bisericii: Biserica este concepută ca o monarhie absolutistă cu organizație centralistă pusă cu totul în mâinile papei. Odată cu acestea, sînt date premisele principale și fundamentale ale ideii și poziției romano-catolice în materie de unitate bisericească.

Conjugate cu tendința de expansiune și de dominație universală, moștenită de la Roma veche, aceste premise duc la cristalizarea tipului romano-catolic în conceperea și practicarea unității bisericești.

Cheia de boltă a concepției romano-catolice despre unitatea bisericească este ideea papală cu toate implicațiile și consecințele ei. Căci determinanta principală, care dă perspectiva din care este privită și concepută unitatea bisericească, este *primatul papal de jurisdicție*. Ea inspiră și călăuzește deciziv concepția romano-catolică despre unitatea bisericească, care culminează în pretenția: *acceptarea primatului papal de jurisdicție universală este condiția și garanția unității bisericești*.

Cu toate că acceptă în general — ca și noi ortodocșii — că principiile unității bisericești sînt unitatea credinței, unitatea de cult și unitatea de organizație, Romano-Catolicismul introduce în teologia creștină o *concepție nouă* despre unitatea bisericească. Punînd accent principal pe unitatea din afară și de organizație, susține că unitatea bisericească constă în concentrarea puterii bisericești în mâinile papei, care o garantează prin unitatea conducerii. Astfel, *temelia pe care stă unitatea Bisericii este comuniunea cu Roma*.

În baza primatului papal de jurisdicție, se pretinde că papa — în calitatea sa de „arbitr veritatis” infailibil — deține plenitudinea Adevărului revelat și a puterii mîntuitoare. Ca atare, Biserica condusă de el posedă substantia Ecclesiae și — în consecință — este Una Sancta în devenire și tinzînd către desăvîrșire. Ea este singura Biserică adevărată, în posesiunea plenitudinii harului și adevărului. De aceea, ea se socotește pe sine ca „Biserica mamă” a celorlalte Biserici creștine, care îi datorează supunere ca „fiice”, care posedă numai fragmente din realitatea Bisericii celei una. În consecință, *unitatea bisericească constă în „întoarcerea” tuturor celorlalți creștini la „sinul” ei „matern” ca la baza unică și obligatorie a unirii*. Drumul îndreptării, recăpătării și mîntuirii lor este cel care duce la Roma.

Cît privește principiul și dimensiunile *acordului în doctrină*, ca cerință și bază a unității bisericești, Romano-Catolicismul

susține pe cel *maximal* cerînd recunoașterea întregului său fond dogmatic, așa cum l-a sporit și-l sporește mereu prin definiții papale. Căci parte integrantă din concepția sa despre refacerea unității bisericești este și teza că noile dogme acceptate de el sînt juste și obligatorii pentru toți creștinii.

Dar cerința primă și fundamentală a unității bisericești este *acceptarea primatului papal*, întrucît este necesară existența unui centru al unității și a unei legături unitare. Ca atare, primatul papal este „problema cheie” a reunirii Bisericilor. El este necesar pentru existența întregii creștinătăți.

Ca element constitutiv al Bisericii adevărate și ca deținător al primatului de învățătură și de jurisdicție, *papa este principiul, fundamentul și centrul unității bisericești*. Cu papa stă și cade unitatea bisericească. Cine se desparte de papa, se desparte pur și simplu de Biserica cea adevărată. De aceea, cîtă vreme nu va fi recunoscut primatul papal de către toți creștinii, va fi schismă și dezbinare în sinul Creștinismului.

De aceea, unitatea se reduce în fond la recunoașterea primatului papal. Unitatea bisericească constă în concret într-o monarhie papală absolutistă întinsă în spațiul întregii lumi creștine.

Din toate acestea rezultă că, calea propusă de Romano-Catolicism pentru refacerea unității bisericești este aceea a *subordonării* tuturor creștinilor unui monarh absolut și infailibil, calea *supunerii necondiționate* a tuturor creștinilor față de autoritatea papei de la Roma. Ea duce la o unitate exterioară lipsită de libertate.

Convinsă că posedă singură adevărul și că este datoare a-l apăra și impune tuturor, Roma papală face din problema unității creștine o chestiune de „convertire”, de „prozelitism”. În această privință este concludentă afirmația unui unionist de spirit irenic : „... prozelitismul rămîne privilegiul celor ce au conștiința de a poseda adevărul. Frații noștri separați nu pot să ne reproșeze această purtare pe care o impune logica credinței noastre”.

Cu toată schimbarea de ton și de formă din unele documente ale Conciliului II Vatican în frunte cu decretul „De Oecumenismo”, concepția romano-catolică despre unitate și despre unire rămîne aceeași : neschimbată în esența ei. Intre altele, acest lucru îl vădește faptul că schema „De Ecclesiis orientalibus catholicis”, care se ocupă în prima linie de Bisericile unite, este turnată în spiritul vechiului uniaticism. Dovadă în acest sens este încurajarea adusă Bisericilor uniace în sensul dezvoltării și prosperității lor, însoțită de o *nuanță prozelitizantă* care iese la iveală prin întrebuintarea termenului „rit” cînd este vorba despre legile privind modalitățile trecerii neromano-catolicilor la riturile orientale.

2. TIPUL PROTESTANT

Născut dintr-un act de revoltă religioasă-morală împotriva Bisericii Romano-Catolice, Protestantismul se dezvoltă într-o *direcție antibisericească și antitraditională*. Logica și concepția antibisericească a Reformei atacă și contestă Biserica tradițională, pe care o consideră coruptă și nelegitimă. În consecință, Protestantismul abandonează noțiunea tradițională de Biserică, întrucât nu se încadrează în noțiunea propriu-zisă de Biserică. Ceea ce aduce după sine faptul că nu se poate acomoda cu corpul vizibil al Bisericii și nici nu se poate organiza în sistem bisericesc cu formele și atribuțiile necesare Bisericii. Căci Reforma atacă și contestă — până la urmă — însăși ideea dogmatică despre Biserică.

Toate aceste neajunsuri se răsfrâng în mod negativ asupra unității. Dovadă despre aceasta este faptul că Protestantismul ajunge — în desfășurarea lui — la o fărâmițare anarhică lipsită de o unitate bisericească omogenă. Diferitele direcții ale Reformei duc la desfacerea în comunități deosebite, care se exclud una pe alta.

Este adevărat că țelul Reformațiunii nu este nicidecum împărțirea sau dezbinarea creștinătății. Dimpotrivă, ea urmărește restabilirea Bisericii celei una de la început. Insuși Luther nu urmărește să întemeieze o Biserică nouă, ci numai să purifice Biserica creștină în armonie cu Evanghelia. Dar diferitele direcții, pe care le ia Reforma în desfășurarea ei, îngreunează realizarea țelului inițial.

Din opoziție față de concepția romano-catolică, Protestantismul accentuează în mod unilateral și exagerat partea nevăzută-transcendentală a Bisericii, afirmând că Biserica *invizibilă*, este o Idee. Și anume, Biserica este o comuniune a sfinților, adică a membrilor uniți prin credință cu Domnul, necunoscuți sub aspect exterior. Scurt: Biserica este comunitatea nevăzută a sfinților de pretutindeni. Astfel, după definiția completă și sumară a Augustanei 7, Biserica este „societatea sfinților (congregatio sanctorum), în care se predică curat Evanghelia și se acordă Sf. Sacramente conform Evangheliei”. Unde se săvârșește acest lucru, acolo este Evanghelia în funcție, acolo este Hristos însuși prezent, acolo este deci Biserica. Predica adevărată și săvârșirea corectă a Tainelor sînt unicele note ale Bisericii. De aceea, pentru adevărata *unitate* a Bisericii este suficient „ca acolo Evanghelia să fie predicată unanim după judecata pură și Sacramentele să fie oferite potrivit cuvîntului dumnezeiesc”. Din contră, pentru unitatea Bisericii nu trebuie să stăpînească uniformitate cu privire la tradițiile omenești și la uzurile externe.

Intrucît este cu neputință ca această societate interioară să nu se manifeste și în mod exterior, Protestantismul acceptă și o

Biserică văzută, dar aceasta nu este nicidecum manifestarea deplină a ideii de Biserică nevăzută. De aceea, în sens propriu nu i se pot atribui nici cuvântul Biserică, nici atributele de „una, sfântă, sobornicească și apostolească”, care se cuvin numai Bisericii nevăzute. Căci pentru protestanți, în sens propriu, „una, sfântă, sobornicească și apostolească” este Biserica interioară: *una*, pentru că este sub stăpânirea unui singur Domn Iisus Hristos și posedă o singură credință, fiind pururea în acord cu ea însăși, în toate, fără erezii și schisme.

Cînd este vorba să precizeze care sînt elementele prin care unitatea invizibilă devine vizibilă, protestanții emit păreri diferite. Unii spun: în primul rînd în iubire; alții: în rugăciune și viață în Dumnezeu; alții: în Sf. Scriptură și Sf. Taine (Botez și Euharistie); alții merg mai departe: în învățătură, Sf. Taine și ierarhie (anglicanii).

În felul acesta, *protestanții reduc unitatea aproape cu totul la ceva interior și spiritual*. Ei uită că cei ce ar fi socotiți ca fiind în mod singular în Iisus Hristos, ca o Biserică nevăzută, nu sînt deplin în Iisus Hristos pînă ce nu sînt împreună cu ceilalți frați în credință și pînă ce nu se manifestă în planul vizibil această unire a lor în Iisus Hristos.

De altfel, principiile protestante despre Biserică — dezvoltate consecvent — duc de fapt la suprimarea Bisericii exterioare și deschid drum spre ideea unui contact nemijlocit cu Dumnezeu. Căci spiritualizarea unilaterală și excesivă a noțiunii de Biserică duce la dizolvarea ideii de comunitate, la individualism religios și la subiectivism, care au drept urmare descompunerea și anarhia specifice Protestantismului.

Acest proces de subiectivizare a corpului bisericesc a fost ușurat de *pierderea în mare măsură a substanței bisericești autentice*. Lipsită de bazele obiective ale unității: Adevărul revelat și dumnezeiescul Har, și anume de primul prin interpretarea lui contradictorie și prin alunecarea în diferite păreri cu privire la unitatea în adevăr, iar de al doilea prin anularea Sfintelor Taine ca mijloace obiective de împărtășire a puterii sfințitoare și unificatoare, Biserica protestantă devine o Biserică „*aharică*”. În felul acesta, ființa Bisericii protestante se descompune și diluează aproape total și aspectul ei ca Trup tainic al Domnului — înțeles ca un organism haric este aproape desființat. În consecință, Biserica protestantă se coboară în rîndul unei simple organizații omești cu caracter asociaționist, bazată pe unitatea *morală* a membrilor ei, dar lipsită de temeiurile obiective ale unității reale. Ea nu este decît o *organizație religioasă nebisericească*. Căci fără lucrarea Sfîntului Duh, creatoare de sfințenie în viața creștină, nu poate fi Biserică propriuzisă, în plenitudinea ei, ca realitate comunitară cu totul deosebită de comunitățile sociale pur lumești.

În consecință, *Biserica nu există ca o comunitate care să-i unească pe toți.*

Datorită condițiilor în care se ivește și se dezvoltă, Protestantismul nu poate păstra substanța Bisericii și nici unitatea ei. De aceea, se refugiază la Biserica nevăzută.

Or, concepția protestantă despre Biserica nevăzută este un *obstacol* în calea realizării unității bisericești. Căci dacă Biserica nu trebuie să fie vizibilă, atunci n-are rost să se depună eforturi pentru o unitate bisericească, pentru că ea există de pe acum între creștinii aleși, cu toate deosebirile de ordin doctrinal dintre ei. Astfel, teoria protestantă despre invizibilitatea Bisericii constituie o justificare a fărâmițării văzute a Protestantismului. Totodată, ea este premisa sensului protestant dat unității bisericești: Biserica cea una este alcătuită din toate Bisericile concrete, fie pe planul văzut, fie pe cel nevăzut, adică fie cuprinzând pe toți membrii lor, fie numai pe cei aleși.

Teoria care reflectă mai fidel concepția protestantă despre unitate este *teoria despre „Bisericile ramuri”*. Susținută de anglicani și de lutherani, ea joacă un rol tot mai mare odată cu începuturile Mișcării ecumenice. Căci este formula menită să facă acceptată de către toți creștinii existența actualelor mari confesiuni creștine ca părți integrante și necesare ale Bisericii, precum și să îndreptățească egal tipurile confesionale.

Lipsită de viziunea Bisericii celei cu adevărat una, teoria aceasta socotește varietatea de Biserici din cadrul Creștinismului ca normală. După ea, nici o Biserică actuală nu întrupează în chip deplin Biserica nevăzută, Biserica Idee. Căci toate Bisericile existente sînt *ramuri fatal imperfecte* ale unei Biserici invizibile, singura perfectă. Insușirile sau elementele Bisericii celei adevărate sînt împărțite — în număr diferit și în grad diferit de perfecțiune — în diferitele Biserici existente. Astfel, Biserica cea una și adevărată este ca un copac uriaș, în care singuraticile Biserici sînt ramurile. Ca părți față de întreg ele exprimă mai mult sau mai puțin realitatea unică a Bisericii nevăzute. Cele trei mari ramuri principale, care eprimă în chip nedesăvîrșit Biserica, ca „una, sfîntă, sobornicească și apostolească”, sînt: Biserica Ortodoxă, Biserica Romano-Catolică și Biserica Evanghelică.

În spiritul acestei teorii, unirea nu constă în integrarea diferitelor Biserici într-un singur organism. Din contră, fiecare Biserică își păstrează tipul ei specific și constituiesc împreună Biserica universală, a cărei unitate se bazează, deci, pe acceptarea pluralității și a diferențierilor, într-o colectivitate din care nu dispăre caracterul confesional al părților componente și în care domnește o toleranță reciprocă, echivalentă oarecum cu „coexistența pașnică” dintre diferitele sisteme politice și sociale.

Înrudită cu teoria „ramurilor” este *teoria eshatologică*, care preconizează idealul unei „Biserici a viitorului” sau o Biserică

finală desăvârșită. După ea, unitatea este exclusiv un bun al viitorului, o realitate eshatologică. În prezent, nu există nici o Biserică care ar putea pretinde că ea singură este adevărata Biserică a lui Iisus Hristos. Fiecare dintre Bisericiile actuale reprezintă o expresie unilaterală a Bisericii celei Una, care va apărea la a doua venire a Domnului.

Teoria „ramurilor” *relativizează* problema unității într-o adevăr, fiind lipsită de ideea revenirii la Adevărul comun. Ca atare, ea este expresia fidelă a punctului de vedere specific protestant în ce privește principiul și dimensiunile acordului în doctrină. Căci Protestantismul susține pe cel *minimal*, propunând unirea în câteva adevăruri creștine fundamentale. De unde rezultă că în vederile lui Biserica poate rătăci în unele chestiuni și se poate împărți în diferite fragmente (Biserici) care sînt în dezacord cu privire la dogmele fundamentale.

Din cauza relativismului dogmatic, în concepția protestantă refacerea unității nu este deplină ci numai *limitată*: crearea unei *federații* de Biserici și nu încorporarea tuturor în Biserica cea una. Pornind de la denominaționalismul existent, concepția protestantă privește unitatea în termenii unei *reconcilieri interdenominaționale*. Ea preconizează un acord între diferitele denominațiuni.

După cum rezultă din toate cele arătate, calea propusă de Protestantism pentru refacerea unității bisericești este aceea a *unirii în dragoste și acțiune*. Ea se concretizează în alianțe sau federalizări între diferite Biserici protestante și mai ales în Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Această cale duce la o *unitate formală și federativă*, care reprezintă de fapt extrema libertății fără unitate.

3. TIPUL ORTODOX

Păstrînd doctrina și practica eclesiologică a Bisericii ecumenice unitare, Ortodoxia are altă idee despre structura Bisericii, despre unitatea ei și despre acordul în credință. În consecință, ea vede altfel decît celelalte formațiuni creștine refacerea unității bisericești.

Biserica este „una” în sensul de *unică și unitară*. Prin însăși esența și rostul său, Biserica este o formație unică și unitară. Ca o continuare a Logosului întrupat, Biserica este expresia unității lui Dumnezeu întrupat, expresia unității desăvârșite dintre Dumnezeu și om în cadrul vieții pămîntești. Ca atare, Biserica este una în substanța ei, după cum unul este și Domnul nostru Iisus Hristos, Intemeietorul și Capul ei. În consecință, Biserica este unică, adică există numai o singură Biserică autentic creștină, în afară de care nu poate și nici nu există altă Biserică adevărată.

Dar adevărata Biserică este unitară și în structura și în viața ei. Ea este un organism spiritual, a cărui viață deplină este

unitatea într-*un* adevăr și iubire, Biserica însăși fiind — după ferici-
cita expresie a lui Homiakov — „adevărul și iubirea ca orga-
nism”. Ca atare, existența ei este în funcție de unirea reală a
creștinilor cu Iisus Hristos și între ei.

Unitatea Bisericii există potențial în Iisus Hristos, ca într-un
focar dinamic, și este actualizată de către Sfântul Duh în măsura
în care natura umană a credincioșilor se încadrează în ea prin
colaborarea rodnică cu dumnezeiescul Har. Biserica fiind Trupul
tăinic al Domnului, unitatea ei se încheagă și se fortifică pe
măsura edificării acestui Trup, care este în creștere spre desă-
vârșire.

Păstrînd echilibrul armonios între cele două laturi esențiale
ale Bisericii: cea nevăzută și cea văzută, Ortodoxia învață ca
condițiile sau modurile de manifestare a unității Bisericii — care
sînt totodată și căile unității bisericești — sînt următoarele:

1. *Unitatea de credință* sau comuniunea doctrinală. Credința
adevărată și neschimbată este cel dintîi mijloc, care ne unifică
într-un singur trup (Ef. 4,4—6). Fără o concepție dogmatică uni-
tară, nu se poate realiza adevărata și deplina unitate bisericească.
Această se înfăptuiește prin turnarea realității creștine după tipa-
rul normelor de credință (dogmele), care sînt îndreptarul după
care se desfășoară viața membrilor Bisericii. În acest sens, dogma
este fundamentul, reazimul și străjerul unității bisericești.

2. *Unitatea de cult* sau comuniunea liturgică-sacramentală.
Din unitatea de credință rezultă în chip firesc unitatea de cult.
Căci cultul este expresia vie a credinței sau dogmatica în acțiune.
Ca atare, cultul este un mod de exprimare a unității bisericești
și totodată cale sau mijloc al acesteia. Participarea la un cult
care se desfășoară după aceleași norme rituale crează și susține
nu numai unitatea de gândire și de simțire creștină, ci și simțul
de solidaritate care leagă pe toți credincioșii între ei, nu numai
în locașul de cult, ci și în largul vieții obștești. În felul acesta,
cultul divin se dovedește a fi unul din cei mai puternici factori de
unitate bisericească. Aceasta cu atît mai mult, cu cît cultul divin
public are un pronunțat caracter colectiv. Astfel, conștiința apar-
tenenței la același Trup tăinic al Domnului: Biserica, se mani-
festă, se întreține și se consolidează mai ales prin participarea
la aceleași forme de cult. Unitatea de viață bisericească se în-
cheagă și viază viguroasă mai ales în comuniunea liturgico-sacra-
mentală, care culminează în comuniunea euharistică.

3. *Unitatea de organizație și de administrație* sau comuni-
nea canonică. Unitatea dogmatică și de cult nu este suficientă
pentru a realiza și manifesta întreaga unitate a Bisericii ca Trup
tăinic al Domnului. La aceasta trebuie să se adauge unitatea ce-
administrație, precum și unitatea de moravuri și de disciplină
lorlalte laturi ale vieții bisericești: unitatea de organizație și
prin canoane și norme bisericești unitare. Subliniem că prin uni-

tatea de organizație și de administrație Ortodoxia nu înțelege înfățișarea strict uniformă a părții externe a Bisericii, ci numai urzirea sistemului său de organizare și de administrare după aceleași principii canonice. Ortodoxia consideră că găsirea mijloacelor eficiente de înfiripare, de întărire și de desăvârșire a unității bisericești depinde de sesizarea adecvată a *marilor elemente ale unității Bisericii*. Căci din cunoașterea acestora se desprind și mijloacele sau căile cele mai rodnice pentru promovarea ei.

1. Unitatea Bisericii derivă în primul rând din Iisus Hristos și se bazează pe legătura comună cu El. Iisus Hristos este sufletul Bisericii prin Sfântul Duh, care lucrează în sînul ei prin dumnezeiescul Har. Fără Iisus Hristos Biserica este moartă. Biserica este una, pentru că și Iisus Hristos, cu care se identifică — în chip nepriceput de mintea noastră — ca Trup tainic al Său, este unul și nedespărțit. De aici se desprinde adevărul că *fundamentul ontologic al unității Bisericii este Iisus Hristos*.

Unitatea bisericească este în funcție de unitatea vitală ființială a Bisericii cu Iisus Hristos. Ca atare, intensitatea unității Bisericii stă în raport direct proporțional cu gradul de înfăptuire a Trupului tainic al Domnului: Biserica, în credincioși.

Din toate acestea rezultă că primul mare element al unității bisericești este Iisus Hristos.

2. Dar puterea care face să se nască, să crească și să se plinească Trupul tainic al Domnului: Biserica, deci implicit și unitatea acesteia, este dumnezeiescul Har.

Integrarea în Trupul tainic al Domnului o mijlocește dumnezeiescul Har al Sf. Taine a Botezului. Prin această Sf. Taină credinciosul intră în comuniune vitală cu Domnul Iisus Hristos, devine mădular al unui trup nou, este primit în unitatea Trupului tainic al Domnului: Biserica.

Această integrare în Trupul tainic al Domnului este sporită prin dumnezeiescul Har al Sf. Taine a Mirului. Primind „pecetea darului Duhului Sfânt”, mintea creștinului este întărită în convingerea nestrămutată cu privire la adevărul credinței ortodoxe; simțirea lui este aprinsă de flacăra iubirii față de Domnul Iisus Hristos și față de adevărul descoperit de El; voința lui este întărită cu puterea avîntului dinamic, prin care contribuie efectiv la creșterea Bisericii. În felul acesta, creștinul devine factor de creștere a Bisericii și implicit element de promovare a unității bisericești.

Această integrare sporită este alimentată și desăvârșită prin Sf. Taină a Euharistiei, care ne mijlocește pe însuși izvorul dumnezeiescul Har: Domnul nostru Iisus Hristos. Prin mijlocirea unirii directe și intime cu Domnul Iisus Hristos Cel euharistic, Viața absolută și plenitudinea vieții și a puterii spirituale, Sf. Taină a Cuminecăturii plinește unitatea Bisericii ca Trup tainic

al Domnului. De aici marele rol pe care-l desfășoară comuniunea euharistică în cadrul unității bisericești.

3. Dar dumnezeiescul Har lucrează numai în colaborare cu natura umană a credinciosului. În consecință, nașterea, dezvoltarea și maturizarea Trupului tainic al Domnului : Biserica, este în funcție și de integrarea activă și organică a credinciosului în sînul acesteia. După cum nu există un singur mădular în trupul omenesc care să stea în pasivitate, tot așa Trupul tainic al Domnului : Biserica, nu poate via și propăși decît dacă toate mădulele ce-l compun sînt active. Astfel, la cele două elemente obiective ale unității bisericești : Iisus Hristos și dumnezeiescul Har, se adaugă unul subiectiv : participarea conștientă și activă a credinciosului la comuniunea Trupului tainic al Domnului prin credință și viață creștină.

Din acest mod al Ortodoxiei de a vedea unitatea Bisericii, se desprind cîteva concluzii importante :

1. Ca și întruparea Logosului, a cărei continuare reală este, Biserica, Trupul tainic al Domnului, este în primul rînd operă de dragoste. Ca atare, și unitatea ei, a cărei bază ontologică este Cuvîntul întrupat, unul și nedespărțit, viază și vibrează viguros în primul rînd prin dragoste.

2. Unitatea Bisericii este înainte de toate ceva trăit : conștiința vie și puternică a apartenenței tuturor mădulelor la Trupul tainic al Domnului. Ca atare, unitatea Bisericii este cu deosebire *viață și duh*, care vibrează și în cele mai mici părți și alcătuirii ale Bisericii, după cum lumina soarelui se reflectează în cel mai mic picur de rouă. De aceea, unitatea Bisericii nu trebuie căutată în înfățișarea întrui totu uniformă a părții externe, ci în armonia internă și în năzuința comună.

3. Ca expresie vie a Trupului tainic al Domnului, unitatea creștină propășește în raport direct proporțional cu gradul de desăvîrșire atins de acest Trup. Căci fiind întemeiată ființial și funcțional pe integrarea în Trupul tainic al Domnului, unitatea Bisericii viază și se dezvoltă pe măsura creșterii mădulelor ei spre încorporarea desăvîrșită în acest Trup.

4. Din sesizarea adecvată a marilor elemente ale unității Bisericii, rezultă că cheia unității bisericești este integrarea organică — prin credință în Adevărul divin integral și viață conformă cu el — în Trupul tainic al Domnului.

De aceea, calea propusă de către Ortodoxie pentru refacerea unității Bisericii lui Iisus Hristos este *calea integrării totale în adevărul și viața autentic creștine*. Din punct de vedere ortodox, unirea Bisericilor necesită în primul rînd un *acord de credință*, inclusiv în concepția despre Biserică și despre raporturile dintre Biserici.

Cît privește principiul și dimensiunile acordului în credință, Ortodoxia ține la tezaurul de credință comun Creștinismului

vechi: credința Sfinților Apostoli și a Sfinților Părinți, definită și întărită în Sinoadele Ecumenice pentru toată Biserica și pentru totdeauna.

Această cale propusă de Ortodoxie duce la o unitate amplă și comunitară în Iisus Hristos, care respiră în libertate. Centrul ei de gravitate este trăirea din plin a comuniunii de dragoste și de adevăr întru Iisus Hristos. Îmbinând în chip armonios unitatea întregii Biserici cu libertatea fiecărei Biserici locale, ea reprezintă o amplă unitate plurală în diversitate.

*

* *

Cele trei tipuri prezentate mai sus ilustrează în chip cu totul grăitor *diversitatea* concepțiilor creștine cu privire la unitatea Bisericii. Această disensiune constituie o piedică serioasă în calea restabilirii unității creștine dintru început.

De aceea, în vederea refacerii unității Bisericii, pentru care depune străduințe ecumenismul de azi se afirmă că este nevoie ca concepțiile privind unitatea bisericească să fie *aduse la un numitor comun*.

În acest scop, o examinare obiectivă a lor se face din perspectiva raportului lor cu Iisus Hristos, izvorul, baza și centrul unității bisericești. Apoi, în funcție de concluziile just stabilite, să se facă *conștientizarea lor la Iisus Hristos* printr-o sinteză eclesio logică creatoare. Ceea ce echivalează în fond cu degajarea de spiritul confesional și sectar negativ prin înlăturarea a tot ceea ce ne deosebește și ne desparte, precum și prin adâncirea și întărirea a tot ceea ce ne apropie și ne unește.

Firește, acest lucru nu este ușor. El cere iubire de adevăr, spirit de jertfă, răbdare și timp.

În orice caz, Mișcarea ecumenică în general și cu deosebire Consiliul Ecumenic al Bisericilor sînt chemate să ajute Bisericii lor să devină una în ce privește concepția despre esența și forma unității bisericești.

În acest sens și în această direcție, teologia creștină în general și teologia ortodoxă în special sînt preocupate să găsească o cale, care să facă posibilă aducerea la expresie a elementului dinamic pozitiv din cadrul situației ecumenice actuale, favorabil elaborării unei eclesologii unitare.

Nu trebuie să se uite nicidecum că numai reintegrarea în spiritul autentic creștin și restabilirea continuității organice cu Creștinismul genuin deschide perspectiva refacerii unității creștine dintru început!...

S-a spus nu demult că „Drumul spre unitate este drumul spre centru”. Ortodoxia este de acord cu acest principiu, dacă acest centru este identificat în mod ferm cu IISUS HRISTOS!

BIBLIOGRAFIE

1. H. Andrușoș, *Simbolica*. Traducere din limba greacă de prof. Iustin Moisescu, Craiova, 1965.
2. P. Reinhold, *Einigungsbestrebungen*, în „Weltkirchen Lexikon”. Handbuch der Ökumene, Stuttgart, Kreuz-Verlag, 1960, col. 311—331.
3. N. Mladin, *Adevărata cale spre refacerea unității Bisericii lui Hristos*, în revista „Ortodoxia”, anul XIV, nr. 3, iulie-sept., 1962, p. 334—352.
4. N. Mladin, *Pe calea unității Bisericii lui Hristos*, în revista „Ortodoxia”, anul XV, nr. 3—4, iulie-decembrie 1963, p. 456—472.
5. A. Nxgren, *Kirche* în „Weltkirchen Lexikon”, col. 676—685.
6. D. Popescu, *Eclesiologia luterană*, în revista „Ortodoxia”, anul XIV, nr. 3, iulie-septembrie 1962, p. 413—427.
7. M. Popescu, *Unitatea Bisericilor ca problemă creștină actuală*, în revista „Ortodoxia”, anul VIII, nr. 4, octombrie-decembrie, 1956, p. 499—537.
8. P. Rezuș, I. Ciurea, Al. L. Gafton, *Biserica în planul lui Dumnezeu*, în revista „Ortodoxia”, anul XV, nr. 3—4, iulie-decembrie, 1963, p. 311—362.
9. T. Sartory, *Römisch-katholische Kirche und ökumenische Bewegung*, în „Weltkirchen Lexikon”, col. 1269—1272.
10. C. Sîrbu, *Spiritul misionar al Vaticanului și concepția papistă despre unirea Bisericilor*, în revista „Ortodoxia”, anul III, nr. 4, octombrie-decembrie 1951, p. 539—585.
11. Idem, *Unitatea ortodoxă. Cadrul teoretic-doctrinal al problemei*, în revista „Ortodoxia”, anul X, nr. 4, octombrie-decembrie 1958, p. 539—555.
12. D. Stăniloaie, *Mișcarea ecumenică și unitatea creștină în stadiul actual*, în revista „Ortodoxia”, anul XV, nr. 3—4, iulie-decembrie, 1963, p. 544—589.

DATA PAȘTILOR ȘI REVIZUIREA CALENDARULUI IN BISERICILE ORTODOXE *

de: Preot prof. PAUL VERGHESE — India

Pînă în 1582 Bisericile atît din Răsărit cît și din Apus, au folosit în fond același calendar, oricît de greșit din punct de vedere tehnic va fi fost el în sine. În acel an însă, papa Grigorie XIII introduse o reformă a calendarului. Dacă schimbarea ar fi fost făcută cu un secol mai de vreme, adică înainte de Reforma din Biserica apuseană, cel puțin Biserica apuseană în întregime ar fi urmat îndată noul calendar. S-a întîmplat însă ca și Biserica anglicană să fi avut nevoie de 170 ani pentru a adopta oficial noul calendar. Cei mai mulți dintre ortodocși nu acceptaseră însă calendarul gregorian nici chiar după aproape 400 de ani, în primul rînd pentru că cel care l-a îndreptat era un papă socotit schismatic.¹

Dar unele Biserici ortodoxe, ca cele din Siria, India, Grecia și alte țări adoptaseră deja noul calendar, introducînd astfel o diversitate de practici în familia ortodoxă.

Paginile următoare sînt a se considera ca o introducere la problemele pe care le implică reforma calendarului bisericesc. E într-adevăr păcat că în timp ce o parte a Bisericii Ortodoxe sărbătorește marea sărbătoare a Invierii Domnului nostru, o altă parte trebuie încă să postească. Nici chiar Crăciunul nu mai e sărbătorit de către toți ortodocșii în aceeași zi.

Cum au apărut aceste diferențe? Există oare o cale pentru a rezolva deosebirea dintre diferitele puncte de vedere și a găsi o bază mai uniformă pentru calendar în toate Bisericile răsări-

* Studiu publicat în englezește la Kottayam — India în anul 1968 sub auspiciile Comitetului permanent al Conferinței Bisericilor ortodoxe orientale cu sediul la Addis Abeba — Etiopia, care se reproduce fragmentar în traducerea P. C. Pr. Petru Sălăgeanu. Autorul este rector („principal”) al Seminarului teologic ortodox din Kottayam, Kerala, India.

¹ Papa Grigore XIII a fost un mare jurist și educator și o figură istorică foarte importantă, dar ortodocșii nu au putut trece cu vederea faptul că el a avut un fiu nelegitim (Giacomo) și că era un papă războinic care a încercat să impună altor țări catolicismul prin forță armată și intrigi politice.

tene? Acestea sînt întrebările cu care vrea să se ocupe acest scurt studiu.

Cele două probleme

Aci sînt implicate două probleme. Fiecare trebuie să fie rezolvată separat și să nu fie confundată una cu cealaltă. Mai întîi e problema calendarului iulian deja urmat de multe Biserici răsăritene și a calendarului gregorian pe care l-au adoptat toate Bisericile apusene și unele dintre Bisericile răsăritene. Există acum o diferență de 13 zile între aceste două.

În al doilea rînd e vorba de metoda de a calcula data Paștilor. Paștile sînt o sărbătoare cu dată schimbătoare, spre deosebire de Crăciun care cade într-o zi anume, la 25 decembrie. Dar Răsăritul și Apusul au urmat metode oarecum diferite pentru calcularea datei Paștilor. Acest lucru a adus cu sine o diferență considerabilă și numai întîmplător datele, calculate după cele două metode, pot coincide.

Trebuie să considerăm cele două probleme separat, pentru că între Bisericile ortodoxe există o triplă diferență.

a) Unele Biserici ortodoxe urmează practica răsăriteană atît în privința calendarului cît și în ceea ce privește data Paștilor.

b) Unele au schimbat calendarul, dar pentru data Paștilor urmează vechiul calendar și vechea metodă de a calcula data Paștilor.

c) Unele Biserici ortodoxe au acceptat atît noul calendar cît și modul apusean de calculare a datei Paștilor.

Pentru a introduce oarecum uniformitate în calendarul creștin din lumea întreagă, pare esențial faptul ca Bisericile ortodoxe să înțeleagă baza propriei lor practici prezente și apoi să procedeze la orice reforme pe care împreună le consideră necesare și folositoare.

I. CALENDARUL

a) Calendarul iulian

Calendarul pe care l-a urmat Biserica primară a fost cel curent în imperiul greco-roman. Acesta a fost introdus oficial de către Iuliu Caesar în anul 46 î.Hr.

Cu ajutorul astronomilor egipteni din Alexandria, care pe atunci erau cei mai experți în materie, Iuliu Caesar a hotărît că adevărata durată a anului este de 365 zile și 6 ore.²

Acest lucru era foarte greu de calculat în acest timp, pentru că trebuia să marchezi un punct în zodiac și apoi să aștepti un

² Pentru antici, un an era egal cu timpul necesar soarelui pentru a face o rotație completă pe cer, adică pînă în același punct al zodiacului de la care a pornit în drumul său. Pentru noi cei moderni un an este timpul necesar pentru ca pămîntul să facă o rotație completă pe orbita sa în jurul soarelui

an întreg ca să afli exact cât i-a trebuit soarelui ca să se întoarcă în același punct al zodiacului.

Iuliu Caesar a fost cel care a decretat că anul civil va fi de 365 de zile și că o dată la 4 ani trebuie să fie un an bisect cu 366 de zile.

Dar astronomii din Alexandria făcuseră o mică greșeală. Lungimea exactă a anului este de 365 zile, 5 ore, 48 minute și 46 de secunde, după calculele noastre moderne precise. Așa că din anul 46 î.Hr., a intervenit o discrepanță anuală de 11 minute și 14 secunde încît, dacă urmăm azi (în anul 1968) calendarul iulian, calculele noastre comit o eroare de $1968 + 46 = 2014$ ore, 11 minute și 14 secunde. Aceasta dă o greșeală de 15 zile, 22 ore, 39 minute și 36 secunde. Cu toate acestea, în realitate, discrepanța dintre calendarul iulian și cel gregorian pe care îl folosim în lucrările noastre oficiale și comerciale, este doar de 13 zile. Acest lucru este datorat unei alte greșeli, întrucîtva întimplătoare, care s-a produs imediat după moartea lui Caesar. Caesar a murit în anul 44 î.Hr., adică în primul an bisect după reforma calendarului. Urmașii săi nu-i prea înțeleseseră intenția, așa încît a fost socotit un bisect tot al treilea în loc de al patrulea an.

În anul 46 î.Hr. echinocțiul de primăvară a avut loc la 25 martie, adică s-a observat că soarele a trecut prin echinocțiul de primăvară la acea dată. În timpul sinodului de la Niceia echinocțiul de primăvară a fost cu 4 zile mai devreme, la 21 martie. Greșeala acumulasă în acest timp 4 zile. Sinodul din Niceia a fixat ziua de 21 martie ca dată a echinocțiului de primăvară, în scopul calculării Paștilor.

În veacul al XIII-lea calendarul iulian a fost găsit greșit cu 7 zile și prin veacul XVI greșeala se acumulează la 10 zile. Cu alte cuvinte s-a observat că echinocțiul de primăvară a avut loc la 11 martie în loc de 21, cum se fixase la Niceia.

b) *Calendarul gregorian*

Calendarul urmat acum de către cele mai multe state, instituții internaționale și Biserici apusene este rezultatul unei reforme inițiate de papa Grigorie al XIII-lea în 1582, după mulți ani de studii și pregătire. Reforma era cerută de multe decenii, iar trebuiau rezolvate trei probleme:

Mai întîi trebuia să se facă un calcul exact al duratei precise a anului solar. În al doilea rînd trebuia să se găsească o cale de a corecta eroarea deja sporită de-a lungul secolelor. În al treilea rînd, trebuia să se plănuiască un calendar practic care să evite pentru viitor eroarea.

1. Mărimea erorii fusese deja constatată exact prin veacul al XIII-lea, dar numai papa Grigorie în veacul XVI, a avut curajul și influența necesară spre a sugera o soluție concretă și a obține acceptarea ei. Chiar și conciliile Bisericii romane de la

Constanța, Basel, Lateran (1511) ori cel de la Trent (1563), n-au putut decât să obțină hotărîrea de a se discuta problema.

2. De aceea papa Grigorie a decretat în anul 1582 ca ziua următoare lui 4 octombrie să fie considerată 15 octombrie. Aceasta reducea 10 zile din an și aducea calendarul la zi.

3. El decretă de asemenea că nu toți anii „de secol” adică 1600, 1700, 1800, etc., vor fi ani bisecți chiar dacă toți sînt divizibili cu 4. Numai dacă primele două cifre ale anului sînt divizibile cu 4, atunci aceștia vor fi ani bisecți. Cu alte cuvinte anul 1600 este an bisect fiindcă 16 este un multiplu al lui 4. Dar 1700, 1800 și 1900 nu sînt bisecți, fiindcă 17, 18 și 19 nu sînt divizibili cu 4. Anul 2000, la fel, va fi an bisect, de vreme ce 20 este multiplu al lui 4.

Bisericile ortodoxe au refuzat să accepte reforma papală. Cele mai multe dintre statele protestante ale Europei, de asemenea nu au acceptat la început noul stil.

Diferența din acel timp (1582) între cele două calendare era de 10 zile. Pe la 1700 diferența a devenit mai mare cu o zi, fiindcă în acel an vechiul stil avea 29 de zile în februarie, în timp ce noul stil avea numai 28. În 1900 diferența deveni de 13 zile. Va rămîne de 13 zile pînă în anul 2100, cînd va fi o diferență de 14 zile.

În 1700 Germania și Țările de Jos acceptară noul stil; Anglia și Suedia le urmară exemplul cu 52 sau 53 ani mai tîrziu.

c) *Calendarul evreiesc*

Trebuie să mai adăugăm un cuvînt despre calendarul evreiesc care este important pentru calcularea datei Paștilor.

Ziua este calculată în mod diferit în calendarele apusene și în cel evreiesc. Pentru cele apusene, ziua durează de la miezul nopții pînă la miezul nopții. Pentru cei din Israel ziua începe la apusul soarelui și se sfîrșește la apusul soarelui (Levitic 23, 32). Deci ziua depinde de soare.

Dar luna calendaristică este calculată pe bază lunară.³ Luna calendaristică evreiască durează de la o lună nouă la alta. În timpurile vechi apariția lunii noi trebuia să fie constatată în fiecare lună de către un comitet al sanhedrinului și comunicată poporului din Israel prin semnale (focuri) sau trimiși speciali.

În zilele noastre luna calendaristică evreiască este calculată pe baza unui timp mediu, și anume 29 zile, 12 ore, 14 minute și $3\frac{1}{3}$ secunde. Sînt 12 luni în an însumînd un total de 354 zile. Restul de 10 zile (sau 11 într-un an bisect) se adună în trei

³ Cuvîntul englezesc „month” (lună calendaristică) vine de la cuvîntul „moon” (lună-planetă); cuvintele evreiești pentru luna calendaristică — *yerach* și codeah înseamnă deci lună și respectiv lună nouă. Lunile evreiești respectate în calendarele liturgice primare de către Biserici erau: Nisan, Iyyvar, Siwan, Tammuz, Abh, Elul, Tishri, Keshwan, Kislew, Tebheth, Shabath, Adar.

ani într-o lună suplimentară anumită we'adar. Într-un ciclu de 19 ani, al 3-lea, al 6-lea, al 8-lea, 11, 14, 17 și al 19-lea au deci 13 luni însumând pînă la 384 zile pe an.

Devine clar că anul evreiesc nu e calculat numai după soare ci pe baza unei luni calendaristice „lunare”. Este deci un an luni-solar.

Va mai trebui să ne referim la calendarul evreiesc cînd vom ajunge la data Paștilor.

d) *Ciclul metonic*

Astronomul grec (atenian) Meton care a trăit în veacul V î.Hr. a descoperit o formulă de potrivire a relației dintre anul solar și luna „lunară”. Această formulă a fost folosită în Alexandria pentru calcularea datei Paștilor evreiești și mai apoi a celor creștine.

Această formulă este: 19 ani solari=235 luni lunare.

Acest calcul este bazat pe aceeași greșeală ca și calendarul iulian și anume aceea privitoare la anul solar ca fiind de 365 zile și 6 ore.⁴

Deci luna lunară metonică a fost calculată a fi:

$$\frac{19 \times 365,25}{235} = 29.530.851 \text{ zile}$$

Dar studiile moderne arată clar că media exactă pentru o lună lunară este de 29.530.588 zile.

Diferența dintre 29.530.851 zile și 29.530.588 zile pare foarte insignifiantă adică 000.265 dintr-o zi. Dar o diferență atît de puțin importantă, acumulată în 308 ani, va crește pînă la o zi întreagă.

În anul 400 d.Hr. s-a descoperit la Alexandria că data lunei pline se socotise greșit cu aproximativ 5 zile dacă se ia în considerare ciclul metonic.

e) *Adaptarea calendarului*

E probabil dificil, din motive teologice sau de altă natură, să alegi între papa Grigorie și Iulius Căesar. Cu toate acestea faptul de-a fi consacrat calendarul iulian printr-o întrebuintare de lungă durată, face dificilă schimbarea bruscă a calendarului. Bisericele ortodoxe nu au nici o autoritate comună, cum e papa, care să poată schimba practica tuturor Bisericilor răsăritene prin decret.

Lucrul important care pare necesar, în stadiul actual, este de a educa credincioșii. Calendarul iulian este păgîn de origină. Ca și calendar el este greșit. Experți din Biserica coptă din Egipt au afirmat că din punct de vedere tehnic calendarul gregorian este atît de corect pe cît poate el fi astăzi.

⁴ De fapt 29 zile, 12 ore, 44 minute, 2,87 secunde. Această medie corespunde pînă la 500 de ani și ne poate ajuta să calculăm data Paștilor sau trecerii, pe timp de cel puțin cinci secole.

Apoi ar fi problema de a avea o aprobare unanimă a tuturor Bisericilor răsăritene de a urma calendarul gregorian, care este acum adoptat de către toate statele mari și de către toate instituțiile internaționale. Bisericile ortodoxe nu vor viola nici un canon sinodal sau punct teologic prin acceptarea calendarului gregorian, după ce vor obține avizul câtorva experți pentru a verifica corectitudinea lui tehnică.

Există o mică greșală în însuși calendarul gregorian, după cât se pare. Anul gregorian pare a fi cu 26 secunde mai mare decât cele mai recente măsurători astronomice; 26 secunde înseamnă acum a 0003009-a parte dintr-o zi. Va fi nevoie de 3500 ani până când calendarul gregorian va fi greșit cu o singură zi întreagă.

Dacă această dată tehnică va fi găsită corectă după o cercetare prealabilă, atunci numai o acțiune oficială a Bisericilor va fi necesară pentru a părăsi calendarul iulian eronat și a se reveni la calendarul gregorian mai corect pe care îl urmează acum cea mai mare parte a lumii.

Atunci nu vom mai avea nevoie de două Crăciunuri din Bethleem, unul la 25 decembrie și celălalt la 7 ianuarie. Atunci vom sărbători cu toții toate sărbătorile „neschimbătoare” sau fixe ale Bisericii în aceeași zi. Acum există o discrepanță de 13 zile din an între diferitele Biserici ortodoxe.

II. DATA PAȘTILOR

Calcularea uniformă a datei Paștilor este o problemă mult mai complexă decât cea a unificării calendarului și a sărbătorilor fixe. Aici se pune numai problema de a rectifica un calendar pe baza unor fapte tehnice clare și precise.

În cazul Paștilor, aceasta a constituit o problemă chiar de la început. Astăzi sîntem confrunțați cu 2 probleme. Prima: de ce Paștile au devenit o sărbătoare fără dată fixă? N-ar fi putut fi fixată într-o anumite zi și lună a anului? De ce nu putem hotărî în zilele noastre o dată fixă a Paștilor? Această problemă a fost ridicată de către mulți, inclusiv Consiliul Ecumenic al Bisericilor și papa Paul VI.

A doua problemă: de ce Paștile răsăritene și apusene cad uneori la date diferite? Nu putem găsi o metodă comună așa încît Paștile să poată fi sărbătorite pretutindeni în aceeași zi? Dacă creștinii nu pot să fie uniți pentru a sărbători împreună Învierea, atunci ce unitate vor putea avea ei vreodată?

a) Fixitatea și movabilitatea datei Paștilor.

Paștile sînt desigur cea mai veche sărbătoare creștină. Aceasta era marea zi a bucuriei și speranței, a credinței și victoriei pentru toți creștinii. Toate celelalte sărbători importante ale Bisericii primare au fost calculate pe baza sărbătoririi Învierii:

Duminica Floriilor cu o săptămână înainte, Vinerea Mare înainte cu 3 zile, Rusaliile cu 7 săptămâni mai târziu, etc.

Nu știu creștinii luna și ziua răstignirii lui Hristos? Da, le știau. Era sau 14 sau 15 Nisan, sau ziua Paștilor evreiești sau ziua următoare.

Dar acesta era calendarul evreiesc cu anul său constând din 354 zile, unii ani constând din 13 luni în loc de 12. Cu secole înainte se fixase în mod arbitrar de către Sanhedrin care anume an să aibă 13 luni. Așadar nu puteai fi sigur niciodată când va fi de fapt 14 sau 15 Nisan.

Aceia care n-au urmat calendarul evreiesc au găsit că era dificil să fixeze o zi pentru Paști în propriul lor calendar.

Nu există în Biserică nici o autoritate universală care să fi putut decreta o dată fixă pentru toate Bisericele. În imperiul roman, „14 Nisan” nici n-ar fi fost înțeles. Dacă data ar fi fost fixată conform cu calendarul roman (în vremea aceea calendarul iulian), atunci data Paștilor creștine putea deveni absolut fără nici o legătură cu Paștile evreiești. Și pentru Paștile creștinismului timpuriu moartea și învierea lui Hristos au fost marile Paști evreiești. Semnificația morții lui Hristos trebuia să fie înțeleasă în legătură cu sărbătoarea Paștilor evreiești. Așa că nu le convenea să fixeze Paștile creștine la o dată cum ar fi a doua duminică din aprilie sau ceva de acest fel. Paștile creștine trebuiau să fie sărbătorite în timpul Paștilor evreiești.

Aceasta era părerea creștinilor din Palestina, inclusiv a Apostolilor, a tuturor celor care erau evrei. Obiceiul, în aceste țări, era să se sărbătorească răstignirea în a 15-a zi a lui Nisan (ziua următoare Paștilor evreiești) și Învierea în 17. Nu îi interesa faptul dacă 15 sau 17 ar fi fost într-o vineri sau respectiv într-o duminică.

În restul imperiului, creștinii țineau de o părere puțin diferită. De la început Biserica universală a sărbătorit prima zi a săptămânii, adică fiecare duminică, drept sărbătoarea săptămânală a Învierii. În ceea ce privește sărbătoarea anuală, deoarece Învierea a avut loc de fapt în duminica de după 14 Nisan, Biserica a hotărât să sărbătorească în fiecare an duminica de după 14 Nisan ca zi a Învierii. Aceasta a fost mai întâi practica la Roma și Alexandria, Biserica latină și coptă. Cu toate acestea, pentru cauza independenței de calendarul evreiesc, ei au arătat mai târziu că Paștile creștine ar trebui sărbătorite „în prima duminică după luna plină de după echinocșiul de primăvară”.

Biserica romană a pretins că acest lucru a fost decretat pe baza autorității Sfinților Petru și Pavel. Dar chiar și în Roma și Alexandria sărbătoarea nu cădea totdeauna în aceeași zi. În Roma echinocșiul de primăvară era la 25 martie în perioada mai timpurie, în timp ce în Alexandria era la 21 martie.

Practica Bisericii siriene era oarecum diferită. În Antiohia Paștile erau sărbătorite în duminica de după Paștile evreiești.

În Franța (Galia) s-a hotărât să se urmeze o dată fixă adică 25 martie pentru Răstignire și 27 pentru Înviere.⁵

Montaniștii din Asia Mică au păstrat Paștile în duminica de după 6 aprilie.

Unele dintre controversele timpurii din sînul Bisericii erau despre data Paștilor. Nu există o unanimitate de opinie sau uniformitate de practică înainte de sinodul din Niceia din anul 325. Noi avem o evidență clară asupra celor ce s-au petrecut la sfîrșitul secolului II. Să citim pasajul relevant din Istoria bisericească a lui Eusebiu :⁶

„În acel timp se ridică o problemă nu de mică importanță.⁷ Parohiile din toată Asia avînd o tradiție mai veche, au ținut ca a 14-a zi a lunii, în care evreii erau obligați să sacrifice mielul, să fie considerat ca sărbătoarea Paștilor Mîntuitorului. Cu toate acestea era necesar să-și termine postul în acea zi, oricare zi a săptămîinii s-ar fi întîmplat să fie. Dar în Bisericele din restul lumii nu era obiceiul să se termine postul în acest timp, pentru că ei respectau practicile care, după tradiția apostolică, treceau înaintea prezentului, de a nu termina postul în altă zi decît în cea a Învierii Mîntuitorului nostru.

„Sinoade și adunări ale episcopilor au fost ținute pe această temă și toți au întocmit, prin corespondență mutuală, într-un acord, un decret eclesastic, că taina Învierii Domnului nu va fi sărbătorită în nici o altă zi decît în ziua Domnului și că noi trebuie să respectăm încheierea postului Paștilor numai în această zi. Există încă un document despre cei care s-au adunat atunci în Palestina, sub președinția lui Teofil, episcop de Cezareea și a lui Narcissus, episcop de Ierusalim. Și mai există un document referitor la cei care s-au adunat la Roma pentru a discuta aceeași problemă, care poartă numele episcopului Victor și de asemenea numele episcopilor din Pont, pe care i-a prezidat Palmas ca fiind cel mai în vîrstă, și al parohiilor din Galia unde a fost episcop Ireneu și al celor din Osrhoene și orașele de aici și o scrisoare personală a lui Bacchylus, episcop al Bisericii din Corint și a multor altora, care au exprimat aceeași opinie și judecată și au depus același vot. Și ceea ce s-a arătat mai sus a fost hotărîrea lor unanimă.

⁵ Marius Dumiensis, Migne, P.L. LXXII, 47—51.

⁶ Cartea a V-a, cap. 23 urm.

⁷ „În acel timp” înseamnă pe la 190 d.Hr. cînd Serapion (al 8-lea dintre Apostoli) a fost episcop al Antiohiei, Demetrius episcop al Alexandriei și Victor episcop al Romei.

b) *Divergența din Asia.*

„Dar episcopii din Asia, conduși de Polycrates, au hotărât să rămână la vechiul obicei care le fusese încredințat. El însuși, într-o scrisoare pe care a adresat-o lui Victor și Bisericii din Roma, a exprimat în următoarele cuvinte tradiția care a ajuns până la el :

„Noi respectăm ziua exactă, nici adăugînd, nici scăzînd. Pentru că în Asia de asemenea s-au stins mari lumini care vor înălța din nou în ziua venirii Domnului, cînd El va veni cu mîrire din cer și va fi cu toți sfinții. Printre aceștia se află Filip, unul dintre cei 12 Apostoli, care a adormit în Hieropolis și cele două fiice fecioare mai în vîrstă ale sale și încă o fiică a sa, care a trăit întru Sfîntul Duh și se odihnește acum la Efes ; și în plus Ioan, care a fost atît un martir cît și un învățător, care s-a răzîrnat pe pieptul Domnului și, fiind preot, purta însemnul sacerdotal. El adormi la Efes. Și Policarp din Smirna, care a fost episcop și martir, și Thraseas episcop și martir din Eumenia, care adormi în Smirna. De ce trebuie să amintesc pe episcopul și martirul Sagaris care adormi la Laodiceea, sau pe fericitul Papirius sau pe Melite, eunucul care a trăit întru totul în Sfîntul Duh și care zace în Sardis, așteptînd episcopatul din cer, cînd el se va scula din morți ? Toți aceștia au jînut a 14-a zi a Paștilor, conform Evangheliei, neabătîndu-se în nici o privință, ci urmînd porunca de credință. Și eu Polycrates cel mai neînsemnat dintre voi toți, și eu mă conformez tradiției alor mei, pe unii dintre care i-am urmat îndeaproape. Pentru că șapte dintre rudele mele au fost episcopi, și eu sînt al optulea. Și rudele mele au respectat întotdeauna ziua în care poporul a înlăturat dospitura. De aceea fraților, cu care am trăit 65 de ani întru Domnul și m-am întîlnit cu frați din întreaga lume și am pătruns înțelesul Sfintei Scripturi, nu mă sperii de cuvinte cumplite. Pentru aceia care sînt mai mari decît mine au spus : „Noi ar trebui să ne supunem mai de grabă lui Dumnezeu decît omului“. Apoi el scrie despre toți episcopii care au fost prezenți cu el și au gîndit ca și el. Cuvintele sale sînt cele ce urmează :

„Aș putea aminti pe episcopii care erau de față, pe care i-am convocat la dorința voastră, ale căror nume dacă ar trebui să le scriu, ar fi un număr foarte mare. Și ei vîzînd micimea mea, și-au dat consimțămîntul scrisorii, știind că nu degeaba aveam părul alb și că mi-am îndreptat totdeauna viața după Domnul nostru Iisus“.

„La aceasta Victor, care prezida Biserica la Roma, încercă imediat să izoleze din unitatea comună parohiile din întreaga Asia, împreună cu Bisericile care erau de acord cu acestea, ca eterodoxe și el scrise scrisori și declară pe toți frații de acolo ca fiind cu totul excomunicați. Dar aceasta n-a plăcut tuturor episcopilor. Și aceștia, îl determinară să se ocupe de problema păcii

și a unității și dragostei cu vecinii. Cuvintele lor sînt juste, mustrîndu-l cu severitate pe Victor. Printre ei era Irineu care, trimițînd scrisori în numele fraților din Galia pe care îi conducea, menționa că taina Invierii Domnului ar trebui sărbătorită numai în ziua Domnului. El îl admonestează pe bună dreptate pe Victor că n-ar fi trebuit să despartă de Domnul Biserici întregi care nu au respectat tradiția unui obicei străvechi și după multe altele el vorbește după cum urmează :

„Pentru că controversa nu e referitoare numai la ziua ei și la însuși felul de a posti, pentru că unii cred că ar trebui să postească o zi, alții două și alții mai multe ; pe deasupra, unii socotesc că ziua lor constă din 40 de ore zi și noapte. Și această varietate în respectarea sa nu își are originile în timpurile noastre, ci cu mult timp înainte, în acelea ale înaintașilor noștri. De asemenea, ei n-au ținut la o rigurozitate strictă și așa se formă un obicei pentru posteritatea lor în conformitate cu propria lor simplitate și fel particular de a fi. Ei toți trăiau totuși în pace și noi de asemenea trăim în pace unul cu altul și discordanța privitoare la post confirmă acordul în credință.

„La acestea el adaugă următoarea remarcă, pe care să-mi fie permis s-o înserez aici :

„Printre aceștia erau preoți înainte de Soter care au condus Biserica pe care acum o conduci tu. E vorba de Anicetus și Pius, și Hyginus și Telesphorus și Xystus.

„Ei nici nu-l respectau și nici nu au permis celor de după ei s-o facă. Și cu toate că deja nu-l respectau, nici unul dintre ei nu a fost mai puțin în pace cu cei care veneau la ei din parohiile în care acest lucru era respectat, cu toate că respectarea acestui lucru era mai opusă acelor care nu-l respectau. Dar nici unul nu a fost vreodată alungat pe motivul acestei forme ; preoții dinaintea ta însă care nu l-au respectat au trimis euharistia celor din alte parohii care-l respectau. Și cînd fericitul Policarp era la Roma în timpul lui Anicet și ei se contraziceau puțin în legătură cu alte lucruri, ei imediat făcură pace unul cu altul, neajungînd să se certe pe această temă. Pentru că nici Anicet nu putu să-l convingă pe Policarp să nu urmeze o tradiție pe care o urmase întotdeauna cu Ioan, discipolul Domnului nostru și cu ceilalți Apostoli de care acesta era legat ; și nici Policarp n-a putut să-l convingă pe Anicet să o urmeze, pentru că el spunea că el ar trebui să urmeze obiceiurile preoților predescesori. Dar cu toate că aveau probleme de acest fel, ei stăteau de vorbă și Anicet cedă administrarea euharistiei în Biserica lui Policarp, în mod evident ca un semn de respect. Și ei se împărtășeau unul pe anul în pace, atît cei care urmau tradiția cît și cei care n-o urmau, menținînd pacea întregii Biserici.

„Așa că Irineu care într-adevăr avea un nume bun, deveni un făcător de pace în această problemă îndemnînd și negociînd

astfel pentru pacea Bisericilor. Și el conferi prin scrisori despre această problemă dezbătută, nu numai cu Victor, dar și cu cei mai mulți dintre ceilalți capi ai Bisericilor“.

Cum au ajuns toți la un acord privitor la Paști?

„Cei din Palestina, pe care i-am amintit recent, Narcissus și Teofil și cu ei Cassius, episcop al Bisericii din Tyr și Clarus al Bisericii din Ptolemais și cei care se întâlneau cu ei, stabilind multe lucruri privind tradiția referitoare la Paști primită prin succesiune de la Apostoli, adăugă aceste cuvinte în încheierea scrisorii lor :

„Ne străduim să trimitem copii ale scrisorii noastre fiecărei Biserici, pentru ca să nu dăm ocazia celor care-și lasă ușor amăgite sufletele. Noi vă arătăm cu adevărat că și în Alexandria se țin (Paștile) în aceeași zi în care le ținem noi. Pentru că scrisori sînt duse de la noi la ei și de la ei la noi, așa încît noi ținem ziua sfîntă în același fel și în același timp“.

Disputa s-a purtat mai ales între Bisericile din Asia Mică, pe de-o parte, și cele din restul Creștinătății, pe de altă parte.

Intemeindu-se pe autoritatea „Apostolilor și a lui Filip“, fără a fi fost necesar să cadă într-o vineri, creștinii asiatici au sărbătorit răstignirea la 14 Nisan postind toată ziua. Seara ei se împărțeau în amintirea jertfei pascale a lui Hristos.

Biserica Romei și aproape întreg restul creștinătății au prăznuit răstignirea în mod constant vineri, iar Învierea în duminica următoare. Vineri și sîmbătă se postea. Cei din Asia întrepruneau postul în seara de 14 Nisan care potrivit calculului respectat în restul Creștinătății, cădea de obicei puțin înainte de Vinerea Mare și de Paști.

Faptul acesta a iscat o aprinsă controversă în care, potrivit ziselor lui Irineu citat de Eusebiu, s-au angajat unii Sfinți Părinți cum ar fi Policarp. Controversa a tulburat întreg veacul al doilea. Papa Victor al Romei a insistat ca practica romană să devină normativă pentru toate Bisericile din lume. Asiaticii s-au opus cu hotărîre. Problema a fost soluționată definitiv doar la sinodul de la Niceia.

c) Sinodul de la Niceia (325 d.Hr.)

Nu știm cu siguranță ce a hotărît marele sinod de la Niceia în legătură cu Paștile. Canoanele de la Niceia în legătură cu acest lucru s-au pierdut. Ceea ce avem este scrisoarea circulară a împăratului Constantin către toți cei care au fost prezenți la sinod. Dăm mai jos parte din această scrisoare așa cum se găsește în biografia lui Constantin scrisă de Eusebiu (cartea 3, § 18—20) :

„Dacă s-a ridicat problema referitoare la sfînta sărbătoare a Paștilor, toată lumea credea că ar fi convenabil ca toți să țină

sărbătoarea într-o zi; căci ce ar putea fi mai frumos și mai de dorit decât să vezi această sărbătoare, prin care noi primim nădejdea nemuririi, sărbătorită de toți într-un acord și în același fel?...

„... Pentru a rezuma în câteva cuvinte: prin părerea unanimă a tuturor, s-a hotărât că cea mai sfântă sărbătoare a Paștilor va fi sărbătorită pretutindeni în una și aceeași zi și nu e cuviincios ca într-un lucru atât de sfânt să existe vreo divergență. Fiindcă așa stau lucrurile, acceptați cu bucurie harul divin și această poruncă cu adevărat divină; fiindcă tot ceea ce are loc în întrunirile episcopilor ar trebui să fie privit ca pornind de la voința lui Dumnezeu. Faceți cunoscut fraților voștri ceea ce a fost decretat, țineți această cea mai sfântă zi în același timp, dacă mi se cuvine mie, așa cum doresc, să mă unesc cu voi; putem să ne bucurăm împreună, văzînd că puterea divină s-a folosit de noi pentru a distruge planurile rele ale diavolului și făcînd astfel să înflorească printre noi credința, pacea și unitatea. Domnul să vă ocrotească cu harul Său iubirii mei frați”.⁸

Scrisoarea enciclică publicată chiar de sinod apare în Istoria Bisericii lui Socrate (1, 9).

„Avem datoria fericită de a vă comunica relativ la unitatea părerii despre cea mai sfântă sărbătoare a Paștilor. Pentru că acest punct a fost clarificat în mod fericit prin rugăciunile voastre...”.⁹

Socrate afirmă de asemenea, în altă ordine de idei, că Niceia n-a schimbat data Paștilor.

„Vorbesc totuși la împlinirea cei care afirmă că perioada de sărbătorire a Paștilor a fost schimbată la sinodul de la Niceia, fiindcă episcopii convocați acolo s-au străduit cu seriozitate să reducă prima minoritate dizidentă la o uniformitate de practică cu restul credincioșilor”.¹⁰

Dar e evident că chiar și în zilele lui Socrate (380—450 d.Hr.) controversa nu fusese pe deplin clarificată, fiindcă Socrate spune în cartea V cap. 22 a Istoriei sale bisericești:

„... quartodecimanii afirmă că ținerea regulilor pe care ei le menționează le-a fost revelată de către Apostolul Ioan; în timp ce romanii și cei din părțile apusene ne asigură că tradiția lor se trage de la Apostolii Petru și Pavel. Nici una din aceste părți nu poate face însă dovadă scrisă pentru confirmarea celor susținute de ei. Dar eu deduc faptul că data ținerii Paștilor în diferite locuri depinde de obiceiuri, din aceea că aceia care sînt de

⁸ Hefele, Istoria sinoadelor bisericești, trad. engleză, ed. 2-a, vol. I, Edinburg, 1894, pp. 322—324. Intregul document este dat și de Socrate, Istoria bisericească I, 9, trad. engleză, Londra, 1880, pp. 32—34. Vezi și colecția: „Nicene and post Nicene Fathers”, seria II, vol. XIV, pp. 54—55.

⁹ o.c., p. 28.

¹⁰ Socrate, Istoria bisericească, V, 22, trad. engleză, o.c., p. 292.

acord în ale credinței diferă între ei în această problemă. Și poate că nu va fi nerezonabil să amintesc aici diversitatea obiceiurilor în Biserici. Posturile dinainte de Paști sînt ținute în mod diferit. Cei din Roma postesc trei săptămîni succesive înainte de Paști, cu excepția sîmbetelor și duminicilor. Ilirii, ahaïenii și alexandrinii țin un post de 6 săptămîni pe care ei îl numesc „postul de 40 de zile”. Alții, începîndu-și postul dintr-a 7-a săptămîină dinainte de Paști și postînd numai trei-cinci zile, și aceasta cu pauze, numesc acel timp tot postul de 40 de zile. E într-adevăr surprinzător faptul că diferînd astfel în ce privește numărul zilelor, ei îi dau o denumire comună; dar unii aduc o motivare acestui fapt și alții o alta, conform numeroaselor lor capricii. Există și o neînțelegere în legătură cu abținerea de la mîncare ca și cu numărul zilelor. Unii se abțin cu totul de la lucruri care au viață; alții se hrănesc numai cu pește dintre toate ființele vii; mulți, împreună cu pește, mănîncă și carne de pasăre, spunînd că, după Moise, și acestea au fost făcute din ape. Unii se abțin de la ouă și tot felul de fructe; alții mănîncă numai piine uscată, alții nu mănîncă nici măcar atîta, în timp ce alții, după ce au postit pînă la ora a noua, după aceea mănîncă orice fel de mîncare fără alegere. Și printre diferite națiuni există alte obiceiuri pentru care sînt aduse nenumărate motivări. Fiindcă totuși nimeni nu poate da o poruncă scrisă ca fiind o autoritate unanim recunoscută, e clar că Apostolii au lăsat pe fiecare la voia sa în legătură cu problema respectivă ca astfel îndeplinirea a ceea ce este bun să nu apară ca un rezultat al constrîngerii și necesității. Nu e mai puțină variație și în privința serviciilor efectuate în adunările lor religioase, decît în problema postului. Fiindcă deși mai toate Bisericile din întreaga lume sărbătoresc sfintele taine în sîmbăta fiecărei săptămîni, creștinii din Alexandria și Roma, pe baza unei tradiții străvechi, au refuzat să facă acest lucru. Egiptenii din vecinătatea Alexandriei și locuitorii din Tebaida țin adunările lor religioase sîmbăta, dar nu participă la taine în felul obișnuit în general printre creștini: fiindcă după ce au mîncat și s-au îndestulat cu mîncare de toate felurile, seara făcîndu-se ablațiunile, ei iau parte la taine. În Alexandria iarăși, la 4-ia feră (adică în miercurea din săptămîna Patimilor) și în ziua numită „a Pregătirii”, se citesc Scripturile și cei învățați le tîlmăcesc, și toate serviciile obișnuite sînt îndeplinite în adunările lor, excepție făcînd săvîrșirea tainelor. Această practică în oraș are o vechime foarte mare, fiindcă este bine știut că Origen a predicat de obicei în biserici în aceste zile. Fiind foarte învățat în ceea ce privește cărțile sfinte și dîndu-și seama că neputința legii mozaice nu putea fi explicată literal, i-a dat o interpretare duhovnicească, declarînd că n-a existat niciodată decît un singur Paște adevărat, pe care l-a sărbătorit Mintuitorul nostru cînd era

răstignit pe cruce, fiindcă El apoi a învins forțele vrăjmașe și a înălțat acest trofeu împotriva diavolului...".

Din documentele privind sinodul I ecumenic sînt trase apoi concluziile asupra obligativității sărbătoririi Sfintelor Paști de către toți creștinii la o aceeași dată, care să fie zi de duminică și alta decît a Paștilor mozaice, calculul fiind în funcție de echinocțiul solar. În continuare se precizează :

„De la Sfîntul Chiril al Alexandriei, care a murit în 447 d.Hr. aflăm că : „Sinodul general de la Niceia a decretat în unanimitate că, deoarece Biserica din Alexandria are experiență în astfel de științe, ea ar trebui să anunțe în scris în fiecare an Bisericii Romei ziua în care ar trebui să se sărbătorească Paștile, așa încît întreaga Biserică să poată să afle timpul pentru sărbătoare prin autoritatea apostolilor”.¹¹

Acest principiu și anume că data Paștilor ar trebui să fie calculată la Alexandria și că episcopul Romei ar trebui s-o facă cunoscută tuturor, este coroborată de scriitori apuseni ca papa Leo I și Ambrosie al Milanului.

Dacă așa stau lucrurile atunci este bine să spunem că practica alexandrină a fost cea care fusese acceptată de sinodul de la Niceia ca normativă pentru toți creștinii. În termeni concreți hotărîrea din Niceia a fost că întreaga creștinătate ar trebui să sărbătorească Paștile în duminica următoare primei lune pline după echinocțiul de primăvară (adică 21 martie). Această soluție e urmată acum atît de către Apus cît și de Răsărit, dar există încă discrepanță între Răsărit și Apus.

IV. DE CE MAI EXISTA ÎNCA DISCREPANȚA ?

Soluția de la Niceia nu a găsit de loc ieșirea din impas. Roma și Alexandria nu au putut cădea de acord chiar dacă amîndouă foloseau același calendar iulian și aceeași formulă niceiană. Și dificultatea continuă pînă în zilele noastre. De ce ? E interesant și folositor să continuăm să considerăm perioada postniceiană, să vedem clar propria noastră problemă de astăzi.

E sigur că chiar în 326 adică în anul următor sinodului din Niceia, ca și în 330, 333, 340, 341 și 345, latinii sărbătoreau Paștile în altă zi decît cei din Alexandria. Existau patru cauze ale discrepanței.

Mai întîi, începutul anului solar. Dacă anul începe la sfîrșitul perioadei de 360 zile, sau 12 luni ale anului anterior, ajungi la o dată diferită față de cea la care ajungi dacă începi după „epactă” (zilele de surplus din fiecare an). Cei din Alexandria urmau o metodă diferită față de cea a romanilor care încep întotdeauna în prima zi (feria prima) din ianuarie.

¹¹ Hefele, Istoria sinoadelor, vol. I, p. 326.

În al doilea rînd, calcularea romană a lunii pline la fel ca și cea alexandrină, erau amîndouă greșite. Romanii o plasau puțin prea devreme iar alexandrinii puțin prea tîrziu.

În al treilea rînd echinocțiul a fost fixat în mod diferit la Roma și Alexandria. În sec. IV, Roma își avea echinocțiul său de primăvară la 18 martie, Alexandria la 21.

În al patrulea rînd dacă prima lună plină după echinocțiul de primăvară cădea într-o sîmbătă, romanii nu sărbătoreau Paștile în ziua următoare de teamă să nu coincidă cu Paștile evreiești.¹²

Așa că la aproximativ 18 ani după sinodul de la Niceia care căutase să reconcilieze pe cei din Asia cu romanii și alexandrinii, sinodul de la Sardica (343 d.Hr.) caută și el să împace pe romani cu alexandrinii. După multă persuasiune ei căzură de acord asupra unei date comune pentru Paștile din următorii 50 de ani. Dar recrudescența controversei ariene împiedică după cîțiva ani ca înțelegerea să fie respectată.

În 387 aflăm o discrepanță de 5 săptămîni între Paștile alexandrine și cele romane. Romanii sărbătoreau Paștile la 21 martie, cînd alexandrinii erau încă în săptămîinile dinții ale postului, fiindcă în Egipt în acel an Paștile cădeau la 21 aprilie. De ce? Pentru romani la 18 martie era echinocțiul de primăvară. Luna plină să zicem era la 20. Ziua de 21 era într-o duminică, așa că ei urmau formula niceiană — era „prima duminică după prima lună plină următoare echinocțiului de primăvară“.

Pentru alexandrinii 21 martie era echinocțiul de primăvară. Următoarea lună plină conform calculelor lor, cădea să zicem în 20 aprilie. Prima duminică după aceasta ar fi în 25 aprilie. Așa că și ei respectau formula niceiană „prima duminică după prima lună plină urmînd echinocțiului de primăvară“.

Împăratul Teodosie cel Mare dorind să reconcilieze cele două grupuri, i-a cerut patriarhului Teofil din Alexandria să dea o explicație a diferenței. Patriarhul dădu o explicație completă și elaboră pe această bază data Paștilor pentru mai mulți ani. Din nefericire nu sîntem în posesia părții principale a răspunsului lui Teofil ci avem numai introducerea.

Nepotul lui Teofil, Sfîntul Chiril, fu cel care rezumă răspunsul unchiului său și dădu datele Paștilor pentru 95 de ani, adică de la 436 la 531. Sfîntul Chiril scrisese papei de la Roma pentru a-i explica ce era greșit în calculul roman. Ambrozio al Milanului fu rugat de către Roma să-și spună părerea în legătură cu data Paștilor din 387. El își dădu verdictul în favoarea calculului alexandrin, adică 25 aprilie. Și alți episcopi au făcut apel la episcopul Romei pentru a-l face să urmeze calculele Alexandriei.

¹² Hefele, o.c., p. 328 sq.

În sfârșit papa cedă dar numai pe la jumătatea secolului al cincilea. Leon I recunoscă față de împărat că calculele alexandrine erau cele corecte.¹³ Roma acceptă acum data de 21 martie ca dată a echinocțiului de primăvară și pare să recunoască și că ciclul metonic respectat la Alexandria este ca cea mai corectă cale de a calcula lunile lunare.¹⁴

DATA PAȘTILOR ASTAZI

Azi Bisericile ortodoxe, în special cele care acceptă calendarul gregorian pentru sărbătorile cu dată fixă (adică sărbătorirea Crăciunului la 25 decembrie) și se orientează încă după vechea metodă de calculare a datei Paștilor, par a fi implicate într-o inconsistență majoră.

Răsăritul e de acord cu Apusul sau aș spune mai bine că Apusul a căzut de acord cu Răsăritul că 21 martie ar trebui să fie data echinocțiului de primăvară. Dar fiindcă anumite Biserici urmează încă calendarul eronat latin, pentru ei ziua de 21 martie cade la 3 aprilie (după cel mai precis calendar gregorian). Și pentru aceștia, Paștile trebuie totuși să fie după 3 aprilie.

E foarte clar ca fapt matematic că echinocțiul de primăvară este la 21 martie nu la 3 aprilie. Acest lucru poate fi controlat prin observații științifice. Aceasta nu implică nici o dispută teologică. Problema e de ordin pur tehnic. Bisericile ortodoxe care sărbătoresc Paștile conform vechii hotărâri niceiene, trebuie să calculeze data Paștilor pe baza „primei duminici după prima lună plină (14 al lunii lunare, Nisan), după echinocțiul de primăvară”. Dacă luăm data de 3 aprilie ca echinocțiu de primăvară, atunci facem în mod sigur o greșală de ordin tehnic.

Calcularea datei de 14 a lunii lunare poate fi azi ceva mai problematică. Ciclul metonic pare a fi oarecum inexact din punct de vedere științific. Sistemul alexandrin pe care îl urmărim cu toții, folosește încă ciclul metonic pentru calcularea lunii calendaristice lunare. Calculul nostru actual bazat pe ciclul metonic ar trebui să fie greșit cu cel puțin 5 zile.

Dar mai avem la dispoziție mijloace științifice pentru a fixa luna calendaristică lunară cu precizie pentru următorii 500 de ani pe simpla bază a faptului că o lună calendaristică lunară corespunde la 29, 530, 588 zile solare sau 29, 12 ore, 44 minute și 2,87 secunde.

¹³ Leon a fost papă la Roma în timpul sinodului din Chalcedon (451 d.Hr.). Scrisoarea sa către împăratul Marcian se găsește în Migne, Patrologia Latină, LIV, col. 1055.

¹⁴ Cu toate acestea, formal, ciclul metonic a fost acceptat de către Roma numai pe la 525 d.Hr.

De aceea ceea ce e necesar astăzi pare a fi o serie de simple acțiuni ale Bisericii în numele unității cel puțin în privința datei ținerii sărbătorii Învierii Domnului nostru.

IV. CITEVA PROPUNERI PRACTICE

Propunerile următoare sînt făcute în simpla calitate de preot al Bisericii ortodoxe siriene din Răsărit, din perspectiva sa personală, adresîndu-se autorităților tuturor Bisericilor creștine :

1. Toate Bisericile creștine să declare oficial că sînt pentru o dată unificată a sărbătoririi Paștilor.

2. Toate Bisericile creștine să fie de acord că singura cale practică de a realiza această dată unificată este respectarea hotărîrii de la Niceia care a statornicit, se pare, destul de precis și corect că sărbătoarea anuală a Învierii lui Iisus Hristos trebuie să fie prăznuită de către toți creștinii în prima duminică ce urmează celei de a 14-a zi a lunii lunare pascale, adică duminica următoare primei luni pline de după 21 martie.

3. Să hotărască împreună dacă trebuie respectată sau nu vechea prevedere că dacă duminica de după 14 a lunii lunare pascale coincide cu Paștile evreiești, Paștile creștinești să fie amîinate pentru duminica următoare.

4. Bisericile orientale ortodoxe, în special cele din Egipt și Etiopia, trebuie să restudieze problema calendarelor iulian și gregorian și să adopte calendarul gregorian care e mai corect, după ce mai întii și-au pregătit bine credincioșii pentru această schimbare. Acest lucru ar trebui făcut cu grijă, dar fără șovăială, fiindcă e o problemă de adevăr.

5. Bisericile ortodoxe, în înțelegere cu Constantinopolul, să întreprindă o acțiune similară la nivelul sinodal, de a introduce calendarul gregorian. Anumite Biserici ca cele din Rusia, Bulgaria și Jugoslavia pot să caute să-și educe cu grijă credincioșii înainte de a face acest lucru.¹⁵

6. O dată realizată consonanța calendarului bisericesc cu cel civil, problema datei Paștilor poate fi rezolvată cu ușurință prin următoarele etape :

a) toți să fie de acord că 21 martie este echinocțiul de primăvară ;

b) toți să cadă de acord cu privire la luna calendaristică lunară ca fiind exact de 29, 530, 588 zile ;

c) o comisie reunită a Bisericilor să declare data Paștilor pentru următorii 130 de ani (pînă la anul 2100 d.Hr.) ;

¹⁵ După cum se știe Biserica Ortodoxă Bulgară a adoptat calendarul îndreptat precum și eparhiile macedoniene din Biserica Ortodoxă Sîrbă (nota redacției).

d) o astfel de comisie să se întâlnească prin intermediul Consiliului Ecumenic al Bisericilor cu Biserica Romano-Catolică și cu alte Biserici care nu sînt membre ale Consiliului Ecumenic...

(Se dă apoi lista principalilor reprezentanți care să semneze apelul pentru înțîlnirea unei astfel de comisii).

Se poate anticipa o oarecare rezistență în anume compartimente ale Bisericilor ortodoxe la o astfel de propunere. Ar fi în special necesar ca Bisericile ortodoxe să fie pe deplin pregătite și inițiate în complexitățile problemei.

Aceste propuneri sînt supuse înțelepciunii conducătorilor desemnați de Dumnezeu ai tuturor Bisericilor. Acestea vor avea nevoie desigur de modificări considerabile înainte de a fi puse în sfîrșit în practică. Intenția prezentului studiu e pur și simplu de a incita discuția și de a facilita acțiunea autorităților bisericești.

Există două probleme în legătură cu calendarul creștin cum am spus-o la început. Amîndouă sînt în prezent foarte strîns corelate după cum am văzut.

Problema ce se ridică în fața Bisericilor ortodoxe, este de natură pur științifică și tehnică, aceea a adoptării unui calendar corect pentru anul solar și a unei formule corecte pentru luna lunară.

Acestea sînt azi probleme pentru astronomi, nu pentru teologi. Ar fi folositor dacă, cîțiva astronomi ortodocși competenți ar putea să-și exprime părerea din punct de vedere tehnic.

Există desigur și o oarecare muncă pentru istoric. Tocmai ca istoric am căutat să privesc problema reformei calendarului.

Pare clar că dacă noi urmăm hotărîrile de la Niceia cît se poate de riguros verificate de către un istoric și verdictul astronomilor despre aspectele solare și lunare ale calendarului, am avea o practică uniformă în problema marilor sărbători ale Bisericii.

Acțiunea finală, ca și probabil acțiunea de inițiere, nu depinde de istoric sau de astronom, ci de autoritățile și credincioșii Bisericilor. Tocmai lor le-a fost supus spre cercetare acest modest studiu.

TEOLOGIA CONTEMPORANĂ A „MORTII LUI DUMNEZEU“

de: Pr. prof. dr. PETRU REZUȘ

Cu filiații protestante ce se pot identifica ușor, începînd cu Școala din Tübingen și sfîrșind cu „demitologizarea“ lui Rudolf Bultmann, s-a născut în actualitate „teologia radicală“ cu toate implicațiile sale, deosebit de interesante, care merită să fie cunoscute și de către teologii ortodocși. Această mișcare nouă, conturată în ultimii ani, se intitulează „teologie“ și vrea să rămînă teologie, deși paradoxal ea pleacă de la un „ateism creștin“, deci nu mai poate păstra „noțional“ numele de teologie, adică „învățătură despre Dumnezeu“, și se adresează „creștinilor atei“.

Numită „teologie radicală“, „teologie a morții lui Dumnezeu“, sau „ateism creștin“, ea pleacă de la unele realități, sesizate în viața religioasă, și urmărește să le organizeze în sistem.¹

O cercetare atentă a fenomenului se impune și din punct de vedere ortodox, cercetîndu-se originea și manifestările sale, spre evitarea confuziilor și stabilirea demarcațiilor necesare.

Teologia radicală contemporană constată, mai întîi, existența unor creștini, care-și au părerile lor formate și consolidate cu privire la o mulțime de probleme religioase, dintre care cele mai importante ar fi: Dumnezeu, nemurirea, viața veșnică, divinitatea Domnului nostru Iisus Hristos, autoritatea dogmatică a teologiei, tradiționalitatea Bisericii etc. Acești creștini care rămîn totuși creștini și se numesc ei înșiși „creștini“ au impus, prin manifestările lor teoretice și practice, nașterea teologiei radicale, care urmărește să li se adreseze.

Multe dintre atitudinile acestor creștini contemporani pleacă de la experimente personale, de la convingeri formate pe diferite căi, care au determinat o altă configurație doctrinară și practică a religiei creștine în sufletele lor. Marcate mai toate de un indi-

¹ Cf. Jourdain Bishop, *Die „Gott-ist-tot“ — Theologie*. Aus dem Französischen übertragen von E. Labonté, Düsseldorf, Patmos-Verlag, 1968, p. 6 ș. u.; James Alfred Martin Jr., *La théologie de la mort de Dieu aux États-Unis*, în „Lumière et Vie“, Tome XVII, No. 89, Lyon, Septembre-Octobre 1968, p. 5—31.

vidualism religios extrem, atitudinile acestea concordă în negarea existenței lui Dumnezeu (der Gott ist tot) sau a morții lui Dumnezeu (la mort de Dieu, the Death of God) cu toate concluziile care decurg din aceasta.²

Pentru acești creștini, religia creștină se poate menține și profesa (ei se consideră mai departe creștini), dar trebuie așezată pe cu totul alte baze.³ Reforma religiei creștine a ajuns, astfel, la ultima sa expresie, adică la o religie creștină fără realitatea sa ontologică supremă, la o religie fără Dumnezeu, numai cu o valoare exclusiv etică. Esența religiei creștine, Dumnezeu, a dispărut, se păstrează numai preceptele etice, renunțându-se la forme și ceremonii, la dogme și minuni, la supranatural și la divin. Conținutul noii religii trebuie structurat după această afirmație finală, tragică: „Dumnezeu este mort, nu există“.

Și bine înțeles teoreticienii creștini ai acestei noi teologii radicale, ajunsă la ultima sa desfășurare, și-au pus și problema închegării ei într-un sistem, plecând de la negația divină. Totul ce este în strinsă legătură cu Dumnezeu a luat o altă înfățișare, răsturnându-se complet bazele tradiționale ale teologiei creștine, încît — deși se vrea teologie creștină — teologia radicală sau teologia morții lui Dumnezeu este o „non-teologie“.

Să explicităm :

Cum mai poate fi vorba de o religie propriu-zisă, dacă lipsește tocmai elementul major, adică Dumnezeu, cu care creștinul intră în legătură personală ? Deci nu mai poate fi vorba nici de o teologie creștină, nici de o religie creștină și eforturile sistematice ale noii „teologii radicale“ rămân sterpe.⁴ De altfel noua încercare de reformă radicală a teologiei a întâmpinat și întâmpină vii discuții chiar în sînul Protestantismului. Teologi protestanți, ca F. Leboeuf în articolul său : „*Théologies de la mort de Dieu*“,⁵ încearcă să sintetizeze teologia radicală în următoarele șase puncte :

„1. Acceptarea lumii moderne secularizată ca intelectual normativ ; 2. Irealitatea lui Dumnezeu și imposibilitatea teoretică și practică a unei relații a credinciosului cu Dumnezeu astăzi ; 3. Dragostea pentru Hristos ca normă etică ; 4. Necesitatea de-a sfîrși cu ceea ce este în creștinism mitologic, transistoric, supra-

² Vezi : Harwey G. Cox, *La mort de Dieu et l'avenir de la théologie*, în „Lumière et Vie“, Tome XVII, No. 89, Lyon, Septembrie-Octobre 1968, p. 32—42.

³ Cf. Régis-Claude Gerest, *Un Dieu pour les hommes non religieux d'après quelques textes de Dietrich Bonhoeffer*, în „Lumière et Vie“, Tome XVII, No. 89, Lyon, Septembrie-Octobre 1968, p. 87—108.

⁴ Cf. Jourdain Bishop, *op. cit.* p. 170—172.

⁵ F. Leboeuf, *Théologies de la mort de Dieu*, în *Revue des sciences religieuses*, 41-e année, No. 2, Strasbourg, Avril 1967, p. 129—149.

După cum mărturisește autorul, studiul său a folosit, avînd un scop descriptiv, nu critic, cartea lui : Thomas W. Ogletree, *The Death of God Controversy*, Nashville, Abingdon Press, 1966.

natural; 5. Respingerea Bisericii tradiționale; 6. Refuzul total al tradiției creștine și a oricărei autorități în teologie".⁶

Din sinteza aceasta sumară se pot urmări vechile poziții radicale în cele noi, împinse până la marginile extreme: secularizarea teologiei creștine de supranatural, înlăturarea dogmelor, eliminarea totală a Sf. Tradiții, demitologizarea Sf. Scripturi, menținerea unui Iisus Hristos numai ca normă etică, irealitatea lui Dumnezeu etc.

Între reprezentanții de frunte ai teologiei radicale contemporane sînt următorii: *Thomas Altizer*, *William Hamilton*, autorii lucrării de mare răsunet: „*Radical Theology and the Death of God*“, Indianapolis, The Bobbs-Merrill Company, 1966, *G. Vahanian*, autorul lucrării: „*The Death of God. The Culture of Our Post-Christian Era*“, New York, George Braziller, 1961, *Paul van Buren*, autorul lucrării: „*The Secular Meaning of the Gospel Based on an Analysis of its Language*“, New York, 1963 și alții mai puțin însemnați (*Harvey Cox*, *John Robinson*).

Teologia radicală a acestor reprezentanți încă nu este încheată definitiv, iar pozițiile lor diferă în multe privințe. *Thomas Altizer* și *William Hamilton*, cel dintîi profesor la Universitatea Emory (Atlanta), cel de-al doilea profesor la Colgate Rochester Divinity School, au o poziție comună, cristalizată în lucrarea la care au colaborat. Ei afirmă: „Teologia radicală este, în interiorul Protestantismului, o dezvoltare contemporană... care duce cu un pas mai departe deschiderea atentă a vechilor teologii spre ateism. Ea este, de fapt, o tentativă de-a introduce un punct de vedere ateu în evantaiul posibilităților creștine. Noua teologie nu caută numai relevanța sau contemporaneitatea pentru ele înșile, ci ea tinde spre o lume cu totul nouă de înțelegere teologică. Ea este, astfel, o întreprindere teologică în sensul strict, însă ea nu este mai puțin un răspuns pastoral, care nădăjduiește să-i întărească pe cei ce-au ales de-a trăi ca ateii creștini“.⁷

Dintre ceilalți reprezentanți, *Paul van Buren* de la Temple University, este „un agnostic“, dar adept și al teologiei radicale. *G. Vahanian* de la Syracuse University își expune și el teoriile despre „moartea lui Dumnezeu“ și descrie epoca noastră ca „o eră

⁶ Leboeuf, *art. cit.* p. 130.

Referințele autorului sînt luate din următoarele lucrări mai de seamă ale promotorilor teologiei radicale contemporane: *Thomas J. J. Altizer et William Hamilton*, *Radical Theology and the Death of God*, Indianapolis, The Bobbs-Merrill Company, 1966; *G. Vahanian*, *The Death of God. The Culture of Our Post-Christian Era*, New York, George Braziller, 1961; *Paul van Buren*, *The Secular Meaning of the Gospel Based on an Analysis of its Language*, New York, 1963 și *Harvey Cox*, *The Secular City*, New York, The MacMillan Company, 1965 etc.

Bibliografia acestei teologii radicale însă este mult mai bogată, scriindu-se mereu alte cărți, studii și articole în legătură cu ea.

⁷ Leboeuf, *art. cit.* p. 129 și urm.

post-creștină“. Vahanian consideră însă „moartea lui Dumnezeu“ un fenomen pur cultural al credincioșilor, de care Biserica trebuie să țină seama. Vahanian nu este un adept al morții lui Dumnezeu, dar vorbește de ea și o consideră o realitate pentru Biserică, deoarece aceasta este „tărită în propria sa descompunere, datorită amalgamului de cultură medievală. Vahanian crede că Biserica n-are nici o șansă de-a ieși din acest impas.“⁸

În sfârșit, *Harvey Cox*, de la Harvard Divinity School, este într-o oarecare măsură corespondentul american al episcopului anglican John A. T. Robinson. Ca mulți alți teologi contemporani (Karl Barth, E. Brunner, Paul Tillich etc.) el este în căutarea unei terminologii noi pentru credincioși, care să corespundă necesităților lor actuale, deoarece „Creștinismul s-a scufundat într-un aparat cultural și o viziune a lumii depășite.“⁹

Pentru aceste multe și imperioase motive, ne propunem să prezentăm cum s-au dezvoltat principalele probleme teologice în teologia radicală și în ce stadiu au ajuns, prezentând paralel învățătura ortodoxă. Ne vom concentra atenția asupra următoarelor probleme de bază ale Teologiei creștine: 1. Existența personală a lui Dumnezeu; 2. Mântuirea; 3. Religia, ca legătură între Dumnezeu și credincioși; 4. Revelația divină ca expresie doctrinară și morală a acestei legături și 5. Domnul nostru Iisus Hristos, ca normă de viață și de credință creștină.

1. EXISTENȚA PERSONALĂ A LUI DUMNEZEU

Toată desfășurarea doctrinară a teologiei radicale contemporane depinde de concepția sa asupra lui Dumnezeu.¹⁰ Această concepție se concretizează în constatarea că „Dumnezeu este mort“. ¹¹ Afirmația ar cuprinde o contradicție, dacă n-ar fi lămurită în geneza și dezvoltarea sa. Un Dumnezeu care este mort, sau a murit, trebuie să fi fost mai întâi viu, altfel s-ar subînțelege că a fost totdeauna mort, sau nu a existat.

Ori lucrurile stau în teologia radicală altfel, căci se discută despre un Dumnezeu care a fost viu, dar s-a învechit și a ieșit din circulație progresiv. A contribuit la aceasta deziluzia unor credincioși, determinată de practica lor religioasă. Dumnezeu nu a corespuns cerințelor lor, sau nu și-a dovedit prezența sa, auto-

⁸ *Ibidem*, 131.

⁹ *Ibidem*, p. 132. Vezi și: James Alfred Martin Jr., *art. cit.*, p. 30.

¹⁰ Tema, după unii, „problema lui Dumnezeu“, este mult discutată și în afara teologiei radicale, de multe ori cu aceiași termeni. Jean Guéhenno, *Ce que je crois*, Paris, Grasset, 1964 afirmă că „în trăirea credinței, fundamentul obiectiv al credinței este absolut de prisos, fiind desființat“ (o. c. passim). Alte referințe sugestive, vezi la: Leszek Kolakowski, în „Über die Unentbehrlichkeit der Metaphysik (II)“ Forum, 1964, Heft 140—141.

¹¹ Vezi și afirmațiile lui: Gabriel Marcel, *Der Mensch von dem Vermeintlichen Tot Gottes* (Wissenschaft und Weltbild), März 1958, p. 1—12.

eliminându-se. Credincioșii aceștia și-au format o concepție a lor despre Dumnezeu personală, care nu a corespuns realităților vieții lor religioase. Credincioșii i-au impus lui Dumnezeu o prezență activă și au fost nemulțumiți de ceea ce ei au considerat o „absență”. Dumnezeu cel viu al credincioșilor care au crezut în el în alte epoci a devenit un Dumnezeu mort.¹²

Pentru nașterea acestei stări de spirit a acestor creștini a mai contribuit diferitele suferințe, care nu au putut fi explicate satisfăcător. Acești credincioși s-au lovit, în majoritatea cazurilor, de problema dificilă a răului, pe care l-au atribuit unor cauze exterioare Divinității. Dumnezeu nu poate stăpîni manifestările răului, deci este mort, nu există.

Sursele teologiei morții lui Dumnezeu sînt, astfel, mai complexe, iar teologia aceasta nouă nu acceptă sau ignorează soluțiile ortodoxe ale acestor probleme, de la care pleacă. Adepții ei pretind o intervenție activă a lui Dumnezeu în viața lor religioasă, o prezență permanentă, ceea ce ar duce, pe de altă parte, la desființarea libertății lor personale. A se remarca aici că libertatea de manifestare religioasă în Protestantism are o altă accepție, așa că se explică faptul prezenței obligatorii a lui Dumnezeu. Apoi și răul, din punct de vedere ortodox, este dovada negativă a existenței unei libertăți relative a credincioșilor, manifestată din starea primordială, după păcatul protopărinților, așa că el se exercită în viața credincioșilor cu toate corolarele sale psihice, fizice și metafizice. Răul este însă un accident și existența sa nu desființează existența binelui, nici existența lui Dumnezeu.

Iată cum stau lucrurile real și cum se va putea înțelege de ce teologul radical W. Hamilton vorbește despre „moartea lui Dumnezeu” ca despre o experiență personală a pierderii credinței, experiență pe care el o consideră că o împărtășesc credincioșii din Occident într-un număr crescînd.¹³

„Această experiență, după Hamilton, este experiența unei pierderi reale a lui Dumnezeu, pierdere ireparabilă care trebuie să fie acceptată, pe care trebuie s-o voim chiar. Căci nu este vorba numai de-o criză religioasă personală, de-o dificultate de-a crede temporară, de „noaptea spiritului”, ci chiar de progresul condițiunii umane, de conștiință, care face imposibilă experiența lui Dumnezeu. Moartea lui Dumnezeu este un eveniment istoric irefutabil, căruia i se poate fixa data, cauza și însemnătatea reală.”¹⁴

¹² Vezi pe larg în acest sens: Albert Schaefer, *Der Gottesgedanke im* Dumnezeu în contemporaneitate) și: Günter Jacob, *Himmel ohne Gott?* Dumnezeu în contemporaneitate) și: Günter Jacob, *Himmel ohne Gott?* Stuttgart, Kreuz-Verlag, 1959, p. 33 și urm.

¹³ Leboeuf, *art. cit.*, p. 133.

¹⁴ *Ibidem.*

Insuși Hamilton mărturisește indirect, prin evoluția gândirii sale și metoda de lucru, care sînt fazele acestei experiențe religioase și anume: „dificultățile de a crede, evoluția mărturisită spre un ateism relativ și în sfîrșit convingerea că poate fi autentic creștin totodată profesînd un ateism absolut”.¹⁵ Faza primă și a doua sînt explicabile și posibile ca experiență, dar faza a treia este paradoxală din punct de vedere psihic și imposibilă din punct de vedere creștin. „A fi autentic creștin și a profesa totodată un ateism absolut” contravine adevărurilor elementare de credință. De aceea Hamilton va renunța la întreaga teologie tradițională la autoritatea dogmelor și la Revelația divină. Va face tabula rasa cu toată teologia pentru „un Creștinism autentic totodată și ateism absolut”.

Ca să-l înțelegem pe Hamilton, trebuie să ne dăm seama că el înțelege cu totul altceva prin „creștin autentic” decît ceea ce a înțeles și înțelege teologia ortodoxă. El înțelege un Creștinism care nu mai este Creștinismul tradițional, revelat, supranatural, ci o modalitate de viață religioasă fără Dumnezeu, sau una etică, păstrînd numai preceptele morale ale lui Iisus, secularizat, o denumire încă valabilă religioasă prin principiile sale de viață. Aceasta înțelege Hamilton prin „creștin autentic și totodată ateu absolut”. Să recunoaștem că asocierea celor doi termeni este nu numai surprinzătoare, dar și abilă, Hamilton încercînd un compromis doctrinar religios, care însă nu va înșela nici pe creștinii autentici, nici pe ateii absoluți, o sinteză nefiind posibilă nici cu ajutorul credinței, nici cu ajutorul rațiunii.

Trecînd la fazele nașterii experienței sale personale religioase, care l-au condus la „teologia morții lui Dumnezeu”, Hamilton reeditează obiecțiunile vechi ponirologice — suferința și răul —, apoi ajunge la „omorîrea lui Dumnezeu”, care nu mai corespunde din multe pricini. Hamilton, pînă aici, dezvăluie cu sinceritate crizele religioase ale multor credincioși, inclusiv a lui. Ceea ce urmează însă pentru acești credincioși, după moartea lui Dumnezeu, este expus alambicat, pentru a ajunge la concluzii surprinzătoare: „Dumnezeu însuși, așa cum a existat, a silit pe credincios să-l refuze, din lupta dintre credință și necredință sa se va naște, o credință nouă”, deci ceea ce este și mai bizar „un Dumnezeu nou” (une foi nouvelle naitra, un nouveau Dieu), adevăratul, care va veni”.¹⁶ „In această așteptare, spune Hamilton, trebuie de căutat un limbaj nou, pentru a vorbi despre Dumnezeu”.¹⁷

Dar să nu ne înșelăm. Credința nouă și Dumnezeul nou sînt așa cum le concepe teologia radicală. Să nu ne înșele termenei

¹⁵ *Ibidem.*

¹⁶ *Ibidem*, p. 134.

¹⁷ *Ibidem*, p. 135.

identici. Ei mai au circulație pentru cei ce eventual vor face compromisul, căci într-altă parte Hamilton precizează că „obiectul încrederii și loialismului (acestui creștin autentic) căruia el i se supune și care continuă a-i inspira viața este Hristos”. Dumnezeu cel mort trebuie înlocuit, astfel, cu un Iisus Hristos secularizat, a cărui învățătură are valoare numai de normă etică.

Mai complex decât Hamilton în problema divină, T. Altizer propune necesitatea de-a discuta despre „un ateism creștin contemporan”.¹⁸ Menținerea celor doi termeni nu mai surprinde. Altizer împărtășește aceleași convingeri cu Hamilton. „Studiul nostru, spune Altizer, a acceptat această necesitate, elaborând o analiză teologică, bazată pe viziunile creștine ale lui Blake, Hegel și Nietzsche. Pentru creștinul radical nu este alt drum spre adevărata credință în afara abolirii sau disoluției lui Dumnezeu însuși”.¹⁹

Ce rezultă din analiza teologică a lui Altizer lăsăm să se deducă din propriile sale cuvinte: „Noua teologie trebuie să se clădească pe viziunile lor: cu Blake ea va fi hristocentrică, cu Hegel ea va da o justă interpretare kenosei lui Dumnezeu și afirmarea eternei întoarceri”.²⁰ Eterna întoarcere este luată de la Mircea Eliade,²¹ al cărui discipol este Altizer.

Plecând de la o realitate incontestabilă a religiei creștine: criza de credință a unor creștini, teoreticienii teologiei radicale încearcă să facă teoria unui Dumnezeu mort, încearcă să creeze un Dumnezeu nou, o credință nouă, o teologie nouă. Plecând ei personal de la puncte de vedere atee, vor o nouă hristologie, o nouă ecleziologie și o nouă antropologie religioasă. Folosind chiar o terminologie nouă vor să înlocuiască „un Dumnezeu mort” cu „un Dumnezeu nou” al teologiei radicale. Să recunoaștem că nici teologia creștină, nici ateismul n-au nevoie de așa ceva.

Fenomenul „morții lui Dumnezeu” pe drept având părinte pe filozoful Nietzsche, merită însă să fie prezentat, căci preocupă teologia contemporană și frământă pe mulți credincioși. Ei mai ales trebuie să cunoască pozițiile adevărate și să înțeleagă ceea ce este adevărat și posibil și ceea ce este o încercare hazardată de-a crea „teologii de compromis”, prin care să se poată justifica enormitatea doctrinară a unei noi teologii, care nu mai este teologie, deoarece îi lipsește realitatea supranaturală care-o definește, adică Dumnezeu.

¹⁸ *Ibidem*, p. 140.

¹⁹ *Ibidem*, p. 140.

²⁰ *Ibidem*. Vezi și: Jourdain Bishop, *op. cit.*, p. 150 și urm.

²¹ Vezi: Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului*, în *Secolul 20*, București, Nr. 9, 1967, p. 6—17 și: Mircea Eliade, *Supraviețuirea și camuflarea miturilor*, *ibidem*, p. 17—21, dar mai ales de același: „*Le Mythe de l'Eternel Retour*”.

2. MINTUIREA

Teologia radicală contemporană are o soteriologie proprie, fiindcă fără o doctrină despre mîntuire nu ar mai putea vorbi despre „creștini autentici“. Cum înțeleg însă reprezentanții acestei teologii, cum încearcă s-o fundamenteze pentru credincioși, cum justifică o mîntuire cu un „Dumnezeu mort“ și cu un Hristos „numai normă etică“ sînt tot atîtea întrebări, care se pun justificat.

W. Hamilton preconizează o soteriologie cu „un Dumnezeu nou“ și cu „o credință nouă“. T. Altizer concepe o mîntuire care să-și caute „un fundament în exteriorul formei date și stabilite a Bisericii“. Paul van Buren înțelege mîntuirea „ca un punct de vedere personal al creștinului asupra situației sale în existență, o etică (așa ca la Hamilton), care-și găsește originea în libertatea contagioasă a lui Iisus, un stil de viață determinat, trăind pentru semenii săi, ca Iisus, în dragoste“.

Pentru aceste soteriologii noi și radicale este necesară o nouă terminologie și o nouă adaptare a creștinilor unor realități religioase contemporane, dintre care cele mai stringente sînt „moartea Domnului vechi, tradițional“, „considerarea etică a învățăturii lui Iisus“, „eliminarea Bisericii tradiționale și a autorității ei dogmatice“. Teologia radicală contemporană consideră formele și fondul religiei creștine că sînt depășite și trebuie alcătuite altele, ținînd seama de realitatea ateismului unora dintre creștini, care totuși doresc să rămînă „creștini autentici“.

Teoriile soteriologice ale teologilor radicali se lovesc însă de imposibilități nu numai doctrinare creștine, dar și de imposibilități ontologice. Mai întîi o mîntuire fără Dumnezeu, fără așa-numita credință tradițională nu este posibilă. Legătura dogmatică dintre persoanele Sfintei Treimi, în teologia creștină, este inextricabilă. Odată ce Dumnezeu este mort, el este mort ca Dumnezeu și ca Tatăl și ca Fiul și ca Duhul Sfînt. În zadar se mai vorbește în această teologie radicală de misiunea Duhului Sfînt, o dată ce Dumnezeu, ființial și personal, este mort.

Trecînd la Iisus Hristos, este evident că și el este mort ca Dumnezeu.²² El este păstrat numai ca „normă etică“, învățătura sa este secularizată de supranatural și devine numai o morală, de aplicat în viața credincioșilor. Această aplicare morală a învățăturii Domnului nostru Iisus Hristos în viața creștinilor nu este însă egală cu mîntuirea în sensul ei strict ortodox. Conformarea etică (Paul van Buren) poate naște vieți creștine, trăite

²² T. Altizer (Leboeuf *art. cit.*, p. 139) spune clar: „Teologul nou mărturisește că Cuvîntul a încetat de a fi cu adevărat și decisiv prezent în formele stabilite și tradiționale ale credinței... Refuzînd și de a nega Cuvîntul și de a-l afirma în forma sa tradițională, un teolog modern și radical caută un Cuvînt total întrupat...“

după preceptele Mântuitorului, dar ele rămân simple conformări etice, fără valorificări soteriologice totale, deoarece Dumnezeu este mort, iar Iisus Hristos este „normă etică” pentru viața creștinilor de aici, nici el nefiind Dumnezeu.

Încercarea teologiei radicale de-a crea o soteriologie nouă se sfârșește cu un eșec, deoarece nu sînt îndeplinite condițiile ei supranaturale, ci cel mult cele subiective, personale ale credincioșilor. Soteriologia radicală se reduce, în ultimă analiză, la un conformism moral, la un stil de viață aici pe pămînt, fără alte corespondențe, și doar la atît. Această soteriologie nu mai este soteriologie, ci urmărește, făcînd compromisuri doctrinare, de-a afla un *modus vivendi* pentru „creștinii atei”, care și de astă dată dovedesc că sînt concepții hibride ale teologilor radicali, fără posibilități de durată nu numai din punct de vedere doctrinal, ci și etic. Doctrinal, fiindcă un creștin autentic nu poate fi totodată și ateu, termenii respingîndu-se; etic, fiindcă un creștin care susține că „Dumnezeu este mort” nu mai aplică în viața sa normele doctrinare și morale revelate. Naivitatea de-a vorbi de un Dumnezeu nou și de o credință nouă nu mai înșală pe nimeni. În cazul cînd se naște un nou stil de viață al acestor creștini, în afara Bisericii și autorității ei, el nu se mai întemeiază pe supranatural.

Din acest punct de vedere, edificatoare este și ținuta teologilor radicali în domeniile noi de credință. Această ținută este derutantă, căci ei înșiși, în căutarea credinței noi și stilului de viață nou, dau asalt vechiului, miticului, tradiționalului, dogmaticului și autoritarului, neajungînd la formularea precisă a unei doctrine și morale noi. Renunțînd la întrega activitate tau-maturgică, zisă mitică, a lui Iisus Hristos, ei nu au putut renunța la preceptele sale morale. În locul celor dinții, considerate mituri, nu pun încă nimic consistent; de etica lui Iisus nu se pot dispensa, fiindcă nu ar mai putea crea altele superioare. Impasul soteriologiei radicale este evident și toate eforturile sale se vor irosi zadarnic, de aceea și stringența unei delimitări exacte este cu atît mai imperioasă în actualitate, cu cît „creștinii autentici” au numai iluzia aflării unui drum nou. Iluzia rămîne însă iluzie.

3. RELIGIA CA LEGATURA ÎNTRE DUMNEZEU ȘI CREDINCIOȘI

Prin prisma celor de mai sus, indiscutabil că și religia a suferit mutații sensibile în teologia radicală. Ea nici nu mai poate fi religia tradițională, concepută ca o legătură între credincioși și Dumnezeu. Dumnezeu este mort și deci nu există, legătura religioasă a fost desfăcută și nu se mai poate exercita în coordonatele teologice cunoscute. Religia tradițională a murit și ea.

„Religia, după W. Hamilton, designează orice sistem de gîndire și de acțiune, în care Dumnezeu apare ca satisfacția ne-

cesităților religioase sau răspunsul la problemele credinciosului. Trebuie de afirmat ruina acestui sistem, căci credinciosul a ajuns la maturitate”.²³ De ce s-a ruinat sistemul religiei, când el există, Hamilton nu spune. Această ruină nu este, oare decît o impresie exterioară a unor creștini, necorespunzînd adevărului? De fapt religia nu se ruinează prin sine însăși, în special Creștinismul, ci ea se ruinează subiectiv în sufletele unor credincioși. Religia creștină, din punct de vedere obiectiv, este aceeași de totdeauna.

Apoi în ce constă maturitatea credincioșilor? A concepe o maturitate religioasă în afara religiei creștine este o aberație. Maturitatea despre care vorbește teologia radicală poate fi o maturitate subiectivă, fiecare credincios fiind liber să ajungă la ea, dar ea nu angajează ruina sistemului religios însuși, ci o ruină a sistemului religios, ca modalitate de credință și de viață pentru fiecare credincios, considerat ca subiect religios.

Aici teologia radicală confundă sistemul religios cu subiectul religios, iar ruina credinței și a acțiunii este o realitate experimentată, nu dată obiectiv. Din punct de vedere al alcătuirii și structurii sale, religia creștină deține toate valorile sale doctrinale, morale, harice, soteriologice și cultice. Altundeva s-au produs mutațiile deci și ele se referă la fiecare credincios în parte.

„Prăbușirea lui a-priori religios înseamnă, spune tot Hamilton, că nu există nici o modalitate ontologică, culturală sau psihologică de-a localiza o parte a personalității sau experienței umane care să aibă nevoie de Dumnezeu... Inima credinciosului poate fi sau nu poate fi neliniștită pînă ce ea se odihnește în Dumnezeu... (Dumnezeu) nu este o ființă necesară... Ceea ce înseamnă ajungerea la maturitate a credinciosului... Este fals de-a zice că există în viață, astăzi, anumite sfere, probleme, dimensiuni, care nu pot fi cercetate, rezolvate, luminate, atacate, decît dintr-o perspectivă religioasă... Eu neg că religia este necesară”.²⁴

Rezultă deci că și religia tradițională a murit pentru teologii radicali. O dată ce apriorismul revelațional s-a prăbușit, după opinia lui Hamilton, nici religia creștină nu mai poate fi religia concepută pînă astăzi într-un anumit mod. Apriorismul revelațional pleacă, în creștinism, de la Revelația divină, căci ea este normativul doctrinar și moral.

Asistăm, astfel, nu la nașterea unei teologii noi cu o religie nouă, ci la nașterea unei teologii fără religie, ceea ce este un non-sens. Teologia fără religie este lipsită de obiectul său, de realitatea care o naște și o susține. Aici se pune problema vitală pentru „creștinii autentici” ai lui Hamilton, deoarece întreaga religie creștină a fost redusă la teologia radicală. Desființarea

²³ Leboeuf, *art. cit.*, p. 134.

²⁴ *Ibidem*, p. 134 și urm.

religiei impune o doctrină și o etică, de care credincioșii vor avea nevoie. Teoria trebuie să se realizeze în practică. Ori teologia radicală, dărîmînd religia, este departe de a satisface toate exigențele unei reforme totale.

În acest sens, și F. Leboeuf spune lămurit: „Hamilton vrea să numească sacral, misteriosul cu adevăratul lor nume, care pentru credinciosul de astăzi nu este Dumnezeu. El caută forme atee de experiență a sacralului și a misteriosului, pentru că Dumnezeu a încetat de a mai fi calea de acces. Aceste forme atee ale sacralului Hamilton crede că le va descoperi mai ales în experiența sexualității și a morții, sau mai exact în mortalitate”.²⁵ Sursele la care recurge însă Hamilton sînt definitiv secate pentru religios. Acest lucru se pare că nu-l înțelege teologia radicală occidentală și anume: inaccesibilitatea formelor atee pentru religios. Nici aceste noțiuni nu sînt exact delimitate de către teologia radicală.

4. REVELAȚIA DIVINĂ

Ce mai poate rămînea din Revelația divină, o dată ce supranaturalul a căzut, apriorismul revelațional s-a prăbușit, Dumnezeu este mort și Iisus Hristos a devenit o simplă „normă etică”? S-ar putea afirma că pentru a se naște teologia radicală contemporană mai întîi a trebuit să nu existe Revelația divină, deci împotriva ei s-au produs și cele mai vehemente contestații.²⁶

T. Altizer afirmă: „Noi putem învăța de la primii creștini radicali primul principiu radical că dinamismul Duhului a depășit revelația Bibliei canonice și se revelează acum așa, ca să impună o formă total nouă de credință. A refuza o asemenea revelație a Duhului ar echivala cu a repudia activitatea Cuvîntului care este prezent și a se lega de o formă a Cuvîntului acum goală și moartă. Noi nu putem ca să nu nădăjduim ca noua revelație să fie în continuitate aparentă cu vechea... Totuși aceasta n-ar trebui în nici un fel să ne convingă că o nouă revelație n-a avut loc. Noi ne putem pronunța numai asupra roadelor Duhului și o nouă viziune s-a născut, aducînd o formă universală și eshatologică a Cuvîntului, o formă a Cuvîntului anunțînd o mîntuire totală”.²⁷

Cele mai de seamă aspecte ale acestei Revelații noi sînt cuprinse în cartea recentă a lui T. Altizer, *The Gospel of Christian Atheism, Philadelphia, The Westminster Press, 1966*. În această carte, Altizer încearcă să facă ordine în noua Revelație, care, după cum am putut citi, menține anacronic Duhul Sfînt, deși Dumne-

²⁵ *Ibidem*, p. 137.

²⁶ Vezi în această privință: S. Otto, *Die religiösen und nichtreligiösen Offenbarungsbegriffe*, 1958, passim.

²⁷ Leboeuf, *art. cit.*, p. 138.

zeu este mort, și acordă un rol în continuare Logosului, deși Revelația divină s-a închis, prin Iisus Hristos, iar roadele Duhului nu mai pot fi revelaționale.

Deși sînt foarte multe afirmații din pasajul de mai sus discutabile, ne interesează numai esența. Revelația divină a Bibliei canonice este depășită, că alta i-a luat locul, că a nu o recunoaște pe aceasta din urmă „ar echivala cu respingerea activității Cuvîntului care este prezent“. Respingîndu-se însă întreaga Revelație divină a Bibliei canonice nu se pune, în locul ei, Revelația nouă ci numai se justifică postulitatea ei. Ori o altă Revelație divină este de neconceput, după doctrina ortodoxă, atît ca producere, cît și ca fond. O Revelație nouă apoi, datorită Sfîntului Duh sau Logosului, vine în contradicție cu afirmația anterioară a teologiei radicale că Dumnezeu este mort.

Paul van Buren rămîne, de aceea, la Revelația divină, dar își propune „a da o interpretare Evangheliei fără nici o referință la cuvîntul „Dumnezeu“, care este, după părerea sa, sau vid de orice semnificație, sau o sursă de neînțelegeri pentru credinciosul modern. El încearcă a oferi acestui credincios o înțelegere secularizată a Evangheliei și a credinței creștine. În acest scop, Paul van Buren purcede mai întîi la analiza recentelor întreprinderi de demitologizare, pe care el le judecă încă prea mitologice în ochii unei teologii cu adevărat moderne. O demitologizare trebuie să respingă orice credință într-o ordine transcendentă a realității. Nu trebuie numai să se respingă mitologia, ci trebuie să se reformuleze integral în termenii unei descrieri a experienței creștinului, a cărei obiectivare este. Van Buren reproșează lui Bultmann și discipolilor săi de a fi insuficient moderni; ei continuă a vorbi de Dumnezeu, în timp ce un asemenea limbaj a devenit imposibil“. ²⁸

Limbajul Noului Testament intră în categoria non-cognitivului. „Neverificabile, afirmațiile despre Dumnezeu nu transmit nici o informație asupra realității“. ²⁹ Paul van Buren dezvăluie alte aspecte ale Revelației divine, care a devenit nesatisfăcătoare, non-cognitivă. El se pronunță pe linia cunoscută a demitologizării pentru o secularizare și o reformulare integrală terminologică. ³⁰

²⁸ *Ibidem*, p. 143.

²⁹ *Ibidem*, p. 145.

³⁰ Asupra secularizării și demitologizării consultă: F. Gogarten, *Verhängnis und Hoffnung der Neuzeit. Die Sekularisierung als theologisches Problem*, 1966 și F. F. Torrance, *Theology in Reconstruction*, London, S. C. M. Press, 1965, passim; E. L. Moscall, *The Secularisation of Christianity. An Analysis and a Critique*. A Libre Book, 1967, passim; Alain Durand, *Sécularisation et sens de Dieu*, în „Lumière et Vie“, Tome XVII, No. 89, Lyon, Septembre-Octobre 1968, p. 61—86 etc.

Nici această formă de Revelație divină nu mai consună cu aceea a religiei creștine, care a dat consistență doctrinară și morală acestei religii.

5. DOMNUL NOSTRU IISUS HRISTOS, CA NORMA DE VIAȚĂ ȘI DE CREDINȚĂ CREȘTINĂ

Totuși teologia radicală contemporană se dorește hristologică și iată cum: „Teologii morții lui Dumnezeu declară că sînt teologi, creștini. Această nouă credință creștină, de un tip particular, nu se adresează lui Dumnezeu, ci lui Hristos. Hristos nu este, totuși, nici obiectul, nici fundamentul. Hristos este un loc, o stare, în care se află creștinul; credința în Hristos este un „fel de a fi cu el“, sau a se ține „în preajma lui Hristos“, sau a aproapei. Credința devine o etică. Creștinul aici n-are nici Dumnezeu, nici credință în Dumnezeu; el afirmă moartea lui Dumnezeu și a oricărei forme de teism”.³¹

T. Altizer, spre deosebire de Hamilton, militează pentru o înțelegere nouă a Cuvîntului întrupat. Teologia trebuie să renunțe la înțelegerea acestei întrupări într-o formă trecută; ea trebuie să caute o formă nouă a prezenței Logosului, forma contemporană a acestei prezențe. Dacă se limitează credința creștină la Biserică, se neagă prezența activă a Cuvîntului. Cea mai mare erezie, după el, a fost identificarea trupului tainic al lui Hristos cu Biserica.³²

Recurgînd la Hegel, Altizer spune că „kenosa lui Dumnezeu în Iisus, revelată în Filipeni II, trebuie înțeleasă în termeni hegelieni, ca actul de autonegare sau de auto-anihilare a lui Dumnezeu. Dumnezeu încetează de a fi o realitate ca ființă eternă, imuabilă, una, transcendentă. În Iisus, el se golește el însuși pentru a intra în curgerea cărnii și a timpului. Transcendența s-a transmutat în imanență”.³³

Iisus Hristos nu mai este nici El acel Iisus Hristos, care a întemeiat religia creștină.³⁴ El nu mai este Dumnezeu, iar Evanghelia Sa este istorisirea secularizată a vieții Sale. În acest sens ni-l prezintă și Van Buren, nemairecurgînd la termeni hegeliani.³⁵

Teologia radicală contemporană este hristocentrică, dar în genul ei, cuprinzînd ultimele concluzii ce se pot trage din moartea lui Dumnezeu. Iisus Hristos mai trăiește doar ca normă etică

³¹ Leboeuf, *art. cit.*, p. 136.

³² *Ibidem*, p. 139.

³³ *Ibidem*, p. 141.

³⁴ Vezi pe larg: R. Egenter, *The Desecration of Christ*, London, Burn and Oates, 1967, p. 160 ș. u.; R. Bultmann, *Jesus Christ and the Mythologie*, Hamburg, 1964, passim; Christian Duquoc, *Le Christ et la mort de Dieu*, în „Lumières et Vie”, T. XVII, No. 89, Lyon, Septembre-Octobre 1968, p. 43—60.

³⁵ Leboeuf, *art. cit.* p. 142—147; James Alfred Martin Jr. *art. cit.*, p. 20.

și acest lucru este prea puțin.³⁶ Acomodarea lui de către teologia radicală contemporană i-a schimbat persoana, viața și activitatea. Nimic n-a rămas autentic.

CONCLUZII

Teologia radicală contemporană exprimă căutările, dar și deruta unor teologi creștini.³⁷ Plecând de la afirmația că „Dumnezeu este mort“ ei au dat o nouă configurație religiei creștine, pe poziții mai avansate decât teologii radicali din trecut.³⁸

Religia nouă, Revelația nouă, credința nouă, terminologia nouă sînt tot atîtea probleme puse, dar nerezolvate de teologia radicală contemporană. Mîntuirea nu mai există în accepțiunea sa ortodoxă, raportul dintre Dumnezeu și credincios a fost desfăcut, religia și Biserica au fost desființate, Revelația divină este considerată depășită, Domnul nostru Iisus Hristos a devenit cel mult o „normă etică“.

O teologie creștină fără mîntuire, fără Revelație, fără Hristos, fără Biserică, fără Dumnezeu este o ciudățenie teologică. Ea ne demonstrează deruta doctrinară pe plan religios a unor teologi occidentali.³⁹ Vilva care se face în jurul acestei teologii radicale noi, nu trebuie să înșele pe nimeni și cu atît mai puțin pe credincioșii noștri. Studiul nostru a urmărit o delimitare precisă a pozițiilor noii teologii radicale și o informare a credincioșilor noștri.

³⁶ Vezi și alte aspecte la: G. Bornkam, *Jesus von Nazareth*, 4 und 5 Aufl., Stuttgart, 1960, passim; apoi Georges Morel, *Schlagwort „Entchristlichung“*, în *Dokumente*, 1964, H. 5 și: Herbert Zdzard, *Entmythologisierung als philosophisches Problem*, în *Wissenschaft und Weltbild*, Juni 1963, passim; Christian Duquoc, *art. cit.*, p. 43—60.

³⁷ Teologul Karl Barth, *Entretiens à Rome après le Concile*, Neuchatel (Suisse), 1968, Delachaux et Niestlé, p. 7 ș. u. se pronunță în asemenea termeni despre mișcarea „Dumnezeu este mort“! „Desigur, nu era vorba de a participa la o discuție asupra prostiilor (sur les sotisses) mișcării, care a luat ca slogan „Dumnezeu este mort“. Pe amîndouă coastele Atlanticului, această mișcare a arătat îndeajuns ceea ce este: ultima și cea mai strălucitoare producție a mult celebrei teologii existențiale“.

³⁸ Consultă și: J. Durandeaux, *Question vivante à un Dieu mort*, Paris, Desclée de Brouwer, 1967, p. 26.

³⁹ Teologia „morții lui Dumnezeu“ exemplifică unul dintre aspectele crizei religioase a credincioșilor occidentali. Calea aleasă însă este greșită. Vezi și: *Precizări suplimentare privind o nouă „teologie“*, în „Mitropolia Banatului“, XVII (1967), nr. 10—12, p. 753—754.

TEOLOGIA ORTODOXĂ ÎN SECOLUL AL XVI-LEA

de: Pr. prof. dr. MILAN ȘESAN

Căderea Constantinopolului sub turcii islamici, în 1453, a produs consecințe serioase și pentru teologia bizantină. De aceea în popor s-a crezut că faptul este apocaliptic, pentru că se împlineau în curînd anii 7000 de la Facerea lumii (în 1492), cînd avea să vină Mîntuitorul Hristos la Parusie. Deoarece însă această Parusie nu a venit la sorocul stabilit de oameni, amînarea lui a dat forțe noi credincioșilor ortodocși ca să stăruie pentru Ortodoxie și astfel Parusia să nu mai întîrzie în viitor din cauza păcătoșeniei lor. Și astfel peste tot în lumea ortodoxă s-a dat atenție nouă Sf. Scripturi și răspîndirii textelor ortodoxe, prin manuscrise și prin tipar. (Pentru aceasta vezi: Șesan M., Biserica ortodoxă în sec. XV—XVII, Mitropolia Ardealului 11/12 1963; Idem, Ortodoxia în fața Reformației și a Uniației, Mitropolia Ardealului 3/6 1962; Idem, Sinodalitatea ortodoxă în sec. XV—XVII, Mitropolia Ardealului 4/6 1965; Idem, Teologia Ortodoxă în sec. XV, Mitropolia Ardealului 11/12 1966; Idem, Despre iconografia ortodoxă națională, Mitropolia Moldovei 5/6 1965).

În Patriarhia ecumenică secolul al XVI-lea a adus 24 succesiuni patriarhale, dar prin aceasta nu a fost alterat fondul Ortodoxiei. Dimpotrivă, interesul pentru ea a sporit și în Apus. Astfel între 1512 și 1603 s-au realizat numeroase tipăriri de opere ortodoxe, fie în original grec sau în traducere latină, de către editori catolici sau protestanți. La Paris, Basilea, Colonia și Veneția a fost publicată *Acrivia* Sf. Ioan Damaschinul; la Veneția a apărut, în 1514, în grecește lucrarea lui Suidas, *Bărbați înțelepți*; tot acolo a fost publicată în latinește, în 1555, *Panoplia* lui Eutimie Zigabenu și între 1561—1615 a fost publicată la Paris și Basilea *Colecția sf. canoane cu Comentarul patr. Teodor Balsamon*.

În acea vreme păstoria în Patriarhia ecumenică patriarhul Ieremia I (—1545) care veghea ca școala patriarhală, reorganizată încă de patriarhul Ghenadie Scholarul în 1456, să cuprindă

un cerc de teologi, buni cunoscători ai textelor biblice și patristice; și de fapt mulți din ei au și plecat spre alte țări ortodoxe vecine sau îndepărtate spre a menține unitatea Ortodoxiei. Ca profesor s-a impus antilatinul Maxim Peloponesianul, pe la 1520, și apoi Maxim Grecul din Arta (—1556). Acesta a studiat la Măn. Athos, unde continuau tradițiile isihasmului palamit și ale „teologiei luminii” (Vezi Șesan M., *Teologia ortodoxă din sec. XIV*, Mitropolia Banatului 1/3 1967, vezi și Clement O., *Byzance et le Christianisme*, Paris 1964; lucrări de Arhiep. Krivoshein, A. Ceremuhin în *Bogosl. trudă* 3, Moscova 1964; Uspenski L. în *Messengerul Patriarhiei din Moscova* 3 și 4 pe 1968); apoi a studiat la școala patriarhală și în fine la Florența, unde l-a cunoscut pe Ieronim Savonarola. S-a specializat în exegeza Sf. Scripturi și în polemica antilatină; el e trimis în Rusia pentru verificarea textelor ortodoxe ruse. Alături de el s-a impus retorul umanist Iacob Diassorinos (—1562), care a activat și la Veneția și apoi în Cipru; a tratat chiar cu luteranul F. Melancton.

Tradițiile ortodoxe au strălucit mai intuitiv prin arta iconografiei bisericești bizantine la Muntele Athos, prin maestrul pictor Teofan din Creta (—1525), cu școala lui de teologie pictată; apoi școala lui Manuil Panselin (pe la 1545) care devine chiar legendar și asemănat ulterior cu Raffaël, pentru că era accesibil naturalului ponderat; de ea s-a apropiat și școala lui Frangos Katelanos din Theba (pe la 1566). Aceste școli au exercitat o influență categorică asupra stilului picturii ortodoxe de teme bisericești și teologice.

În aceeași vreme, în scaunul patriarhiei din Alexandria se afla iscusitul cărturar Iachim Pany (1517—1565), care a reușit să obțină de la aprigul sultan Selim I aprobări mai largi de existență, fapt pe care l-a folosit ca să reorganizeze vechea bibliotecă patriarhală, reactivată în sec. al X-lea și să o îmbogățească cu alte manuscrise vechi și noi. El însuși a scris tratate de asceză, într-un excelent stil bizantin, determinînd astfel un curent literar, care își va da roadele în curînd.

În vecinătate s-a dezvoltat și biblioteca Mănăstirii Sf. Ecatarina de la Sinai, care întreținea legături strînse cu Veneția, unde își avea un metoh propriu; în rafturile ei erau la 3000 de manuscrise, dintre care 1223 grecești, 629 arabe, 390 siriene, 97 georgiene, 34 slave și 6 coptice, ca și vestitul Codex Sinaiticus cu Textul Noului Testament. Tot aici s-a păstrat și cunoscutul Irmo-loghion din 1258, care apoi tipărit la Veneția în grecește, în 1568 și în ediția doua în 1584. Prin metohul său din Creta, s-a susținut după 1550 înființarea școlii teologice cretane, la care se scolesc viitorii teologi Maxim Margunios Pigas, Constantin Ciril Lucaris, Gherasim Apostolios și ucenicii acestora, ca Atanasie Patelarie, Meletie Sirigul, Meletie Makris, Nectarie Cretanul, Ieronim Cacavela, Gherasim Vlahos și alții. În aceste împrejurări

au ajuns în Cipru și scrieri de ale umanistului latin Petrarca (Siapares Th., *Le petrarquisme en Chypre*, Atena 1952).

Astfel în școala patriarhală se aflau pe vremea patriarhului ecumenic Ieremia II (1572—1595, în trei rînduri), marii teologi ca patriarhul Mitrofan, patriarhul Silvestru din Alexandria, mitropolitul Ioasaf Argyropulos din Salonic, mitropolitul Mitrofan din Beream mitropolitul Metodie din Melnik, mitropolitul Chiril din Niceea, episcopul Gavril din Filadelfia, Ioan și Teodosie Zygomalas, Leonid Mandanios, Manuil Malaxul, istoricul Damaschin Studitul cu istoria Constantinopolului și a patriarhilor, Nicolae Malaxul, gramaticul Ioan Laskaris, Zachint Skondylis, Maxim Margunios, Simeon Cavasila și alții. Aceștia au organizat la Halki o bogată bibliotecă patriarhală, constituită din opere clasice eleniste, patristice și bizantine. Aceasta a confirmat-o apoi luteranul german Martin Crusius, cînd a vizitat Istambulul turcesc și a văzut în bibliotecă lucrări de patriarhul Fotie, de Manasse, Ana Comnena, Niceta Choniatul, Ioan Zonara, G. Pahimer, Kedrenos, patriarhul Neilos, lucrarea lui Chalkokondyle și multe altele, între care și opere canonice și de muzică, de la I. Kukuzel. Insuși patriarhul Ieremia II era un teolog format, cunoscînd bine problema Apusului, frămîntat între latini și protestanți, încît a putut răspunde lămurit luteranilor cu teme ortodoxe la următoarele probleme: purcederea Sf. Duh, îndreptarea prin har, credință și fapte bune; libertatea voii și Sf. Treime. Astfel el a devenit și primul cercetător de teologie comparată, numită mai tîrziu: simbolică (Amănunte la Ică I., *Importanța dogmatică a răspunsurilor Patriarhului Ieremia II, Ortodoxia* 3, 1961 p. 368 ss), vezi Șesan, *Ortodoxia în fața Reformației, Mitropolia Ardealului* 3/6 1962).

În cercul lui a activat prof. Manuil Malaxul (—1584) care a scris o *Cronografie* de la Facere și pînă la sultanul Murad, apoi *Istoria patriarhiei ecumenice* și un *Nomocanon*, în 1561. I se alătură Teodosie Zygomalas, teolog versat; umanistul clasic Zeno Zakynthios cu *Comentar la Homer*; canoniștii Nicolae Malaxul și Zach. Skondylis, care au folosit și o redacție de: *Pravilă* cu ispravă, care circula în slavonă încă din sec. XIV; prof. Maxim Margunios din Cythera (—1602), care conducea școala nouă de la Veneția și încerca o apropiere de Roma, prin recunoașterea lui Filioque; a fost combătut de Gavriil Seviros (—1616) și în dispuță a intervenit cu calm Meletie Pigas. Maxim a publicat în 1602 o ediție nouă a *Vieților Sfinților*, după S. Metafrastul, cu completări și Seviros a prezentat: *Cartea despre cele 7 sf. Taine*. Elevul lui Maxim, Simeon Cavasila (—1605) a ajuns profesor la școala patriarhală, între 1577—1588 și a scris lucrări de istorie, știință, matematică, traduceri și prelucrări și a compus imnuri bisericești. Apoi mitropolitul Dorotei al Monemvasiei a trecut în Moldova lui Petru Șchiopul pe la 1575 ca să scrie acolo nestin-

gherit: Cronica istorică, în care a folosit pentru trecut cronicile lui Manasse, Kedrenos, Zonara și ale altora, completând evenimentele după căderea Constantinopolului, despre care nu se putea scrie în imperiul turcesc. O copie a ei a publicat-o în 1613 la Veneția, Apostol Tzigaras, ca document asupra stării reale a patriarhiei și a ortodocșilor din Turcia. Mitropolitul Dorotei a vizitat și Rusia și cunoștea operele lui Toma din Aquino, despre care s-a exprimat că nu sînt potrivite pentru ortodocși.

În aceste împrejurări, dascălii și școala patriarhală au pregătit grecizarea imperiului otoman [Crusius M., *Turco-graecia*, 1581, p. 349 ss; Meyer Ph., *Die theol. Literatur der griech. Kirche im 16 Jahrh.*, Lipsa 1899; Sathas K. *Neoellenike filologia* (1453—1821), Atena 1868; Papadopoulos Th., *Studies of Greek Church under Turkish domination*, Bruxella 1952; *Hellenisme Contemporain* (1453—1953), Atena 1953; Ward M., *The Byzantine Church*, Madras 1953; Papadopoulos Chr., *Orthodoxos ekklesia tes Anatoles* (reeditare), Atena 1954; Hausherr I., *Direction spirituelle en Orient*, Roma 1955; Benz E., *Geist und Leben der Ostkirche*, Hamburg 1957; Lossky Vl., *Mystical Theology of Eastern Church*, Londra 1957, Schultze B. *Maxim Grec der Theologe*, 1963; Hennepf H., *Das Homiliar des Patr. Neilos* 1963; Wellesz E. *History of byzant. Music and Hymnology*, Londra 1961].

În Bulgaria, supusă stăpînirii turcești, cultura bisericească nu s-a stins, deși a domnit un răstimp de „întuneric” cultural. O înviorare s-a produs între anii 1558—1580, cînd petrecea la Kratovo iscusitul meșter caligraf Ivan din Kratovo; el a realizat numeroase opere caligrafice, scriind *Tetraevangheliare*, *Liturghiere* și altele. Din 1580 s-a mutat la Craiova, unde a scris frumosul *Tetraevangheliar bulgar* de la Craiova, în 1593. Contemporan cu el era Petru Gramaticul de la Loveci (1558—), care deasemenea a realizat numeroase copii de *Tetraevangheliare* și alte cărți de cult, căci pe atunci mănăstirea Loveci era un centru important de copiiști bulgari. Din acest cadru a provenit apoi și Sf. Pimen Zografski (1563—1618), originar din Sofia, care a cunoscut viața monahală de la Athos și întorcîndu-se în Bulgaria a sprijinit restaurarea a vreo 15 mănăstiri, în care a susținut o activitate intensă de copiere a cărților; el întreținea legături cu mănăstirea Zografos de la Athos, care fusese restaurată de Ștefan cel Mare, de la care ea a primit cîteva manuscrise, între care și *Tetraevangheliar* din 1502. Bulgarii au mai primit manuscrise slavone bisericești din Moldova, Țara Românească și din Rusia, pe care le-au copiat din nou. Pentru cult a fost confecționat un text de Psalmi aleși după bizantinul N. Blemide, care era cunoscut pe la 1586 ca „pripeale bulgărești”, deși troparele aparțineau românilui Filotei de la Cozia, din. sec. XIV.

Pentru credincioșii ortodocși bulgari au fost compuse și copiate numeroase Sbornice-culegeri de texte instructive, după texte mai vechi, cuprinzând informații de cultură generală, cu predici, învățături morale, romane orientale, povești vechi, proverbe, apocrife, vieți de Sfinți, pagini de istorie, geografie, astronomie, fizică, medicină și altele. Prin ele se realiza educația în direcție științifică, filosofică și teologică, așa că circulația lor era asigurată mereu (Sniegarov IV, *Duchovno-kulturni vrajki mejdu Bulgaria i Rossia*, 2 vol. Sofia 1951/3; Speranški M., *Iz istorii russko-slavianskich literaturnăch sviazei*, Moscova 1960). În acest cadru circula în popor, încă din 1518 o ediție slavonă a romanului: *Varlaam și Ioasaf*, confecționată undeva în Macedonia.

Pentru sîrbii ortodocși, la care exista sedisvacanța patriarhală din 1463, suplinită de către patriarhul de la Ohrida, s-a înființat la Veneția o tiparniță slavonă, în 1519, prin grija tipografului Teodor Liubavici, care a publicat un *Slujebnik*, în 1519, o *Psaltire* în 1521, un *Molitvelnic* în 1523. Lucrarea a fost continuată apoi prin sprijinul voevodului Bojidar Vukovici, cînd s-au publicat: *Liturghierul* în 1527, *Molitvelnicul* lui Moisi din Budiml în 1536, la Veneția, după un manuscris din 1359. Apoi s-a tipărit *Octoiul* în 1537 și un *Srbliak*, cu Sfinții naționali sîrbi, în 1538; apoi un *Triod*, un *Apostol* și altele, continuîndu-se activitatea primului tipograf Macarie din Cetinie, stabilit la Tîrgoviște, în 1508. Aceasta a dat impuls monahilor să dăltuiască în lemn caractere de litere, silabe și cuvinte necesare pentru tipar și astfel iau ființă mai multe tipografii mănăstirești, precum tipografia de la mănăstirea Ruina, de lângă Ujițe, în 1537, care publică *Sbornice*, un *Fiziolog*, un *Lexicon* și altele după texte locale sau aduse din Rusia și Bulgaria. A urmat tiparnița de la mănăstirea Gracianița de pe Kosovo Pole, din 1539 care începe cu un *Octoih*; apoi tiparnița de la mănăstirea Mileșevo cu *Psaltire* din 1544, *Molitvelnic* în 1546 și altă *Psaltire* în 1557; apoi tipografia de la Belgrad, mai veche în care s-a publicat în 1552 un *Tetraevanghel*, prin grija voevodului Radiș Dmitrovici; Acest *Tetraevangheliar* a fost editat de monahul Mardarie, care a reprodus textul după publicația similară a lui Macarie de la Tîrgoviște din 1512, dar tipărirea s-a realizat la Ragusa sau la Veneția. La Belgrad s-au mai tipărit *Sbornice* și altele. În fine la mănăstirea din Scadar s-a tipărit în 1563 un *Triod*.

Totuși din cauza sărăciei în care trăiau sîrbii înrobiți, tipograful Dimitrie Liubavici, nepotul lui B. Vukovici, s-a lăsat invitat în Țara Românească de către Radu Paisie și așezîndu-și tiparnița la Tîrgoviște a publicat aici un *Molitvelnic*, în 1545, un *Apostol*, în 1547, în ediția a doua și altele, care se vor răspîndi prin Sîrbia, la Athos și chiar în Rusia. Apoi Vincentiu Vukovici, fiul lui Bojidar, a continuat tipărițile la Veneția, în slavo-sîrbă, publicînd *Psaltirea* în 1546, *Molitvelnicul* în 1547 și 1560, *Litur-*

ghierul în 1554, Triodul și Psaltirea în 1561, dintre care ultima circula și la români. În acest cadru a fost realizată la măn. Hilandar sîrbă, din Athos, și traducerea Irmologhionului grecesc din 1568, tipărit la Veneția. Aceste cărți bisericești au fost folosite de monahii și psalții care continuau tradițiile școlilor de cîntare sîrbească de la mănăstirile Ravanița din sec. XIV și de la Smerevevo, din sec. XV, la care s-au impus Dim. Cantacuzino, monahul Longhin, Arsenie Ciarnoievici, Ciprian Racianin și Iovan Sakabenta.

Restabilirea Patriarhiei sîrbe în 1557, prin marele vizir Mehmet Ali Sokolovici, pentru fratele său Macarie, a însemnat o înviorare deosebită a activității tipograficești, fiind reorganizate tiparnițele de la mănăstirile Gracianița, Mileșevo și Gorajd și textele vor circula în toate sensurile noii jurisdicții patriarhale sîrbești, care ajunge și peste Banat și Transilvania. Atunci textele sîrbești se întîlnesc cu cele ale Diaconului Coresi, publicate la Brașov, și care vor ajunge pînă spre coastele Dalmației și în Bosnia. [Skerlici I. *Istoria nove srpske knijevnosti*, Belgrad, 1921; Speranski M. *Iz istorii rusko-slavianskich sviazei*, Moscova, 1960; Molin V. *Note despre Tetraevangheliarul de la Belgrad*, din 1552, *Mitropolia Banatului* 11/12 1962; Radovanovici I., *Srpske stamparie*, în *Glasnik srpske pravosl. crkve* 10/11 1964 p. 353 ss; Lazarovici St.; *Grečki irmologion*, în *Glasnik* 11, 1965 p. 363 s; Pavlovaț M., *Antologia srpskog piešništva*, Belgrad 1964].

La sîrbi mai există și momente specifice și anume: faptul că în Croația circula încă texte glagolitice, cu conținut latin, ca: Despre cele șapte păcate de moarte, și altele, traduse din latină, care ajung pînă și în Transilvania (Olteanu P., Un fragment cu text croato-glagolitic, *Revista Arhivelor* 2, 1964 p. 163 ss); al doilea îl prezintă cazul că în Bosnia s-au așezat numeroși bogomili, fără ca bosniacii să devină bogomili, cum erau acuzați atît din partea ortodocșilor, precum și a latinilor; cercetări recente dovedesc că biserica bosniacă a rămas ortodoxă și nu s-a deosebit cu nimica de Biserica ortodoxă „svetoslavică” din Rașca sîrbească. De aceea textele ortodoxe slavone, publicate în Sîrbia și de Diaconul Coresi au circulat în Bosnia cu aceeași însemnătate de hrană duhovnicească ortodoxă (Vezi Peianovici G., *Spomenița-Bosna*, Belgrad 1959). Numeroase texte grecești și sud-slavone au ajuns să fie cunoscute și folosite și printre români.

La românii ortodocși din secolul al XVI-lea sînt cunoscute: 14 publicații românești, 35 slavone și 3 slavo-române, înmulțindu-se totodată și copiiștii de manuscrise românești (Teodorescu B., *Cartea veche românească*, *Mitropolia Olteniei* 9/12 1959 și B.O.R. 3/4 1960; Strempele G., *Copiiștii de manuscrise române*, 1, 1959). Aceasta cu atît mai mult că stăruia printre ei tradiția „stilului moldovenesc de cultură” din timpul lui Ștefan cel Mare, de la

școala greco-slavo-română de la mănăstirea Putna, apoi activitatea culturală a tipografului mitropolit Macarie de la Tirgoviște (care folosea și texte slavone moldovenești), apoi culturalitatea lui Neagoe Basarab (—1521) exprimată în: *Învățăături către fiul său Teodosie*, precum și în *Legenda meșterului Manole*, și în fine activitatea istoricului Gavriil Protul, care a compus: *Viața sf. patriarh Nifon II* (Amănunte la Șesan M., *Teologia ortodoxă în sec. XV*, Mitropolia Ardealului 1966 și Bărsănescu St., *Școala greco-slavo-română de la Putna*, în *Rev. de pedagogie* 6, 1966 și Molin V., *În legătură cu tipăriturile lui Macarie*, Mitropolia Moldovei 5/6, 1967).

Scrisul cirilic românesc, introdus oficial de Mitropolitul Theoctist al Moldovei, după 1452 (vezi Șesan M., în teoria autohtonă, din lucrarea de mai sus citată), în legătură și cu reforma scrisului sîrb, realizată de Constantin Kostenetki, care în manualul: *Despre scriere*, din 1420, pomenea și de „scrisul românesc” de cuvinte, pe care Theoctist a cunoscut-o — a dus la confecționarea și a noilor copii românești, precum sînt: *Codicele Voronețean*, *Psaltirea Scheiană*, de pe la 1514, *Psaltirea Hurmuzachi*, *scrisoarea boierului Neașcu* din 1521 și altele. Apoi la Sibiu s-a organizat, prin Tg. Griffins, prima tipografie cu cirilice slavone și românești, încă pe la 1528, la care a lucrat călugărul caligraf Filip Maler-pictorul, moldovean de la Putna (—1555) care a compus lucrarea numită: *Alergarea lumii* (1523—1541) și apoi a tipărit, în 1546, *Tetraevangheliarul slavo-român*, după un text mai vechi, de pe la 1528 (Pataki I., *Cea dintîi tipăritură în limba română*, *Tribuna* 36, Cluj din 9 sept. 1965, p. 8 s, vezi și în Mitropolia Olteniei 1/2 și 7/8 pe 1966 p. 173 s, 746 s și în *Tribuna* Sibului, 115 din 3 iulie 1968).

Pentru poporul credincios s-a impus dogma pictată, în forma frescelor de biserici, mai ales a celor externe, care provin din timpul lui Petru Rareș al Moldovei (—1546), precum sînt cele la Vatra Moldoviței, Humor, Baia, Sf. Gheorghe-Suceava, Probota și altele. Această pictură-frescă exterioară are asemănări cu exemple sîrbești și rusești și realizarea artistică este florentină, după Erminia de tip palamit de la Athos. Totuși zugrăvi erau și români, cum este cazul cu Mihai din Crișul Alb, zugrav de pe vremea arhiepiscopului Gheorghe și a craiului Matei, prin iulie 1486 (vezi Drăguț V., *Zugravul Mihai*, din *Studii și cercetări de istoria artei* 1, Buc. 1966 p. 39. c). Specifică este pictura de la Moldovița, realizată în 1537, care cuprinde și portrete ale filosofilor Platon, Socrate, Aristotel, Tucidide și Pitagora, alături de ale patriarhilor Vechiului Testament, considerați și ei pre-creștini (Nicolescu C., *Măn. Moldovița*, 1965). Apare și scena nouă a „împresurării Țarigradului”, după „plîngerile” (thrénos) grecești, și apoi „vămile văzduhului”, după folclorul popular (vezi studiile

de Henry P., Iorga N., Russo D., și mai ales Șerbănescu N., *Impresurarea Țarigradului în zugrăveala bisericilor noastre*, Ortodoxia 3, 1953).

Literatura bisericească românească din secolul al XVI-lea a cunoscut o dezvoltare deosebită. (Vezi Iorga N., *Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688*, 1904; Pascu I., *Istoria literaturii române în sec. XVI*, 1921; Cartoian I., *Istoria literaturii române vechi*, 1, 1940; Ciobanu St., *Istoria literaturii române*, 1947; Patriarhia Română, *Istoria Bisericii Române*, 1, 1957 p. 432 ss; Academia R.P.R., *Istoria literaturii române*, ed. G. Călinescu și colaboratori, 1, Buc. 1964 p. 293 ss; Ivașcu G., *Istoria literaturii române*, 1969). Astfel Dimitrie Liubavici, nepotul lui Bojidar Vukovici a fost chemat la Țirgoviște să publice un *Molitvelnic* slavon, în 1545 și un *Apostol* în 1547, și apoi trecînd în Moldova a tipărit, pe la 1551 un *Evangeliiar*. Aceste cărți au circulat nu numai printre români, ci și spre sîrbi, bulgari și ruși și pînă la Athos (Bembea I. și N., *Apostolul din 1547*, B.O.R. 5/6 1960). Tot în slavonă a apărut și marea *Cronică* bisericească a episcopului Macarie de la Roman (—1558), venit de la mănăstirea Neamț, un centru puternic încă de cultură slavonă. Macarie a folosit un text slavon al cronicelor lui Manasse și Malala și l-a completat pînă la 1551, cronică lui fiind apoi continuată de Eftimie de la Neamț, ajuns episcop în Transilvania, precum și de Azarie pînă în 1574 (Porcescu Sc., *Episc. Macarie*, Mitropolia Moldovei 5/6 1960).

Scoala moldovenească era bine organizată, cu tradiții ce coborau pînă în 1417, din mănăstiri și cele domnești, și astfel școlile de psaltichie de la Suceava și Iași deveniseră renumite, venind să studieze în ele, pînă și tineri clerici de la Leov și Premisl, mai ales pe vremea lui Alexandru Lăpușneanu (Meteș St., *Școlile de muzică*, Mitropolia Ardealului 7/8 1965), așa că însuși țarul Rusiei, Ivan IV cel Groaznic, a cerut, în 1556, să i se trimită și un compendiu canonic cu legile lui Matei Vlastare. Dacă pentru psaltichia slavo-greacă există manuscrisul de la Putna, din 1545, pentru codicele canonic ep. Macarie a compus: *Sintagma* lui Vlastare, în slavonă, în care a introdus și prevederile din: *Pravila* de ispravă și *Pravila* de la Bisericanii din 1512 și apoi a trimis-o la Moscova. Probabil că după acest text s-au făcut apoi copiile *Sintagmei*, în *Pravila* de la Neamț din 1567 și în *Pravila* de la Putna, din 1581, folosindu-se și copiile *Nomocanonului* slavon moldovean din 1472 și 1495 (Drăgușin C. *Cronicile românești ca izvoare de drept*, Studii Teol. 9/10 1957; Stan L., *Vechile noastre pravile*, Mitropolia Moldovei 9/10, 1958).

O surpriză teologică a oferit-o românilor: Catehismul din 1544, publicat în românește la Sibiu, sau la Țirgoviște poate, cu știrea umanistului luteran Ioan Honterus, care cunoștea Maximele Sfîntului Neilos Grecul, aflate probabil, la școala cu vechi tradiții

cărturărești, Sf. Nicolae din Scheii Brașovului. Apoi Iacob Basilic Despot Vodă, cunoscând școlile de la Montpellier și Wittenberg, a dorit să înființeze în Moldova școli înalte cu biblioteci bogate. Astfel a înființat la Cotnari, în martie 1563, Academia umanistă, cu limba de predare latină, la care a chemat profesori pe Petru Elmon, pe Gaspar Peucer, ginerele lui F. Melanchton și pe G. Phoeticus, dar a venit numai prof. Sommer. Din acea vreme se păstrează la Suceava colecția rară a operelor lui Cicero, cu lucrarea principală: *De republica*. Deși boierimea și clerul ortodox, s-au temut de acest iluminism, totuși școala a mai dăinuit încă un secol înainte, promovind idei umaniste și nu confesionale (Birsănescu St. *Schola latina*, Buc. 1957).

Dar saltul cultural românesc l-a realizat familia Coresi a Logofătului muntean, din care au răsărit Coresi Diaconul și tipograful (—1583), fiul său Șerban, fratele său Logofătul Coresi și fiul acestuia Bunea Coresi, logofăt (—1606). Diaconul Coresi a inițiat „sistemul muntean de tipar”, pe care l-a susținut la Tirgoviște și apoi la Brașov. A folosit texte slavone vechi, texte românești în circulație, pe care el, ucenicii săi și preoții de la Sf. Nicolae, le-au dat un limbaj comun spre a fi înțelese peste tot, cum glăsuiesc predosloviile publicațiilor coresiene, spre a ști românii în limba lor cuvântul lui Dumnezeu pe înțeles (Bianu I., Hodoș N., *Bibliografia românească veche*, 4 vol. 1906/44; Predescu L., *Diaconul Coresi*, Buc. 1933; Mazilu D., *Diac. Coresi*, Ploiești 1933; Molin V., *Despre Coresi*, în B.O.R. 2/4 1958, în *Glasul Bisericii* 7/12 1959 și B.O.R. 7/8 1963; Căndea Sp., *Brașovul cetatea de activitate a diac. Coresi*, *Mitropolia Ardealului* 1/2 și 3/6 1962; Sacerdoțeanu A., *Predosloviile cărților românești*, 1, 1938).

Venind la Brașov, în 1557, Coresi a fost îndemnat de judele luteran Hans Benkner, care avea fabrica de hîrtie, să înceapă tipărirea de cărți, care să-i aducă venituri bune. Coresi și-a adus tiparnița proprie (Simionescu D., în *Studii Teologice* 9/10 1961, p. 564) și a început tipărirea. Ca primă lucrare a publicat, spre satisfacerea lui Benkner, *Intrebare creștinească*, sau *Catehismul*, în 1559, cuprinzînd cele 10 porunci, *Simbolul de credință*, *Tatăl nostru*, *ritul sf. Botez* și al sf. Euharistii, după texte românești mai vechi. Apoi imediat a publicat, în 1560, *Tetraevangheliarul românesc*, ortodox, după un text românesc de pe 1525, în care a reprodus litere și podoabe după *Evangelheliarul slavon* al lui Neagoe Basarab (Dumitrescu F., ediția Buc. 1963, vezi și în B.O.R. 11/12 1963 p. 1224 s.). În 1563 a publicat *Praxapostolul românesc*, după un text corectat din *Codicele Voronețean*. Apoi la îndemnul calvinului Nicolae Forro, a publicat în 1564 *Evangelhia* cu învățătura, acuzată însă de calvinisme, deși se orienta după un text slavon și nicidecum după cel propus de G. Heltai sau P. Juhasz (Olteanu P., *Les originaux slavo-russes des collections d'homelies*

roumaines, Romanoslavica IX, 1963, p. 163 a). I-a atașat și un Molitvelnic, se pare, cu tendințe calvinizante, apoi în 1570 și Psaltirea, dar după un text mai vechi românesc, apropiat de cel din Psaltirea Scheiană, la dorința lui Pavel Tordași. În același an a tipărit Pravila Sf. Apostoli, și apoi pentru prima dată: Liturghierul românesc, în 1570, după ediția slavonă a lui Vukovici din 1527; cu această ocazie dascălul Oprea, ginerele dascălului Dobre, traducând Octoihul slavon din 1557, pentru liturghier, și-a exprimat bucuria zicînd: „cultura este putere nemincinoasă și armă stăpînitoare”. Apoi ucenicii săi, Șerban și Marian, au publicat în 1582: *Palia de la Orăștie*, cu texte din Vechiul Testament; de aici și numele de *Palia-vechiu* (Prof. N. Neaga de la Institutul din Sibiu dovedește ortodoxia acestei publicații, considerată o vreme ca text calvinizant).

În limba slavonă Coresi a tipărit: Octoihul din 1557, după original sîrb; Triodul din 1558 de la Tîrgoviște; Apostolul din 1560, Psaltirea din 1560 și 1568; Evanghelia de la Brașov din 1562; Pravila românească de la Brașov din 1563 sau 1576/80, orientată după Nomocanonul patr. Ioan Pustnicul (—595); Sbornicul de la Tîrgoviște, din 1568, după ediția lui Vukovici, cuprinzînd și Viața Sfinților; Octoihul de la Tîrgoviște din 1574 și Psaltirea din 1577, după Vukovici. Apoi Psaltirea slavo-română, cu texte paralele, și Lorinț a publicat în slavonă o nouă ediție a Evangheliei de la Bălgrad. Apoi Coresi a mai publicat la Tîrgoviște, Triodul slavon, din 1578 și Evangheliarul slavo-român din 1579 și în 1581 un nou Sbornic al sărbătorilor, după Vukovici, tipărit la Sebeșul-Săsesc pentru mitropolitul Ghenadie de Alba-Iulia.

Dar cea mai răsunătoare lucrare a lui Coresi, care i-a consacrat faima de unificator al limbii românești, a fost: *Cartea de învățătură*, din 1581, sau *Evanghelia cu învățătură*, tipărită la Brașov. A fost cunoscută apoi ca și „Cazania lui Coresi”. Textul a fost compus de mitropolitul Serafim al Ungrovlahiei (—1590), la cererea judei brașovean Luca Hirșel, în scop comercial, pentru că românii refuzau ediția calvinizată din 1564. La baza textului au stat Cuvîntările patriarhului Ioan XIV Caleca, considerate însă drept operă a patriarhului palamit Filotei, pentru frumusețea și profunzimea ideilor; se oglindesc și ideile din *Învățătura* lui Neagoe Basarab. Se pare că textul mitropolitului Serafim nu s-a orientat după un text grecesc (cum o crede V. Grecu), ci după o redacție slavonă, după Colecția de omilii de la Zabludov, din 1569, în Lituania, mijlocită mitropolitului Serafim de către tipograful Feodorov Ivan de la Leov, dar ea cuprinde și idei originale și antiprotestante. Textul a fost apoi revizuit la Brașov de cărturarii români de la Sf. Nicolae și cartea a fost tipărită cu binecuvîntarea mitropolitului cărturar Ghenadie al Transilvaniei

(—1585). Pentru că în ea se mai cuprindeau și textele celor 10 porunci, Tatăl nostru și Simbolul de credință-Credeul, cartea a avut o circulație generală printre români, precum tipăriturile sale slavone s-au răspândit spre slavii sud-dunăreni și pînă spre Dalmația și Bosnia, întărind peste tot Ortodoxia. Activitatea se încheie cu Evangheliarul slavon de la Tîrgoviște, din 1583 (Șerbănescu N., *La 400 de ani de la apariția Întrebării creștinești*, 1559, în B.O.R. 11/12 1959; Molin V., *Despre Catehismul de la Sibiu*, Mitropolia Ardealului 1/2 1961; Dumitrescu Fl., *Tetraevangelul lui Coresi comparat cu Evangheliarul lui Radu de la Mănăstirea 1574*, Buc. 1963; Sulică N., *Liturghierul din 1570*, Tg. Mureș 1927; Căndea Sp., *Primul Liturghier românesc tipărit în 1570*, Mitropolia Ardealului 9/10 1959 și 1/2 1960; Grecu V., *Izvorul pentru cartea de învățătură a lui Coresi*, Buc. 1939; Rădulescu N., *Originalul slav al Evangheliei cu învățătură a diac. Coresi*, Buc. 1959; Simionescu D., *În legătură cu Evanghelia cu învățătură a lui Coresi*, B.O.R. 5/6 1960; Vornicescu N., *Cazaniile noastre*, Mitropolia Moldovei 3/4 1961; Popescu G., *Tîlcuirea evangheliilor*, Studii Teologice 5/6 1963; Mihail P., *Circulația în țările române a Psaltirii slavone*, *Revue des études sud-est europ.* 1/2 1964).

În acea vreme s-a accentuat contactul între Patriarhia ecumenică și țările române. În vizită vin patriarhii Ioasaf, în 1561, apoi Ieremia II, în 1588, și cu această ocazie stăruie ca țările române să nu devină pašalic turcesc și să fie înzestrate cu dascăli și cărți grecești spre a putea mai bine rezista asalturilor catolice și protestante. Astfel a venit în țară gramaticul grec Ioan Laskaris, la care învățaseră mitrop. Grigore Roșca al Sucevii (—1579) și voievodul Ioan Vodă cel Cumplit. Pe atunci e zugrăvită biserica Voroneț spre îndrumare teologică populară și s-a copiat Povestea lui Alexandru Macedon — Alixândria, după un text sîrb, publicat la Veneția. În acest cadru s-a tradus și o parte din Levitic, pe la 1561, la mănăstirea Bistrița, fiind apoi păstrat la Belgrad (Naghiu I., *Biblia în românește*, *Rexista Teol.* 11/12 1938 p. 486), apoi manuscrisul român de Evanghelie, din 1574, de Radu Grămăticul pentru Pătrașcu — Petru Vodă Cercel, cel cu largi legături în lume și autor al imnului: *Dialoghi piacevolli*, publicat în 1586 la Veneția. Pe atunci activa la Putna ritorul și scolasticul Lucaci, fruntaș al culturii românești. Pentru el episcopul Eustatie din Roman a cumpărat în 1578 Pravila lui Zonara în slavonă (*Izlojenie o pravosl. verie*) și Lucaci publică: *Pravila sfinților părinți*, în 1581, cu text bilingv și fragmente din Acrivă sf. Ioan Damaschinul despre Dumnezeu (Smochină N., *O Pravilă românească*, în B.O.R. 11/12 1965 p. 1043 ss). În continuare a fost sprijinită școala ortodoxă de la Rădășeni, din 1583, pentru că începeau să se manifeste pe vremea lui Petru Schiopul (—1591)

și a mitropolitului Ghenadie Movilă (—1605) unele simpatii polono-latine, pentru motive politice. Totuși voevodul Petru, susținea tipărirea la Veneția a cărților grecești pentru Patriarhia ecumenică și a dat adăpost în țară pentru cărturarilor greci Dorotei de Monemvasia, Apostol Tzigaras, exarhul Nichifor Parhasios-Dascălul și alții, care scriu lucrări teologice și istorice și Nichifor chiar cînta românește la strună. Astfel s-a definit textul rugăciunii Tatăl nostru, în limbă curat românească, scris cu litere latine, în 1593, descoperit în biblioteca boierului Luca Stroici. Incepe astfel accentuarea stilului grecesc al ortodoxiei, oglindit și în pictura bisericii de la Mănăstirea Sucevița, ctitorită de mitropolitul Gh. Movilă, în pictură însă intervin și momente din romanul Varlaam și Ioasaf, după texte slavone de la Neamț și traducerea românească. Codicele Teodorescu prezintă fragmente din Psalmi și Evanghelia după Matei și se înmulțesc documentele, actele particulare, mărturiile etc. în cirilica românească. De prețuire se bucurau Învățăturile lui Neagoe Basarab, chiar la voevodul Petru.

În Transilvania, românul de origine, Nicolae Olahul, fiul lui Mihail Olahul, mare umanist, s-a apropiat de cultura și politica apuseană, devenind chiar arhiepiscop la Strigoniu (—1568). (Lupaș I.). Doi umaniști români din sec. XVI, Buc. 1928; Idem, Der erste Humanist aus rumänischen Geblüt, Nikolaus Olahus aus Hermanstadt, in Siebenbürg. Vierteljahrschrift 3/4, 1940; Bezdechi St., N. Olahus primul umanist de origine română, Aninoasa 1939). Pe atunci Popa Vasile, fiul protopopului Mihai de la Brașov (—1600), scria în prima sa cronică românească: Spunere precum au fost lucrul și cum au căzut preoția la această sf. biserică (Sf. Nicolae) de Popa Petru cel Bătrîn, pînă la popa Constantin, cu trudă s-au luptat pentru menținerea legii străbune.

În această vreme s-a dezvoltat și literatura populară românească, fiind traduse numeroase texte slavone. Astfel a apărut în românește și: Patericul, cu vieți de Sfinți, apoi apocrife, cuprinse în colecția alcătuită de Popa Grigore din Măhaci (1580—1620) numită apoi „Codicele Sturzan“, care indică influența Învățăturilor lui Neagoe și cuprinde: Legenda sf. Dumineci, Cuvîntul sf. Pavel la ieșirea sufletelor, Rugăciunea sf. Sisoe împotriva demonilor, predica de Paști a Sf. Ioan Hrisostom, Despre viața și moartea lui Avraam, Apocalipsul lui Moisi, Legenda sf. Vineri (Parascheva din sec. II), Legenda lui Melhisedec, Apocriful lui Solomon, Profetul Ieremia despre dărămarea Ierusalimului, Legenda despre lemnul sf. Cruci, Legenda Maicii Domnului, Evanghelia lui Nicodim cu actele lui Pilat, Tilcul evangheliei la județ, Legenda sf. Gheorghe în luptă cu balaurul și altele. Pentru a preîntîmpina creșterea superstițiilor, legate de unele apocrife, s-au tradus și scrieri omiletice, contra acestora și cărți de afurisenie (Dalea J.,

Scrieri omiletice împotriva superstițiilor, Studii Teologice 7/8 1963, Catrina A., Cărțile de afurisenie, Studii Teolog. 9/10 1965).

Un moment nou îl oferă legătura lui Mihai Viteazul cu Bizanțul patriarhal. Prin sfetnicii săi greci, mitropolitul Dionisie Rally de la Tîrnova, prin episcopul Cipriotul de la Buzău și vistiernicul Stavrinus, toți cărturari, Mihai Viteazul era îndemnat să elibereze Țarigradul din robia turcilor și să urce treptele tronului basileilor bizantini. Cu aceasta, era îndreptată atenția teologică română spre creațiile bizantine și post-bizantine grecești. De aceea M. Viteazul s-a adresat către patriarhul Meletie Pigas al Alexandriei (Botez A., în B.O.R. 5/6 1965 p. 584 s) și și-a atras atenția umanistului german Martin Crusius, care credea la fel că Mihai va reuși să-i înfrîngă pe turci (Stănescu E., Ecoul luptelor pentru independență, Studii revistă de istorie 2, 1964, p. 323; Dima P., Mitrop. Matei al Mirelor, Studii Teol. 7/8 1966).

Ascensiunea statului și afirmația că Moscova este „a treia Romă”, precum s-a precizat, în 1512 și în cronograful rus, a impus Mitropoliei de la Moscova răspunderea păstrării Ortodoxiei tradiționale. În acest scop „plingerea” lui Nestor Iskinder despre căderea Bizanțului era urmată de „profeția” învierii lui, datorită țarului Ivan IV. În acest scop era necesar ca să fie revizuite textele slavone după cele grecești.

Astfel a fost invitat la Moscova cărturarul Maxim Grecul-Aghioritul (—1556), fapt aprobat de patriarhul ecumenic Teolipt I. În 1518 Maxim sosea în Rusia și a început revizuirea textelor și totodată traducerea textelor noi, combătînd abaterile de la ortodoxie. Era ajutat de un cerc de ucenici, între care viitorul mitropolit Macarie al Moscovei, teologul Zenovie Otenski și alții, mai ales din cadrul mișcării „desinteresatilor” progresiști. Din această activitate a apărut Psaltirea în 1520. Apoi la întrebările puse a răspuns în scris despre: Contra latinilor, cu critica la adresa purgatorului, a lui filioque și a azimelor; apoi Despre astrologie, Despre potopul universal și Contra averii mănăstirești. Dar activitatea lui Maxim, aprobată de cneazul M. Kurbski și de reformiști, care înclinau spre atitudini de dreptate socială și respingeau la fel apocrifele dăunătoare, era combătută de „osiflenii” lui Iosif Volotski și de feudali cnezi, care îl acuzau de inovații latiniste și protestante, ei crezînd că apără tradițiile ortodoxe. Activitatea a mai continuat-o ucenicul său Zenovie, care în lucrarea Călașa adevărului, aducea argumente teologice din Acrivia sf. Ioan Damaschinul; dar pînă la urmă a fost și el închis. Maxim a scris în total 60 de lucrări și anume: 15 contra mohamedanismului, 7 contra latinismului și protestantismului, 5 contra apocrifelor și a Zapisului bogomilic al lui Adam, 15 pentru moravuri bune, 7 scrieri istorice și Capitole pentru căpeteniile dreptcredincioase, descriind utopic chipul unui monarh ideal (Ikonnikov V., Maxim Grek, 2 vol. Kiev 1915/6; Klostermann R., Grek

in der Legende, Stuttgart 1934; Denisof E., *M. Grek et l'Occident*, Paris 1943; Papamichail G. *Maximos o Graikos*, Atena 1948 și altă ediție, 1951 pe 654 pp; Dennisof E., *Une biographie de Maxime par Kourbski*, *Orientalia Christ. Periodica* 20, 1954; Pistriu Ch., *Fer M. Grecul*, *Studii Teologice* 1/2 1957; Bodogae T., *M. Grecul*, *Mitropolia Moldovei* 3/4 1958; Klibanov A., *Reformatione dvijenia v Rossii*, Moscova 1960).

Pe linia lui Maxim au urmat Mitropolitul Ioasaf al Moscovei (—1541), autorul unui *Letopis* instructiv (ed. Moscova 1957), și mai ales mitropolitul Macarie al Moscovei (—1563), ilustru cărturar și teolog. Pentru a expune cultura în sistem, mitropolitul Macarie, împreună cu ucenicii lui Maxim a publicat în 1526 lucrarea: „*Domostroi*” — adică statutul vieții casnice, cu sfaturi morale pentru a stimula răspunderea pentru viață și pe baza temerii de pedeapsa viitoare pentru păcate. Apoi în 1533 a emis: *Terkovni ustav* — statutul bisericesc, care cuprinde și Priepealele lui Filotei de la Cozia și altele pentru sf. Ilie, Cuv. Paraschiva din sec. II, sf. Simeon Dreptul și pentru alții. Apoi cu numeroși ucenici a început redactarea: *Viețile Sfinților*, pînă în 1549 compunînd *Viețile* celor 75 de sfinți ruși (*Sinaxar ruskich sviatâch*, Moscova 1903), și apoi a compus un *Nomocanon*.

În 1551 mitropolitul Macarie a convocat sinodul ierarhilor la Moscova, în care s-a stabilit legislația bisericească în 100 de capitle, cu multe principii tradiționale și ale mitropolitului sf. Ciprian Sîrbul. Textul a fost numit în rusă „*Stoglav*”. Dar condițiile speciale au făcut ca redacția *Stoglavului* să sufere adausuri inoficiale cu uzuri așa numite „tradiționale” și astfel întreaga colecție a fost apoi suspectată din partea oficialității bisericești (Lebedev N., Săbor, 1882; Stepanovici D, *Stoglav*, 1899). Apoi mitropolitul Macarie a adus, în înțelegere cu țarul Ivan IV, în 1552 o tiparniță la Moscova, dar opoziția cnejilor a zădărnicit ca să se înceapă publicarea marelui colecții a *Vieților Sfinților*, care cuprindea în 12 volume mari 1300 de biografii de Sfinți. Totuși mitropolitul Macarie a reușit să publice în 1556 în slavo-bulgară cele patru sf. *Evangelii* și cu text rus. În aceeași vreme țarul Ivan IV, căuta textul *Sintagmei* lui Matei Vlastare în Moldova, apoi Ivan Peresveatov își baza politica pe texte biblice și monahul Ermolai Erasm a scris lucrarea: *Țarilor doritori de bine îndreptar de cărmuire, pe baze bizantine și opera: Despre Sf. Treime*, demonstrînd apologetic prezența ei în natură (Fedotov G., *Treasury of russian spirituality*, N. York 1948; Benz E. *Russ Heiligenlegenden*, Zürich 1953; Muraviev N. *Mitrop. Makarii*, *Revista Patriarhiei din Moscova* 1953 p. 49 ss).

Bazele puse de mitropolitul Macarie au prilejuit, ca în 1564, să vadă lumina tiparului în limba rusă *Apostolul*, de către Ivan Feodorov, cu sprijinul țarului Ivan IV. Era prima carte tipărită

în limba poporului (Vezi în rev. Patriarhiei de Moscova nr. 4, 5 și 6 pe 1964). Au urmat apoi Ceaslovul în 1565 și Psaltirea în 1568 și un Abecedar rus. Apoi același Feodorov, cu Gostupski I., Mislavici P., Tarasaie N., și Neveja T., s-au ostenit cu traducerea Sf. Scripturi și lucrarea va fi terminată în 1617, cu deosebitul sprijin al cneazului Andrei M. Kurbski (—1583) ucenic al lui Maxim Grecul și distins umanist. Kurbski a mai tradus și comentat din Aristotel și Cicero apoi a prezentat prima traducere rusă a Acriviei Sf. Ioan Damaschinul și a unor fragmente patristice din sf. Ioan Hrisostomul, sf. Grigore din Nazians, sf. Ciril cel Mare și alții, a tălcut Psalmii și a compus Noul Mărgărint, scriind și Viața lui Maxim Grecul. În acest cadru s-a publicat și: Corespondența dintre țarul Ivan și cneazul Kurbski, în 1579, cu conținut moralizator și retoric, ca și Povestea lui Petre și a Fevroniei, de caracter teist (Andreev V., *Deiatelnost A. Kurbskogo*, 1878; Liewehr F. — *Der neue Margaryt*, Praga 1928), Koliada S., Feodorov i peciat vostocinoi Evropi, Moscova 1958; Librofici, *Istoria knigi v Rossii*, Mosc. 1914; Nekrasov A., *Knigopeciătanie v Rossii*, 1924; Lo Gatto E., *Histoire de la littérature russe*, Paris, 1965; Arhiep. Vasilie Krivoshein, *La spiritualité orthodoxe și Sabatin I.*, Iz istorii russk-terkvi, în *Messenger al Patriarhiei ruse* 54, Paris 1966; Florovski G., *Puti russk. bogoslovii*, Paris 1937). În continuare, în 1584, a fost definită „Cartea Sfinților ruși” — *Kniga glagolemaia*, cu 63 de Vieți îndemnătoare la viață creștină deplină, și apoi s-a realizat și traducerea Irmologhionului grecesc, tipărit la Veneția în 1568.

În Lituania polonă, care pe atunci cuprindea Haliciul, Ucraina kieviană și Bielorusia, ortodocșii trebuiau să lupte pentru ortodoxia lor contra prozelitismului romano-catolic. În acest scop a apărut la Vilna, în 1525, o Biblie și un Apostol, apoi un Evangheliar în 1570 și altă ediție în 1580, îngrijită de V. Tiapinski după ce încă din 1568 apăruse la Zabludov: *Evanghelia învățătoare*, publicată de Ivan Feodorov. Apoi la Leov a apărut în 1570 *Vechiul Testament-Palia* și din 1574 s-a organizat acolo o tiparniță stabilă ortodoxă cirilică. Dar rezistența ortodoxă a fost susținută de cneazul Constantin din Ostrog (—1608) al Voliniei, care a organizat în acest scop Frăția de bresle cu școli. Astfel în 1580 a luat ființă Frăția de la Ostrog, în 1588 Frăția de la Vilna cu tipografie, în 1589 Frăția de la Leov cu școală greacă-slavonă-rusă și cu cursuri de dialectică, apoi în 1594 Frăția de la Kiev, apoi în 1601 cea de la Moghilev și în 1617 cea de la Lutsk. În consecință cneazul Constantin s-a străduit să publice și o Biblie; în acest scop a cerut să i se trimită manuscrise potrivite tocmai din Moldova, apoi editorii au folosit textul Vulgatei latine și Biblia lui Skorina, tipărită la Praga cu latinisme; ei au mai cercetat și texte grecești, precum și cele slavo-sîrbe și slavo-bulgare.

Biblia a apărut în 1581, prin grija comună a lui Gherasim Smotrițki, a tipografului rus Ivan Feodorov, a preotului Vasile Suraiskii, care a mai scris „Cartea despre unica și adevărata credință”, împotriva protestanților și a altora. În continuare, la Ostrog se mai publică și alte lucrări de dogmatică, exegeză, aghiografie, polemică, oratorie, omilie, etc., care dobîndesc o largă circulație, pînă spre Athos, unde se păstrează la Zografos o Biblie de la Ostrog. La fel se bucură de mare circulație: Izmaragdul, din 1595, adică Mărgărintul cu predicile sf. Ioan Hrisostomul, pentru prima dată publicate în rusește. Paralel a sporit și publicația de literatură laică, de filologie, gramatică, filosofie, retorică, istorie, mitologie, matematică, astrologie, poetică etc. În popor s-a bucurat de trecere: Gromovnicul sau cartea pentru povestirea tunetelor, după zodiacul lunilor (legat de legendele sf. Ilie).

Apoi Frăția de la Vilno a publicat în 1586 Psalmii aleși de Blemide, ca Pripeale sirbești; Frăția de la Leov a tipărit în 1581 o Biblie și o gramatică greco-slavonă, și frații români St. și Pamva Berinda au alcătuit primul Dicționar slavo-ucrainean. La Frăția de la Leov, îndrumată de Gh. Smotrițki, care a publicat în 1584: Cheia împărăției cerești — Kliuci țarstva nebesnogo, și Calendarul slav din 1587, au activat predicatorul Chiril, care a tipărit în 1591: Oglinda teologică (Dioptra) sau Evanghelia învățătoare, după texte slavone mai vechi; apoi Isaia Trofimovici, autorul lucrării: Alfabetul vieții monahale, Silvestru Kossov și Laurențiu, care a compus în 1596 un Catehism. Aceste cărți dobîndesc o largă circulație spre toți slavii nordici.

Ridicarea Bisericii ortodoxe ruse de la Moscova la rangul de patriarhie, prin grija Patriarhului ecumenic Ieremia II și la stăruința țarului, în 1589, cu confirmare în 1593, i-a intrigat pe iezuiți și astfel cu concursul Poloniei catolice, în 1595, s-a forțat prin semnături în alb, exoperate samavolnic de episcopii Ipatie Posii și Chiril Terlețki, pretinsa „unire de la Brest”, care a făcut mult rău ortodocșilor. În 1599 a fost ocupată vestita mănăstire Suprasl de uniți și în 1606 polonii, împreună cu „falsul Dimitrie”, se credeau stăpîni la Moscova.

În vecinătate, georgienii-gruzinii-ivirii duceau o viață grea în vecinătatea sudică a islamismului agresiv. De aceea la ei se copiaza vechile manuscrise spre întărirea tradițiilor și credincioșii au fost puși sub protecția sf. Ioan Botezătorul și a sf. Gheorghe, învingătorul asupra balaurului.

Aceeași situație grea o suportau și cei care credeau ortodox printre slavii apuseni, anume între cehi. Practica aplicată față de Ieronim de Praga, ars pe rug la conciliul de la Constanța-Elveția, la 30 mai 1415, pentru că recunoștea în public a fi ortodox și de o credință cu ortodocșii, și refuza acuzația că ar fi eretic viclefian (Soukupova D., Magistrul Ioan Hus și biserica răsări-

teană, Nabozenska Revue 6, Praga 1965 și urm.; M. Kanak, Despre magistrul Ieronim de Praga, în Calendarul Blahoslav, Praga 1966, apoi în Naboz. Revue 3, 1966 și în Cesky Zpas 21, din 26 mai 1966), a fost aplicată și față de alții. Astfel umanistul grec Iacob Paleologul, care a petrecut în țările cehe între 1502—1581, promovînd aceeași culturalitate ortodoxă, a fost ars pe rug la Roma în 1589, ca eretic (Dostalova-Jeništova R., Iakob Paleolog, Berlin 1964).

Ce privește Bisericile vechi orientale, numite acum „necalcedoniene“, viața lor în sec. XVI s-a desfășurat sub presiunea islamului.

Biserica armeană trăia în concepția sinodului din 1307, care a afirmat că credința armeană este ortodoxă și se reazimă pe hotărârile celor 7 sinoade ecumenice; deci nu este monofizită. În acest sens unirea unor armeni după sinodul de la Florența, în 1451, a fost pur formală, pentru că între credincioșii armeni se menținea linia trasată de înaintașii în cultură, ca: Eznic, Grigorie din Narek, Nerses, Grigorie din Datev; urmați de Faustus din Bizanț, Eghișe, Lazăr din Farpi, Moise din Chorene, catolicosul Hovhan, Toma Ardzrouni, Aristak din sec. XI, Matei din Edessa, Samuel din Ani, Vardan Areveltsi, Kirakos Gantzaketsi și Ștefan Orbelian din sec. XIV. Manuscrisele erau recopiate (Vardapat Karekin Sarkissian, Armenian christian litterature, Londra 1960).

Biserica nestoriană din Siria orientală s-a divizat, în 1551, în „linia Elias“ din Mesopotamia și în „linia Șimun“ din nordul curdic muntos. Aceasta a influențat și scrisul nestorian, care s-a continuat prin manuscrise recopiate.

Biserica iacobită (monofizită), din Siria de apus s-a redus la numai 20 eparhii sărace, păstrînd vie amintirea cărturarilor Iacob Salibi (—1171), a episc. Severus bar Sakku (—1241) și a mafrianului Grigore Abu Faragiu, sau Barhaebreul (—1286).

Biserica coptică-egipteană a trăit în tradițiile vechi și manuscrise recopiate, fiind oprimată de arabii islamici, așa că numărul eparhiilor s-a redus la 10. Limba coptică începe să se piardă și cu aceasta și înțelegerea vechilor texte coptice, fiind înlocuită cu cea arabă.

Biserica etiopiană își trăia în schimb apogeul, inițiat în sec. XIV de monahul Eustatie (—1332) și de metohul etiopian de la Ierusalim. Dacă regele David IV (—1540) a avut nevoie de ajutor portughez împotriva musulmanilor, de o unire cu Roma nu putea fi vorba în mod serios, așa că în 1622 a încetat și unirea unora. De aceea s-au putut înmulți scrierile etiopiene în acest secol cu următoarele manuscrise importante: meditațiile din cartea: Refugiul sufletului; florilegiul patristic la tema: Credința părinților; Cartea pocăinței; Doctrina spirituală, Cartea

luminătorului, Poarta credinței, Carte cuprinzătoare de vești enciclopedice, Ucenicul, apoi romanele Varlaam și Ioasaf și Alexandria.

Biserica creștinilor tomiști din Malabar-India trăia în virtutea vechilor manuscrise, mereu recopiate. În sec. XVI arhiepiscopatul latin din Goa a încercat o unificare forțată, pînă la sinodul din 1599 de la Diampur, dar în 1620 ea s-a încheiat fără succes important. (Pentru aceste biserici vezi Hammerschmidt, E., Hauptmann D., Ouspensky L., *Symbolik des orthodoxen und orientalischen Christentums*, Stuttgart 1962; Madey J., *Die Ostkirchen, unsere Nachbarn*, Köln 1964; Spuler B., *Die morgenländischen Kirchen*, München 1964).

Se observă deci o desfășurare ortodoxă unitară în toate regiunile locuite de credincioșii ortodocși.

CITEVA PROBLEME ÎN LEGĂTURĂ CU EBED-YAHVE ÎN DEUTERO-ISAIA Preliminarii la o Teologie a slujirii *

de: Ierom. ANTONIE PLAMADEALA

1. PROBLEMA

Intr-una din cele mai importante și mai diferite convorbiri avute de Iisus cu proprii Săi ucenici, și anume aceea în care a trebuit să le schimbe total concepția lor mesianică, le-a spus:

„Oricare va vrea să fie mai mare între voi, să fie slujitorul vostru; și oricare va vrea să fie cel dintâi între voi, să fie robul tuturor. Căci Fiul Omului n-a venit să i se slujească, ci El să slujească și să-și dea viața răscumpărare pentru mulți”. (Marcu 10, 43, 45).

Cu ocazia unei dispute, când voiau să știe care din ei avea să fie socotit cel mai mare, Iisus le-a dat acest răspuns:

„Cine este cel mai mare? cel care stă la masă, sau cel care clujește la masă? Desigur cel care stă la masă. Și Eu totuși sînt în mijlocul vostru ca cel ce slujește la masă”. (Luca 22, 24, 27).

Iisus și-a definit astfel misiunea Sa în lume ca slujire. Și Sfîntul Pavel în cea mai radicală prezentare pe care i-o face în Epistola către Filipeni, spune că „S-a dezbrăcat pe sine însuși și a luat chip de rob” (Filipeni 2, 7), deci chipul celui prin definiție dedicat slujirii.

Această paradoxală recomandare a Celui care venea „cu putere”, care vindeca prin cuvînt leproșii și tot prin cuvînt învia morții, a putut părea deconcertantă ucenicilor și adesea ea apare la fel de deconcertantă și ucenicilor tîrzii de pe parcursul istoriei care, din vreme în vreme, o uită și își rezervă scaune de-a dreapta și de-a stînga!

Un punct de plecare pentru înțelegerea modului cum și-a conceput Iisus misiunea, îl constituie însuși începutul predicii sale în sinagoga din Nazaret:

* Articolul face parte dintr-un fundal biblic documentar pentru o teză de doctorat intitulată „Biserica slujitoare”.

„Duhul Domnului este peste Mine, pentru că M-a uns să vestesc săracilor Evanghelia ; M-a trimis să tămăduiesc pe cel cu inima zdrobită, să propovăduiesc robilor de război slobozirea și orbilor căpătarea vederii ; să dau drumul celor apăsăți și să vestesc anul de îndurare al Domnului“.

Acesta este textul pe care l-a citit din Isaia 61, 1, după care a conchis : „Astăzi s-au împlinit cuvintele acestea din Scriptură“ (Luca 4, 21)

Putem socoti această afirmație a lui Iisus ca fiind momentul de atestare, răscruce dintre „s-a spus“ și „s-a împlinit“, certificatul formal al despărțirii celor două Testamente. În același timp, o putem socoti declarația oficială asupra misiunii Sale.

Cum nimic în viața, activitatea și învățătura lui Iisus n-a fost întîmplător, este în afară de orice îndoială că nu și-a început predica cu acest citat în mod întîmplător. Fie că l-a ales chiar El, fie că era textul liturgic al simbetei respective, trebuie să bănuim că acest început a fost intenționat ca atare. Importanța faptului comunicat, seriozitatea responsabilității pe care o asuma, exclude altă interpretare.

Faptele Apostolilor ne relatează că famenul din Etiopia citea tot din Isaia cînd s-a întîlnit cu Filip, iar acesta „începînd de la Scriptura aceasta“ i-a demonstrat că ea s-a împlinit în Hristos. (Fapt. Apost. 8, 35).

Chiar cînd Iisus însuși, sau autorii Noului Testament, nu citează în mod explicit din Isaia, referirea la Isaia este din cele mai frecvente pe tot parcursul Noului Testament.

Orice teologie a slujirii trebuie să pornească prin urmare de aici. Pînă acum teologii au studiat problema, dar aproape întotdeauna au socotit-o problemă pentru sine, fără a o subsuma eclesiologiei și a-i acorda importanța pe care o merită ca îndreptar profetic pentru destinul și menirea Bisericii. Ebed-lahve a fost supus unor radiografii minuțioase și unor analize savante, care au sfîrșit prin a deveni un imens dosar, o adevărată bibliotecă. Au fost oameni care s-au consacrat toată viața acestei unice probleme.

Teologii au mers la amănunte și-au creat dificultăți și au sfîrșit prin a crea mai întîi în limitele Vechiului Testament o „problemă a Ebedului“. Fiind o profeție, ea a antrenat îndată după aceea și o problemă a Ebedului în lumina Noului Testament. Dificultatea a început chiar din momentul în care s-a încercat să se determine profilul precis al Ebedului.

Dar înainte de toate, o primă dificultate crează însuși autorul profeției, numit de Iisus Isaia, numit așa și de autorii Noului Testament, dar contestată de teologi ca autor.

2. AUTORUL

Nu e important faptul că autorul numit în general Isaia, rămîne pentru totdeauna anonim, deși e socotit nu numai cel mai mare profet, ci și cel mai mare poet al lumii,¹ ci faptul că totuși Iisus și evangheliștii îl numesc Isaia. Teologii au stabilit, în acord unanim, că ceea ce se află în Biblie sub numele lui Isaia, e de fapt Isaia și încă cel puțin un autor, dacă nu mai mulți² care și-au adăugat operele la a celui dintîi, ascunzîndu-se sub numele lui. Părerea generală e că începînd de la cap. XL, autorul e în mod cert altul, și teologii l-au numit, poate cu numele cel mai potrivit, Deutero-Isaia. Acesta ar fi trăit cam 150 de ani după adevăratul Isaia. Evenimentele istorice relatate ca fiind contemporane cu autorul, sînt cu totul diferite de la o parte la alta a scrierii, și situarea lor în timp, în istoria poporului evreu, n-a pus probleme deosebite. Faptul că totuși Iisus și evangheliștii îl numesc și pe al doilea tot Isaia, nu afectează cumva chiar de la temelie veracitatea raportului dintre Ebed și Iisus? O anumită critică minoră se întrebă dacă nu cumva un pseudo-autor ar putea fi și un pseudo-profet? Se consideră că Iisus mai ales, trebuia să știe, sau să observe că nu Isaia e autorul. Dar oare afectează aceasta cu ceva esența raportului profetie-împlinire? Că era Isaia sau altul, e absolut indiferent. Ebedul rămîne la fel descris, și problemele pe care le pune nu sînt în nici o legătură cu autorul însuși decît, poate, în măsura în care scrierea ar fi autobiografică, prin urmare istorică în înțelesul cel mai propriu. Ipoteza a fost avansată, dar a trebuit să cadă o dată cu imposibilitatea de a-l gîndi pe autor ca descriîndu-și propria moarte. (Isaia 53, 9—10). Cît despre Iisus și ceilalți evangheliști, ei nu se ocupau de exegeză și critică biblică, în sensul în care aceste științe fac gloria și mîndria savanților moderni. Criteriile lor erau altele. Iar cei care scriau, scriau cu credință, nu făceau istorie.³

¹ Bernhard W. Anderson: *The Living World of the old Testament*, London, 1964, p. 401.

² D.p.G.W. Wade, *The Book of the Prophet Isaiah*, London 1911, p. 431, vorbește de Deutero și Trito-Isaia. Idem, Idem, Norman H. Snaith, *Isaiah 40—66. A Study of the Teaching of the Second Isaiah and its consequences*, in vol. *Studies in the Second Part of the Book of Isaiah*, Supplements to *Vetus Testamentum* vol. XIV, Leiden 1967, n. 219; Idem, J. Linblom, *Prophecy in ancient Israel*, Oxford, 1962, p. 406. Dintre toți exegeții numai E. J. Kissane, *The Book of Isaiah*, vol. II, Dublin, 1943, susține că întreaga carte pusă sub numele lui Isaia în Biblie aparține lui Isaia, autorul primei părți. E. Duhm, *Das Buch Isaia*, Gottingen, 1892 (ed. IV 1922) crede că numai cap. 40—66 sînt unitare și au același autor. E părerea care s-a impus în general.

³ John Mc. Kenzie S. J., *The Power and the Wisdom*, London, 1965, p. 43; Id. Bernhard W. Anderson, *op. cit.*, p. 402. John Mc. Kenzie a publicat în 1968 o carte specială despre Isaia: *Anchor Bible: Second Isaiah*, Garden City (N.Y.) Doubleday, 1968, Cercetează mai ales structura cărții, dacă e compusă din părți separate sau formează o unitate. Aceasta din urmă e părerea sa, dar crede totuși că se poate separa un Trito-Isaia.

Toți au întrebuințat pentru carte denumirea obișnuită sub care era cunoscută în lumea evreiască. John Mc. Kenzie spune pe bună dreptate că Evanghelia a fost proclamată în vorbirea familiară ascultătorilor.⁴ Nu pe dispute referitoare la autori cădea interesul lor și, dacă s-ar fi ocupat de astfel de probleme, abia atunci ar fi provocat reacția puternică a conservatorilor habotnici, de altfel onești și de bună credință și ar fi schimbat inutil obiectul dialogului, compromițind definitiv tocmai esențialul, Evanghelia. Ne putem imagina că Iisus a putut observa, și El ca și savanții de după El, diferența dintre timpul istoric al primului și al celui de al doilea Isaia, tot așa cum putem considera că aceasta nu i-a părut a fi de mare importanță.

Dar mai este o explicație, și întrucît vine de la un gînditor evreu, deci mai apropiat spiritului și tradițiilor iudaice decît cei dintre „neamuri“, merită să fie menționată, cu atît mai mult cu cît ea se poate susține. E vorba de Martin Buber⁵ care consideră că deși al doilea autor nu e literalmente Isaia, nu e nici cu totul altul. Nu e vorba de nici un paradox. Buber crede că a existat o „Școală a lui Isaia“, o tradiție orală isainică și că ucenicii lui Isaia și ucenicii ucenicilor lui, și-au transmis învățăturile moștenite, pînă cînd unul din ei le-a pus pe hîrtie și, din modestie, dar mai ales din convingerea că așa se cade, le-a adăugat la cartea adevăratului autor al școlii și tradiției.

Ipoteza lui Buber e ispititoare. Nu trebuie să ne străduim prea mult spre a constata că întreprinzătorul ucenic, a fost îndreptățit să aștearnă tradiția orală pe hîrtie. Mai întîi pentru că trecuse deja destul timp de la moartea maestrului — în jurul a 150 de ani — și exista riscul pierderii sau denaturării tradiției și, în al doilea rînd, pentru că avea geniul chemat să poată face acest lucru. Ne-o dovedește calitatea scrisului său.

Se poate replica însă părerii lui Buber cu întrebarea: de ce Isaia însuși nu și-a scris cartea pînă la capăt? Se pot da atîtea răspunsuri perfect valabile, încît întrebarea poate fi retrasă. Cel mai la îndemînă, deși nu și cel mai simplu, se află chiar în cartea lui Isaia propriu-zisul: „Învește această mărturie, pecetluiește această descoperire, între ucenicii mei“ (Isaia 8, 16). După cum se vede, Martin Buber n-a căutat prea mult și nu și-a inventat teoria. El a găsit-o chiar în cartea profetului care, spune clar că avea ucenici și că le-a încredințat niște taine. De acord cu Buber, Bernhard W. Anderson spune că dacă așa s-a întîmplat, avem aici un exemplu clasic de depășire a maestrului de către ucenic. El mai adaugă că Deutero-Isaia a putut să-și completeze înțelesul profetic al tradițiilor isainice și prin tradiția profetică rămasă de la Ieremia și Iezechiel ceea ce, conjugat cu darul său

⁴ John Mc. Kenzie: *The Lower ...* p. 4.

⁵ Martin Buber, *The Prophetic Faith*, London 1949, p. 202 și urm.

poetic extraordinar, a făcut dintr-însul un creator proaspăt și original.⁶

În lumina acestor explicații, apare a nu fi cu totul impropriu numele de Isaia dat autorului acestei a doua părți a cărții, care conține descrierea Ebedului.⁷

Am mai putea adăuga la toate acestea încă o observație. Care exegeți iudei care, după cum spune Iisus, „strecurau înța-tul“ (Matei 23, 24), adică investigau pînă la amănuntele și implicațiile cele mai îndepărtate, să nu fi observat acest decalaj istoric din cuprinsul cărții lui Isaia? Și dacă l-au observat — ceea ce e singur — de ce nu i-a șocat totuși? Poate că Buber a dat implicit un răspuns și acestei întrebări, care vine o dată în plus în sprijinul teoriei sale.

3. PROFETIE SAU ISTORIE ?

Ce sînt pasagiile din Isaia care se referă la Ebed, profeție sau istorie? Și în imediată legătură: dacă e vorba de profeție, ce anume are în vedere, o perioadă iminentă, care urma să rezolve o anumită situație grea în care se afla poporul Israel în timpul alcătuirii scrierii, sau cu totul altceva? Cu alte cuvinte, este o reală profeție, sau o determinare logică a unei firești evoluții istorice spre un deznodămînt ușor previzibil?

Încercări de a demonstra că Ebedul a fost de fapt o figură istorică și că, prin urmare, „profetul“ e în realitate „istoric“, ocupă o bună parte din literatura problemei. Au fost căutate analogii în istoria veche a lui Israel și în istoria contemporană autorului. S-au făcut speculații lingvistice savante și s-a crezut, spre exemplu, că cutare cuvînt din Isaia care își găsește corespondentul în Ieremia, probează că Ebedul e Ieremia.⁸

Christopher North a colecționat toate aceste încercări. Au fost considerați astfel ca fiind Ebed: Moise, Ezechia, Proto-Isaia, Zerubabel, un prooroc necunoscut, Deutero-Isaia însuși care își face autobiografia, Eleazar Iehonia, Cyrus și alții. Toate aceste personaje au cîte ceva comun cu imaginea descrisă de Isaia, dar tuturor le lipsește cîte ceva esențial pentru a se putea suprapune exact pe această imagine. Anthony T. Hanson spune că e posibil totuși ca experiența acestor figuri importante din istoria lui Israel, să fi contribuit la închegarea detaliilor figurii Ebedului,⁹ dar afirmația deschide cale confuziilor. S-ar putea

⁶ Bernhard W. Anderson: *The Living...* p. 403.

⁷ Noi vom întrebuița în general denumirea de Isaia, urmînd felul de a vorbi al Scripturii.

⁸ E cazul cuvîntului „vlăstar“ — Yoneq — din Is. 53, 2, care a fost considerat ca exprimînd pe Ieremia copil, din Ierem. 1, 6. Părerea la: Saadiah Gaon (924), Abarbanel, Ibn Ezra, Iudah ben Balaam. Cf. Christopher North, *The Suffering Servant in Deutero Isaiah*, London 1948, p. 20—21.

⁹ Anthony T. Hanson, *The Church of the Servant*, London, 1962 p. 25.

înțelege că Ebedul e alcătuit dintr-o suită de tipare istorice, care au contribuit la încheierea unui mit. Hanson însuși nu crede aceasta, dar concluzia e posibilă.

Argumentul cel mai la îndemînă împotriva teoriilor istorice (istorico-individuală, istorico-mesianică, autobiografică, mitologică) este acesta: Isaia vorbește de moartea, dar și de învierea Ebedului, și dacă despre moartea cuiva se putea scrie la trecut sau la prezent, despre înviere se putea scrie numai la viitor. Nu exista în istorie un asemenea eveniment. De asemenea, dacă despre suferința Ebedului se putea vorbi la trecut, despre victoria lui și despre o nouă epocă instalată prin această victorie, se putea vorbi numai la viitor. În istorie nu era încă realizată.¹⁰

C. R. North¹¹ spune în legătură cu teoria autobiografică, că dacă ar fi s-o luăm în serios, ar trebui să considerăm că Isaia și-a scris singur necrologul.

Martin Buber crede și el că, din cînd în cînd, profetul se avea în vedere și pe sine cînd scria despre Ebed, așadar că făcea istorie, dar Buber e ceva mai subtil. El încearcă să răspundă chiar argumentului lui North de mai sus. El refuză ideea că profetul a avut în vedere o înviere individuală care, zice el, era absolut nefamiliară gîndirii ascultătorilor sau cititorilor săi. Trebuie să înțelegem că el, deși a folosit-o, a înțeles-o, pentru el și pentru ascultători, ca desemnînd o suită de morți în suferință, care vor sfîrși prin a fi răsplătiți prin unul din ei, în viitor, unul care va fi biruitor. Învierea e doar perpetuarea ideii de biruință de la unul la altul, idee care moare și învie pînă la biruința definitivă. Printre acești transmițători, profetul s-a numărat desigur și pe sine.¹² Dar interpretarea prea generalizată și mai mult poetică, nu-i este prea limpede nici autorului ei, pentru că își dă seama că nu are în vedere toate implicațiile figurii Ebedului și, mai ales, pentru că diluează, abstractizează ceea ce în scrisul profetului este foarte concret. Chiar aceste pasagii care descriu suferința și biruința, sînt cele care se prezintă în mod pregnant ca atribute ale unei persoane, lucru asupra căruia aproape toți comentatorii sînt de acord. Buber e îndreptățit deci să se supere pe „anonimul profet care doar a anunțat taina Ebedului, dar n-a interpretat-o.”¹³ Dar care profet și-a interpretat el însuși profetia?

Putem fi de acord cu Buber că ascultătorilor lui Isaia nu le era familiară ideea învierii individuale, dar aceasta nu exclude

¹⁰ Nu există în istoria iudaică nici o persoană care să răspundă la semnalmentele Ebedului. Cf. George Adam Smith, *The Book of Isaiah*, vol. II, London 1927, p. 288.

¹¹ C.R. North, *Isaiah 40—53, The Suffering Servant of God*, London 1964, p. 32.

¹² Martin Buber, *The Prophetic Faith*, London 1949, p. 228—230.

¹³ Idem, p. 230.

faptul că Isaia însuși, în viziunile sale, să nu se fi familiarizat cu Ideea, oricât de nouă ar fi fost ea. El „vedea” și spunea ce vede. În cazul acesta e important ce a spus Isaia, nu ce puteau înțelege contemporanii săi. Profeția privea alte vremuri, și când s-a realizat, la „plinirea vremii”, a fost înțeleasă. Și nici măcar „cît” înțelegea profetul însuși nu ne dă în cele din urmă măsura și valoarea unei profetii, dacă avem în vedere că ea era pentru alte vremi. C. H. Dodd arată că „ultima semnificație a profetiei nu este numai ceea ce a însemnat ea pentru autorul ei, ci și ceea ce a început ea să însemneze pentru aceia care au stat în tradiția pe care a fundamentat-o sau a provocat-o el, și care au trăit sub imperiul adevărului pe care l-a proclamat el”,¹⁴ ceea ce înseamnă a îndepărta și mai mult semnificația de autor.

Buber oscilează între profetie și istorie, așa cum va oscila și atunci când va trebui să aprecieze universalismul sau naționalismul profetului. Când e gata să-i considere Ebedul profetic, se simte prea atras de figura lui Iisus ca împlinitor și atunci dă înapoi, fixându-se într-o quasi-profeție al cărei erou e poporul lui Israel. Și atunci enunță argumente ca acela sprijinit pe Isaia 49, 1 sq, potrivit căruia Ebedul nu poate fi privit ca o figură profetică, pentru că vorbește despre el însuși „la trecut”.¹⁵ E mai mult decât surprinzător să găsești astfel de argumente naive sub pana unui Buber, care știe desigur cel mai elementar lucru privitor la vorbirea profetică. Profetii văd și scriu sau vorbesc, și de cele mai multe ori spun „am văzut” sau „văd” *acum*, despre lucruri *viitoare*.

Întrebându-se dacă mesajul lui Isaia, legat de Ebed, este un mesaj profetic, Gerhard von Rad concludă pozitiv, și își motivează concluzia prin faptul că Isaia s-a integrat în succesiunea profetică și a adus noutatea mijlocitorului pentru toată lumea.¹⁶ El vede deci în universalismul figurii Ebedului caracterul său profetic, pentru că noutatea era într-adevăr revoluționară pentru gândirea iudaică. Că universalismul e strâns legat de profetism, ne-o arată și faptul că exegeții care neagă universalismul, spre exemplu Orlinsky, Snaith, M. Hooker, și care situează Ebedul în cadrele istoriei lui Israel — fie că îl identifică cu profetul însuși, fie că îl identifică cu Israel — îl limitează sau îi anulează și caracterul profetic. După acești exegeți, Isaia își povestește propria sa viață, sau dacă o povestește pe a lui Israel, el se ocupă cu reîntoarcerea din exil, iar faptul era consumat în momentul în care scria Deutero-Isaia. Ei mai admit că profetul exprima poetic și unele dorințe referitoare la un triumf al lui Israel față de neamurile înconjurătoare, neamuri care urmau să se

¹⁴ C. H. Dodd, *According to the Scriptures*, London 1965, pp. 131—132.

¹⁵ Martin Buber, *op. cit.*, p. 218.

¹⁶ Gerhard von Rad, *The Message of the Prophets*, London 1968, pp. 209, 210, 228.

minuneze de fericirea sa, dar triumful era previzibil acum cînd exilul luase sfîrșit.

E foarte interesant faptul că dacă un exeget iese din interpretarea consacrată de Noul Testament, în ceea ce privește figura Ebedului, numai într-una din problemele legate de el, trebuie să iasă din toate. Negînd universalismul, trebuie să altereze și caracterul profetic; negînd că e persoană, trebuie să-i nege și universalismul și caracterul profetic etc. Într-atît e de coerentă figura și într-atît solicită să fie luată în considerare în totalitatea ei. Faptul argumentează desigur că Ebedul este prototipul unei persoane care întrunește condițiile unei misiuni coerente, logice.

Pe poziții istoriciste rămîn mai ales teologii evrei care, dacă înainte de era creștină erau de acord să vadă în Ebed pe Mesia, deci o persoană care trebuie să vină,¹⁷ după aceea, în era creștină, au renunțat deodată la această interpretare, considerînd acum că Ebedul a fost o figură realizată în istoria popoului lui Israel. Se mai dispută doar numele persoanei și sînt departe de a ajunge la un acord asupra lui.

Exegeții au studiat Ebedul în primul rînd în contextul isainic și în contextul istoriei și teologiei iudaice. Abia după aceea au luat în considerare interpretarea care i s-a dat în Noul Testament și în literatura imediat următoare.

Rămînînd deocamdată la același context, putem subscrie concluzia că nici una din figurile lui Israel nu se suprapune exact pe trăsăturile sub care a prezentat Isaia Ebedul. El urma „să vestească neamurilor judecata” (Isaia 42, 1), „să vestească o lege mare și minunată” (42, 21). „Vei chema neamuri pe care nu le cunoști și popoare care nu te cunosc vor alerga la tine” declară exaltat profetul (Isaia 55, 5). Și de mai multe ori precizează, ca să înlăture orice îndoială, că el, profetul, le descoperă lucruri care se vor întîmpla în viitor: „Iată că cele dintîi lucruri s-au împlinit — zice el argumentînd cu împlinirea unora garanția că și celelalte se vor împlini — și vă vestesc altele noi: vi le spun mai înainte de a se întîmpla” (Isaia 42,9). „Iată voi face ceva nou” (Isaia 43, 19): „De acum îți vestesc lucruri noi, ascunse, necunoscute de tine: (48, 6); împărații „vor vedea ce nu li se mai istorisise, și vor auzi ce nu mai auziseră” (Isaia 52, 15), după care în cap. LIII arată cum se vor împlini toate acestea: patimile, moartea răscumpărătoarea și învierea.

Ebedul era deci o speranță oferită de Dumnezeu cu anticipare prin intermediul profetului, speranța că cineva va schimba radical condiția omenească „tămăduind-o” într-un nou (Isaia 53,

¹⁷ C. R. North, *Isaiah 40—53*... p. 30 spune că pînă la apariția creștinismului evreii socoteau Ebedul persoană. Targumul lui Ioanathan ben Uzziel, probabil din sec. III, păstrează totuși interpretarea mesianică și după aceea, Cf. și C. R. North, *The Suffering Servant*, pp. 11—13; Idem Ulrich E. Simon, *A theology of Salvation. A Commentary in Isaiah 40—55*, London 1953, p. 198.

5), că acesta va fi instrumentul unui nou Legământ (Isaia 42, 6 ; 49, 8) care va restabili pe principii noi raporturile cu Dumnezeu și, mai ales, va fi „Lumina neamurilor... pînă la marginile pămîntului” (Isaia 49, 6), scoțînd religia lui Israel din condiția de *religie printre altele* și pe Iahve din condiția de *Dumnezeu printre alții*, cu care era mereu pus în competiție. Tbedul urma să învețe pe oameni *religia unică*, aceea valabilă pentru toți, absolută, pentru că Dumnezeu este absolut, unul singur, pentru toată lumea (Isaia 43, 10—13). Isaia este astfel profetul Dumnezeului unic, unic nu numai pentru Israel cum era înțeles de obicei, ci unic pentru toată lumea.

Toate acestea erau noi, urmau să se îndeplinească. Nimeni încă nu le realizase în istoria lui Israel.

Robul Domnului era cineva ce trebuia să vină.

4. PERSOANA SAU COLECTIVITATE ?

În atenția exegeților continuă să ocupe loc de frunte interpretarea și a altui aspect al problemei, aspect care comportă o mai mare dificultate, provenind din însuși textul lui Isaia. El are însă și o mai mare importanță, pentru că este cheia unuia din principalele capitole ale teologiei Noului Testament, un jalon important în orientarea teologiei slujirii în special și, cum am mai spus, în eclesiologie în general.

Reprezintă Ebedul în viziunea lui Isaia, o persoană sau o colectivitate ? Unii au răspuns fără ezitare : e numai persoană. Spre exemplu Harry M. Orlinsky¹⁸ care neagă însăși faptul că Ebedul ar avea vreo semnificație deosebită în Isaia. După dînsul Robul suferind, Răscumpărătorul, sînt creație postbiblică, creștină, aproape de sfîrșitul vieții lui Iisus în orice caz. În Isaia nu există ca probleme speciale. El le numește „ficțiuni”.¹⁹ De aceea la dînsul Ebedul e persoană, e istorie și nu profecie, e circumscris ariei iudaice și nu are trăsături universaliste. Alții au spus : e numai colectivitate, e Israel.

Însuși Isaia sugerează ambele interpretări. Textele pot fi puse pe două coloane, aparent contradictorii. Iată cîteva : „Dar tu Israele, Ebedul meu Iacove...” (Isaia, 41, 8) ; „Ascultă acum Iacove, Ebedul meu Israele... Nu te teme de nimic Ebedul meu Iacov, Israelul meu” (44, 1—2) ; „Eu te-am făcut, tu ești Ebedul meu Israele” (Isaia 44, 21). E limpede că aici e vorba de Israel în general, de colectivitate ca Ebed. Iată însă că în altă parte Ebedul are „o limbă iscusită”, își dă „spatele spre bătași” și

¹⁸ Harry M. Orlinsky, *The so-called „Servant of the Lord” and „Suffering Servant” in Second Isaiah*, în volumul „Studies on the Second Part of the Book of Isaiah”, supliment la revista „Vetus Testamentum”, vol. XIV, Leiden, 1967, p. 23 sq și 118.

¹⁹ Idem, p. 51, 59.

„obrajii înaintea celui ce-i smulgea barba“ (Isaia 50, 4—6), iar în cap. 53 e numit de-a dreptul „omul“ durerii, și e descris ca o persoană, în toate amănunțele.

Se înțelege că chestiunea n-a scăpat nimănui și ipotezele au făcut lungi cariere, fără să existe încă siguranța că nu mai sînt posibile și altele. În special începînd din secolul XVIII-lea, cînd s-a stabilit că de la capitolul 40 înainte textul are alt autor, sau alți autori, Ebedul a fost identificat de către cei mai mulți, în mod curent, cu națiunea, cu tot Israelul. Cînd s-a observat că el trebuie să sufere pentru păcatele altora, s-a renunțat la tot Israelul, și s-a apelat la rămășița credincioasă, sau la ordinul profetilor, sau al preoților, ca Ebed.²⁰ Cînd și acestea au fost puse în dificultate de cercetări mai adînci, atunci s-a apelat la „Israelul ideal“. Dar cum să sufere un Israel ideal? C. R. North conchide că deși fiecare oferă cîte o frîntură de explicație valabilă, nici una din ele nu este în întregime satisfăcătoare.²¹

Profesorul Lindblom vine cu o ipoteză și mai îndrăzneată: Ebedul este o figură alegorică ce nu trebuie explorată în detalii. Este într-adevăr, zice el, o prostie tot atît de mare să întrebi „Cine este Ebedul“, ca și aceea de a întreba „Cine este Fiul Rătăcitor“. Ebedul intruchipează o idee, ideea misiunii lui Israel în lume.²²

Dar astfel de interpretări nu pot crea dificultăți reale. A spune că Ebedul era un nume convențional pentru o idee, este a-l deplasa din ordinea profetică în ordinea speculației. Ideea rămîne idee, ea poate fi aspirația unei colectivități, ea poate defini la un moment dat profilul unei colectivități, dar istoria a înregistrat întotdeauna persoane care au realizat marile idei. Ebedul era o astfel de persoană, era cel care urma să realizeze. Ideea nu era el, nu era nici a lui, nu era nici a lui Israel. Ideea era a lui Dumnezeu. Ea urma să schimbe, să transforme de fapt ideea lui Israel. Toate pasagiile care se referă la Ebed, își introduc anunțurile cu „Așa vorbește Domnul“ și cu „Eu am vestit“, „Eu voi face“, adică Dumnezeu. A pune Ebedul pe aceeași treaptă valorică cu Fiul Rătăcitor, înseamnă a-l expedia în domeniul parabolei și al mitului. Ebedul urma să fie un realizator. El e anunțat aproape brutal, e descris cu trăsături omenestii.

Dar textul profetului prezintă totuși dificultăți de interpretare. Teologii au găsit încă acea soluție care rezolvă fără să strice textul, așa cum este el, și fără să-l forțeze. Soluția pătrunde

²⁰ Norman H. Snaith, *The Servant of the Lord in Deutero-Isaiah*, în volumul „Studies in old Testament Prophecy“, editat de H. H. Rowley, Edinburgh 1950, p. 191. Concluzii mai noi, dar în același sens, în studiul aceluiași, citat mai sus, *Isaiah 40—66*, p. 180, 196 ș. a.

²¹ C. R. North, în volumul *Isaiah 40—55*, citat mai sus, p. 30.

²² In *Acta Academiae Aboensis, Humaniora*, XVIII, 1949, p. 223. Cf. H. H. Rowley, *The Servant of the Lord and other Essays on the Old Testament*, London 1952, p. 35.

taina fără s-o anuleze, cu alte cuvinte păstrează paradoxul, pentru că tocmai el conține adevărata cheie a intenției divine.

S-a vorbit mai întâi de o *fluiditate* a textului lui Isaia, în sensul că nu e stabil, nu e rigid, ci se referă la mai multe realități, pe care le are în vedere pe rând, iar dacă le amestecă, e pentru că e oarecum firesc pentru o astfel de literatură, să plătească oarecare tribut neputinței umane de a sesiza „more divino“, în claritate, evenimente viitoare îndepărtate. De aceea uneori referințele profetului se adâncesc în trecut, alteori rămân în mediul contemporan, uneori se avîntă undeva într-un viitor pe care îl vede de departe și nu-i poate aprecia exact distanța. De asemenea uneori își vede *subiectul* ca fiind o colectivitate, apoi se apropie și îl reduce la o „rămășiță“, și apoi evenimentele vin și mai aproape și distinge o persoană. Poate că toate acestea sînt realități distincte și coexistente, poate că sînt într-o devenire, născute printr-un proces dialectic care ajunge să individualizeze în cele din urmă într-o persoană, idei care la început erau o aspirație colectivă.²³

Dar să ne întoarcem puțin la Buber. După ce se ocupă de trei dintre interpretările posibile, pe care le respinge (Ebedul ca Israel, ipoteză individual-istorică și mesianică), se oprește la alternativa esențială: Israel sau Persoană, și spune că paradoxul celor „doi Ebed“ nu poate fi nici rezolvat, nici înlăturat. El e intenționat să fie paradox. Trebuie să recunoaștem în el dorința ca profeția mesianică a lui Isaia, să fie transformată în taina mesianică a lui Deutero-Isaia.²⁴ Poate că e totuși foarte onestă această declarație, cu toate că e desigur numai o afirmare vagă și o ocolire anume intenționată a soluției. Căci paradoxul are o soluție. Am văzut teoria fluidității. Este un prim pas spre o explicație posibilă.

Interpretarea care tinde să cîștige adeziunea tuturor exegeților și comentatorilor, este așa numita *Corporate Personality*. John Mc. Kenzie o definește astfel: Corporate Personality înseamnă că un grup este încorporat în personalitatea șefului, a conducătorului. Exemplifică aceasta prin situația regelui antic, care era în același timp persoană și națiune, ideea nefiind din acest punct de vedere specific iudaică.²⁵ Cel care îi punctează specificul iudaic, făcînd o analiză scurtă dar cuprinzătoare a problemei, este H. Wheeler Robinson.²⁶ În susținerea specificului

²³ Intr-un fel foarte apropiat, ideea la Charles Francis Whitley, *The Exilic Age*, London 1957, p. 149. Vezi și H. H. Rowley, *The servant ...* citat mai sus, p. 54, 51.

²⁴ Martin Buber, *op. cit.*, p. 223.

²⁵ John Mc. Kenzie, *The Power and the Wisdom*, London 1965, p. 92.

²⁶ H. Wheeler Robinson, *The Cross of the Servant. A Study in Deutero-Isaiah*, London 1926; Același: *Corporate Personality in Ancient Israel*, Philadelphia 1964. Același, mai ales *The Hebrew Conception of Corporate Personality* în „*Werden und Wesen des Alten Testaments*“ herausgegeben von Paul Volz, Friedrich Stummer und Johannes Hempel, Berlin 1936.

iudaic, el aduce texte privind legea leviratului (Deut. 25, 5) apoi II Sam. 21 (șapte descendenți din Saul sînt executați pentru a expia o crimă a lui Saul) apoi Deut. 13, 13 sq. 21, 1 sq. Ex. 25, etc. El fixează patru caracteristici ale gîndirii corporate, iudaice, prin care aceasta se deosebește de gîndirea modernă: 1. extensiunea: o familie era alcătuită din toți strămoșii și cei care erau în viață trebuiau să se îngroape alături de strămoși; 2. realismul: unitatea corporată era așa de reală, încît unul putea să-i reprezinte pe toți, și toți pe unul. Rachel de pildă își plîngea copiii pentru că ea murise în copiii ei; 3. fluiditatea: ușurința de a concepe unitatea cînd ca unul, cînd ca mulți și 4. menținerea ideii corporate chiar și după ce s-a accentuat un anumit înțeles individualist al ei.²⁷ J. Lindblom spune că H. W. Robinson a dat cea mai bună soluție problemei Ebedului, dar că propria sa părere este că Ebedul e un simbol, o alegorie, o parabolă. Aceste mijloace de exprimare îi dădeau autorului o mare libertate și nu-l obligau la exactități.²⁸

Corporate Personality este pînă în prezent explicația cea mai plauzibilă a aparentelor contradicții dintre textele isainice. Ea pornește de la ceea ce s-ar putea numi „modul ebraic” de gîndire, mod care se regăsește atît în scrisul ebraic cît și în psihologia ebraică.²⁹ O persoană în mentalitatea ebraică, nu e niciodată o entitate izolată, ci e întotdeauna reprezentativă, recapitulativă.

Printre cei care au examinat problema mai recent, J. A. T. Robinson³⁰ pornește de la deosebirea esențială dintre modul de gîndire grecesc și cel ebraic, spre a dovedi că Vechiul Testament trebuie apreciat în funcție de propria lui manieră de a gîndi, și nu după canoanele gîndirii noastre, în mod obișnuit de construcție grecească. Spre exemplu, grecii deosebeau *forma* de *materie*; o formă dată materiei face corpul. *Basar* în limba ebraică înseamnă însă în același timp formă și materie (textual: carne). Alt exemplu: grecii deosebeau pe *unul* de *mulți*, întregul și partea; pentru evrei aceasta nu e întotdeauna necesar. Partea poate exprima întregul în vorbire. Spre exemplu în I Regi 3,9, Solomon cere *Leb* „inimă” înțelegătoare, dar înțelege prin asta „minte” (așa și traduce Revised Standard Version); Proverbe 23,16 are „Kelayoth” tradus cu rărunchi, dar de fapt e vorba de suflet. Din această cauză evreii nu accentuează ca grecii pe antiteza suflet-trup. Pentru grec omul e suflet închis în trup, dar pentru evreu e trup însuflețit. Omul *este* trup, nu *are* trup. Pentru greci

²⁷ H. Wheeler Robinson, *The Hebrew Conception...* citat mai sus, p. 50—55.

²⁸ J. Lindblom, *Prophecy in Ancient Israel*, Oxford 1962, p. 429.

²⁹ Cel dintîi care a introdus-o este probabil C. G. Schuster, în 1794, în *Iesaias orationem propheticam* cap. 52, 7—53, 12 explore studuit, Gottingae 1794, cf. C. R. North, *The Suffering Servant...*, cit. mai sus, nr. 4.

³⁰ J. A. Robinson, *The Body: A Study in Pauline Theology*, London 1962, p. 13 sq.

Soma e opus lui *Sarx*. *Soma* individualizează, separă, diferențiază. Evreii nu fac această deosebire, de aceea în gândirea lor, unul răspunde pentru toți. Unul nu poate da un răspuns numai pentru sine, și nu se angajează numai pe sine.³¹ Am putea exemplifica aceasta cu proverbul citat în Scriptură: „Părinții mănincă aguridă și copiii lor le strepezesc dinții” (Ieremia 21, 29; Iezechiel 18, 2). El exprimă o realitate fizică, nu una simplamiente morală. Insuși păcatul strămoșesc și însușirea lui de către teologia Noului Testament, e o preluare a acestui mod de gândire corporativ.

Se pot adăuga la acestea și exemple mai accesibile: *Beth-Ab* înseamnă *Casa tatălui* la propriu, dar și familia lui, în care intră și fiii însurați, cu familiile lor, cu servitorii, pînă la ultima persoană în care se perpetuează singele tatălui; *Mish-Pacha* înseamnă *Familia* dar și *Tribul, Clanul*; *Am* înseamnă *Omul* dar și *poporul*. Se dă ca exemplu ilustrativ în această privință, textul din Num. 20, 18—21 în care „copiii lui Israel” vorbind cu Edom (care înseamnă persoană dar și națiune edomită) spun: *Vom merge pe drumul cel mare, și dacă vom bea din apa ta, eu și turmele mele, Îți vor plăti prețul*; nu-ți cer altceva decît să trec cu „picioarele”. Astfel de treceri de la singular la plural nu înseamnă greșeli de gramatică, ci arată modul evreiesc de a folosi expresia cea mai la îndemînă, pentru că oricum, înțelesul pe care îl aveau în minte era corporativ.³² C. R. North numește ușurința aceasta în trecerea de la singular la plural cu privire la același subiect „sistolă și diastolă”, părți ale aceleiași respirații.³³ Profetul vorbește ca și cum ar traduce într-o limbă care are singular și plural, cuvinte care în limba lor originală nu au număr și se scriu și se pronunță într-o singură formă și pe care profetul, în limba lui cu numere, pare a le traduce la întimplare, cînd cu persoană (unul) cînd cu națiune (mulți). El zice Ebed, cuvîntul

³¹ Pentru exemple de exprimări corporative în Scriptură, vezi Bernard J. le Frois SVD, *Semitic Totality Thinking*, în „Catholic Biblical Quarterly”, 17 apr. 1955, pp. 195—203 (315—323); Iohannes Federsen, *Israel its Life and Culture*, London 1926, I—II; Roland de Vaux OP, *Ancient Israel its Life and Institutions*, New-York 1961; Cf. Philip Kaufman OSB, *The one and the Many: Corporate Personality*, în „Worship” vol. 42, 9, 1968, p. 546 sq.; Cuthbert Lattey, *Vicarious Solidarity in the Old Testament*, în „Vetus Testamentum” vol. I, 4, 1951. Alte exemple la Millar Burows, *An Outline of Biblical Theology*, Philadelphia 1946, p. 143 sq. Cităm cîteva exemple alese de acesta din urmă: în Num. 16 istoria lui Korah, Datan și Aviran; în Iosua 7 păcatul lui Achan: se cere pedepsirea acestor familii pentru că nenorocirea distrugerii să nu cadă pe întreaga națiune. O familie era socotită ca un organ al trupului și pentru a nu infecta trupul, trebuia amputat organul respectiv. Alt exemplu e răzbunarea singelui și răscumpărarea, ispășirea, cf. Lev. 25, 25 sq. 27, 13 sq. Num. 5, 8; 35, 12, Deut. 19, 6, 12; Jos. 20, 3, 9. Se dau ca exemple Cărțile Regilor, care sînt pline de pedepsirea națiunii pentru păcatele regilor.

³² Philip Kaufman, *The One and the Many...* cit. mai sus, p. 548, 552 și H. Wheeler Robinson, *The Crose of the Servant...* pp. 34—35.

³³ C. R. North, în *Isaiah 40—53*, p. 31.

în original, să zicem cuvîntul tehnic și îi adaugă terminații arbitrare care îl fac să însemneze cînd *Unul* cînd *Mulți* (Israel uneori Is. 44, 1 ; *Om* alteori 53, 3).

Cuthbert Lattey folosește pentru Corporate Personality un alt cuvînt : *Compenetration*, întrepătrundere, și arată că un exemplu de întrepătrundere este ispășirea în locul cuiva, *Vicarious Solidarity*³⁴ Că în gîndirea ebraică așa ceva era nu numai posibil ci curent, ne-o spune episodul cu „Țapul ispășitor”. Într-o asemenea gîndire, ispășirea de către *Ebed* în locul celor păcătoși, așa cum e arătată în Is. 53, își găsește o perfectă îndreptățire.³⁵ Rădăcinile ei trebuiesc căutate în solidaritatea umană originară, în virtutea nașterii din aceiași protopărinți și a creației de către același Dumnezeu. Acesta ar putea fi unul din înțelesurile acelei sacre instituții iudaice care se cheamă „binecuvîntarea”. Prin Avraam toate neamurile sînt binecuvîntate. Binecuvîntarea se transmite o dată cu numele. Dezonoarea tatălui atrage dezonoarea tuturor, celor care îi poartă numele. Binecuvîntarea leagă generațiile. Prin Adam toți sîntem Adami, din neamul lui Adam, purtînd binecuvîntarea și blestemul lui, dar și calitatea de fii ai lui Dumnezeu și frați. Mulți dau unul, și cînd unul la propriu ispășește el ispășește pentru toți. Aceasta e doctrina din Isaia 53 și prin ea Isaia se înscrie printre marii promotori ai solidarității umane. Ideea va face gloria întregului Nou Testament, va fi însușirea de căpetenie pe care și-o va revendica Iisus, și va rămîne pentru veșnicie forma cea mai înaltă a slujirii.

Corporate Personality în contextul iudaic, justifică deci terminologia paradoxală a lui Isaia. Dar ea se arată astfel a fi mai puțin paradoxală decît s-a crezut. Isaia gîndea „corporat”, adică în viziunea sa Ebedul nici nu putea fi exhaustiv exprimat ca Persoană, pentru că așa ceva era imposibil de gîndit „more iudaico”. N-ar fi spus totul. Ar fi fost incomplet. El îl vede, profetic, ca unul, dar îl exprima corporat. Tot așa de bine se poate însă spune și invers : îl vede ca mulți, dar îl exprima ca persoană, ca unul. El exprimă însă așa, pentru că încorpora realmente pe mulți, pentru că Dumnezeu îi hărăzise tocmai această misiune de încorporare, dar pentru aceasta nu înceta de a fi persoană, nici nu era mai puțin persoană decît este în mod normal o persoană.

O dovadă asupra gîndirii corporate, foarte prețioasă într-ucît vine din spațiul iudaic, deci foarte apropiat gîndirii profetului, ne-o oferă textele de la Qumran. Martin Buber se plîngea că Isaia nu-și interpretează profeția ; iată una care îl ajută, căci e

³⁴ Cuthbert Lattey, *Vicarious Solidarity in the Old Testament*, cit. mai sus, p. 269.

³⁵ Despre ispășirea prin singe, vezi și Roy A. Rosenberg, *Jesus, Isaac and the „Suffering Servant”*, în *Journal of Biblical Literature*, vol. LXXXIV, 1965, pp. 381—388.

o interpretare pe sol isainic. Cei de la Qumran s-au gândit pe ei înșiși ca fiind Ebedul Domnului. Au asociat faptul că erau persecutați, cu Isaia 53, și s-au socotit ispășitori pentru întregul Israel păcătos. Ebedul a fost deci înțeles ca fiind o comunitate. În „Imnurile de Mulțumire”, ei au integrat părți întregi din cîntecetele „Robului” din Isaia.³⁶ Bineînțeles și cu textele de la Qumran se întîmpină în cele din urmă aceleași dificultăți ca și cu cele ale lui Isaia. Robul de la Qumran poate fi și el interpretat ca persoană. Dar nu există temeiuri care să indice în Robul de la Qumran un împlinitor al lui Isaia, deși n-au lipsit încercările de a susține ei această idee.³⁷ Gaëtan Bourbonnais notează însă un lucru important care diferențiază pe Robul din Isaia de cel de la Qumran. Cel de la Qumran are conștiința permanentă a păcatelor personale. El se roagă pentru iertarea sa, deci el nu simte vocația ispășirii „în locul” altora, ceea ce după cum știm constituie tocmai mesajul principal al Ebedului isainic. Gaëtan Bourbonnais spune că la Qumran e vorba de „un rob, nu de „Robul”, în sensul lui Isaia.³⁸ În sensul general, termenul apare în toată Scriptura Vechiului Testament. Același autor citat mai sus, îl cercetează nu numai în Vechiul Testament, ci și în alte medii vechi, și concludă că oriunde a apărut ideea de Dumnezeu ca stăpîn, a apărut și aceea de rob, pe care și-au atribuit-o închinătorii.³⁹ Dar unul singur în toată literatura și spiritualitatea slujirii, este prezentat ca unul anume, cu o anumită slujire, cu un anumit profil, cu vocație specială, și acesta este Robul lui Isaia. Tocmai de aceea determinarea exactă a profilului acestuia se impune în chip deosebit.

Bernhard W. Anderson, spune în legătură cu înțelesul corporat sau personal al Ebedului din Isaia, că nici nu e necesar să alegem între acestea două.⁴⁰ Ebedul este adevăratul Israel și adevăratul Israelit. Numai după felul nostru de a gândi sîntem în situația de a zice „sau-sau”, dar în gîndirea ebraică alternativa nu se punea. Biografia lui Avraam, spre exemplu, este biografia întregii comunități. Dar același Anderson pune pe două coloane asemănările dintre locurile unde Ebedul e prezentat ca Israel și locurile unde e prezentat ca „anonim”, zice el, dar și deo-

³⁶ F. F. Bruce, *This is that. The New Testament Development of some Old Testament Themes*, Paternoster Press, 1968, p. 91, 92, 99.

³⁷ A. Dupont-Sommer, *Les Ecrits esséniens découverts près de la Mer Morte*, Paris 1959, p. 373. Printre cei care resping ideea că autorul Imnelor s-ar fi crezut chiar pe sine a fi Ebedul: J. Carmignac, *Les citations de l'Ancien Testament, et spécialement des Poèmes du Serviteur, dans les Hymnes de Qumran*, în „Revue de Qumran”, 7, 1960, pp. 383—393; Cf. Gaëtan Bourbonnais, *Voici Mon Serviteur, Essai d'une lecture théologique de la Bible*, Paris 1968, p. 102.

³⁸ Gaëtan Bourbonnais, *op. cit.*, p. 103, 106.

³⁹ *Idem*, p. 13—15.

⁴⁰ Bernhard W. Anderson, *The Living World of the Old Testament*, London 1964, p. 421.

sbirile. Vom remarca ceea ce ni se pare mai important în aceste tablouri sinoptice. Asemănările mărturisesc, evident, că e vorba de o viziune corporată, dar deosebirea scot în evidență că acel care va încorpora va fi altfel, va avea acele calități care îi vor da dreptul să încorporeze. Dar el nu e opus celor „mulți”, ci complementar, el are acele calități care le lipsesc celorlalți.

Iată diferențele după tabloul lui Anderson : ⁴¹

1. Israel disperă Is. 40, 27 ; 41, 8—10 ; 49, 14.	1. Ebedul-persoană nu e descurajat 42, 4 ; 50, 7—9.
2. Israel e răzvrătit și păcătos, 48, 4 ; 43, 27.	2. Ebedul nu e răzvrătit, ci credincios, 50, 5 ; 53, 4, 6—12.
3. Israel e orb și surd, 42, 18—25.	3. Ebedul e atent și sensibil 50, 4—5.
4. Israel suferă fără să vrea și urmărește răzbunarea, 41, 11—13 ; 51, 21—23.	4. Ebedul suferă răbdător, cu voia sa, 50, 6 ; 53, 4—9.
5. Israel suferă pentru propriile păcate, 42, 24—25 ; 43, 22—28 ; 46, 6 ; 50, 1.	5. Ebedul suferă nevinovat pentru păcatele altora, 53.
6. Israel trebuie să fie răscumpărat 43, 1—7.	6. Ebedul are misiunea de a răscumpăra, 49, 5.

Două lucruri sînt de remarcat avînd în față acest tablou. Cel dintîi că însușirile Ebedului „anonim” — adică persoană — sînt în slujba Ebedului-Israel. Pentru a-l răscumpăra (6) ia asupra sa păcatele altora (5), suferă răbdător și cu voință (4), e atent și sensibil la cuvîntul și voia lui Dumnezeu (3), nu se răzvrătește (2) și nu se descurajează (1). Ceea ce nu e în stare să facă Israel, face el. Ceea ce face din Israel un Ebed incomplet sau ineficace, completează el. Fără el, scopul principal, rostul esențial al Ebedului ar lipsi, nu s-ar împlini. El suplinește ceea ce Israel nu e în stare să îndeplinească.

Cel de al doilea lucru pe care îl remarcăm, este că deși Ebedul este prezentat corporat, ca o entitate alcătuită din mulți-Israel, nu în această entitate numerică stă sensul, puterea și eficacitatea misiunii sale, ci în capacitatea sa recapitulativă ca unul. Mai limpede : nu cei mulți care cuprind și pe unul, sînt ultima expresie a celui însărcinat de Dumnezeu cu misiunea de a răscumpăra, și de a încheia un nou Legămînt, ci *Unul* care îi cuprinde pe cei *Mulți*, are această însărcinare. Ea este deci concretizată, individualizată. Notăm acest lucru, pentru că el va marca una din însușirile preponderente ale împlinirii profeției : Unul va acționa pentru toți.

⁴¹ *Idem*, p. 419.

Este adevărat cum zice Dodd⁴² și H. Wheeler Robinson⁴³ că Isaia oscilează, alternează între corporat și individual, dar această alternare privită ca tot, fixează de fapt raportul dintre cei doi așa cum am văzut mai sus.

Corporate Personality implică ceea ce va forma mai târziu suportul dogmatic și moral al ideii de răspundere colectivă. Sentimentul solidarității umane își trage rădăcinile mai mult de aici, decît din morala greacă individualistă.⁴⁴ Tot de aici, din *Corporate Personality*, derivă în ultimă analiză, prin creștinism dar din profeții și autorii de apocalipse iudaice, și concepția istoriei ca unitate.⁴⁵ Dar cu aceasta ne introducem în cel de al treilea aspect al problemei Ebedului, pe care ne-am propus să-l cercetăm.

5. NAȚIONAL SAU UNIVERSAL ?

S-a pus întrebarea cu privire la spațiul geografic și național în care s-a circumscris misiunea Ebedului în viziunea lui Isaia, dacă nu cumva el a fost intenționat și a rămas numai în aria iudaică de preocupări și aparențe. Se viza scoaterea lui din teologia universalistă creștină.

Comentatorii și exegeții evrei, mai ales cei din era creștină, au încercat permanent să-l limiteze la istoria poporului evreiesc. Dar un Martin Buber spre exemplu, nu va socoti necesar s-o facă cu orice preț. Pentru dînsul universalismul lui Isaia e concret.⁴⁶ El nu crede ca în „cei mulți de la miazănoapte și de la apus” (Isaia 49, 12) care vin la Domnul „din întineric” (Isaia 49, 9; 42, 7) trebuie să fie văzut Israelul care se pocăiește, ci pur și simplu alte popoare, toate popoarele. Ebedul le va aduna, va încheia cu ele un nou legămînt, va stabili pacea și dreptatea *Mishpat* pe pămînt, adică o nouă ordine a lumii, pentru care se și numește „lumina neamurilor” (Isaia 42, 6). Majoritatea teologilor apreciază că Isaia este cel dintîi care crează o teologie a istoriei, a lumii. Pentru Isaia, Dumnezeu este Dumnezeul lumii, nu numai al lui Israel. El hotărăște destinele lumii întregi și își declară „teologic” prin acest profet, natura sa de Dumnezeu universal.

⁴² C. H. Dodd, *According...*, citat mai sus, pp. 95, 118.

⁴³ H. Wheeler Robinson, *The Hebrew Conception...* citat mai sus, p. 58.

⁴⁴ *Idem*, p. 60—61.

⁴⁵ *Idem*, p. 51.

⁴⁶ Buber care îl admiră pe Isaia, admite că el e cel dintîi care, revoluționar pentru gîndirea iudaică, a făcut din Dumnezeul lui Israel un Dumnezeu al istoriei, un suport al lumii și al istoriei, fundamentînd particularul pe universal și deducîndu-l din universal (p. 209, *op. cit.*). Buber, se oprește numai cînd e vorba să aprecieze gîndirea revoluționară și teologică, cum zice el, a lui Isaia, în ceea ce privește moartea recapitulativă și învierea. Se oprește și cînd e vorba să-și spună părerea despre interpretarea mesianică a Ebedului din P. A. 8, 30 sq. El spune că interpretarea mesianică „este cea mai apropiată de intenția profetului” (p. 218), dar nu este chiar intenția lui.

Pentru prima oară la Isaia, profeția nu se mai prezintă ca la ceilalți profeți, ca alternându-și urmările, în funcție de ce va face națiunea evreiască în cutare sau cutare caz. Acum Dumnezeu a „decis” Nu mai zice „dacă”. Ebedul, în mod sigur și necondiționat va face așa și așa. Va fi așa și așa. Fără alternativă.⁴⁷ Destinul istoriei se va hotărî în funcție de voința lui Dumnezeu, nu în funcție de credincioșia lui Israel. Ebedul este universal.⁴⁸ Totuși pentru unii teologi mai persistă încă un „conflict” între naționalism și universalism în Isaia 40, 55. Pe de o parte națiunile vor veni la Israel (41, 14). Dumnezeu va veni în ajutorul lui Israel prin Ebed (41, 14 sq) și îi va restabili reputația, puterea, tihna și bunăstarea și, pe de altă parte, Ebedul va fi „*Lumina Neamurilor și Țări de la marginile pământului vor primi dreptatea lui*” (42, 4; 41, 4). D. E. Hollenberg,⁴⁹ Norman Snaith⁵⁰ și alții, încearcă explicații care, ies din interpretarea comun acceptată. Hollenberg va inventa „cripto-israiliții” și înlocuind cu această noțiune căreia nu-i dă nici o bază istorică, cuvîntul „popoare” din Isaia, va crede că a oferit în sfîrșit cea mai temeinică soluție. Își dă seama însă că soluția e arbitrară în cele din urmă, și sugerează că prin „popoare” s-ar putea înțelege și „un popor cu identitate nesigură”.⁵¹ Bineînțeles că și acest din urmă nume, prin chiar ceea ce designează, este tot atît de arbitrar. A apela la astfel de soluții, înseamnă a voi cu orice preț să faci opoziție.

Pentru Hollenberg Ebedul e asociat cu trei grupuri de Israeliti și numai de israeliti: în prima grupă cu „rămășița” lui Israel cea „dreaptă”, în a doua cu Israelul ca întreg, sau cu ce a mai rămas din el, în afară de cei drepti; în a treia cu „cripto-israiliții” din mijlocul neamurilor, care s-au disociat de Israel în decursul timpurilor și au mers la alte neamuri, cu care s-au confundat și la alți zei. E adevărat că Hollenberg are în vedere și a patra grupă, neamurile propriu zise, dar acestora nu le dă nici o importanță în legătură cu Ebedul, sau le confundă cu „cripto-israiliții”.⁵² Credincios criteriului său, el va interpreta Isaia 45, 20 „supraviețuitorii dintre neamuri”, cu israiliții „supraviețuitori în mijlocul neamurilor” și chiar un loc limpede ca 55, 5 „voi chema neamuri pe care nu le cunoașteți și popoare care nu te

⁴⁷ Martin Buber, *op. cit.*, p. 209—210.

⁴⁸ V. și George Knight, *Prophets of Israel, I. Isaiah*, London, 1961, p. 63. Teologia lui Isaia a depășit epopeea de factură mai mult sau mai puțin națională, cum era ea prezentă la ceilalți profeți, și s-a prezentat ca o teologie a mîntuirii universale. Charles Francis Whitley, *op. cit.*, p. 152; și Bernhard W. Anderson, *op. cit.*, pp. 413—417.

⁴⁹ D. E. Hollenberg, *Nationalism and „The Nations” in Isaiah 40—55*, în rev. *Vetus Testamentum*, vol. XIX, ian. 1969, nr. 1, pp. 23—36.

⁵⁰ Norman H. Snaith, *The Servant of the Lord...* citat mai sus, pp. 187—200.

⁵¹ D. E. Hollenberg, *op. cit.*, p. 27.

⁵² *Idem*, p. 29.

cunosc vor alerga la tine", îl va sili să intre în criteriul său, printr-o invenție neașteptată, spunând că aceste neamuri sînt chemate numai pentru că au în ele israeliți asimilați, adoptați,⁵³ ca și cum în toată lumea erau asemenea cripto-israeliți, asimilați. Același Hollenberg, cînd trebuie să dea un răspuns la întrebarea dacă Isaia e universalist sau nu, spune că doctrina sa despre Dumnezeu este universalistă, dar mîntuirea și noul Legămînt sînt numai pentru israeliți.⁵⁴

Norman Snaith e printre cei care i-au furnizat argumente lui Hollenberg. După dînsul Isaia e printre cei care urmează linia „ortodoxă” a profeților, continuînd să fie propagatorul ideii naționaliste. Principalul său argument e că Isaia 42, 6, trebuie să fie tradus „lumină a neamurilor”, în sensul că Israelul restaurat va fi lumină a neamurilor, și nu că Ebedul e destinat neamurilor să le lumineze pe acestea. Israel glorificat va fi privit ca o lumină de către neamuri. Pentru Snaith, profeția lui Isaia are în vedere numai rămășița lui Israel și tocmai de aceea profeția lui e scrisă sub semnul bucuriei și al împlinirii destinului național.⁵⁵

Și în studiul său mai nou, Snaith raportează toate expresiile privitoare la „neamuri”, la Israel. Orbit și captivii și cei din întuneric (Isaia 42, 7) sînt cei din exil: „marginile pămîntului” e o exagerare geografică, lirică, fiind vorba de fapt tot de Israel.⁵⁶ Ba chiar mai mult. Exagerînd naționalismul, spune că Isaia înțelege prin națiune, prin poporul lui Dumnezeu și prin Ebed, numai pe exilații din Babilon, nu și pe Israelul rămas în Țara Sfîntă.⁵⁷ De aceea, spune el, Biserica creștină primară și Iisus însuși, vor considera că Evanghelia e numai pentru evrei, pentru că Iisus și-a modelat mesagiul după Isaia, și acesta era naționalist. El recunoaște că Iisus, în timp, și-a schimbat atitudinea, mai ales după confruntarea cu femeia siro-feniciană, confruntare care i-a dat de gîndit, dar în momentul cînd s-a schimbat, n-a mai rămas fidel Ebedului isainic.

Snaith, după ce recunoaște că opinia generală a teologilor este că Isaia este marele universalist,⁵⁸ își asociază tezei sale naționaliste încă doi teologi „care fac excepție” de la regula: P. A. H. de Boer⁵⁹ și R. Martin-Achard.⁶⁰ Despre J. Lindblom spune că acesta crede că Isaia a fost la început naționalist, dar

⁵³ *Idem*, p. 36.

⁵⁴ *Idem*, p. 29—30.

⁵⁵ Norman H. Snaith, *The Servant of the Lord...*, p. 191, 200.

⁵⁶ Norman H. Snaith, *Isaiah 40—66, A study*, citat mai sus, pp. 156, 158, 160.

⁵⁷ *Idem*, pp. 174—175, 181.

⁵⁸ *Idem*, pp. 217, 154.

⁵⁹ P. A. H. de Boer, *Second Isaiah's Message*, Oudtestamentische Studien, Deel, XI, 1956.

⁶⁰ R. Martin Achard, *Israel et les Nations: La perspective missionnaire de l'Ancien Testament*, Neuchâtel-Paris, 1969.

după 539 î. Hr. a devenit universalist.⁶¹ Lindholm însuși spune despre Snaith și despre De Boer că exegeza lor e „forțată și neconvinsătoare”. El spune că Isaia făcea parte din partida universalistă, care susținea că nici nu mai trebuia rezidit templul după exil.⁶² Snaith și De Boer sint respinși și de A. Gelsten.⁶³ În ceea ce îl privește pe R. Martin-Achard, el invită într-adevăr „să nu se exagereze universalismul lui Isaia” și îi dă dreptate lui De Boer că „unica intenție a lui Deutero-Isaia e să proclame eliberarea poporului evreu”.⁶⁴ Ebedul, zice el, nu este însărcinat să aducă păgînilor adevărata religie; misiunea sa e să facă limpede judecata pe care Iahve a pronunțat-o în favoarea lui Israel. Pămîntul întreg, chiar și cele mai îndepărtate insule, trebuie să afle ce a făcut Iahve pentru poporul său. Neamurile nu sint chemate la convertire prin predica misionară a Ebedului, ci ele sint spectatoare ale judecării divine care a redat viața lui Israel.⁶⁵ Israel este astfel un intermediar între neamuri și Dumnezeu, și numai în felul acesta este el „lumina neamurilor”. Exact același punct de vedere și la H. M. Orlinsky.⁶⁶ Dar dacă, după cum am văzut, Snaith poate măsura pînă la trei partizanii interpretării naționaliste, cu Orlinsky patru,⁶⁷ aceștia fac într-adevăr excepția de la numărul mare al celorlalți, care văd în Ebed o figură cu misiune universală. Cei mai mulți derivă universalismul din monoteism. Iahve fiind Dumnezeu al tuturor popoarelor (Isaia 45, 22) religia lui Israel trebuie să devină religia tuturor popoarelor.⁶⁸ U. E. Simon merge chiar mai departe și constată că de fapt „Israel n-a fost niciodată absolut divorțat de lume” și dă drept exemple Psalm 87 și Geneza 22, 18.⁶⁹ În Psalm 87 se spune că „Domnul numără (ține seamă de n.n.) toate popoarele” iar în Geneza i se promite lui Avraam că „toate neamurile pămîntului vor fi binecuvîntate”. U. E. Simon spune că Isaia nici măcar nu e original prin universalismul său, ci doar îl dezvoltă, punînd prin aceasta bazele celei mai consistente dogmatici a mîntuirii.⁷⁰

⁶¹ J. Lindbloom, *Prophecy in Ancient Israel*, 1963, p. 428.

⁶² *Idem*, pp. 427—428.

⁶³ A. Gelsten, *The Missionary Message of Second Isaiah*, în „Scottish Journal of Theology”, vol. 18, 1965, pp. 316—317.

⁶⁴ R. Martin-Achard, *op. cit.*, p. 19.

⁶⁵ *Idem*, p. 26.

⁶⁶ H. M. Orlinsky, *op. cit.*, p. 117.

⁶⁷ Orlinsky a apărut în același Supliment al revistei *Vetus Testamentum* ca și art. lui Snaith.

⁶⁸ Printre alții: Charles Francis Whitley, *op. cit.*, p. 152; A. Lods, *Les Prophètes d'Israel et le Début du Judaïsme*, Paris, 1935, p. 274; H. H. Rowley, *The Faith of Israel*, London 1956, p. 185; *The Message of the Prophets*, London 1968, p. 228; R. Davidson, *Universalism in Second Isaiah* în „Scottish Journal of Theology” col. XVI, 1963, p. 166 sq. s. a.

⁶⁹ U. E. Simon, *A Theology of Salvation, A commentary on Isaiah 40—55*, London 1953, pp. 138—139.

⁷⁰ *Idem*, p. 139.

Tot printre inițiatori îl situează și a sa teologie a istoriei, potrivit căreia Dumnezeu conduce întreaga istorie și nu numai istoria îngustă a poporului Israel.⁷¹

Nici un comentator n-a reușit să dea o interpretare consistentă, negativă, pasajelor care prezintă Ebedul ca „lumina neamurilor”, și ca unul ce urma „să ducă mîntuirea pînă la marginile pămîntului” (Isaia 49, 6). Încercările cîtorva de a dovedi că el urma să rămînă numai în limitele istoriei lui Israel, au fost subsumate unor teze dinainte stabilite, nu cercetării obiective. De aceea nici nu s-au putut impune.

6. SUBSTANȚA MESAJULUI EBEDULUI

În încercarea de a desprinde trăsăturile principale ale Ebedului, așa cum reies ele din cartea lui Isaia, teologii au ajuns deci la concluzia că e vorba de o figură ce urma să apară în viitor, că va fi o persoană, dar că va încorpora tot Israelul, și că va fi chemată să spargă limitele în care se desfășoară pînă atunci istoria religioasă, ca istorie a unei singure națiuni. Ebedul urma să se adreseze întregii omeniri.

Faptul că a anunțat anume și cu atîta vreme înainte, ca să fie speranța multor generații; faptul că va încorpora toate aspirațiile și va răspunde pentru întregul Israel, și mesajul universalist, fac din figura Ebedului o figură de importanță crucială în istorie.

Ebedul n-a devenit însă unul din numele, sau una din figurile sub care evreii l-au înțeles pe Mesia,⁷² și opinia se susține și pe faptul că pînă tîrziu, chiar în conștiința Apostolilor,⁷³ Mesia urma să fie rege biruitor, pe cînd „omul” din Isaia era un „om al durerilor”, un „rob suferind” și mai presus de toate un „rob”, unul care slujește, o „odraslă slabă” (Isaia 43, 2). Ebed înseamnă sclav, rob: acesta este eroul lui Isaia. Mesajul lui este deci în directă legătură cu denumirea sub care e prezentată. Teologii au procedat la o minunțioasă cercetare a cuvîntului și a diverselor lui întrebuițări, pentru a deduce sensul exact în care l-a întrebuițat Isaia. Dintre cele mai sintetice analize, vom urma

⁷¹ Am văzut că însuși Buber îi acordă lui Isaia această calitate: „Intemeietorul istoriei lumii” îl numește el. (*op. cit.* p. 209). Vezi și la Lindblom *op. cit.*, p. 399, care ca și G. M. Anderson, *The Prophetic Gospel, Studies in the Servant Songs*, London, 1952, p. 15, vede în acest mesaj al lui Isaia ade-vărata evanghelie profetică (Lindblom, *op. cit.*, p. 401). Lindblom ca și U. E. Simon, spune că universalismul era mai vechi în Israel. Astfel gîndirea eshatologică a lui Proto-Isaia este universalistă și desigur era mai veche și decît el.

⁷² Bernhard W. Anderson, *op. cit.*, p. 428; și H. W. Robinson, *The Cross...* citat mai înainte, p. 51: Robul Cîntecelor lui Isaia nu are relație directă cu speranța mesianică a lui Israel.

⁷³ A. F. Kirkpatrick, *The Doctrine of the Prophets*, London 1901, p. 399: „Apostolii numai în timpul Patimilor l-au identificat pe Iisus cu Robul Sufărind, pînă atunci l-au văzut numai ca Rege mesianic”.

pe cea făcută de Zimmerli-Jeremias.⁷⁴ Traducerile și exemplele oferite de exegeți nu diferă între ele substanțial. Poate că se completează, poate că unii își întind cercetarea mai departe decît alții, dar concluziile lor sînt aceleași. Walther Zimmerli cercetează folosirea cuvîntului în Vechiul Testament, folosit în context profan și în înțeles religios. În înțeles profan, *Ebed* are cinci semnificații :

1. Sclav, adică om care aparține altuia, care este proprietatea altuia. Dar Zimmerli face o distincție între sclavul din lumea neevreiască și cel din lumea Vechiului Testament. Acesta din urmă are anumite drepturi ca ființă umană. Spre deosebire de babiloneni, spre exemplu, robul evreu trebuie să fie eliberat dacă stăpînul lovindu-l i-a vătămat un ochi (Ieșire, 21, 26), iar robul fugit nu trebuie extrădat (Deut. 23, 16). Robul e reprezentantul stăpînului în afaceri (Gen. 24, 48) și mai presus de toate este asociat cu stăpînul în viața cultică. El se roagă : „Doamne Dumnezeu stăpînului meu . . .” (Gen. 24, 12, 27, 42).

2. Om în serviciul regelui, adică tocmit de rege, cu angajament, în garda personală (I Sam. 22, 7 ; 21, 7) sau ca sfătuitor (I Sam. 16, 16) sau ca ambasador (II Sam. 10, 2), dar el poate fi în același timp rob și fiu.⁷⁵

3. Supus politic (I Regi, 20, 32) dar uneori și un rege e denumit cu numele de Ebed (II Sam. 10, 19).

4. Smerita autodescriere, ca vorbire politicească în vorbirea politicoasă de toate zilele (II Regi, 8, 13).

5. Servitor la templu (Iosua 9, 23). Dar Zimmerli concludе că semnificația generală a Ebedului în Vechiul Testament este „persoană care aparține altei persoane”.⁷⁶

În înțeles religios, Zimmerli găsește alte cinci semnificații în Vechiul Testament pentru Ebed.

1. Smerită autodescriere a cuviosului în fața lui Dumnezeu (Gen. 18, 3—5) în care robul vorbește despre sine la persoana III-a și stă ca un inferior în fața unui superior. Dar și aici, el e în același timp rob și fiu (II Regi, 14, 7).

2. Robul Domnului, la plural, ca desemnînd pe cuvioși ca totalitate, în Psalmi (113, 1 ; 115, 1) ; Robi ai Domnului, cei care caută pe Domnul (Psalm 34, 22), iubesc numele lui (Psalm 115, Psalm 36), sfinții Săi (Psalm 79, 2), poporul Său (Psalm 115, 25 ; 135, 14).

⁷⁴ Walther Zimmerli and Joachim Jeremias, *The Servant of God*, S.C.M., Press, 1965, revised ed.

⁷⁵ II. Regi 16, 7. Un studiu asupra Ebedului la Ieremia : Ziony Zevit, *The Use of . . . As a Diplomatic term in Jeremiah*, în „Journal of Biblical Literature, LXXXVIII, part I March 1969, p. 74 sq. Zevit spune că la Ieremia Ebed însemna vasal.

⁷⁶ Walther Zimmerli și Joachim Jeremias, *op. cit.*, p. 15.

3. Robul Domnului, la singular, ca desemnându-l pe Israel. Aceasta probabil începe cu Deutero-Isaia sau cu Ieremia (30, 10). În Isaia găsim frecvent „Israel, robul meu” (41,8).

4. Titlu special pentru unele figuri distinse, spre exemplu pentru Moise (Ex. 14, 31), David (II Sam. 3, 8), pentru profeți (I Regi 18, 36), pentru Iov (1, 8; 2, 3; 42, 7).

5. Robul suferind din Deutero-Isaia. La Deutero-Isaia, zice Zimmerli, termenul își găsește cea mai potrivită expresie, în așa numita Corporate Personality. De asemenea Deutero-Isaia este cel care arată că la sfârșit Robul va fi răsplătit și va primi slava de la Domnul și recunoașterea lumii întregi. În aceasta lucrarea Robului se împlinește.⁷⁷

În textul masoretic, Ebedul apare de 807 ori, tradus în Septuaginta de 340 ori cu „pais”, (paidion, paidarion), de 327 ori cu „doulos” (douleia, doulevon), de 63 de ori cu „oiketis” (oikos), de 46 de ori cu „therapion” (therapia, therapeyon), o dată cu „ios” și o dată cu „ipiretis”. Mai sînt 56 de locuri traduse liber sau confuz. Zimmerli spune că în cărțile lui Moise „pais” desemnează în general pe slujitorii regelui, iar „doulos” arată adevărata sclavie, dar judecat după toate celelalte cărți în care apare, cu greu s-ar putea duce o regulă de întrebuițare distinctivă a acestor două denumiri, adică ceva anume care ar fi călăuzit pe traducători să folosească unul sau altul din termenii grecești. În Psalmi de pildă, Ebedul e tradus de regulă cu „doulos” dar în Deutero-Isaia e mai frecvent „pais”.⁷⁸ Joachim Jeremias cercetează „pais Theon” în iudaismul de după perioada Septuagintei și îl găsește cu înțelesul de „Copilul Domnului” și „Slujitorul Domnului” și de asemenea cu celelalte înțelesuri religioase pe care le-am văzut înainte. De cinci ori în Vechiul Testament „Mesia” e numit „Robul meu”,⁷⁹ dar Jeremias spune că totuși „Robul Domnului” n-a servit niciodată în iudaism ca titlu regal pentru Mesia, și că nu trebuie generalizate cîteva interpretări de pasaje singulare.

Generalizarea lui „pais Theon” ca termen ce traduce pe Ebed, a generalizat și ambiguitatea lui, el însemnînd cînd Robul Domnului cînd Copilul Domnului, ba chiar, în înțelesul iudeo-helenistic de după Septuaginta a început să prevaleze al doilea înțeles. Din cauza ambiguității lui „pais”, începînd cu secolul al II-lea d. Hr. tabloul începe să se schimbe. Ebedul începe să fie tot mai frecvent tradus cu „doulos” (Aquila, Teodotion Simma-

⁷⁷ *Idem*, pp. 11—36, 52 sq.

⁷⁸ *Idem*, pp. 37—44, 53. Pentru amănunte asupra termenilor, mai ales la Zimmerli-Jeremias: *Pais Theou*, în *Theologische Wörterbuch zum Neuen Testament*, V, p. 653 sq. Asupra lui *Doulos*, în același Dicționar, articolul lui Rengstorf.

⁷⁹ De patru ori în Ieremia, 24, 23 sq; 37, 24 sq, și o dată în Zaharia 3, 8.

chus), din cauză că s-a dorit o traducere exactă, care să evite ambiguitățile.⁸⁰

De reținut totuși că pe lingă înțelesul de sclav, încă în Vechiul Testament cuvîntul a putut avea și alte înțelesuri.⁸¹ Anthony T. Hanson observă că nu toți israeliții au fost numiți „robi ai Domnului”,⁸² ci numai unii și întotdeauna în semn de mare cinste. Avraam e numit astfel numai după moarte (Gen. 26, 24), iar numele se mai dă lui Moise (Num. 12, 6—8) lui David (Psalm 78, 70—71) și profeților (Amos 3, 7). T. H. Robinson face o deosebire netă între felul cum era privit un solav între israeliți, chiar de către rege, și între celelalte popoare. Națiunea lui Israel a adus cu ea din vremea nomadă o concepție a frăției pe care ea cea dintîi a aplicat-o la condițiile unei societăți superior organizate. Pentru fiecare monarh din activitate, supusul era un sclav, pentru regele israelit el era un frate.⁸³

C. R. North face și el aceeași distincție, mergînd chiar ceva mai departe. Cuvîntul Ebed înseamnă literal *sclav*, dar el era foarte departe de a fi un cuvînt de defăimare. El exprima pe partenerul mai slab în relație cu unul mai puternic într-o învoială. Ca atare, Ebedul era o persoană privilegiată pentru că în relație cu cel mai puternic, acesta din urmă trebuia să-l protejeze și chiar să-l iubească. Bineînțeles, din partea sa se cerea supunere; el era chemat mai întîi pentru slujire și numai după aceea pentru privilegii.⁸⁴

Ne-am oprit asupra acestui înțeles nuanțat al Ebedului — sclav dar și fiu, și partener — pentru că ne vom întîlni din nou cu el cînd va fi vorba de înțelesul Ebedului în lumina Noului Testament. Mesajul Ebedului este condiționat și se realizează în contextul acestei ambivalențe, deși, cum bine au observat toți comentatorii, accentul cade întotdeauna pe primul înțeles, pe slujire, pe ascultare.

Ebedul lui Isaia avea de îndeplinit, după Anthony T. Hanson, trei îndatoriri speciale: să se supună, să mărturisească și să sufere. Verbul *Shama* des întrebuintat (Isaia 44, 1—2; 42, 18—18), care înseamnă a auzi, a asculta, înseamnă în mod frecvent și a se supune.⁸⁵ Ebedul urma să se supună voinței lui Dumnezeu, să asculte ca un ucenic care nu se împotrivesc (50, 4—5), care se aseamănă unui miel dus spre junghiere (53, 7). Trebuie să înțelegem sensul acestei supuneri ca o executare a

⁸⁰ Zimmerli-Jeremias, *The Servant of God*, p. 53.

⁸¹ O cercetare, fără pretenție științifică dar utilă, a termenului, în decursul întregii perioade a Vechiului Testament, la Gaëtan Bourbonnais, *Voici mon Serviteur*, citat mai înainte, Paris, 1968.

⁸² Anthony T. Hanson, *op. cit.*, p. 13.

⁸³ T. H. Robinson, *Palestine in general History*, pp. 41—44 cf. H. W. Robinson *The Hebrew Conception*, p. 61.

⁸⁴ C. R. North, *Isaiah 40—53*, p. 52.

⁸⁵ Anthony T. Hanson, *op. cit.*, pp. 15, 37.

voinței lui Dumnezeu, a planului lui Dumnezeu cu Israel și cu lumea. El se supune pentru că este mandatarul lui Dumnezeu, este „solul” lui Dumnezeu (42, 19), deci purtătorul unui mesaj. Iar cel dintâi rînd al mesajului este chiar acesta al exemplului său: supunerea. Toți trebuie să se supună lui Dumnezeu, să-L asculte (41, 1). Dar solul are împuterniciri absolute. El e ca și cel ce l-a trimis, el angajează în numele lui, el e cinstit cu aceeași cinste, el e un „ales”, un „preferat”, el e „sprijinit” și „împuternicit” cu „Duhul Domnului (42, 1), în măsura în care ascultă, el trebuie ascultat, în măsura în care transmite fidel mesajul ce i s-a încredințat, acest mesaj trebuie ascultat. Cei ce se tem de Domnul vor asculta de Ebedul Său (50, 10). El mărturisește pe Dumnezeu (43, 10) și aduce lumii vestea cea bună (40, 9), o „lege mare și minunată” (42, 21) și o judecată dreaptă tuturor neamurilor (42, 1). Mărturia lui este deci, în primul rînd, o mărturie tehnologică. El va învăța că Dumnezeu este unul, îi va arăta toate atributele (cap. 40, 41, 43, 10—13; 44, 6, 24; 45, 12, 21) și mai presus de toate, va învăța că Dumnezeu fiind unul, este același pentru toate neamurile (49, 6; 51, 4).

E foarte interesant de constatat că acest mesaj universalist prezent în scrisoarea Vechiului Testament din timpurile lui Deutero-Isaia, n-a fost totuși valorificat ca atare decît „la plinirea vremii”, la apariția Ebedului. Teologii și teologia iudaică l-au ocolit, nu l-au introdus în studiile lor, n-au avut forța să-l facă actual înainte de vreme, deși era sub ochii lor, limpede.

Ebedul trebuia în sfîrșit, să sufere. Poate că acest lucru i-a încurcat pe exegeții și comentatorii iudei. Ideea suferinței l-a detașat pe Ebed de Mesia, în ochii lor, așa încît ei nu l-au mai asociat cu speranțele lor. Mesia, după părerea lor, trebuia să fie un rege biruitor.⁸⁶ Era vorba și în Isaia de o biruință, dar de una paradoxală, prin suferință, ceea ce nu se potrivea cu imaginea bătut și scuipat (50, 6), părăsit de oameni (53, 3), zdrobit prin bătut și scuipat (50, 6), părăsit de oamenii (53, 3), zdrobit prin suferință (53, 10), judecat și înmormîntat (53, 8, 12). Și încă toate acestea pe nedrept (42, 21).

În afară de supunere, mărturisire și suferință, mesajul Ebedului urma să fie unul de îmbărbătare (41, 1) și de bucurie (41, 16), pentru că „robia s-a sfîrșit” (40, 2). El Ebedul va anunța că robia s-a sfîrșit și aceasta se va îndeplini chiar prin misiunea lui. El se va împovăra cu toate nelegiuirile (40, 2; 53, 11), va lua asupra sa toate păcatele și suferințele (53, 4—6), se va ruga pentru cei vinovați, pentru că își va asuma toate acestea în locul celor vinovați (53, 12). El va fi izbutitorul și-l va pune pe

⁸⁶ Unii teologi, ca Snaith, mai susțin și acum că chiar Isaia a avut în vedere în special pe Robul triumfător. Suferințele au fost ilogice, zice el, numai biruința era logică. Dar Snaith este mereu pe teren istoric. Ebedul lui e Israel în deportare. In: *Isaiah 40—66, A Study...*, p. 203.

oameni într-o „stare” nouă, după voia lui Dumnezeu (53, 11). De aceea profetul exclamă: „Vorbiți bine Ierusalimului și strigați-i că robia lui s-a sfîrșit, că nelegiuirea lui este ispășită” (40,2), așa că: „Imbracă-te cu podoaba ta Sioane: Puneți hainele de sărbătoare Ierusalime” (52, 1). Suferința Ebedului își capătă sensul prin cauza în slujba căreia e pusă și cu care trebuie conexată. Altfel ea e de neînțeles. Evreii n-au înțeles-o tocmai pentru că n-au văzut-o în contextul ispășirii, în perspectiva teologică. Și aceasta nu pentru că le-ar fi lipsit capacitatea de a o concepe — am văzut că dimpotrivă o aveau chiar în mod cu totul special — ci pentru că în mintea lor un singur personaj urma să aibă un rost în istoria lui Israel, și acesta era conceput cu totul politic, istoric, un birui tor, un restaurator. Or, acestuia nu i se potriveau trăsăturile Ebedului și atunci Ebedul a rămas pentru ei o taină. Sau dacă nu e taină, un eveniment istoric, trecut. De aceea probabil au dreptate teologii care afirmă că în gîndirea evreiască Ebedul n-a devenit un termen tehnic, în sensul în care era Mesia. Dincolo de dificultățile de interpretare, care aparțin textului lui Isaia (Ebedul-persoană-colectivitate spre exemplu), principala dificultate pentru înțelegerea Ebedului a constat în refuzul perspectivei teologice, în axarea exclusivă pe perspectiva istorică. Or, noutatea lui Isaia era tocmai perspectiva teologică, care este pur Spirituală și de caracter universal. George Adam Smith,⁸⁷ spune că suferința substitutivă este un mare fapt viu și al experienței umane, în afară de faptul că în Isaia e un dat teologic. Oamenii au fost întotdeauna apti să gîndească la suferințe *pentru, în locul altora*, și la funcția mîntuitoare a acestor suferințe. Valoarea lor n-a fost niciodată calculată exact, fiind incalculabilă în termenii conștiinței sau experienței umane, deoarece aici nu e vorba nici numai de justiție, nici numai de moralitate, dar s-a bănuît întotdeauna că Dumnezeu conferă valoare, numai de El cunoscută, acestui fel de suferință.

Substanța mesajului Ebedului urma să fie concentrată în această asumare a destinului tuturor,⁸⁸ asumare prezentată de Isaia, după cum am văzut, cu mijloacele gîndirii evreiești structurată corporat. Dacă unii teologi găsesc acestei structuri o ori-

⁸⁷ Gerogy Adam Smith, *The Book of Isaiah*, vol. II, London 1927, pp. 318, 370.

⁸⁸ Orlinsky neagă acest aspect al substituirii. El spune că textul respectiv trebuie tradus cu „din cauza păcatelor poporului” și nu „în locul”. Mai sugerează că Ebedul va avea de suferit pentru că denunță păcatele poporului și din cauza aceasta are de suferit răzbunarea lui, cum s-a întîmplat cu toți profeții (*op. cit.*, pp. 57—58). Dar e evident că el ține să salveze logica punctului său de vedere în privința Ebedului care nu era o figură profetică, nu era universalist, etc. deci nu trebuia încadrat într-o teologie anume. Ori tocmai prin aceasta Isaia se detașează de ceilalți profeți și Ebedul de ceilalți eroi ai lui Israel.

gine mai vechi, și nu specific iudaică,⁸⁹ aceasta nu afectează cu nimic ideea și faptul în sine al asumării, pentru că vechimea e de fapt egală cu vechimea oamenilor, care s-au gândit pe ei înșiși de la începutul începutului ca frați și părtași de destin. Și dacă Isaia își vede eroul viziunilor sale, sau îl aude pe Dumnezeu descriind-l așa (40, 6), înseamnă că Dumnezeu este cel ce acordă Ebedului această misiune „pentru mulți” și „în locul” tuturor (53, 12). Ea este deci de intenție divină și nu de proveniență istorică, naturală sau socială, nu este adică expresie și determinare a unui specific național.

Isaia dă despre Ebed și unele amănunte fizionomice și de comportare, în anumite împrejurări, ceea ce dă viziunii sale o notă de exactitate, punctând prin aceasta importanța evenimentului și faptul că aceste însușiri vor individualiza precis o persoană. Amănuntele au rostul de a servi drept criterii precise de identificare. Iată citeva: va tăcea (53, 7), va avea limbă iscusită când va vorbi (50, 4) și va spune ce n-a mai spus nimeni (52, 15,) va fi în situația de a nu avea nici frumusețe, nici strălucire să atragă privirile (53, 2), va face minuni, dând ochi orbilor (42, 7), iar când va fi lovit, când i se va smulge barba, nu se va ascunde (50, 6); în situații grele nu se va împotrivi și nu se va trage înapoi (50, 5). Și toate acestea „pentru că a purtat păcatele multora” (50, 5), „păcatele noastre, deci ale întregii omeniri” și s-a rugat pentru cei nevinovați (53, 12). Va fi lumină neamurilor (48, 6; 42; 6) căroră le va aduce vestea cea bună (61, 1) și va fi „pus” de Dumnezeu ca instrument, ca mijlocitor al unui Nou Legământ (42, 6).

Numele lui este deocamdată cel al misiunii sale: *Cel ce slujește* Ebed-Yahve, cel ce slujește Domnului. Această slujire a Domnului este însă exprimată în termenii unei slujiri a oamenilor. El este Robul Domnului, pentru că acceptă să se supună voii Domnului, acceptă trimiterea cu toate riscurile pe care le implică și pe care Domnul i le pune înaintea. Dar riscurile vor

⁸⁹ De pildă T. H. Robinson citat mai sus și Anderson, *op. cit.*, p. 426. Dar Anderson precizează că spre deosebire de înțelesul pe care sacrificiul pentru alții îl avea la alte popoare, la Isaia el își capătă expresia cea mai pură, teologică: sacrificiul acceptat de cel care se sacrifică și anume pentru alții, acest sacrificiu fiind menit să transforme pe oameni și să creeze noi raporturi cu Dumnezeu, raporturi de reală justificare (p. 426). Unii exegeți refuză complet ideea sacrificiului pentru alții la Isaia. Orlinsky (*op. cit.*, pp. 51, 54) o numește ficțiune și invenție postbiblică, iar Snaith (*Isaiah 40-66. A study...* p. 196) spune că Isaia a afirmat doar că Ebedul era nevinovat și nimic mai mult. Dar cap. 53 nu suportă asemenea omisiuni decât din partea celor care pornesc cu o anume idee ca s-o demonstreze și nu de la fapte la idei. Exemple: „El suferințele noastre le-a purtat” și „durerile noastre le-a luat asupra lui” (v. 4). „Era străpuns pentru păcatele noastre, zdrobiți pentru fărâdelegile noastre” (v. 5) și „a purtat păcatele multora” (v. 12).

îmbrăca sensul ispășirii pentru oameni. Slujirea efectivă este aceea a oamenilor.

„Duhul Domnului este peste Mine, căci Domnul M-a uns să aduc vești bune celor nenorociți: El M-a trimis să vindec pe cel cu inima zdrobită, să vestesc robilor slobozenia și prinșilor de război izbăvirea, să vestesc un an de îndurare al Domnului... să mîngîi pe cei întristați“. (Isaia 62, 1—3).

El va fi „Lumina neamurilor“, pentru că se va adresa întregii lumi, deci mesajul său va fi absolut, universal și unic, pentru că așa este Dumnezeu, Cel ce i-a încredințat mesajul. El va aduce „vestea cea bună“ a încetării vechiului Legământ, a eliberării de păcat, a sfîrșitului întinericului și dibuirii, a îndurării Domnului și a împlinirii făgăduințelor. El va fi Nou Legământ pentru că ispășind pentru toți, va pune pe alte baze raporturile dintre oameni și Dumnezeu: pe iubirea dusă pînă la sacrificiu, pentru alții, pe propria sa misiune răscumpărătoare și pe încredințarea învierii.⁹⁰

⁹⁰ În afară de lucrările citate pînă acum, utile în problema Robului din Isaia mai pot fi: Edward J. Young, *The origin of the suffering Servant Idea*, în „Westminster Theological Journal“, vol. XIII, nov. 1950, nr. 1, pp. 19—33; J. Philip Hyatt, *The Sources of the Suffering Servant Idea*, în „Journal of Near Eastern Studies“, vol. III, 1944, pp. 79—86; Ivan Engnell, *The Ebed Yahweh Songs and the Suffering Messiah in Deutero-Isaiah*, Manchester University Press, 1948; J. S. van der Ploeg o. p., *Les Chants du Serviteur de Jahve dans la Seconde partie du Livre d'Isaie* (chap. 40—55), Paris 1936; Henri Cazelles, *Les Poèmes du Serviteur. Leur place, leur structure, leur théologie*, în „Recherches de Science Religieuse“, tome XLIII, 1955, pp. 5—55. Am utilizat și lucrarea în manuscris a prof. Robert Murray S. J. de la Heythrop College, Oxford: *The Founding of the Church*, 1967, bogată în referințe și sugestii.

ATITUDINEA LUI HRISTOS FAȚĂ DE OM

de: Prot. IOAN TIHII

Acest articol *) nu constituie o descriere a vieții Domnului Iisus Hristos, nici o tâlcuire a învățăturii și a faptelor Lui. Ci el reprezintă doar încercarea de a înfățișa concepțiile fundamentale ale Domnului Iisus Hristos asupra obligațiilor sociale și morale ale omului.

În trecut și în vremea de acum omenirea a fost și este preocupată de rezolvarea problemei privitoare la moralitate, la coexistența colectivă și la armonie; a fost și este preocupată de aflarea cauzelor căderii unuia sau altuia. Atît în vremea veche, cît și în prezent omenirea a îndreptat interesul său către tineret, ca fiind purtătorul celor mai frumoase și mai morale atitudini. În prezent, mai mult decît în trecut, noi sîntem conștienți că avem nevoie de o viață morală deosebită și de o coexistență spirituală pentru salvarea societății omenesci în acel înțeles în care a indicat omul desăvîrșit — Iisus Hristos.

Cel ce a crescut sub influența creștinismului răsăritean este în stare să rezume cu ușurință învățătura Bisericii sale despre împlinirea poruncii Fiului lui Dumnezeu: „ca omul să iubească pe aproapele său ca pe sine însuși” (Ioan 14, 12)... Omul credincios vede limpede porunca iubirii și pe modelul ei desăvîrșit în Iisus Hristos...

Noi nu trebuie să uităm însă că Iisus a avut la dispoziție, în vremea sa, doar neînsemnate mijloace omenesci (12 ucenici) și totuși într-un timp deosebit de scurt a ridicat concepția despre Dumnezeu la un nivel nou. El a înălțat principiul trăirii în dragoste și principiul dragostei frățești pentru vremuri veșnice și a pus în mișcare forțe, care au săvîrșit o cotitură în istorie... Din învățătura Lui unele întîmplări sînt descrise în bunele vestiri ale Noului Testament, care-și păstrează vitalitatea nesecată pînă în vremea de astăzi. Vom cerceta cîteva din aceste întîmplări pentru a înțelege care au fost principiile fundamentale morale ale

*) Articolul a fost publicat în *Anuarul Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia*, Praga, 1966, p. 108—117, fiind tradus în părțile sale principale de Ion V. Georgescu.

Domnului Iisus Hristos. Pînă în prezent acestei laturi s-a acordat puțină atenție, însă în prezent este în chip deosebit necesar să i se acorde întreaga atenție.

Trecem la studierea acestei probleme cu simțămîntul de responsabilitate și cu convingerea că facem un lucru vrednic de respect, care poate deveni forță morală a vieții noastre proprii și colective, în cadrul căreia noi constituim o parte integrantă.

Omul și viața lui sînt sfinte. Pentru aceea valoarea vieții este infinită și prin aceasta veșnică. Viața nu este numai o secțiune de timp și nici lungimea materială a amintirii ei. Viața este darul sfînt al lui Dumnezeu. „Nimeni dintre noi nu trăiește pentru sine și nimeni nu moare pentru sine” (Rom. 14, 7).

Tema: 1) Cum privea Domnul Iisus la viața oamenilor din jurul Său?

2) Cum privea El la raporturile sociale care sau apropie pe oameni unul de altul, sau îi îndepărtează unul de altul?

3) Cum reacționa Duhul Lui la neorînduiala și la suferința poporului?

Dacă vom reuși să relevăm punctul Lui de vedere nemijlocit în legătură cu aceste trei probleme, atunci vom obține cheia spre înțelegerea principiilor Lui sociale.

Prețuirea copilului. Au adus pe copii la El ca să se atingă de ei. Însă ucenicii certau pe cei care-i aduseseră la El. Iar Iisus s-a miniat pentru aceasta și le-a zis: „Lăsați copiii să vină la Mine și nu-i opriți, pentru că a unora ca aceștia este împărăția cerurilor. Adevăr vă spun vouă: cine nu va primi împărăția cerurilor ca pruncii, acela nu va intra în ea”. Și îmbrățișîndu-i, și-a pus mîinile peste ei și i-a binecuvîntat (Marcu, 10 13—16).

Copilul constituie cea mai simplă expresie a umanității. Inclinarea sinceră și adevărată către copii constituie cea mai curată manifestare a sentimentului social. Pentru aceasta Domnul Iisus Hristos a manifestat nemulțumire în legătură cu părerea ucenicilor Săi că copiii nu sînt vrednici de atenția Lui. Însă Domnul Iisus Hristos, prin compararea manifestărilor pline de afecțiune ale copiilor cu ambiția egoist-animalică a oamenilor vîrstnici, a dovedit că a simțit că în sufletul copiilor există ceva ceresc — duhul împărăției lui Dumnezeu: „fericiți cei curați cu inima” sînt mai aproape de împărăția lui Dumnezeu, decît „cei întînați de deșertăciunea lumească”. „Dacă nu veți fi ca copiii, nu veți intra în împărăția lui Dumnezeu” (Marcu 10, 15). Aceasta înseamnă că „niciodată nu veți gusta viața în pace, în fericire, în mulțumire și sănătate. A pricinui mîhnire copilului sau a-i da exemplu rău, ar fi — după principiile lui Iisus Hristos — o crimă peste măsură de mare” (cf. Matei 18, 1—6).

Nivelul de dezvoltare al societății omenești nu se întemeiază numai pe valorile materiale, ci și pe valorile spirituale. Starea morală a omului constituie garanția viitorului și dacă persoanele

particulare și colectivele ar fi educate rațional, nu ar exista cei care exploatează, tiranizează și nimicesc pe semenii lor. Influența binefăcătoare a bunei vestiri a Noului Testament asupra ridicării moralității pe cale ereditară duce la cunoașterea conștientă a existenței lui Dumnezeu (etica eugenic-teologică).

Prețuirea omeniei. Când El a coborât din munte, îl urma mulțime mare de popor. Și iată s-a apropiat un leproș și, închinându-se Lui, I-a zis: Doamne, dacă vrei, poți să mă curățești. Iisus, întinzând mîna, s-a atins de el și a zis: vreau, curățește-te. Și i-a zis Iisus lui: ia seama să nu spui nimănui; ci du-te, arată-te preotului și adu darul pe care l-a rînduit Moise, spre încredințarea lor" (Matei 8, 1—4).

De fiecare dată, cînd Domnul Iisus se pleca spre cel ce avea nevoie sau spre cel bolnav. El demonstra slujirea socială a aproapelui. El se apropia cu impresionantă duiosie și dragoste de ei ca să-i ajute. Vindecarea bolilor oamenilor constituie manifestarea atitudinilor Lui față de sfințenia vieții în mijlocul samavolniciei, al imoralității, al neîndurării și al setei de putere. Faptele Lui erau, din punctul de vedere al iubirii de aproapele normale, însă din punctul de vedere al indiferenței față de aproapele, apăreau ca *minuni*. Însă Domnul Iisus a făcut și mai mult: El a întins mîna Sa și s-a atins de cel bolnav de lepră, și acela s-a vindecat. Astfel cel exclus din societate, cel lipsit de drepturi și bătut cu pietre a devenit egal cu ceilalți, prin jertfa lui Dumnezeu-Omul pentru făptura lui Dumnezeu.

Profesiile care vindecă bolile morale au aceeași importanță socială ca și profesiile care vindecă bolile trupului...

Disprețul și ura. Ați auzit că s-a spus celor din vechime: să nu ucizi; cel ce va ucide va fi dat judecării. Iar Eu vă spun, că va fi dat judecării oricine se va minia împotriva fratelui său fără pricină; iar cel ce va zice fratelui său: „netrebnic" (om de nimic) va fi dat sinedriului; iar cel ce va zice fratelui său „nebun" va fi dat focului gheenei (Matei 5, 21—22). În predica de pe munte Domnul Iisus a cerut ca modelele de morală socială să fie înălțate pe o nouă bază. El propunea ca față de sentimentul de minie și de ură să se ia măsuri tot așa de serioase cum se luau în Vechiul Testament față de ucidere; iar dacă cineva ar ajunge pînă la starea de a folosi împotriva aproapelui său expresii de dispreț, ori pline de ură, acela trebuie să fie pedepsit de cel mai înalt for de judecată. Este deci important de atras luarea aminte la faptul că Domnul Iisus a inclus ura și disprețul față de aproapele în categoria uciderii de om. Dacă cineva umilește pe om prin ură și dispreț, el neagă omului acelui demnitate de om, iar prin batjocură el lipsește pe omul acela de respect și prin aceasta ucide sufletul lui. La astfel de acțiuni Domnul Iisus privește cu groază, fapt care constituie mărturia respectului pe care El însuși îl are față de valoarea personalității omeniești.

Intoarcerea celor rătăciți. Se apropiaseră de El toți vameșii și păcătoșii ca să-L asculte. Iar fariseii și cărturarii citeau zicînd: El primește pe cei păcătoși și mănîncă cu ei. Însă El le-a spus această pildă: Cine dintre voi, avînd o sută de oi și pierzînd una din ele, lasă pe cele nouăzeci și nouă și se duce după cea pierdută pînă ce o găsește? Și găsindu-o o ridică pe umerii săi cu bucurie: și ajungînd acasă, cheamă pe prieteni și vecini și le spune: bucurați-vă împreună cu mine, căci am găsit oaia mea cea pierdută. Vă spun vouă, că mai mare bucurie va fi în ceruri pentru un păcătos care se pocăiește, decît pentru nouăzeci și nouă de drepti care nu au nevoie de pocăință. Sau care femeie, avînd zece drahme, dacă pierde o drahmă nu va aprinde lumînarea și nu se va apuca să măture casa și să caute cu grijă pînă ce o va găsi? Iar găsind-o, va chema pe prietene și pe vecine și va zice: bucurați-vă cu mine, căci am găsit drahma cea pierdută. Vă spun vouă că tot așa se bucură îngerii lui Dumnezeu pentru un păcătos care se pocăiește (Luca 15, 1—10).

Fiecare Biserică are un număr de membri credincioși și cu-cernici; și de asemenea are alții care nu știu să respecte toate rînduielele Bisericii și pentru aceasta ei sînt disprețuiți și condamnați de către cei dinții pentru că dragostea acestora față de rînduiele este mult mai sigură. Domnul Iisus Hristos de asemenea încălca limitele legii evreiești, cînd El se întâlnea cu vameșii și cu păcătoșii și mîncă împreună cu ei...

Făcătorii de rău. „Fiul Omului a venit ca să caute și să mîntuiască pe cel pierdut” (Luca 19, 10). Domnul Iisus formulează în acest verset sensul lăuntric și misiunea vieții Sale. El a fost trimis pe pămînt pentru îmbunătățirea socială și pentru răscumpărarea morală. Nimeni nu trebuia să piară, dacă El putea să-i ajute. Iar ajutorul lui nu era numai pentru cei care cereau acest ajutor...

Dreptatea. „Împărăția cerurilor se aseamănă cu stăpînul casei, care a ieșit dimineața de mult ca să tocmească lucrători în via sa. Și înțelegîndu-se cu lucrătorii pentru un dinar pe zi, i-a trimis în via sa. Ieșind pe la ceasul al treilea, a văzut pe alții care ședeau degeaba în piață. Și le-a zis lor: duceți-vă și voi în via mea, și ce va fi cu dreptul vă voi da vouă. Din nou a ieșit pe la ceasul al șaselea și al nouălea și a făcut asemenea. În sfîrșit a ieșit și pe la ceasul al unsprezecelea, a găsit pe alții stînd degeaba, și le-a vorbit lor: pentru ce stați aici ziua întreagă degeaba? Ei l-au răspuns: nimeni nu ne-au tocmnit. Iar El le-a spus: duceți-vă și voi în via mea și ce va fi cu dreptul, veți primi. Iar cînd a venit seara, a zis stăpînului viei către ispravnicul său: cheamă pe lucrători și dă-le lor plata, începînd cu cei din urmă pînă la cei dintîi. Și au primit cei ce veniseră pe la ceasul al unsprezecelea cîte un dinar... Iar cei ce veniseră cei dintîi gin-deau că ei vor primi mai mult; însă au primit și ei tot cîte un

dinar. Iar după ce au primit, au început să cîrtească împotriva stăpînului. Și ziceau : aceștia din urmă au lucrat un ceas și tu i-ai făcut egali cu noi care am dus tot greul și arșița zilei. Iar el răspunzînd a zis unuia dintre ei : prietene, eu nu te nedreptățesc ; oare, nu pentru un dinar te-ai înțeles cu mine ? Ia ce este al tău și du-te ; dacă eu vreau să dau acestuia din urmă tot atît, ce te privește pe tine ? Oare, nu sînt eu liber să fac cu ale mele ceea ce vreau eu ? Sau ochiul tău este invidios pentru că eu sînt bun ? Așa vor fi cei de pe urmă întîi și cei dintîi pe urmă, pentru că mulți sînt chemați, dar puțini aleși" (Matei 20, 1—16).

Fundamentul religiei evreiești era împlinirea legii. Așa cum împlinea cineva legea, asemenea răsplată primea după legămîntul între Dumnezeu și Israel. Din punct de vedere teoretic acest lucru era drept ; din punct de vedere practic însă acest lucru determină cîștig pentru oamenii bogați pentru că grija pentru observarea legii costa bani. În pilda lui Hristos patronul se ridică de la nivelul simplu al omului drept, la cel mai înalt nivel al simțămîntelor omeneshti. Cei ce veniseră la lucru în ceasul al unsprezecelea au primit aceeași plată, întrucît ei trebuia să mănînce tot atît cît și ceilalți, și pentru aceasta ei trebuia să primească tot atît ca să le ajungă pentru existență. Patronul a simțit imboldul lăuntric să facă așa ; în acest caz în el a vorbit omenia și nu dreptatea. Dragostea de om, iată cea mai înaltă dreptate. Tatăl fiului risipitor, cînd acesta s-a întors în casa părintească, a făcut pentru acesta mai mult decît merita el, întrucît în acest caz imboldul îl constituia dragostea de părinte. Patronul din pildă face mai mult decît cere dreptatea, întrucît omul este subiectul dragostei omului față de om. Fiecare om este dator să acționeze în conformitate cu conștiința valorii vieții omeneshti a celui cu care se ciocnește în viață. Această conștiință a valorii și sfințeniei vieții a dus pe Domnul Iisus la rostirea acestei pilde. Valoarea omului nu se reduce la folosul pentru binele nostru personal, ci trebuie să trezească în noi sentimentul de caritate față de importanța omului și față de valoarea vieții omului.

Sensibilitatea. „Și întreg poporul mergea către El ; iar El s-a așezat și-i învăța pe ei. Atunci cărturarii și fariseii au adus la El o femeie, prinsă în adulter și, așezînd-o la mijloc, au zis Lui : Învățătorule, femeia aceasta a fost prinsă în adulter, iar Moise ne-a poruncit în Lege ca pe aceștia să-i ucidem cu pietre ; Tu ce zici ? Ei însă spuneau aceasta, ispitindu-L, ca să găsească ceva pentru a-L învinovăți. Însă Iisus, aplecîndu-se în jos, scria cu degetul pe pămînt, neluînd seama la ei. Cînd însă ei au continuat să-L întrebe, El ridicîndu-se a zis : cine dintre voi este fără de păcat să arunce cel dintîi piatra asupra ei. Și din nou, aplecîndu-se în jos, scria pe pămînt. Iar aceia, auzind aceasta și fiind muștrați de cuget, au plecat unul după altul, începînd de la cei mai bătrîni pînă la cei din urmă ; și a rămas numai Iisus și

femeia, care șezuse la mijloc. Iisus, ridicându-se și nevăzînd pe nimeni în afară de femeie, i-a zis : femeie, unde sînt pîrșii tăi ? Nimeni nu te-a osîndit ? Iar ea a răspuns : nimeni, Doamne ! Iisus i-a zis : nici Eu nu te osîndesc ; du-te și de acum să nu mai greșești" (Ioan 8, 3—11).

Știm noi, oare, să ne purtăm cu noblețe într-o situație delicată ? Femeia prezentată în această pericopă a suferit cele mai chinuitoare încercări ; a fost așezată la vederea mulțimii care își bătea joc de ea și care o trata cu dispreț ; numele ei era insultat de oamenii care nu erau de loc mai buni decît ea. Respectul ei față de sine însăși era dărîmat de o morală falsă. Domnul Iisus a salvat viața ei prin forța personalității Sale. Cu moralitatea Sa duhovnicească personală, El a pătruns în legalitatea lor fățarnică, a trezit în ei conștiința păcatelor trecute și compătimirea adorată. Iar apoi cînd El a rămas numai cu femeia, El i-a vorbit cu severitate blindă și ei i-a rămas amintirea despre minunatul judecător-prieten, Care a învățat-o nu numai pe ea, ci și pe cei care o învinuiau. Domnului Iisus îi era penibil să privească în față pe omul făcut de ocară și de aceea El și-a plecat privirea. Întîmplările tragice constituie cea mai aspră încercare pentru om. Sensibilitatea Domnului Iisus ne-a demonstrat ce respect trebuie să nutrim noi față de personalitatea umană chiar în vremea cînd această personalitate îndură oprobiu pentru căderea sa. Legătura duhovnicească permanentă cu Iisus Hristos poate schimba felul nostru de gîndire despre vinovăția aproapei noastre și să ne întoarcă spre sensibilitate amabilă, pentru ca să rămînem în ade-văr în asemenea cazuri.

Părțile din Evanghelie, pe care le-am cercetat, reprezintă pentru noi materialul principal, care demonstrează dumnezeiasca dragoste a Domnului Iisus față de om și înțelesul adînc despre sfințenia personalității omenești. Deformarea trupească sau vinovăția morală a omului nu au putut să întunece valoarea dumnezeiască a vieții omenești. A împinge pe om și sufletul lui la cădere și la păcat și după aceea a manifesta față de el dispreț, constituia în ochii Domnului Iisus un mare păcat. Respectul față de viața omenească trebuie să fie întemeiat pe esența morală a coexistenței frățești a omului cu omul. La Domnul Iisus această esență era atît de puternică încît ea determina toate concepțiile Lui și prin aceasta și faptele Lui. El scotea în relief în chip conștient și în chip practic acest simțămînt uman și l-a ridicat la înălțimea de principiu social. Deja aceasta ar fi încheiat ca noi să proclamăm ivirea Lui, care în chip profetic și creator influențează la dezvoltarea estetică și etică a omului.

Pe primul plan se impune problema: de unde, din ce a extras Domnul Iisus forța și puritatea simțămîntului Său social? A fost aceasta, oare, o simplă dăruire a Lui în chip organic cu un caracter sensibil? Nu, pentru că El era inteligența spirituală cosmică întrupată. Unirea Lui cu trupul material a constituit demonstrația necesară pentru omenirea rătăcită. Iisus Hristos este personificarea lui Dumnezeu Tatăl, forța spirituală, personalitatea minunată în care se afla concentrată întreaga puritate adevărată, văzute cu ochii omenești, înțelese de simțirea și mintea omenească. Aceasta a fost intenția lui Dumnezeu să trimită dovada indiscutabilă despre existența Lui, ca să arate calea către El, să descopere conștiința limpede a omului... Respectul lui Iisus față de fiecare ființă omenească era urmarea concepției Lui religioase asupra vieții omenești și asupra destinului ei. Domnul nostru Iisus a trăit pe pământ, unde oamenii își iroseau viața într-o năzuință de brutală lăcomie de câștig.

El cerceta sufletul omenească și lupta pentru viață și a îndurat personal suferințele sărăciei, a studiat problematica bogăției, renunțînd la plăcerile trupesti și la confort; și cînd El a triumfat asupra tuturor acestora, a hotărît să pornească pe calea Răscum-părătorului. El a transmis întreaga experiență dobîndită ucenicilor Săi, pentru ca ei, mergînd în întreaga lume, să învețe popoarele dragostea frățească, Domnul Iisus nu a venit în lume ca să înlăture Vechiul Testament, ci ca să-l împlinească în sensul că Dumnezeu este iubire și prin aceasta a demonstrat frumusețea și valoarea fapturii lui Dumnezeu-Omul. Zeii păgîni erau despoți, dubluri mistice ale împăraților și conducătorilor lumești; Dumnezeu Domnului Iisus era însă Părinte bun Care a hărăzit ca soarele să răsară și asupra celor dreți și asupra celor nedreți, Care oferă iertarea și iubirea tuturor.

Din acest punct de vedere oamenii erau în ochii Lui fii ai lui Dumnezeu, asupra cărora coboară lumina iubirii lui Dumnezeu fără deosebire. Dumnezeu nu pedepsește, însă va judeca prin Fiul Său, răsplătind binele, iar răul pedepsindu-l. Religia curată a lui Hristos conține cea mai curată comuniune a oamenilor în iubire și adevăr, în duh și în simțire.

Acest mod de a gîndi a inspirat Domnul Iisus ucenicilor Săi și a trezit conștiința lor față de sfîntenia vieții și personalității omenești, adică față de omenie în cel mai larg înțeles al cuvîntului. Iubirea față de om și față de personalitate a devenit dogma socială a Bisericii primare...

Credința devine un mijloc ajutător în lupta crescîndă pentru pacea generală în lume. Domnul Iisus prin viața și jertfa Sa a exprimat năzuința omului către lumea veșnică și către viața plină de dragoste și pentru aceasta Iisus a preschimbat sabia — ca simbol al morții — în cruce, înfingînd-o în pămînt, s-a răstignit pe ea, ca avertisment al poruncii dumnezeiești: „Să

nu ucizi". El și-a vărsat sîngele pentru milioane de oameni însă milioanele de oameni nu și-au vărsat sîngele pentru un om anumit. Uneori este necesară prezența solemnă a morții pentru a fi desființate diferențele sociale artificiale, pentru ca noi să ne reprezentăm viața în adevărata ei valoare și pentru ca noi să experimentăm cele mai frumoase momente de înțelegere a sfîințeniei vieții. Războiul și adulterul constituie cele mai cumplite cauze de încălcare a principiilor sociale. Amîndouă sînt distrugătoare ale vieții și cel mai rău aspect de disprețuire a personalității.

Domnul Iisus nu a vorbit de excluderea vinovaților sau despre pedepsirea lor, ci a lucrat pentru salvarea lor, care necesită credință adevărată în capacitatea ascunsă și din nou accesibilă a caracterului uman. Este necesar ca noi să ne însușim simpatia fierbinte a lui Iisus față de om. Dar nu e în interesul generației viitoare ca compasiunea religioasă să alinte pe cei slabi, pentru că nici Domnul Iisus nu voia ca cei slabi să rămînă slabi, întrucît simțirea Lui nu era sentimentală, ci El însuși era forță și personalitate liberă, care refuza să se supună, și tocmai această forță a personalității o transmitea El celor slabi și făcea din ei oameni tari. El era împotriva exploatării omului de către om, pentru că nici o viață omenescă și nici un caracter nu trebuie să fie frînte, și pentru că El a devenit Creator de suflete omenesci tari. Domnul Iisus Hristos cel dintîi a demonstrat lumii valoarea fiecărui suflet omenesc și fiecărei vieți. Pentru aceasta pentru creștin este o cinste să trăiască în această credință a lui Hristos, după care trăiește el și familia lui.

Ar fi, în chip neîndoielnic, în acord cu etica creștină și cu progresul social, dacă noi ne-am purta față de toți oamenii din lume cu blîndețe, cu răbdare, cu dragoste și cu jertfelnicie personală, întrucît acestea toate ni se vor întoarce în credincioșie, devotament și dragoste frățească. Dacă noi vom trezi în om năzuința către ceva mai bun, mai frumos și mult mai durabil, atunci vom putea spune că am trezit omul pentru interesele vieții într-o nouă viață, în care nu ne vom purta cu el doar ca și cu un mijloc, ci ca și cu un scop definitiv. Cultura care se poartă cu oamenii ca și cu mina de lucru nu este cultură, nici socială, nici creștină. O astfel de purtare cu omul umilește personalitatea umană.

La începutul acestui articol am vorbit despre copii și închei articolul cu următoarele cuvinte: „Cine se poartă cu omul ca și cu copilul, acela devine el însuși copil și învață să cunoască iubirea cea fără de sfîrșit — adică pe Dumnezeu“. Respectul principal față de om constituie cea mai de nădejde piatră de încercare pentru omul individual sau pentru societate, și principiu hotărîtor pentru întreg progresul. Din punctul de vedere creștin respectul principal față de om formează manifestarea credinței după po-

runca : „iubește pe aproapele tău ca pe tine însuși“, care conține sensul și valoarea vieții omenești.

Fiecare dintre noi este dator să contribuie la îndeplinirea scopului de reflectare a lui Isus Hristos în activitatea personală și socială. Este necesar ca în momentul hotărâtor pentru viața personală sau socială să te concentrezi și să te întrebi : ar fi de acord, oare, Iisus Hristos cu hotărârea mea ? ; ori : s-ar purta, oare, și El însuși în același fel ? Acest control nu înșală în nici un caz, și poate încă duce la trezire.

El ia asupra-și toată povara îndoielilor noastre și ne ajută ca să ne abținem de la rău și să devenim interpreți ai adevărului Lui neîndoielnic și ai iubirii Lui.

CALEA DESĂVÎRȘIRII PRIN HRISTOS

Duminica XXX-a după Rusalii

Mulți sînt aceia dintre noi care au o părere cu totul greșită despre ceea ce formează esența creștinismului, prin aceea că socotesc adică creștinismul a fi religia, care cu ajutorul unor legi divine și bisericești, îl împiedică pe credincios numai de a face răul, ținîndu-l în această stare de pasivitate și de izolare pînă la ora morții, iar dacă n-a făcut nimănui niciodată nimic rău va fi răsplătit de Dumnezeu cu fericirea veșnică.

Privită această problemă de la suprafață, se pare că este așa, căci doar aproape în întregime cele zece porunci dumnezeiești sînt negative : „Să nu-ți faci chip cioplit ; să nu iei numele lui Dumnezeu în deșert ; să nu ucizi ; să nu furi ; să nu fi desfrînat“. Așa încît mulți dintre credincioși, asemenea tînărului din Sfînta Evanghelie de astăzi, dau mărire lui Dumnezeu că nu le-au călcat, mîngîindu-se cu iluzia unei perfecțiuni sigure, iar cînd se mărturisesc, cu oarecare satisfacție zic : n-am omorît ; n-am furat ; n-am desfrînat, cu alte cuvinte n-am făcut nimic rău.

Dacă religia noastră s-ar reduce numai la atîta, atunci culmile perfecțiunii ar fi ușor de atins, căci nu ne-ar rămîne decît să ne ferim mîinile ca să nu furăm și picioarele ca să nu umblăm în căile cele rele, de asemenea ochii și urechile ca să nu greșească și ne-am putea felicita că sîntem pe urmele lui Hristos Domnul. În acest caz, creștinismul n-ar fi decît o doctrină, care ne pregătește pentru ora morții, dar nu pentru mîntuirea sufletului, pentru viața vecinică.

Că religia creștină nu se rezumă numai la atît, adică numai la o atitudine pasivă din partea credincioșilor, prin păzirea cu strășnicie a celor 10 porunci dumnezeiești, rezultă și din răspunsul pe care Hristos Mîntuitorul îl dă tînărului din Sfînta Evanghelie de astăzi. Căci atunci cînd tînărul mărturisește că toate poruncile din lege le-a îndeplinit, Mîntuitorul îi pune în față calea desăvîrșirii creștine prin cuvintele : „Încă una îți lipsește. Dacă vrei să fi desăvîrșit, toate cîte ai vinde-le și le împarte săracilor, și vino de-mi urmează“. Ceea ce însemnează că a nu face rău e bine, însă insuficient pentru o perfecțiune în adevăratul ei

înțeles. Insemnează că împărăția cerului nu se dă celor ce nu fac răul ci celor ce fac binele, celor care își găsesc rostul existenței lor în mijlocul lumii spre a fi reazim semenilor lor. Cu alte cuvinte, împărăția cerului se moștenește de aceia care-și dăruiesc tot ce au mai bun, făcându-se prin aceasta folositori semenilor și societății în care trăiesc.

Prin această parte pozitivă, care ne silește la acțiune, creștinismul ridică și desăvârșește cele 10 porunci dumnezeiești pe care le rezumă la : iubirea lui Dumnezeu și a aproapelui. Să iubești pe Dumnezeu cu toate virtuțile trupului și sufletului tău, și să iubești pe aproapele tău dînd totul pentru el ; aceasta este esența creștinismului și totodată suprema desăvîrșire. Aceasta este desăvîrșirea creștină !

Să dai deci tot ce ai : bogăție, talent, bunuri spirituale ; să te deșerți pe tine de tot ce ai și aceste bunuri ale tale să le pui la îndemina semenilor tăi. Să te lepezi de egoismul personal și să te dăruiești cu jertfelnicie tuturor celor ce au nevoie de tine. **Să trăiești nu numai pentru tine, ci și pentru cei din jurul tău, pentru cei mulți.** Cu alte cuvinte, să fi al tuturor. Așa a trăit Hristos Mîntuitorul, așa au trăit sfinții, așa au trăit marii binefăcători ai omenirii, care și-au închinat întreaga lor viață și putere de muncă semenilor și binelui obștesc, așa se cade să trăiască și fiecare creștin adevărat.

Dacă desăvîrșirea creștină și prin aceasta fericirea veșnică și temporală pare greu de atins se datorește faptului că și noi asemenea dregătorului din Sfînta Evanghelie de astăzi ne mulțumim de multe ori numai cu evitarea răului, sau chiar dacă îndeplinim unele îndatoriri morale și religioase, acelea nu cer nici efort și nici sacrificiu prea mare. Mergem la biserică, ne rugăm sau facem o mică milostenie, dar dacă ni se cere un sacrificiu mai mare în săvîrșirea binelui, tot așa ne întristăm și noi ca și tînărul de odinioară. Și aceasta pentru că ne iubim prea mult pe noi, ne supraprețuim, pentru că ne lipsește focul dragostei față de semenii, fără de care nu poate fi vorba de sacrificii mari și hotărîtoare. Căci acel credincios, care cunoaște calea ce duce la biserică, dar nu și aceea a facerii de bine, sau creștina evlavioasă care-i nesimțitoare la durerile semenilor, nu sînt perfecți.

Prin urmare să nu ne mîngîiem cu aceia că n-am comis nici un rău, ci să înțelegem că în virtutea religiei noastre creștine, sîntem obligați a săvîrși în mod permanent binele chiar cu jertfirea propriilor interese. Să facem deci binele oriunde și oricînd punînd cu dragoste de frate, tot prisosul bunurilor noastre materiale și spirituale în slujba aproapelui nostru și atunci cu siguranță că vom binemerita numele ce-l purtăm de creștini, spre fericirea noastră și preamărirea lui Dumnezeu acum și totdeauna.

Diacon Ioan Gașpar

DĂRUIREA DE SINE

Duminica XXXII după Rusalii

Sfinta Evanghelie aşază înaintea noastră una dintre cele mai fidele icoane ale unei transformări sufleteşti, aceea a vameşului Zaheu. Ce miracol s-a petrecut în fiinţa şi existenţa lui? Până mai ieri, Zaheu, mai marele vameşilor, era un om înrăit în păcate. Toată viaţa lui a fost obsedat de patima lăcomiei. Aceasta l-a şi îmbrincit în prăpastia fărădelegilor, i-a împietrit inima, i-a întunecat vederea, ca să nu mai poată vedea lacrimile semenilor săi. Din această pricină el i-a şi tratat pe oameni în mod neomenos şi a devenit astfel odios în faţa ochilor lor.

Cu acest stat de serviciu s-a înfăţişat Zaheu înaintea lui Iisus în Ierihon, acolo pe unde avea să treacă, căci „dorea să-L vadă”. Dar pentru ca să-şi poată îndeplini dorinţa-i arzătoare, a trebuit „să alerge” şi „să se urce”.

Ce a urmat apoi se ştie: L-a primit pe Iisus în casă „cu bucurie”, spunându-i: „Doamne jumătate din averea mea...” spuse care i-au şi adus mîntuirea.

Simplu în aparenţă şi uşor de făcut. Supunînd însă unei profunde analize întregul proces de mîntuire a lui Zaheu şi depistînd fazele acestui proces desfăşurat nu fără dirze hotărîri şi eforturi susţinute ale acestuia, va trebui să conchidem că el seamănă aidoma cu un act de eroism autentic şi nu cu o cucerire ieftină. Zaheu n-a stat pe loc, ci a „alergat” şi a „urcat”, ceea ce nu se poate face fără eforturi.

În acest proces de mîntuire se pot semnala trei faze distincte: faza căutărilor febrile, stîrnită de dorinţa arzătoare de a vedea şi cunoaşte pe Iisus; primirea lui Iisus „cu bucurie”; urmarea lui Iisus, manifestată prin ascultare necondiţionată şi deci, dăruire de sine.

În cadrul expunerii prezente ne vom opri mai pe larg de cea de-a treia fază sau etapă.

Străbătînd cele două etape anterioare, care necesită, în primul rînd, prezenţa momentului de trezire stîrnit de dorinţa de evadare din cercul păcatelor, urmată mai apoi de căutări obositoare şi remuşcări, de găsire a lui Iisus şi primirea Lui cu bucurie în casa sufletului, credinciosul ajunge la etapa hotărîtoare a procesului de mîntuire spunînd: „Iată jumătate din averea mea o dau...”. Deci, pentru ca să primeşti arvuna mîntuirii, întii trebuie să dai nu numai ce ai luat pe nedrept dar tot ceea ce-ţi aparţine. Aşadar, mîntuirea omului este condiţionată, în primul rînd de o dăruire de sine, făcută în slujba binelui şi a ajungerii unor scopuri măreţe a căror finalitate e omul cu nevoile lui.

Ce este în fond dăruirea de sine? O detaşare netă din sfera intereselor proprii, egoiste şi aderarea spontană şi necondiţionată către o persoană sau o cauză pusă exclusiv în slujba binelui.

Iisus nu lasă să se întrevadă nici un echivoc în spusele Lui când ne avertizează: „Oricine voieşte să vină după mine să se lepede de sine să-şi ia crucea şi să-mi urmeze mie” (Marcu 8, 34). Aşadar e clar: vrei să fi mântuit? Nu mai poţi fi „al tău”. Trebuie să te dăruieşti lui Dumnezeu şi prin El semenilor tăi!

Credinciosul trebuie să restituie ceea ce a primit de la Dumnezeu, din iubire, prin dăruire de sine. După cum lemnul prin arderea sa emană căldura pe care a acumulat-o în timpul altor veri însoţite, tot aşa şi credinciosul prin dăruirea de sine, care este tot un fel de ardere, trebuie să restituie toată căldura iubirii divine revărsată asupra lui, celor din jurul său!

Aceasta pentru că „Dumnezeu aşa a iubit lumea, încît pe Fiul Său Cel Unul Născut L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică” (Ioan 3, 16).

Dăruirea de sine îşi are temeiurile ei în iubire. În creştinism, totul se axează pe iubire. În climatul iubirii ne naştem, creştem, ne păstrăm fiinţa spirituală şi vieţuim individ şi colectivitate, deopotrivă, „căci dragostea lui Hristos ne ţine pe noi” (II Corinteni 5, 14). Iubirea la rîndul ei se concretizează prin fapte bune şi este vehiculată prin actul dăruirii de sine. Fapta bună devine astfel un corolar al iubirii inclusiv şi al dăruirii de sine. Între ele există deci un raport strîns de interdependenţă. Nu există dăruire fără de iubire, după cum nici faptă bună fără dăruire de sine, inclusiv şi iubire. Acest circuit de iubire uşurează în fond întregul proces de mîntuire.

Pentru creştinul adevărat, rezervorul de iubire e inepuizabil, deci şi dăruirea de sine trebuie să fie la fel. Dăruire de sine dusă la potenţă maximă devine jertfă. Jertfa în sine nu este numai o încoronare a actului dăruirii de sine, dar şi o culme a iubirii.

Iisus Hristos a urcat această culme, deoarece iubirea Lui a fost cea mai curată şi dezinteresată iubire ce şi-a primit strălucirea ei prin jertfa de pe cruce, adică prin totala dăruire de sine. El însuşi mărturiseşte: „Mai mare dragoste decît aceasta nimeni nu are, ca viaţa să şi-o pună pentru prietenii săi” (Ioan 15, 13).

Tot astfel ne grăieşte şi Apostolul despre iubire, dăruirea de sine şi jertfa lui Iisus, îndemnînd la a-l urma pilda: „Şi umblaţi întru iubire, precum şi Hristos ne-a iubit pe noi şi s-a dat pe Sine pentru noi, prinos şi jertfă lui Dumnezeu...” (Efeseni, 5, 2).

Dacă răsfoim filele istoriei Bisericii găsim şirul nesfîrşit al acelor buni creştini ce şi-au drămuie bucuriile vieţii lor pe altarul iubirii lui Dumnezeu şi al semenilor lor. Ea s-a născut din plămada iubirii, s-a dospit şi a crescut din aluatul dăruirii şi al jertfei. Toată agonisita ei şi tot ce Biserica are mai sublim, întregul ei potenţial spiritual şi moral, în stare să clatine şi să dărime

munții răutăților și să reclădească sanctuarul bune înțelegeri și al într-ajutorării dintre oameni, este fără îndoială rodul dăruirii de sine, al Intemeietorului și al fiilor ei.

De altfel, nimic din ceea ce se numește binefacere, nu se poate realiza fără numai prin dăruire de sine. Cu cât dăruirea de sine e mai mare cu atât și fapta bună crește în intensitate, devine mai măreață.

Dar pînă și cuceririle mari ale omenirii, în știință, în tehnică, în artă, ca și de altfel întregul mers înainte al ei, este condiționat de acea forță motrică ce se cheamă dăruire de sine. Oamenii iluștri și de epocă s-au dăruit întru totul cauzei pentru care au muncit. Însăși viața în sine a oamenilor este de neconceput fără dăruire de sine, contribuind la statornicirea și asigurarea armoniei dintre ei.

Iată deci, cât de vitală pentru însăși existența noastră este, ea, dăruirea de sine, pe care ne-o cere Iisus, ca și o condiție prealabilă a mîntuirii noastre!

Dacă în viața noastră facem dovada „dăruirii de sine“, putem într-adevăr zice împreună cu Zaheu: „Iată Doamne, jumătate din averea mea o dau...“.

Pr. Alexandru Sinițean

CHEMAREA LA FERICIRE

Duminica XXXV-a după Rusalii

Nu credem să existe o făgăduință mai încărcată de bucuriei fără de sfîrșit ca și invitația lui Hristos, cuprinsă în Evanghelie: „Veniți binecuvîntații Părintelui Meu, de moșteniți împărăția...“ (Matei 25, 34). E chemarea la fericirea neasemuită, pe care Mîntuitorul o va adresa celor buni, la timpul suprem al judecării de apoi, definitiv și pentru totdeauna. Iar întrebarea cea mare este: cum vom înțelege această fericire fără seamăn și fără cuvînt; și cum să răspundem sau, mai precis, să corespundem noi acestei chemări la fericire?

Pe zidul unei biserițe satești ardelen, pictorul necunoscut, pesemne un țaran, a zugrăvit, pe vremea iobăgiei, o judecată de apoi suis generis, în care nobilii nemeși sînt puși să are holdele, iar țaranii șerbi „stau de-a dreapta Tatălui“ și golesc încintați ulcele cu vin.¹

Rezultă de aici că acea supremă bucurie poate fi înțeleasă și împletită cu adînci rezonanțe practice. Dimpotrivă, alții o în-

¹ George Sbîrcea, *Lucian Blaga, în cîteva instantanee*, în „Gazeta Literară“ nr. 28 din 30 iulie 1964, p. 6.

teleg egoist și-o raportează numai la sineși, ca bucurie, ca plăcere, ca satisfacție personală, pe care însă avem temeiuri destule să n-o socotim deplină și veritabilă. Și iată pentru ce.

În primul rând, Domnul Hristos ne-a arătat, cu prețul vieții, că adevăratul temei al fericirii nu constă în bucurii egoiste ci, dimpotrivă, în sacrificiul de sine. Dureroasa Lui jertfă de pe Golgota, devine pentru noi izvor nesecat de bucurii continue și de fericire nesfârșită, care nu-i altceva decât mîntuirea noastră. Drept care, un scriitor contemporan socoate, în acest sens, că secretul vieții de aci și de dincolo stă în bucurie: „Orice creștin care nu ajunge la bucurie, face zadarnic patimile lui Hristos”.²

Într-adevăr, el a pătimit crucea și moartea pentru bucuria, pentru fericirea noastră. De aceasta trebuie să profităm toți precum stă scris: „căci Dumnezeu așa a iubit lumea, încît pe Fiul Său cel unul născut L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibe viață veșnică” (Ioan 3, 16), „și din plinătatea lui noi toți am luat, har peste har” (Ioan 1, 16). E aci o bucurie deplină, dar bucurie împărtășită, întrucît e hărăzită tuturor și fiindcă harul se împletește și presupune credința noastră vădită în fapte (Iacov 2, 14—20), în împlinirea îndatoririlor noastre de creștini, binefăcînd semenilor noștri. Și astfel, chiar fericirea personală vremelnică și veșnică, presupune împărtășire, comunitatea cu semenii întru bucurie.

Așa încît, același scriitor mai spune adăugînd la socotința sa despre secretul bucuriei vieții, că nici aci pe pămînt fericirea de unul singur nu e deplină: „Tot ce nu știi să dai, te subjugă. Fără jertfă nu există înviere. După ce cunoști că poama e coaptă? După faptul că părăsește creanga. Totul se coace pentru dăruire și se desăvîrșește în dăruire”.³ Iar „fericirea omului nu rezidă în libertatea sa, ci în acceptarea unei îndatoriri”.⁴ Mai mult însă, scriitorul citat se încumetă să afirme că este de-a dreptul „însămîntătoare o libertate pe care n-o mai călăuzește nici o îndatorire”.⁵ Să ne gîndim numai la inefabila mulțumire pe care ne-o dă conștiința datoriei împlinite, în familie, la serviciu, în societate — ca să ne facem o cît de palidă idee despre adevărul că fără merit nu există mîntuire (Iacov 2, 26); iar mîntuirea presupune nu numai fericirea proprie, ci și bucuria pe care izbutești s-o faci semenilor. În aceasta constă secretul fericirii după zisa Scripturii că „mai fericit este a da decît a lua” (F. Ap. 20, 35). Chemarea la fericire nu e doar răsplata faptelor bune, dar și chemare la săvîrșirea de fapte bune: „întrucît ați făcut unora din acești frați

² André Gide: *Fructele Pămîntului. Noile fructe*, traducere de Mona Rădulescu, H. R. Rodian și Corneliu Rădulescu, în Biblioteca pentru toți, nr. 467, București 1968, p. XIII.

³ André Gide, o.c., p. 188.

⁴ Saint Exupéry: *Vol de Nuit*, după André Gide, o.c., pp. XXXV—XXXVI.

⁵ André Gide, o.c., p. 8.

prea mici ai Mei, Mie ați făcut!" (Matei 25, 40) — va zice Domnul. Fiindcă fericirea pe care El ne-a cîștigat-o nu poate fi înțeleasă exclusiv numai a unora, ci a tuturor pentru care El s-a jertfit.

Credem că nu mai e necesar de precizat că astfel ar trebui înțeleasă fericirea la care sperăm să ne cheme și pe noi Nemitar-nicul Judecător. Nu în chip egoist, ci cu larghețe creștină a celui ce se bucură dimpreună cu cei ce se bucură (Romani 20, 15). Nu fără jertfe, ci pe merit, la care să corespundem prin fapte vrednice de răsplată; iar aceste fapte să fie puse în slujba fericirii aproapelui, ca și cum pentru Hristos ar fi săvîrșite. Să nu uităm că fapta bună conține secretul fericirii, e dovada credinței, e și rugăciune și e forță ce biruie vremelnicia și trece dincolo, în nemurire, ca o bună mărturie și pentru noi și arvună a fericirii neapuse, precum spune cîntarea duminicii de azi: „Acolo nimic nu va putea ajuta, fiind judecător Dumnezeu: nici învățătura, nici meșteșugul, nici prieteșugul, fără numai puterea ta cea din fapte, o! suflete al meu!"⁶

Prot. Petru Bogdan

TIMPUL TRUPULUI — RĂSTIMPUL SUFLETULUI

Duminica XXXV-a după Rusalii

Toată învățătura lui Iisus — atît de originală și nouă, pentru acele timpuri — este și astăzi înnoitoare, tînzînd mereu a frînge rutina și a înfrînge marasmul obișnuinței. Dovadă și textul Evangheliei de azi, în privința iertării, rostit mai întîi pe atunci cînd legea răzbunării domina lumea; în privința comorilor cerești, pe atunci cînd acumularea de bunuri pămîntești dezumanizase pe oameni și înrobea inimile; și în privința postului, pe atunci cînd oamenii făcuse din mîncare și băutură, fără sațiu, un idol, cum îi caracteriza Sf. Pavel: „al cărora Dumnezeu este pîntecele" (Filip. 3, 19).

În toate aceste trei privințe, Evanghelia recomandă, cu un scop mai înalt, cîte-o abatere chiar de la obișnuința licită, cîte-o excepție de la obișnuita regulă pămîntească, spre un mai mare folos pentru suflet. Aceasta mai cu seamă, la începutul Postului Mare, pe care-l numim răstimpul sufletului, tocmai prin săltarea de la obișnuințele dobîndite în timpul trupului și al îngrijirii pentru existența noastră materială. În totalitatea sa, acest răstimp

⁶ Peasna a 6-a din Canonul zilei.

al postului pune înainte o excepție, nu numai cu privire la aspectul interior al bisericii, sau la rânduiala aparte a serviciilor divine, ci și cu privire la deosebite îndeletniciri spirituale.

La sfârșitul celor șase zile ale Creațiunii, Domnul Dumnezeu s-a odihnit, în ziua a șaptea, de toate lucrurile Sale, precum stă scris (Facere 2, 2). Desigur, acesta e un fel de a vorbi, fiindcă Creatorul universului, care se află în continuă activitate și purtare de grijă pentru făpturile Lui, niciodată nu obosește, nicidecum nu odihnește, nici o clipă nu-și închide ochiul său atotvegheător, căci spune psalmistul: „Iar de-ți întorci tu fața, toate se ofilesc, de le ieși duhul, mor și-n țărână se prefac” (Ps. 102, 27—31). În acest înțeles grăia Domnul Hristos: „Tatăl meu pînă acum lucrează; și Eu lucrez” (Ioan 5, 17), ca și cum ar fi vrut să spuie că activitatea veșnică este o caracteristică a dumnezeirii, că munca e în firea lucrurilor și, în ce ne privește pe credincioși, o imitare a Tatălui ceresc.

Să gîndim numai la travaliul de uriaș dinam al inimii omenеști, care în aparență nu odihnește nici noaptea, precum s-ar putea înțelege versetul biblic: „Eu dorm, dar inima mea veghează” (Cînt. 5, 2). Și totuși la fiecare contracție inima își are firesc tot pe-atîta odihnă sau relaxare, adică „sărbătoarea” ei de o secundă-două. De fapt, pe cît de la sine înțeleasă și naturală este activitatea noastră pentru pîinea cea de toate zilele, pe atît de justă și sfîntă este și odihna fizică, sau psihică — după caz — ca o variație ce delectează și fortifică.

În acest sens, se vorbește despre așa-numitele „pasiuni extra-profesionale”, care presupun desigur nu lenevia, ci întrebuintarea timpului liber în fară de serviciul obișnuit, cu alte ocupații, care au un efect deconectant, sau — după expresia uzitată — ne relaxează și ne dau noi forțe, în munca profesională de mîine-zi. E vorba doar de-o ușoară ieșire din circuitul obișnuit cu un efect enorm în privința putinței activității de fiecare zi. Astfel, se cunoaște cazul unui mare scriitor, care obișnuia să alterneze munca intelectuală cu cea fizică, atunci cînd mergea la coasă pe cîmp, ori măistorea la pantofărie.

Iată pentru ce e consfințit dreptul la odihnă al omului, ca o „pauză de respirație”, ca o zi de reculegere pe săptămînă.

În pragul Postului Învierii Domnului, această schimbare, această ieșire din cotidianul îndătinat, mută preocupările noastre obișnuite pe un plan superior, punînd accentul pe anumite renunțări la trebuințele trupesti în favorul celor spirituale. Așa cum scrie Sfîntul Asterie episcopul din Amasia: „Dăruie ceva și sufletului, nu totul trupului. Sufletul este hrănit prin depărtarea de îmbuibări; iar trupul, prin săturarea cu mîncări”. (Asterie al Amasiei, Omilii și predici, traducere de Pr. D. Fecioru, București, 1946, p. 266). Prin această mutație a preocupărilor noastre pe un plan spiritual, postul e prin excelență un răstimp al sufletului, nu

numai în abstenențe felurite, dar și în privința grijei de suflet, prin apelul la puterea înnoitoare a spovedaniei, prin unirea cu Hristos în comunicare, prin cercetarea mai asiduă a sfintelor slujbe, atât de frumoase și reconfortante.

Așadar, iată avem aci prilejul Sfântului Post. Să profităm de acest răstimp în chip duhovnicesc. Nu pregeta ci dăruie ceva și sufletului tău! Fiecare zi ar putea astfel să răscumpere pentru orice creștin însăși veșnicia.

Prot. Petru Bogdan

JERTFA EUHARISTICĂ

Duminica a III-a din Postul Mare

„Cruce” și „jertfă” sînt noțiuni a căror conținut din punct de vedere creștin se întregesc. Orice cruce presupune o jertfă; aceasta cu atât mai mult cu cît ne gîndim la crucea Mîntuitorului, care nu poate fi despărțită de jertfa adusă, ca pe un altar, pe lemnul ei. Dar strîns legată de jertfa răstignirii este jertfa mulțumirii, jertfa euharistică.

Înainte de jertfa Sale de pe cruce care avea să însemneze sfîrșitul tuturor jertfelor sîngeroase, Iisus Domnul a așezat o jertfă fără de sînge și fără de moarte, o jertfă permanentă și anume: jertfa euharistică, destinată a împărtăși credincioșilor bunurilor mîntuitoare.

Jertfa euharistică nu este o jertfă nouă, deosebită, față de cea de pe Golgota, ci aceeași, în continuare, dar nesîngeroasă și îmbrăcată în chipul pîinii și vinului.

Această jertfă curată ce se aduce necontenit la sfînta liturghie, în tot locul, de la răsărit și pînă la apus, e singura demnă de un creștin și bineplăcută lui Dumnezeu.

I se spune *euharistie*, cuvînt care înseamnă *mulțumire*, pentru că la Cina cea de Taină, cînd Mîntuitorul a adus jertfă, a mulțumit Tatălui ceresc fiindcă S-a învrednicit să încheie prin sîngele Său o nouă și veșnică legătură de iubire cu cei ce vor crede în El.

Dar jertfa euharistică este totodată și jertfa de mulțumire a Bisericii, cum zice Sfîntul Ioan Gură de Aur. O mulțumire pentru tot ceea ce a făcut Dumnezeu pentru făpturile Sale.

Prin invocarea Duhului Sfînt de către preot se realizează o prezență reală a lui Hristos, care continuă a se oferi Tatălui ca jertfă. Prezența aceasta a lui Hristos pe altar, în stare de jertfă, începe din momentul sfințirii pîinii și vinului.

Euharistia se numește și jertfa de taină, pentru că înfățișează misterul nepătruns al morții neconținute a lui Hristos, care e nedespărțită de starea Lui de înviere.

„Nu te uita la pîine și la vin, ca la pîine și vin obișnuit, spune Sfîntul Chiril al Ierusalimului. Ele, potrivit hotărîrii dumnezeiești, sînt trup și sînge a lui Hristos. Chiar dacă simțirea îți strecoară vreun gînd de acest fel, totuși credința să-ți dea certitudinea faptului. Să nu judeci taina după gustare, ci neîndoielnic încredințează-te prin credință că ai fost învrednicit de trupul și sîngele lui Hristos, de vreme ce Domnul însuși a spus: „Acesta este trupul meu“ și „Acesta este sîngele meu“.

Iisus așa se dorește să fie primit: în jertfa Lui neîncetată, ca răstignit și în același timp ca înviat. Așa că oricine se împărtășește cu o pîrticică de pîine și cu cîteva picături de vin sfințit se împărtășește cu Hristos întreg și viu.

Nimic nu este asemenea cutremurătoarei șederi înaintea Domnului Iisus Hristos, cînd adică trupul și sîngele Său ni se dau „spre mîncare“.

Se cere, însă, de la noi, ca să murim înții păcatului, iar prin împărtășirea cu jertfa Sa să ne împărtășim cu învierea și viața Lui.

În euharistie așadar se produce întîlnirea noastră cu Hristos, sau atragerea noastră cu voia în actul jertfei și învierii Sale tainice, care este continuarea morții și învierii Sale istorice.

În jertfa lui Iisus ni se descoperă toată iubirea divină. De aceea, în ordinea perfecțiunii, împărtășirea cu sînta Euharistie reprezintă termenul cel mai înalt de spiritualitate la care poate aspira un creștin.

Împărtășindu-ne, jertfa euharistică își lărgeste semnificația și puterea, în cadrul ei de taină, prin care se comunică credincioșilor anumite daruri.

Astfel prin unirea cu Iisus Hristos, ne înnoim firea ridicîndu-ne din stricăciune și ajungem, în lupta cu patimile, la experiența fericită a dobîndirii iertării păcatelor.

De asemenea, jertfa euharistică, umple sufletul de lumină, de mîngîiere și pace, de entuziasm sînt și de plăcere pentru tot binele, mijlocind mîntuirea noastră și viața de veci, după cuvîntul Mîntuitorului: „Cel ce mănîncă trupul meu și bea sîngele meu, are viață veșnică și Eu îl voi învia în ziua cea de apoi“.

Toate aceste roade se dau după măsura pregătirii celor ce se împărtășesc. Datoria noastră față de Iisus Domnul este de a ne lăsa pătrunși de un simțămînt de recunoștință. După cum ne învață Sfîntul Nicodim Aghioritul zicînd: „Pentru o binefacere așa de mare, pe care ți-a făcut-o Dumnezeu cu această jertfă euharistică, nu se cade să te aduci și tu jertfă pentru a-l mulțumi și pentru a-l sluji, dăruindu-te pe tine întreg, cu sufletul și cu trupul, în sluhjba Lui?“

De fapt, jertfa începută pe altar, se termină în sufletul celui ce se împărtășește. Vrednica împărtășire de jertfa euharistică ne umple și pe noi de duhul jertfei, de duhul dragostei pentru toți oamenii, astfel încât, prin împreunarea jertfei noastre duhovnicești cu jertfa lui Hristos, ne înfățișăm noi înșine ca o jertfă vie bine primită înaintea Tatălui ceresc.

În felul acesta jertfa euharistică devine în înțelesul plenar al cuvîntului o jertfă de laudă a lui Dumnezeu.

De aceea Biserica nu va înceta să cheme pe credincioșii săi la singura „jertfă curată”, sfîntă și mîntuitoare, în care „sălășluiește Domnul Păcii, prin cuvintele : „Cu frica lui Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați”.

Diacon Gavril Cernăuțeanu

INDRUMĂRI PRACTICE PRIVIND RECITATIVUL LITURGIC ȘI CÎNTAREA ÎN COMUN

de : Prof. VASILE VARĂDEAN

Muzica religioasă care se cîntă în Biserica noastră Ortodoxă face parte din tezaurul spiritual al poporului, constituind, alături de toate celelalte creațiuni artistice și valori culturale ale lui, contribuția noastră originală și distinctivă la tezaurul culturii universale și purtînd pecetea personalității noastre creatoare specifice.

Concretizată în cîntarea bisericească sub toate variatele ei forme legate de diferitele servicii divine, de strană și — de o sută și ceva de ani — de cîntarea corală, ea se cîntă în bisericile noastre din primii ani ai creștinismului.

În cele ce urmează, încercăm să formulăm foarte sumar, cîteva îndrumări privind felul cum trebuie interpretată cîntarea bisericească, pentru a-i păstra frumusețea și caracterul ei originar și autohton.

Desigur, nu vom intra în toate detaliile didacticii și metodicii sistematice a cîntării bisericești, ci ne vom rezuma doar la unele îndrumări generale, privind interpretarea diferitelor și variatelor cîntări de strană, recitativul liturgic, citirea Evangheliei și a Apostolului, precum și cîntarea în comun.

NECESITATEA CUNOAȘTERII CITORVA PRINCIPII FUNDAMENTALE DE TEHNICA VOCALA

Firește, nu toți cei care cîntă în bisericile noastre sînt înzestrați cu toate darurile destul de rare ale cîntăreților autentici : voce frumoasă, dicțiune clară, auz muzical dezvoltat, simț ritmic, muzicalitate, inteligență și sensibilitate muzicală, intuiție a interpretării etc.

Totuși, respectînd unele principii elementare de interpretare a unei melodii, pe de o parte se vor putea evita anumite greșeli pe care le fac unii cîntăreți bisericești, iar pe de altă parte, chiar și cîntăreții cu voci obișnuite, își vor putea însuși unele cunoștințe strict necesare, pentru a putea transmite ascultătorilor emoții autentice, atunci cînd interpretează o cîntare bisericească.

CANTABILITATE, DICȚIUNE ȘI INTONAȚIE JUSTĂ. GREȘELI DE DICȚIUNE ȘI DE INTONAȚIE. RITM ȘI CARACTER TRADIȚIONAL AL CÎNTĂRII BISERICEȘTI

Unul dintre aceste principii a fost stabilit încă de Sinodul al VI-lea Trulan, care în canonul 75 precizează: „Cei ce vin în biserici spre a cînta, voim să nu se folosească de strigăte, silind firea spre răcnire, nici să rostească ceva dintre cele ce nu se potrivesc și nu sînt proprii bisericii, ci cu multă luare aminte și umilință să aducă cîntări de laudă Dumnezeului celui de vede cele ascunse“.

Deci, cîntărețul de biserică nu trebuie să-și silească „firea spre răcnire“, cum atît de plastic povățuiește canonul amintit, adică nu trebuie să se „folosească de strigăte“, care supără auzul ascultătorilor, ci „cu multă luare aminte și umilință“ să cînte potrivit, liniștit, ușor, fără efort.

Cîntatul prea tare, forțat și încordat, nu numai că dăunează vocii, ci este de-a dreptul urît, semănînd mai de grabă a strigăt strident și supărător decît a cîntec.

Muzica noastră bisericească, mai ales cea de strană, aproape în întregime, oferă minunate exemple pentru ceea ce în teoria muzicală se numește *cînt melismatic*, care se realizează — printre altele — prin ceea ce se numește *legato* de expresie, adică prin legarea a două sau mai multe sunete de înălțimi diferite, pe care se cîntă una și aceeași vocală sau silabă.

Toate cele opt glasuri, toate podobiile, toate cîntările vecerniei, utreniei și liturghiei, toate imnele, troparele, pricesnele, axioanele, irmoasele etc. sînt exemple, parcă anume întocmite pentru cîntul melismatic, care dă melodiei o anume „curgere“ liniștită — ca a unei ape lene — o anume linie melodică neîntreruptă, care se desfășoară în undiri calme și potolite, ușor suitoare și coborîtoare, realizînd acea *cantabilitate*, ale cărei caracteristici sînt claritatea, seninătatea, expresivitatea, melodicitatea și ritmul legănat.

Desigur, toate aceste caracteristici nu sînt decît exteriorizarea muzicală, ritmică și melodică, a gîndirii noastre muzicale, care la rîndul ei, nu este decît, fie rezultatul unei îndelungate influențe a muzicii bisericești bizantine, fie a unei anumite organizări psiho-muzicale a neamului nostru, al unei anumite concepții muzicale, cu rădăcini adînci în ceea ce Lucian Blaga numește „amalgamarea orizontului subconștient cu peisajul“, cu „infinutul ondulat“, cu „plaiul“, cu „atmosfera de veșnic suîș și coborîș“ a „spațiului mioritic“.¹

¹ Lucian Blaga: *Orizont și stil*, Editura Fundațiilor, București, 1936, pp. 78—79.

Cîntărețul de muzică bisericească (deci — preot, cîntăreț de strună etc. — va trebui să-și însușească neapărat această *manieră de interpretare* a oricărei melodii, în spiritul tradiției noastre bisericești milenare, *manieră* care, — exprimîndu-ne în termenii filozofiei lui Lucian Blaga — evocînd orizonturile noastre subconștiente inalienabile, face parte din însăși ființa și substanța vieții noastre.

El va evita deci excesele de fortissimo, care nu numai că pot avea efecte neartistice — mai ales în cazul vocilor necultivate — ci contravin direct oricărui spirit de smerenie a cîntării noastre bisericești.

Adeseori această tendință neadekvată și improprie de a „sili firea spre răcnire“ este determinată de tentația vanitoasă a unor cîntăreți de a obține efecte vocale ieftine, sau de executarea unei cîntări bisericești într-o gamă nepotrivită cu întinderea (ambitus-ul) vocii cîntărețului.

Bineînțeles, vorbind de interpretările exagerate din punctul de vedere al intensității vocale, ne referim la acele exagerări care nu se potrivesc, nici cu spiritul cîntării, nici cu locul unde se cîntă.

Altfel, desigur că intensitatea vocii trebuie potrivită cu locul în care se cîntă : în interiorul bisericii, în afara bisericii, în aer liber, într-o cameră, etc. De exemplu, o anume intensitate a vocii poate fi exagerată într-o biserică mică și foarte potrivită într-o biserică mare, în care — din contră — o voce lipsită de intensitate adecvată, o voce „mică“, se poate pierde într-atîta, încît abia să se mai audă. Intensitatea vocii deci, se va doza în funcție de locul în care se cîntă, de acustica lui.

Așadar, primul sfat : cîntăreții bisericești vor cînta într-o manieră de tradițională cantabilitate, într-o gamă adecvată extensiunii lor vocale, evitînd excesele de intensitate și adaptîndu-se locului în care cîntă.

În al doilea rînd, ceea ce înfrumusețează cîntatul în general este ceea ce se numește *dicțiune*, adică *pronunțarea clară, corectă, conștientă și expresivă a cuvintelor*, în vederea valorificării conținutului lor logic și afectiv, astfel încît ascultătorul să le înțeleagă fără nici un efort.

Cuvîntul exprimă sensul, conținutul unei cărți, iar melodia, expresivitatea acestui conținut, tonalitatea lui afectivă, prin imagini muzicale. „Acolo unde încetează cuvîntul, începe muzica“, spunea poetul și muzicianul E. Th. Hoffmann.

Intr-adevăr, oricît ar fi de expresivă o imagine poetică și oricîtă muzică ar ascunde în ea, parcă tot nu pătrunde în adîncimile sensibilității, în aceeași măsură în care pătrunde muzica, pe căi ale inimii, știute numai de ea.

Dicțiunea depinde de felul cum se cîntă diferitele sunete — vocale și consoane — adică de *emisiunea lor*, o emisiune corectă constituind însăși baza unui *mecanism vocal cultivat*.

De aceea, fără să intrăm în detalii de analiză fiziologică a vocalelor și a consoanelor, de știință și artă a cîntului, de cultură vocală, vom spune totuși, că nu se cîntă cu gura închisă, nu se cîntă „printre dinți”, cum obișnuiesc unii cîntăreți (și chiar unele coruri), ci se cîntă cu gura deschisă, cu atît mai mare, cu cît se cîntă mai sus. Ceea ce nu înseamnă că deschizînd gura trebuie să se cînte tare. Se poate cînta tare și totuși cuvintele să nu se înțeleagă, după cum se poate cînta foarte încet, aproape șoptit și totuși cuvintele să fie clare. Totul depinde de pronunțarea justă a vocalelor și a consoanelor, adică de dicțiune. De exemplu, pronunțînd vocala „o”, gura trebuie să ia forma de „o”, pronunțînd vocala „a”, gura trebuie deschisă larg; pronunțînd vocala „u”, buzele trebuie întinse înainte etc.

În general, obținerea unei bune dicțiuni depinde de pronunțarea corectă a sunetelor, printr-o mobilitate justă a buzelor și a gurii și prin sincronizarea tuturor mișcărilor articulatorii și coordonatoare între organele fonațiunii.

Afară de sunetul strigat și strident, ceea ce urîște cîntarea tot atît de mult este și așa-numitul *sunet „alb”*, sau „plat”. De exemplu, pronunțarea vocalei „a” — ținînd gura deschisă lateral, ceea ce are ca rezultat emisiunea unui „a” deschis, lăbărtat, „spart”, foarte urît, așa cum se aude uneori la unii cîntăreți.

Sonoritatea și frumusețea unui sunet deci, depinde de poziția gurii, ceea ce se poate ușor demonstra cîntînd, de exemplu, un „a”, cu gura deschisă în formă de „o” și un alt „a”, cu gura deschisă lateral. Primul va fi un sunet rotund, amplu, cu un timbru plăcut, iar al doilea, un sunet deschis, cu un timbru supărător.

Bineînțeles, și în ceea ce privește poziția gurii trebuie păstrată măsura, pentru a nu închide sunetul prea mult, ceea ce i-ar răpi din strălucire și culoare.

Fără a intra într-o descriere fonologică a sunetelor, vom mai adăuga, că toate sunetele cîntate și vorbite au o anumită valoare expresivă, o anumită tonalitate afectivă, fiecare impresiionînd în mod diferit auzul nostru.

Această calitate a sunetelor cîntate ori vorbite — rezultînd din ceea ce se numește ton, sau înălțime muzicală — poate schimba însuși sensul general al unei fraze printr-o anume intonație. De exemplu, o propoziție afirmativă, de obicei, merge spre scăderea tonului, pe cînd una avîntată, pasionată, merge progresiv spre ridicarea tonului.

Al doilea sînt deci este acesta: cîntărețul bisericesc trebuie să-și însușească un mecanism perfect al emisiei, de care depinde corectitudinea dicțiunii.

În al treilea rînd, frumusețea unei cîntări rezultă și din ceea ce se numește *intonație justă* a fiecărui sunet față de diapazon.

Intonația justă se obține printr-o *respirație justă*, adică printr-o cheltuială cu economie a aerului din plămîni.

Contrariul intonației juste este *intonația falsă*, adică intonarea unor sunete, mai jos sau mai sus decît trebuie.

Cauza *intonației false* se datorește, în cele mai multe cazuri unui auz muzical deficient. Ea se poate datori însă și oboselii, emoției, necunoașterii suficiente a cîntării, sau chiar intensității exagerate cu care se cîntă. De obicei, oboseala duce la coborîrea cîntecului, iar emoția, neliniștea, tracul, duc la urcarea lui.

Intonația falsă se poate corecta — afară de cazul cînd se datorește unei lipse totale de auz muzical — prin exerciții sistematice și metodice, stăruitoare, prin repetarea atentă, într-un tempo lent, a sunetelor sau fragmentelor dintr-o melodie, la intonarea căroră cîntărețul întâmpină dificultăți, sau prin intonarea gamei și a arpegiului în care e scris un cîntec, înainte de începerea lui.

Al treilea sfat deci este acesta: cîntărețul bisericesc trebuie să intoneze just cîntarea, pentru a-i păstra caracterul specific, „tonalitatea” și atmosfera lui particulară.

În al patrulea rînd, cîntărețul bisericesc trebuie să respecte ritmul, accentele ritmice și accentele melodice, măsura și accentele ei metrice, precum și mișcarea, sau tempo-ul cîntării.

Compozitorul și muzicologul bănățean Zeno Vancea, în studiul său critic „Muzica bisericească corală la români”, arată că muzica noastră bisericească este izvorîtă dintr-o concepție muzicală pur melodică, bazată pe melosul linear, monodic. Forța motrică a melodiei lineare — spune el — este aproape exclusiv expansiunea lăutrică a melodiei. Cît privește structura ei ritmică, aceasta se caracterizează printr-o extremă flexibilitate, refractară oricărei subdiviziuni metrice de riguroasă egalitate, oricărei simetrii metrice, înțelesul ei rezultînd din însuși desenul melodic.

Melodia este străbătută de la început pînă la sfîrșit de un ritm interior, de un impuls dinamic, care-i conferă o coeziune desăvîrșită.²

Faptul însă, că structura ritmică a cîntării noastre bisericești nu se supune rigorismului matematic al măsurii, ci ritmului spontan al trăirii interioare, al subiectivității intime, nu înseamnă că melodiile bisericești se cîntă într-un ritm anarhic și capricios. Libertatea ritmică nu înseamnă un „ad libitum” haotic, ci din contră, o libertate de adaptare a ritmului la conținutul emoțional al melodiei. Este vorba deci, nu de o totală libertate ritmică, ci de o predominare a intonației melodice asupra ritmului absorbit de melodie, pentru a evidenția caracterul ei meditativ, conținutul ei emoțional. Această întrepătrundere dintre ritm și melo-

² Zeno Vancea: *Muzica bisericească corală la români*, Timișoara 1944, pp. 18—23.

die constituie o adevărată regulă în raportul metric și conținutul melodiei și anume: cu cât conținutul melodiei este mai expansiv, cu atât pulsația ritmică predomină mai mult și cu cât conținutul melodiei este mai expresiv, cu atât pulsația ritmică scade, evidențiindu-se intonația intervalelor melodice.

Ritm liber deci înseamnă întrepătrundere a textului cu melodia, desfășurare muzicală a melodiei „molto rubato” (foarte liber), „rubato” (liber) „poco rubato” (mai puțin liber), adică mai aproape sau mai departe de ritmul periodic. Originea lui trebuie căutată în expresia melodică individuală, adică tocmai în ceea ce constituie una din caracteristicile definitorii ale cântării noastre bisericești.³

Așadar, oricât de flexibil ar fi ritmul cântărilor noastre bisericești de structură și esență pur melodică, eminentamente lineară, nu trebuie să se creadă că ele se pot cânta aritmetic, după inspirația capricioasă și improvizată a fiecărui cântăreț. Din contră, ținând seama de adîncimea sentimentului religios care le străbate, ele trebuie cîntate cu emoție sinceră, într-un ritm adecvat, care să exprime întrepătrunderea și unitatea organică dintre substanța muzicală și conținutul sacru al textului.

Al patrulea sfat deci: cîntărețul bisericesc trebuie să respecte atît ritmul cît și mișcarea cîntării, fără nici o abatere, pentru a nu-i denatura conținutul expresiv.

În sfîrșit, o altă greșeală pe care o fac unii cântăreți bisericești, conștient sau inconștient, este *abaterea de la forma tradițională, autentică, a cîntării*, așa cum ea a fost fixată în scris, în colecțiile întocmite de specialiști. Aceasta, fie dintr-o insuficiență cunoaștere a cîntării respective, fie dintr-o tendință greșită de a „înfrumusețea” prin adausuri personale, prin „podoabe” („fiorituri”), prin „călcături” străine de spiritul original și original al melodiei. Uneori aceste adausuri sînt, fie reminiscențe ale unei false memorii — formule ritmice și desene melodice din folclorul nostru laic — fie invenții ale imaginației creatoare proprii. Indiferent cum ar fi însă, ele nu fac altceva decît să altereze *caracterul specific al cîntării noastre bisericești* și să denatureze spiritul ei sacru, așa cum această cîntare a fost moștenită de veacuri.

De aceea, toate aceste „înflorituri”, oricît ar fi de atractive, trebuie evitate și combătute ca fiind adăugiri — aș zice apocrife — care împieteză asupra purității și nobleții stilistice a cîntării noastre bisericești.

În special, tendința de folclorizare laică a cîntării noastre bisericești se constată în unele biserici de la sate, mai ales în interpretarea prea liberă a unor pricesne cîntate de bunii doini-tori, care în multe cazuri sînt și buni cântăreți de strună.

³ Constantin Zamfir și Matei Jurebiță: *Teoria muzicii*, București, 1956, pp. 235—236.

Cîntarea noastră bisericească are caracteristici de mare frumusețe artistică: melodicitate bogată și variată, expresivitate nuanțată, forță emoțională. Să-i păstrăm această frumusețe artistică nealterată, așa cum am moștenit-o din vremi imemoriale.

Al cincilea sfat este deci următorul: cîntăreții bisericești trebuie să respecte cu strictețe formele tradiționale și caracterul religios al cîntării noastre bisericești, orice adausuri străine de aceste caracteristici definitorii ale ei alterîndu-i esența și specificitatea.

RECITATIVUL LITURGIC. CITIREA EVANGHELIEI, A APOSTOLULUI ȘI A ALTOR TEXTE DIN RITUALUL BISERICESC

Dacă pentru cîntarea bisericească sub numeroasele și variatele ei forme există unele îndreptare scrise — colecțiile tipărite în decursul vremilor, cuprinzînd toate melodiile tuturor serviciilor religioase prevăzute de Tipic — pentru recitativul liturgic, pentru citirea Evangheliei, a Apostolului și a altor texte din rînduiala diferitelor servicii divine nu există decît moștenirea tradiției orale. Un articol intitulat „Combaterea inovațiilor în recitativul liturgic”, scris de conferențiarul Nicolae Lungu, constată aceeași lipsă de documentare și orientare, în afară de tradiția orală. „Cele cîteva modele de recitativ scris — spune autorul articolului — pe care le găsim la Anton Pann, Ștefanache Popescu sau I. Popescu-Pasărea, după cum aceștia singuri afirmă, nu sînt altceva decît punerea pe notația psaltică a felului de a zice ecteniile „așa cum s-a pomenit de cînd există Biserica”, deci a recitativului tradițional. Or, în această privință, cercetări îndelungate, făcute în mod științific, deducții logice și concluzii sigure trase din Sfînta Scriptură sau din scrierile Sfinților Părinți, arată că recitativul întrebuintat în Biserica creștină, încă din timpul cînd ea își organiza cultul, consta dintr-o citire sau zicere, care ținea calea de mijloc, între vorbire și cîntare, o *cîntare numită ecfonică*, o vorbire înaltă, avînd unele accentuări și ușoare modulații ale glasului.

Așadar, nimic melodizat excesiv, nimic dramatizat, sau afectat, nimic laicizant, ci, totul potolit, cuviincios, natural, narativ, melodia reducîndu-se, ca întindere, la 4—5 înălțimi de sunete”.⁴

Aci este cazul să facem deosebirea între *recitativul vorbit*, declamatoriu („parlato”) și *recitativul cîntat* („parlando”).

Recitativul („recitativo”) propriu-zis, utilizat de compozitori în lucrări vocal-simfonice de mari proporții, opere, oratorii, cantate etc. este un procedeu muzical situat între declamație și cîntare, o „*cîntare silabică*” pe un singur sunet muzical, care se repetă de atîtea ori, cîte silabe are textul. De aceea, recitativul

⁴ Conf. N. Lungu. *Combaterea inovațiilor în recitativul liturgic*, în „Studii Teologice”, anul VII (nr. 7—8), 1957, pp. 562—563.

nu are nici măsură, nici ritm, nici o anume tonalitate bine determinată.

Cînd recitativul se apropie de vorbirea declamatorică, astfel încît nu se mai aud sunete muzicale, este un recitativ vorbit („parlato”), așa cum se citește de exemplu, rugăciunea amvonului.

Cînd însă, recitativul simulează doar vorbirea, executînd silabic melodia, „ca și cum” s-ar vorbi, este un recitativ cîntat („parlando”), „quasi-parlando”=aproape vorbit).

Recitativul liturgic, „ecfonic” este un recitativ cîntat, „quasi-parlando”.

Conferențiarul Nicolae Lungu, la sfîrșitul studiului citat, dă cîteva exemplificări de recitativ liturgic, „singurul valabil”, cum spune domnia sa, cuprinzînd: „Binecuvîntarea, Indemnurile, Cererile, Ecfonisele, La sfințirea darurilor, Otpustul și Evanghelia la sfințirea apei celei mici.

Fără îndoială că exemplificările date sînt de o incontestabilă utilitate orientativă, chiar dacă în unele biserici ortodoxe se practică și alte variante ale acestui recitativ, caracterizîndu-se prin unele „variații” neînsemnate față de modelul tradițional.

Cît privește citirea *Evangheliei* și a *Apostolului* se obișnuiește în unele biserici să se facă abuz de un *recitativ cromatic*, care se întinde pe două octave și uneori chiar mai mult, printr-o gradație ascendentă, care culminează printr-un final „maiestoso con brio”, prelungit în fortissimo, după maniera cîntăreților de operă. Este un procedeu impresionant, care se pretează mai ales vocilor de bas și bariton, pline, sonore și puternice.

Oricît ar fi de spectaculos însă acest procedeu „ca la operă”, bazat pe crescendo-ul voluminos al vocii, pe exhibiționism și artificii vocale, el se face întotdeauna în dauna conținutului de idei și de sentimente al textului, impresionînd prin virtuozitatea vocală a cîntărețului și nu prin virtualitățile emoționale ale textului.

De aceea, citirea *Evangheliei* și a *Apostolului* trebuie să se facă evitînd atitudinile dramatice, care nu se potrivesc cu simplitatea, cu sobrietatea și cu evlavia textului evanghelic. Alți cititori ai *Evangheliei*, ori ai *Apostolului*, utilizează alte procedee, tot atît de nepotrivite, ca de exemplu recitativul interpretativ, amintit de conferențiarul Nicolae Lungu, modificîndu-și timbrul vocii după felul personagiilor, transformînd astfel textul evanghelic într-o „dramatizare” ridicolă, sau citindu-l cu o voce neutră și indiferentă, ca pe orice text lipsit de orice importanță.

Dacă citirea dramatizată ori indiferentă a *Evangheliei* și a *Apostolului* este inadecvată deci, tot atît de inadecvată este și citirea monotona, scandarea ritmică și monocordă a frazelor, care adeseori se face neglijînd orice punctuație, denaturînd astfel sensul

frazelor și fărimînd logica unității textului, fără să mai vorbim de stîlcirea unor cuvinte sau expresii.

Prin urmare, dacă melodicizarea laicizantă care imită, intenționat sau neintenționat, unele șabloane împrumutate din cine știe ce operă, operetă, oratoriu etc., artificiiile oratorice, tonul afectat, citirea monotona, recitativul cenușiu și fără relief, tonul plîngăreț de lamentație, nu sînt de loc indicate pentru citirea Evangheliei și Apostolului, atunci cum trebuie ele spuse, pentru a valorifica toate virtualitățile lor emoționale?

Răspunsul este simplu. Așa cum s-au spus în Biserica noastră din vremi străvechi, adică așa cum le-am moștenit prin tradiție din cele mai vechi timpuri ale creștinismului: simplu, firesc și liniștit, fără emfază și fără tendințe declamatorice, cu convingere, evlavie și emoție sinceră, într-un ritm narativ moderat și curgător, fără precipitări și fără tărăgăneli, astfel încît sentimentele să se desprindă de la sine, din povestirea domoală a faptelor.

Citirea în felul acesta nu este altceva decît însuși recitativul specific bisericesc „quasi-parlando”, care nu depășește un interval de cvartă sau de cvintă — mai rar unul de sextă — recitativ a cărui expresivitate rezultă din *naturalețea și sinceritatea* afectivă cu care trebuie spus, din justa așezare a accentelor logice — fără să mai vorbim de cele gramaticale — care trebuie să sublinieze și să reliefeze anumite cuvinte din context, precum și dintr-o *frazare* care să nu denatureze și îngreuneze înțelegerea conținutului de idei și de sentimente al textului.

Așa cum am precizat recitativul liturgic nu trebuie neapărat să aibă o anume tonalitate. Totuși, el trebuie spus într-una care să se potrivească vocii celui care slujește.

În ceea ce privește *ținuta și atitudinea celui care citește Evanghelia sau Apostolul* e de prisos să mai atragem atenția, că cititorul trebuie să evite cu desăvîrșire orice fel de mimică și gesticație, păstrînd o atitudine plină de modestie și de naturalețe, lipsită de orice poză și grandilocvență.

De asemenea, atragem atenția în mod deosebit asupra *regulilor dicțiunii*, care trebuie respectate, nu numai atunci cînd se cîntă, ci și atunci cînd se citește Evanghelia, Apostolul și celelalte texte legate de serviciile divine.

Se știe că citirea frumoasă și expresivă este o artă, care are drept scop exprimarea exactă a conținutului de idei și de sentimente ale unui text, în proză sau în poezie. Cititorul, simțind fiecare cuvînt al unui text cu mintea și cu inima, trebuie să dea viață rezonanțelor psihologice ale textului, muzicii lui interioare, care-i dă un anume timbru specific, imponderabilului de dincolo de cuvinte, adică dicțiunii mute a textului.

Dicțiunea deci, trebuie să se bazeze pe fondul de idei al textului, exteriorizînd emoția lăuntrică a cititorului, prin anu-

mite procedee intonaționale, prin anumite inflexiuni și grade de intensitate a vocii.

Textul Evangheliei și al Apostolului cuprinde numeroase pasagii lirice, epice și dramatice — multe chiar dialogate — cărora cititorul trebuie să le dea viață, culoare, putere de convingere și de emoționare, ceea ce nu se poate face niciodată printr-o citire mecanică, monotună și inexpressivă, așa cum se face în unele biserici.

Tot atât de importantă este și *pronunțarea corectă, gramaticală a textului*, fără nici un fel de concesie, pe care unii o fac unor pronunții regionale sau dialectale.

Textul se va citi deci, corect, literar, cu respectarea strictă a regulilor dicțiunii. Nu se va cînta apoi : „*Și dohului Tău*“ în loc de „*Și duhului Tău*“ ; „*Namin*“ în loc de „*Amin*“ ; „*În vecii veciilor amin*“ în loc de „*În vecii vecilor amin*“, adică „*o*“ în loc de „*u*“ ; „*ü*“ în loc de „*u*“, etc., după cum nu se va zice : „... pentru odihna sufletului *răposatului* *adormit* robului lui Dumnezeu...“ în loc de „... pentru odihna sufletului *răposatului* rob al lui Dumnezeu... etc. („*Răposatul*“ nu poate fi decît „*adormit*“ — bineînțeles în sens figurat — așa că nu mai e nevoie de repetarea aceleași idei, de această tautologie). Tot atât de greșită este și pronunția „*repausat*“, sau chiar „*răpăosat*“, în loc de forma corectă, literară „*răposat*“. (De fapt noile ediții ale cărților noastre de cult suprimă posibilitatea comiterii acestei erori înlocuind pe „*răposat*“ cu „*adormit*“).

Cele câteva exemple — foarte puține — de greșeli frecvente care se fac sînt luate la îndeplinire dintr-o mulțime altele, atât de formă literară a cuvintelor, cît și de pronunție corectă a lor, de dicțiune, de respectare a tuturor regulilor ortoepice.

Așadar, pentru a realiza o citire recitativă — nu însă recitată — logică și expresivă, se impune neapărat respectarea cîtorva cerințe metodice și anume :

a) *Cunoașterea temeinică a textelor*, mai ales a celor care se citesc mai rar, printr-o analiză prealabilă a lor, pentru a le descoperi sensul exact și nuanțele. Nici un text deci, nu se va citi la „prima vista“, ci se va studia multilateral în prealabil.

b) Stabilirea cuvintelor care relevă *sensul intern* al contextului și care urmează să fie accentuate, cuvinte pe care e bine să le subliniem.

c) *Repartizarea judicioasă a unor scurte pauze în text*, nu numai de respirație, între propoziții și fraze, ci și psihologice, înaintea unor cuvinte, pentru a evidenția anumite situații și înțelesuri deosebite ale unor momente, asupra cărora vrem să atragem atenția ascultătorilor.

Adeseori, aceste pauze, aceste tăceri încărcate de emoție, sînt mai grăitoare și mai semnificative decît cuvintele. Totul este să

ști, oft să fie de lungi, unde să le așezi, adică totul este să le atribui semnificația care trebuie.

De exemplu, nu este același lucru unde plasăm pauza în textul: „Înțelepciune, drepti, să ascultăm Sfînta Evanghelie!”

Dacă o plasăm după „Înțelepciune, drepti...” — așa cum fac unii preoți — propoziția sună ca o comandă, pe cînd dacă o plasăm după „Înțelepciune (pauză) drepti să ascultăm Sfînta Evanghelie!” textul va avea cu totul altă semnificație și anume: în primul caz, „drepti” ar însemna o anume poziție a corpului, în contradicție cu poziția în genunchi, în care unii credincioși ascultă Sfînta Evanghelie; în al doilea caz, „drepti” ar însemna tocmai contrariul celui dintîi, adică nu o poziție a corpului, ci o atitudine a spiritului, o anume interiorizare psihică, adecvată ascultării Evangheliei întru dreaptă curăție spirituală.

Adîncirea introspectivă în propriul nostru eu se leagă, în felul acesta, și de îndemnul de a asculta Sfînta Evanghelie cu „înțelepciune”, adică întru cuget drept și inimă curată.

Desigur, s-ar putea da și alte exemple de felul acestuia din cuprinsul liturghiei.

Prin urmare, atît cîntărețul cît și cititorul bisericesc trebuie să-și însușească o dicțiune perfectă și să respecte cu strictețe logica internă a textelor, printr-o frazare judicioasă și printr-o distribuire corectă a accentelor logice și a pauzelor psihologice.

Indrumările pe care le-am dat aci nu sînt de loc lecții de canto și de dicțiune, ci doar simple și sumare indicații generale, la îndemîna oricui.

CINTAREA BISERICESCA IN COMUN

Fără îndoială că solemnitatea unei slujbe bisericești este mult mai înălțătoare atunci cînd participă la ea și corul. Cum însă, nu toate bisericile au un cor, după toate regulile artei corale, în multe s-a introdus — sau e pe cale de a se introduce — bunul obicei al cîntării în comun, la unison, a răspunsurilor legate de unele slujbe religioase.

Ca orice cîntare în comun însă, desigur că și aceasta trebuie să se facă cu respectarea unor reguli, fără de care, cîntarea nu-și va atinge scopul.

Bineînțeles, de la o astfel de cîntare în comun, în masă neorganizată pe mai multe voci, nu se poate cere o disciplină interpretativă riguroasă, de efect artistic ireproșabil. Totuși, chiar dacă cei care participă la cîntarea în comun, în mod spontan și întîmplător, nu pot fi pregătiți în prealabil prin repetiții sistematice, se impune observarea unor reguli elementare de disciplină muzicală la unison și anume:

a) *Intonarea justă* a melodiilor într-o tonalitate potrivită și pronunțarea corectă a textului.

b) *Omogenizarea și echilibrarea vocilor*, în vederea obținerii unei sonorități unitare, prin strunirea unor voci, care au tendința de a ieși deasupra celorlalte.

c) *Plasarea cîntăreților* cu auz muzical dezvoltat și voce frumoasă în locuri potrivite, în masa de cîntăreți.

Toate aceste cerințe se pot realiza prin scurte invitații date celor care cîntă, înainte de începerea serviciului divin.

Bineînțeles, cîntarea în comun, chiar dacă nu e dirijată de un dirijor, în sensul propriu al cuvîntului, totuși ea nu se poate desfășura la întîmplare, fără nici o disciplină. De aceea, ea trebuie să fie „condusă” de un cîntăreț bisericesc, plasat în mijlocul credincioșilor. Rostul lui ar fi, nu să dirijeze printr-o gestică dirijorală propriu-zisă, ci doar să indice începutul fiecărei cîntări printr-un gest discret al mîinii sau al capului și s-o „conducă”, cîntînd el însuși împreună cu toți ceilalți.

Cele spuse aici despre cîntarea noastră bisericească, despre recitativul liturgic, despre citirea Evangheliei și a Apostolului și despre cîntarea în comun nu constituie decît cîteva îndrumări generale, privind doar unele aspecte ale lor.

Esența muzicii noastre religioase, așa cum ea a fost păstrată prin tradiție ortodoxă, este, în primul rînd, sinceritatea emoției care o străbate și noblețea melodică.

De aceea, ea nu este numai o desfătare de moment, ci și un mijloc de transformare, de purificare a credinciosului, de înălțare a lui peste preocupările mărunte, avînd darul marilor transportări în regiunile profunde ale existenței.

Exprimînd în forme atît de specifice gîndirea noastră muzicală, ea trebuie păstrată nealterată în toată originalitatea și autenticitatea spiritului ei tradițional și genuin, prin graiul ei tălmăcindu-se însuși sufletul colectiv al credincioșilor.

BIBLIOGRAFIE

1. I. M. Georgescu, *Rolul emisiei în mecanismul vocal*, București, 1913.
2. I. M. Georgescu, *Principii muzicale*, București, 1922.
3. Anca Livescu, *Despre dicțiune*, Editura Științifică, București, 1965.
4. Nicolae Lungu, *Combaterea inovațiilor în recitativul liturgic*, în „Studii Teologice”, anul VII (nr. 7—8), 1957, pp. 562—563.
5. Ministerul învățămîntului, *Îndrumări metodice pentru predarea muzicii*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1954.
6. I. Popescu-Pasărea, *Muzica bisericească*, studiul publicat în „Muzica românească de azi”, Cartea Sindicatului Artiștilor instrumentiști din România, scoasă de prof. P. Nițulescu, București, 1939, pp. 597—602.
7. Al. Rosetti, *Introducere în fonetică*, Editura Științifică, București, 1957.
8. Zeno Vancea, *Muzica bisericească corală la români*, Timișoara, 1944.

ACTIVITATEA DE BIBLIOFIL ȘI PUBLICIST A PREOTULUI EMILIAN MICU ÎN SLUJBA IDEALURILOR NAȚIONALE ROMÂNEȘTI

de : FLORIAN MOLDOVAN

Bibliotecile particulare de prin părțile Banatului au cunoscut o dezvoltare timpurie încă cu secole în urmă și prima știre despre o astfel de bibliotecă o aflăm dintr-o listă autografă în limba latină, privind pe cea a cunoscutului cărturar român Mihail Haliciu. Numărul volumelor acestei biblioteci, îmbrățișând domenii foarte variate, era peste 500 și erau clasificate pe domenii de către Haliciu. După cât se pare, este primul româ bănățean care-și sistematizează biblioteca.

Fără îndoială că după biblioteca lui Haliciu, urmează în ordine cronologică cele ale cărturarului ardelean Timotei Cipariu, din a cărui inițiativă s-a tipărit la Blaj în 1835, prima carte rituală la noi cu litere latine intitulată „Orologiul cel Mare” (Ceaslov).

Secolul al XIX-lea ca de altfel și înainte, în perioada feudalismului, este caracterizat printr-o circulație permanentă a cărții românești dintr-un loc în altul, asigurând o continuă comunicare între românii din Transilvania, Moldova și Muntenia, într-o vreme când granițele statale îi despărțeau și nu sînt exagerate unele afirmații care vorbesc de o unitate în feudalismul românesc, datorită circulației permanente a cărții românești.

Scrierile lui Coresi, apoi operele cronicarilor noștri, scrierile istorice și filologice ale reprezentanților Școlii ardelenne Samuil Klein, Gheorghe Șincai și Petru Maior, și răspîndirea ideilor acestora pe toată fața pămîntului românesc de atîția apostoli anonimi, au trezit setea de luptă a tuturor românilor pentru unitatea lor națională.

Foile lui Barițiu, care anunțau în mod sistematic întreaga producție literară românească, aduc un mare serviciu unității culturii românești, cunoscînd că aceste foi nu-și limitau circulația numai în Transilvania, ele fiind citite atît de moldoveni cît și de munteni dîndu-le posibilitate să cunoască toate realizările științei românești din acea perioadă.

Bibliotecile din secolul trecut s-au dezvoltat mai ales în jurul școlilor normale, teologice și licee, iar societățile de lectură ale elevilor diferitelor institute de învățământ organizează biblioteci, sau devin cu timpul semipublice împrumutând cărți intelectuale și altor cetățeni din localitățile respective.

Urmează apoi bibliotecile reuniunilor învățătoresci, ale casinelor române, ale „sodalilor” sau meseriașilor, care toate la un loc au contribuit la ridicarea spirituală a poporului român.

După înființarea Academiei Române, donațiile făcute de membrii săi din cele mai valoroase opere, puneau problema întocmirii Bibliografiei românești vechi, în care scop Ion Bianu lansează un apel care trezește interes deosebit mai ales în provinciile de peste munți pentru adunarea cărților vechi românești.

Printre entuziaștii care răspund cu toată puterea la apelul lansat de Academie, se numără la loc de cinste și modestul preot din Banat, Emilian Micu. Documentele ivite cu ocazia sărbătoririi centenarului Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România, ni-l prezintă pe Emilian Micu, ca pe unul dintre cei mai harnici sprijinitori în depistarea operelor românești de o valoare inestimabilă. De asemenea îl prezintă valoroasa lucrare „Cartea românească veche în Biblioteca V. A. Ureche”, unde numele lui Emilian Micu este evocat aproape în fiecare pagină. Acestea ca și datele obținute de la unica descendentă în viață dintre rudele lui Emilian Micu — nepoată de soră — Cornelia Gherga, ne permit să dăm la iveală viața zbuciumată, deși plină de roade pe terenul de apostolat al păstrării și depistării cărții vechi românești și a altor cărți care au trezit conștiința națională la români.

Emilian Micu s-a născut în comuna Spata, județul Timiș. Anul nașterii se presupune a fi între 1865—1871, deoarece era mai mare decât mama informatoarei cu câțiva ani, iar aceasta s-a născut în anul 1873.

Tatăl său a fost preotul Vichentie Micu iar maică-sa Maria, născută Iorgovan, originară din Cuvejdia (din preajma Lipovei).

Au fost șapte copii la părinți, dar unii au murit de mici: au rămas în viață două fete și băiatul Emilian. Sora mai mare decât el s-a căsătorit cu preotul Ioaneșiu din Bencecul Român, iar sora mai mică Elena a fost căsătorită cu învățătorul Ștefan Gherga, originar din Belinț, județul Timiș, care a moștenit biblioteca lui Emilian Micu, iar între 1898 și 1910 ca director școlar în Topolovățul Mare, a tipărit acel catalog¹ al cărților, dintre ele vînzînd o parte Bibliotecii universitare din Cluj, iar restul, Bibliotecii municipale din Timișoara. La Cluj au fost cumpărate numai cele istorice. La începutul catalogului în cuvîntul „Către

¹. Catalogul bibliotecii lui Iosif Gherga învățător în Topolovățul Mare, Lugoj (Casa Banca populară) Tipografia „Gutenberg” (1910).

lector", se arată: „Cînd dau „Catalogul“ de față îmi iau permisiunea să atrag atențiunea iubitorilor de literatură asupra lucrărilor vechi cuprinse într-însul, care foarte rar se află, totodată și asupra împrejurării, că sînt înșirate o mulțime de ziare și reviste, vechi și noi, bisericești și lumești, din cari amatorii de colecțiuni, iar mai ales bibliotecile pot alege pe seama la diferiți ani, fiecare complet compactat, precum și numeri singuratici din ziare și reviste.

Ceea ce aducîndu-Vă la cunoștință, vă rog a mă onora cu comanda DVoastră.

Topolovățul Mare, 1 martie 1910. „Autorul“.

Nu se spune nici un cuvînt despre acela care întreaga viață a adunat aceste comori. Subliniem aceste date de amănut, deoarece s-au făcut multe presupuneri confuze asupra existenței catalogului cuprinzînd peste 1500 volume cărți, ziare, reviste, ele fiind considerate ca rezultat al muncii lui Gherga, lucru pe care-l lămurim pentru totdeauna cu această ocazie.

Nu se găsesc acte privitoare la studiile lui Emilian Micu. Se știe că a fost dat inițial la liceul din Kecskemét de unde a fugit acasă. Nu se știe nici unde a continuat liceul, probabil la Lugoj, fiindcă ulterior a locuit multă vreme la Lugoj unde a și murit. A fost căsătorit cu o fiică de preot care a murit la prima naștere, după aceea nu s-a mai căsătorit. A fost preot la Ohaba (lingă Făget), la Belinț și Chișoda, unde stătea însă foarte puțin timp. Mai mult stătea la Lugoj făcînd dese incursiuni peste munți, la București de unde, cumpăra tot ce apărea, fiind un pasionat cititor, nu un biblioman, ci un bibliofil.

Reproducem ultimele fraze din necrologul scris la moartea lui Emilian Micu: ² „... Puțini dintre oamenii noștri de valoare, cari pe urma științei lor se bucură azi între noi de mare trecere, vor fi dispunînd de atîtea cunoștințe ca Emilian Micu. Numai cari au avut cu dînsul contact mai intim puteau să-și dea seama despre aceasta. Nepretențios, modest pînă la infinit, în lumea aceasta vanitoasă în care aparențe impun, dînsul s-a strecurat tăcut, ca o umbră“.

Activitatea de bibliofil a lui Emilian Micu se desfășoară în două etape bine conturate. În prima parte a vieții el achiziționează lucrări care privesc istoria și limba poporului român, de autori români și străini. În această privință este grăitoare lista cu cărțile aflate în biblioteca lui la anul 1894. ³

Din cele 116 titluri de cărți care figurează în listă, peste 50% sînt lucrări istorice, filologice și de folclor, adică aproape tot ce apăruse pînă atunci mai semnificativ din aceste domenii, privind istoria, limba și obiceiurile poporului român. Operele lui

² Publicat în „Drapelul“ (Lugoj) nr. 119 din 5/18 noiembrie 1909, p. 2.

³ „Lista“ a fost publicată în ziarul „Dreptatea“ din Timișoara, nr. 89 din 22 aprilie (4 mai), 1894, p. 8.

Dimitrie Cantemir, în șapte volume, editate de Academia Română, *Unternehmungen über die Romanien im Macedonien*, apărută la Buda în 1808 în grecește și germană de G. Constantin Roja; A. Treboniu-Laurean, *Petițiunile națiunii române în 1848—49*, Viena, 1851; Gh. Șincai, *Hronica românilor*, Iași, 1857; I. Russu, *Românii din Dacia aureliană*, Sibiu, 1864; Nicolae Bălcescu, *Istoria lui Mihai Viteazul*, București, 1878; B. P. Hașdeu, *Magnum Etymologicum*; E. Sevastos, *Nunta la români*, București, 1889; *Operele lui Miron Costin*, București, 1890, iată numai câteva din edițiile existente în biblioteca lui Emilian Micu la anul 1894. Nu încapă nici o îndoială că aceste lucrări adunate cu mari sacrificii materiale din diversele centre culturale și cu riscuri de a fi confiscate, au avut o înrîurire binefăcătoare asupra intelectualității și a celorlalți cetățeni știutori de carte, dar mai ales a corpului didactic din Transilvania și Banat, care prin intermediul lui Emilian Micu puteau să-și procure bibliografia necesară pregătirii lor.

A doua etapă în activitatea de bibliofil a lui Emilian, începe o dată cu acțiunea întreprinsă de Academia Română de a depista cartea românească veche, manuscrise, etc. în vederea întocmirii monumentalei bibliografii care și astăzi și întotdeauna va face cinste culturii românești. În slujba acestei acțiuni Emilian Micu se va pune cu întreaga sa ființă, trimițând și comunicând Academiei cărți românești și manuscrise, împărțite prin toate satele din Banat.

Despre publicațiile procurate de Emilian Micu pentru Academie ne informează *Bibliografia Românească* de I. Bianu iar un studiu amplu al lui Augustin Z. N. Pop,⁴ ne ușurează redarea câtorva titluri din cele peste 60 de cărți, imprimate și manuscrise, toate datînd din secolul 18 și 19. *Ceaslovul lui Antim Ivireanu*, *Tirgoviște*, 1703; *Disertația despre zahăr*, *Buda*, 1819; *Psaltirea*, *Rîmnic*, 1751; *Pravilioara*, *Rîmnic*, 1751; *Octoih*, *București* 1746; *Samuel Micu*, *Propovedanii*, *Blaj*, 1748; *Phicl*, *Geschichte Walachei und Moldau*, *Strassburg*, 1720; *Walachia*, *Serbia*, *Bulgaria mape* din 1607, 1610, 1628; *Karte von Moldau*, *Mappa nova geographica Moldaviae, Valachiae*, *Viena*; *Tabula geogr. Despotaus Wallachiae, Moldaviae*, 1766; *Principati di Moldavia e Vallachia*, *Veneția*, 1782; *Karte von Moldau und Walachei*, *Nürnberg*, 1785; *Karte von Walachei, Moldau*, *Viena*, 1788.

De la această dată Emilian Micu achiziționează paralel cele două categorii de lucrări — cartea veche cu valoare bibliofilă și cea privind istoria poporului român, iar la apelul lansat de

⁴ Augustin Z. N. Pop, *Bibliografia românească veche*, operă de colaborare națională. În „Studii și cercetări de bibliologie” III (București), Editura Academiei Republicii Populare România, 1960, p. 242.

V. A. Urechia, încă înainte de inaugurarea bibliotecii care-i poartă numele și astăzi, apel adresat către toți editorii, anticarii, librarii și colecționarii vremii, prin care sînt solicitați să doneze bibliotecii gălățene din publicațiile lor, la loc de frunte stau: „colecționarii ca D. Sturdza, I. Calinderu, Emilian Micu...”.⁵

În prefața lucrării „Cartea românească veche în biblioteca „V. A. Urechia” de G. Hîncu, prof. dr. Dan Simionescu compară activitatea lui Emilian Micu cu „un fel de Badea Cîrțan al vremii lui (sfîrșitul secolului XIX), dînd dovadă de înalt patriotism, ignorarea intereselor personale în favoarea celor obștești și naționale, devotament și abnegație închinată științei, corectitudine în relațiile dintre oameni și instituții, promptitudine și respectarea cuvîntului dat”.⁶

Corespondența atît de deasă pe care a purtat-o cu V.A. Urechia i se părea la un moment dat lui Emilian Micu că-l incomodează pe renumitul cărturar din Galați, dar simțul său patriotic pentru ridicarea culturală a neamului său nu-l lăsa în pace și prin călătoriile făcute prin satele din jur descoperea din nou alte comori spirituale. „În scrisoarea mea precedentă — arăta E. Micu în scrisoarea din 1 noiembrie 1896 — am propus a nu vă mai incomoda, însă din o călătorie mai recentă am aflat unele cărți foarte rare pe care am socotit a vi le mai trimite ca să fie și acestea în prețiosul focaluriu de știință de la Galați spre hrana spirituală a tinerimii”.⁷

Unii contemporani considerau opera atît de binefăcătoare a lui E. Micu, ca un mijloc de cîștig, de îmbogățire. În acest sens este interesant următorul pasaj din necrologul citat anterior: „Firea lui, întocmită a nu sta pe loc, ci a tot umbla, i-a adus multe neplăceri, foarte multe necazuri. Cel mai mare necaz l-a văzut însă în totala lipsă de considerație cu care-l înțîmpinau oamenii, clerici și mireni deopotrivă, cari vedeau în el numai pe „gheșeftarul”, neluînd în seamă imensele servicii ce le aducea literaturii. Lipsa aceasta de considerație îl muncea mult, căci acest umil preot, îmbrăcat slab, era un magazin de cunoștințe”.⁸

Din cîte cunoșteam precum și din scrisorile sale sîntem convinși că el nu avea nici un fel de avere și strîmtorat mereu de creditorii de la care procura cărțile, îl ruga pe V. A. Urechia în scrisoarea din 13 noiembrie 1896 „... să faceți bine a-mi trimite banii cît mai curînd spre a-mi putea achita creditorii care mă supără”.⁹ Sau cum singur declară în altă scrisoare din 23 noiem-

⁵ Nicolae Oprea, *Biblioteca Academiei și Biblioteca regională „V. A. Urechia” din Galați*, „Studii și cercetări de documentare bibliologică”, 9, nr. 2—3 iulie-septembrie 1967, p. 410.

⁶ G. Hîncu, *Cartea românească veche. Bibliografie*, Galați, 1965, p. 6.

⁷ G. Hîncu, *o. c.*, p. 150.

⁸ „Drapelul” (Lugoj) nr. 119 din 5/18 nov. 1909, p. 2.

⁹ G. Hîncu, *o. c.*, p. 151.

brie 1894 privind prețul Catechismului din 1780, care „deși e fără sfârșit, nu e scump cu 10 fl. cu atât mai virtuos că fiind foarte rar, singur sărac cum sînt aș oferi pentru un exemplar complet 25 fl. dacă l-aș putea căpăta”.

Intr-o altă scrisoare dată la 20 decembrie 1896, în discuția care o poartă cu V. A. Urechia privind prețul cărților se arată: „Dacă nu vă convin cărțile retrimite-ți-mi-le înapoi și apoi eu le voi vinde la unguri la Pesta sau la clujeni în Ardeal care de abea le apucă. Dar ca un bun român am socotit să le dau la români, fiindcă mi-au succes a le scăpa de pierire”. Aceste cuvinte ne întăresc pe deplin convingerea că misiunea pe care o îndeplinea Emilian Micu era patriotică, lipsită de orice simț de speculă sau îmbogățire.

Ultimul document de care dispunem despre activitatea de bibliofil a lui Emilian Micu, este catalogul publicat de Iosif Gherga amintit la începutul expunerii.

Catalogul cuprinde un număr de 158 titluri de cărți, ziare și reviste, plus un „adaus suplimentar la catalog” cu 7 titluri de publicații. Ceea ce am reținut din cuprinsul catalogului este că Emilian Micu dispunea la sfârșitul vieții sale de o bibliotecă care rivaliza la începutul secolului al XX-lea, cu orice bibliotecă din mediul rural și chiar cu unele biblioteci din centrele culturale din Banat. Nu numai din punct de vedere numeric apreciem valoarea acestor biblioteci, dar și din punctul de vedere al conținutului publicațiilor și al constituirii colecțiilor. Printr-o strădanie și o muncă minuțioasă de zi cu zi, Emilian Micu a reușit să adune tot ce apăruse din opera unor scriitori de renume în colecții complete imprimîndu-i astfel muncii sale de bibliofil, un caracter științific, pe lingă acela de apostolat, gîndindu-ne mai ales la condițiile grele în care reușesc să ajungă în posesia colecțiilor de cărți românești din cauza restricțiilor de la vămile austro-ungare, care nu permiteau pătrunderea unor cărți cu caracter istoric și politic pe care le considerau „periculoase”. Dăm doar cîteva din aceste titluri pentru exemplificare: C. D. Aricescu, Copiii revoluțiunii din 1848 din România, București 1866; Revoluțiunea lui Tudor Vladimirescu, 2 volume, București, 1872; Ioan Alexi, Gramatica Daco-romană sive Valachica, Viena, 1826; Vasile Alexandri, Doine și lăcrămioare, Paris, 1853 ed. princeps) și celelalte apărute pînă atunci; toate scrierile lui Damaschin Bojincă; Samuil Klein; Sfenta Scriptura, Biblia mare, Blaj, 1795; G. Crăiniceanu, Igiena țieranului român, București, 1892; toate scrierile lui Titu Maiorescu, Eftimie Murgu, D. Onciul, Papiu-Ilarian, Nicolae Iorga, At. M. Marienescu, D. Țichindeal, Tincu-Velia, ale poezilor Văcărești, ale lui P. Vasici, nenumărate colecții de ziare și reviste.

Mai puțin bogată, dar cu semnificații vrednice de amintit, publicistica lui Emilian Micu cuprinde ca tematică istorie lite-

rară. Din câte am reușit să cunoaștem el a scris următoarele lucrări: 1) „O pagină din istoria culturală a românilor bănățeni. Epoca, viața și scrierile neuitatului apostol al românilor bănățeni Mihail Roșu alias Martinovici, 1750—1822”.¹⁰

La începutul lucrării sale deplînge situația lipsei de interes pentru istoria culturii bănățene, care „cu părere de rău că pînă acum, numai doi literați români bănățeni se află pomeniți ca reprezentanți ai culturii române din acele părți ale Daciei, în care se află astăzi provincia română așa numită „Banatul Timișan”, (Paul Iorgovici și D. Țichindeal).

Emilian Micu subliniază cele arătate de Iorgovici în „Observații...” „Că limba și nația cu același pas pășește...” și „că dacă nu vor plăcea românilor de acum (1799) am nădejde că se vor afla între următorii noștri, la care vor plăcea ce e a nației noastre, și se vor sîrgui a mai adăuga la fostul nației”.

Citindu-l pe Țichindeal evidențiază cuvintele acestuia adresate „măritei națiuni românești” citat care a devenit celebru prin conținutul său patriotic adresat tuturor românilor de a se lumina. „Mintea! mărită nație Daco-românească în Banat, în Țara Românească, în Moldova, în Ardeal, în Țara Ungurească, cînd te vei lumina cu învățătura, cu luminatele fapte bune te vei uni, mai aleasă nație nu va fi pe pămînt înaintea ta”. (Fabule, Buda, 1814).

Privind activitatea lui Mihai Roșu Martinovici el se referă la lupta acestuia pentru ridicarea culturală a românilor bănățeni arătînd: „Acest iubitor de folosul nației sale, la anul 1776 a prefăcut Normalul de pre limba sîrbească în limba Daco-românească carele prin mai mare parte a Banatului în școalele cele Daco-românești înrădăcinășteți”.

În continuarea articolului se ocupă de activitatea bogată scriitoricească a lui M. Roșu Martinovici așezîndu-l alături de ceilalți cărturari patrioți care „ne-ați dat viața, vouă vă datorăm existența națională — scrie Emilian Micu — Ideea cunoștinței de sine, ideea reînvierii străbune voi ați plantat-o în inimile fragede ale strănepoților lui Traian”.¹¹

Din aceste rînduri se desprinde patriotismul înflăcărat al acestui fiu al poporului nostru, care se străduia și prin scris să immortalizeze memoria vrednicilor înaintași ai culturii noastre naționale.

Sub pseudonimul S. Milian, Emilian Micu publică în „Transilvania pe anul 1893 (p. 110—122) studiul intitulat „Ceva despre poetul popular Ioan Barac și despre scrierile lui”, dintr-un manuscris aflat în biblioteca lui A. Gavra. Biblioteca acestui cărturar va fi cumpărată în parte de Emilian Micu. Și din acest

¹⁰. „Dreptatea” (Timișoara) I, nr. 206, 22 sept. (4 oct.) 1894, p. 6.

¹¹. „Dreptatea”, nr. 285, 1894, p. 6.

studiu privind manuscrisul amintit se desprinde grija permanentă care-l preocupa pentru păstrarea documentelor vechi, constatînd cu amărăciune că: „astfel se prăpădesc la noi românii multe monumente literare, că nu se interesează aproape nimenea de ele”.¹²

Mai cunoaştem lucrările „Momente din viaţa lui Petru Maior de Dicios Sînmartin. 1753—1821”;¹³) „Din Istoria culturală a românilor din Ungaria”;¹⁴ şi Material de documente istorice privitoare la istoria Episcopiei Ienopolei”.¹⁵

Acţionînd pe un teren atît de delicat în condiţiile cînd românii erau despărţiţi prin graniţe politice artificiale, Emilian Micu a reuşit să adune preţioase valori culturale ale neamului său şi apoi să le dirijeze la românii de pretutindeni pentru a-şi cunoaşte limba şi trecutul lor istoric. Munca lui a fost încununată de succes, iar unitatea pentru care a luptat întreaga sa viaţă s-a împlinit cu nouă ani după moartea sa — unirea tuturor românilor la 1 decembrie 1918.

¹² „Transilvania”, 24 nr. 15 aprilie 1893, p. 118.

¹³ „Transilvania” nr. 8, 15 august, p. 234—238; nr. 9, 15 septembrie.

¹⁴ „Transilvania”, 1910, p. 1—2.

¹⁵ „Tribuna”, (Arad), nr. 28, 7/20 febr. 1909, p. 1—2 şi urm.

O CARTE BISERICESCĂ PENTRU BANAT TIPĂRITĂ LA IAȘI, ÎN ANUL 1765

de : Prof. dr. TOMA G. BULAT

Lipsa de cărți bisericești pentru românii bănățeni a fost acoperită mai ales de tipăriturile ieșite la Episcopia de Râmnic și mai rar de celelalte tiparnițe românești. Iată, voim a înfățișa aici o contribuție specială venită de la tipografia Mitropoliei moldovene, de la Iași, care n-a fost semnalată. Ea merită să fie cunoscută pentru două motive: întâi, că ea este tipărită special pentru Banat, prin îndemnul episcopului-Vincentiu de la Timișoara, iar al doilea, căci această tipăritură este și o contribuție istorică a cunoașterii preoțimii bănățene din secolul al XVIII-lea. Cartea se intitulează: *Indreptarea păcătoșului cu duhul blândeloră precum Dohtoriloră, celoră duhovnicești, așa și celoră ce să dohtorescă de la dănșii păcătoșiloră celoră ce să pocăescă, intru folosă așezată. În Temișvarul Banatului la anul 1765 luna lui Iunie 8*. În fața titlului românesc se află cel slavonesc. Pe cele două pagini care precedă acest titlu se citesc următoarele, în slavonește și în românește; dăm textul românesc: „Cu blagoslovenia pré sfințitului și pré covârșitorului Domnului Pavelu Nenadovici Pravoslavnicului Arhiepiscopu alu Carlovățului și Mitropolitu la totu sloveno-serbească și rumănescu norodu, care să află în ținutul ai sale chesaro-crăești și apostolicești măriri“. Pe pagina întâia a cărții se află următoarea notiță: „Și s-au tipăritu cu voia și cu blagoslovenia pré osfințitului Mitropolitulu al Moldavii Chyriu Chiru Gavriilu, în tipografia sfintei Mitropolii, în Iași¹“. Iar la sfârșitul cărții, pe pagina 168, se spune:

„Slavă și mulțumită Tatălui și Fiului și Duhului sfântu, carele ne-au ajutat după începutu de amu și sfârșitu pre aciaștă cărțulie în limba slovenescă și rumănescă, în care carte iaste învățătură duhovnicescă, însă așezată de sfinția sa Vichentie, Episcopulu Timișvarului, dară typărită de Grigorie Stanovicu.

¹ Bianu și Hodoș, *Bibliografia românească veche*, tomul II, București 1910, pp. 164—166 (nr. 343).

„Rugămu-vă pre voi. Părinți cititori aflându greșale în slove sau în cuvinte, să fiți noao lesne ertători. Că precum orbulu imblându nu-i fără poticnelă, așa și typografi a nu fi fără de grăsală... Și s-au diorthositu de Evloghie monahalu, iară așezătorii sloviloru Damaschin și Ilie zățariu”.

Drept prefață, găsim următoarea prețioasă referință, făcută de însuși episcopul titular al Timișoarei, la acea dată. Iată ce ne spune dînsul :

„Pricina și indemnaré facerii cărticélii ačestii

„Neobicnuitu lucru iaste și la oamenii cei înțelepți în locu de răs să socotéște acéste mici tărtaze, după cum iaste aciastă cărticică a le arăta cu lungă innainte cuvântare, și pre cititori spre citire loru a-i îndemna; pentru acéii și eu nu facu înainte cuvântare la această cărticică, ci numai arātu pricina facerii ei.

„Oare cându vrându Proniia lui Dumnezeu a așezà pre mine la scaunul acéștii Episcopii, și a da mie pașteré oiloru sale celoru duhovnicești, îndată vrându a urma datorii méle amu socotitu cu bucurie a cerceta încredințata mie turmă și cu cuvîntulu propoveduirii a o mângâia, ca întru umblaré mé cé dinu tîi să pociu sămănà în inimile loru oareșu care seminți ale credinții, dragostii și tēmerii de Dumnezeu și a-i deșteptà pre ei cătră datorii și credincioasa ascultare a totu pré înnălțătoriu noștri porunciitori și împărați. Inșă întru acé cercetare a mé trecîndu prinu orașe și sate, peste nădédjé mé amu aflu multu nespuse spurcăciuni și îngreueri de suflete céle ce și a le pomeni cu frică iaste, că s-au aflu bătrâni de optu zeci de ani, carii de la nașteré sa, de ispovedanie și de duhovnicu n-au știutu. Cu câtu mai vârtosu cu sfintele taine nu s-au cuminecatu; bisericile, lăcașurile dumnezeiești ce-su de rugăciune nu le-au văzutu, fără de câtu cându s-au întimplatu cuiva dintru acéștii a să căsători și a cununa.

„Ce féliu dară de credință mântuitoare și viață creștinescă și supunere stăpânitorilor de la unii ca acéștia putem așteptà cându ei întru atăta nebăgare de seamă a legii fără de frică trăinda, dobitoacelor și fiarăloru celoru sălbaticé s-au asămănatu mai multu de câtu oameniloru. Din care ca de la o rădăcină putredă ce féliu de fărădelegi urâte de Dumnezeu, protivnică lui Dumnezeu și oameniloru, au crescutu, și a crește ar fi pututu, totu omulu celu bine înțeleptu lesne va cunoaște.

„Acéste fără de legi văzându și auzîndu, am simțitu durere la inimă și mi-au părutu rău dinu sufletu. Pentru acéia fără de zăbavă spre îndreptare și învățatura loru amu rânduîtă duhovnici, carii să poată a depărta pre ei de la aceastu féliu de rătăcire, și a-i îndreptà la cărăriile mântuirii. Dară să poată ei întru acestu

pre greu lucru cu bună norocire și cu folosul a umbla și roadă a aduce, amu socotitu că, va fi bine ca cu aciastă cârtică să le arătă cale lor, cu care ca cu o mică cărmă a pornirii pre păcătoșii cei ce înnoată cu nevoe în valurile păcatului către limanul bunei alinări și a odihnirii cugetului și sufletului să-i poată îndrepta. Lângă aciasta rogu pre Dumnezeu întru ajutoriu, ca singuru cu darulu său întru cunoaștere lui, atîta inimile cele întunecate luminându-le cu lumina înțelegerii evanghelicești, să-i sfințească pre ei întru adevărulu său, și părtași împărații cerești să-i facă.

„Celelalte care să cuvinu științii și mai bunei descoperiri a pricinii facerii cârticelii aceștiia, citindu cu luoare de seamă și cu isteție va vedé.

„Cu mila lui Dumnezeu pravoslavnicu Episcopu alu Timișvarului, și alu Lipovii, și alu alutoru districturi, care să cuvinu Vichentie Ioannoviciu Vidacu.

Această carte,¹ cum ni se spune, a fost „așezată“ de Vichentie Ioanovici, fost episcop de Timișoara și Lipova. Este o tipăritură rară, de felul căreia nu mai găsim decît fragmente în bibliografia veche românească. Ea prezintă însușirea de a fi prima lucrare de acest fel, adică tratînd despre pocăință și corolarul său, duhovnicia. Meritul episcopului Vichentie este cu atît mai mare, prin inițierea unei astfel de lucrări. Iar din punctul de vedere al situației simțimîntului religios și educației creștinești a bănațenilor, tot așa de important. Cititorul va afla din cele scrise de episcop, ce fel de creștinism se practica în Banat în vremea păstoriei sale. De reținut și activitatea respectivului ierarh, însemnată prin vizitele sale pastorale despre care ne amintește aci.

Dar interesant este faptul că, peste trei ani, apare o tipăritură la fel și pentru Iași. Ea poartă următorul titlu: „*Indreptarea păcătoșilor*“², adică învățătura către ceta ce să pocăiește cumu să cade să se ispovăduiască. Acumu întii tălmăcită de pre limba grecească pre limba românească. Și s-au tipăritu în zilele prea Luminatului și pre Invățătuului Domnului nostru Io Grigore Ioană Calimahu Voevodu întru a doaoa Domnie a Mări sale. Cu blagoslovenia și cu toată chieltuiala Prea sfințitului Mitropotă ală Moldaviei Kyriu Kiră Gavriilă. Întru a Sfinții sale Tipografie, în Sfînta Mitropolie în Iași. Ia anii de la Hs 1768. Și s-au tipărită de Diaconu Damaschină“. În 4° de 1 foaie cu titlu și stemă și 161 pagini cu prefață și textul. La sfîrșit se află următoarea însemnare: „Și s-au diorhositu de Evloghie Monahu. Iară așazători sloveloru, Popa Ioanu Marcu și Theodosie“.

² Idem pp. 175—182 (nr. 357).

³ Mitropolit Tit Simedrea, *Tiparul bucureștean*, 1965, p. 75.

Cu privire la această carte, marele N. Iorga afirma în a sa *Istoria literaturii românești*, ed. II (1928), p. 616, nota 1, următoarele: „Învățătura sau îndreptarea păcătoșilor din 1765 și 1768, tradusă din grecește (întia ediție cu falsul loc de Timișoara)“. Este o scăpare a marelui învățat, pe care am dori s-o corectăm și să adăugăm ceva în plus, în cele ce urmează.

Comparînd aceste două tipărituri se poate găsi între ele oarecare asemănări, dar și deosebiri însemnate. Întîi, constatăm o diferențiere în ceea ce privește titulatura lor: ediția pentru Banat își zice *Indreptarea păcătoșului*, iar cea de la Iași: *Indreptarea păcătoșilor*, adică la plural. În prima se menționează doar că este „întu folos așezată“, pe cînd în ediția de Iași ni se dau bogate amănunte, că „acum întii tălmăcită de pre limba grecească pre limba românească“, lucru ce este lesne de închipuit, ținînd socoteală că Mitropolitul respectiv al Moldovei, Gavriil Calimah, fusese cîndva mitropolit al Salonicului înainte de a fi adus de domnitorul țării Grigore Calimah la scaunul Mitropoliei din Iași, deci un cunoscător și simpatizant al grecismului. În ce privește personalul tipografic întrebuințat la tipărirea acestor două lucrări găsim o accentuată identitate. Afară de Grigore Stanovici, cunoscutul tipograf³, găsim amintit, la loc de frunte și pentru ambele tipărituri, numele lui Evloghie monahul, un vestit profesor de slavonă la școala domnească din Iași. El este „diorthositorul“, adică cel care da ultima formă tehnică și stilistică celor două tipărituri, apărute la un interval de trei ani una după cealaltă. La prima găsim pe Damaschin „ca așezătoriu slovelor“, iar la a doua carte aflăm însemnarea: S-au tipăritu de Diaconu Damaschină. Iată, așa dar, o serie de identități de gînd și execuție, ce aflăm la aceste două cărți.

Inițiativa tipăriturii cărții ieșene am putea-o socoti ca un îndemn, incitat de apariția cărții cu același conținut de la Timișoara. Tipăriturile se deosebesc însă fundamental prin prefețele lor, cu mult mai interesantă cea a episcopului Vichentie al Banatului, care ar fi și un fel de dare de seamă a situației bisericii bănățene din acea epocă; dincolo, la cele două precuvîntări ale tipăriturii de la Iași, aflăm mai mult sfaturi duhovnicești. În prima dintre acestea, intitulată „Predoslovie spre cunoștința lucrului“, găsim: „Dreptu aceia am socotitu, că poate nu va fi fără de folos, a aduna oarecare învățături ispitite, care te voru îndemna și îți voru ajuta, ca să te ispoveduești bine... Și de vreme ce unii ca acești, ce nu sã ispoveduescu după cumu sã cade, nu sãntu numai proști țărani, pre cumu mulți socotescu, ce încă și unu număr mare din cei de nẽmu bunu și cinstiți; pentru aciasta voru fi aceste învățături de obște folositoare“. Iar în a doua prefață: „Chiemarẽ celuia ce sã pocãiasțe, ca sã se apropie la ispovedanie“, gã-

sim cuvinte ca acestea: „văzându că să află mulți păcătoși, carii să ispoveduescu prę raru, și unii nici o dată în vieața lor, voindu a să odihni în ticăloșia lor, cę nemărginită, ca niște dobitoace, care mai cu multă pohtă stau întru a sa întinăriune, de cătu vrę sta pre paturi de aur: la aciaștă folosi-toare Taină a ispovedaniei, eu te voi povățui“.

Sint, între aceste prefețe, cea bănățeană și cele două de la Iași, oarecare deosebiri dar adevărul ce răsare din ele este comun: lipsa de interes pentru ispovedanie, efectul lipsei de educație duhovnicească, datorat ignoratei bieților noștri „popi“ românești, de pretutindenea. Eforturile ierarhilor de a-i ridica, de a-i lumina în misiunea lor era cu atât mai demn de laudă și recunoștință.

Reflectind asupra paralelismului acestor două tipărituri, am ajuns la concluziile foarte mult plauzibile, că el se datorește unei vechi prietenii româno-sârbe, în numele unui panortodoxism străvechi. Il datorăm adică, vestitului patriot și scriitor sârb care a fost Dositei Obradovici, născut și crescut în mediu românesc bănățean. Se știe că el s-a născut la Ciacova, lângă Timișoara, la 1739, a intrat în ceata monahilor la 1753, și apoi a început viața lui de călător pasionat, am zice de globe-trotter. Ei bine, acest bărbat, activ și cult — el a fost și preceptorul copiilor prințului sîrbesc Caragheorghe — nu putea în peregrinările sale să ocolească Iașul. Aici, în Moldova, el intra în legături de prietenie și cu fiul de boier ce a fost episcopul de Roman, Leon Gheuca (1769—86), ajuns apoi mitropolit al țării (1786—†1788), el însuși un protejat al Mitropolitului Gavril Calimachi, fratele domnitorului Grigorie Calimachi, fost stăpînitor aci în două rînduri (1761 mai—1764, și 1767—1769 august). Legăturile cu protipendada Iașului, între care frații Balș, sint alte elemente pe care trebuie să le reținem, ca să înțelegem cuvîntul cu greutate ce avea de spus acest sârb, cu virtuți evident manifeste. Iar cînd va pleca de la Iași, mitropolitul Gheuca îi recomanda să aibă în observare pe nepotul său Alexandru Ghica plecat spre instrucție și educare în Germania, ca și pe călugărul Gherasim. Iată, o probă în plus că Dositei se bucura de o aleasă considerație în mediul diriguitor ieșan. Faptul este evident și adînc grăitor⁴.

În anul 1765, cînd s-a tipărit la Iași cartea *Indreptarea păcdtosului*, Dositei avea 26 de ani, vîrstă destul de matură pentru un spirit îndrăzneț, de inițiativă, pînă la aventură ca al lui Dositei Obradovici. Toate virtuțile sale, ca și împreju-

⁴ Pentru amănunte, a se vedea: Ioan Rusu, *Fabulele lui Demetru Chichindealu*, în traducere nouă din originalulu sîrbescu alu lui Dositei Obradovici, de Ioan Rusu parohul Aradului, Arad, 1885, Tipografia diocesei române Gr. ort., passim.

rările favorabile acestora, sînt utilizate în scopul urmărit, care de data aceasta nu apărea de loc o imposibilitate, o himeră, ci dimpotrivă.

Cititorul atent va observa că pe titlul cărții ce se tipărea pentru Timișoara, se află amintit mitropolitul Pavel Nenadovici, arhiepiscopul Carlovățului, care hirotonea în diacon pe Dositei Obradovici. Ea, cartea, a fost „așezată” de Vichentie Ioanovici-Vidacu, fost episcop de Timișoara și apoi arhimetropolit de Carlovăț, pe ai cărui nepoți Toma și Pavel i-a dăscălit timp de trei ani, cu gîndul van că vor putea merge împreună în Germania, spre a învăța multe și de toate! Așa dar, al doilea personaj, în preajma căruia Dositei a trăit și de sigur îl va fi folosit în felurile sale îndrăznele, dintre care această tipăritură este una, și nu din cele mai neînsemnate. Din contra! Iată așa dar o serie de împrejurări favorabile ce au putut contribui la tipărirea cărții de la Iași, pentru Banat, și la care părere rămînem atașați.

Ar mai urma o întrebare, aceea a redactării textului cărții. Și aici avem de făcut o ipoteză plauzibilă. Patriarhia sârbească de Carlovăț a avut în vremea aceea la dispoziția sa un învățat arhimandrit care trecuse prin școala de teologie chievană, și pentru care motiv i se zicea și teologul „calmuc”; este vorba de arhimandritul de la Covilu în Bacica, Ioan Raici, care fusese întrebuințat de sinodul Carlovățului pentru redactarea de catehisme și alte cărți ce i se ceruseră. Pe acest arhimandrit, cu multe însușiri și cunoscute, îl socotim a fi redactat textul *Indreptării păcătosului*, care fu tipărit la Iași în anul 1765; este, de asemenea, o supoziție cu multe șanse de adevăr.

Rămîne de cercetat faptul rar, acela, adică, al tipăririi ediției bănățene la Iași, adică pășirea peste tipografiile, vestite în acea vreme, a Rîmnicului și a Bucureștiului, patronate de marele mitropolit tipograf Grigorie al II-lea, care a făcut o adevărată școală de traduceri și tipărituri, prin munca sa și a ucenicilor lui, ajunși episcopi de Rîmnic, Chesarie și Filaret, Grigorie de Sidis și alții, a căror operă va culmina în tipărirea epocalelor *Minee de Rîmnic*. Sau, poate că aceste tiparnițe erau suprîncărcate cu manuscrisele lor, dintre care unele au rămas pînă azi netipărite?! Se poate presupune și aceasta; și atunci, nevoia de a se recurge la Iași, unde Banatul avea „omul său”.

Am mai avea de adăugat ceva, prin care ar fi să corectăm pe marele Nicolae Iorga, care în *Istoria literaturii române* vol. II (ediția din 1925), face confuzia — menționată mai sus — din cauza lipsei de informație la data cînd el scria aceasta. Volumul II din *Bibliografia românească veche* de I. Bianu și N. Hodoș a apărut în 1910, iar redactarea *Istoriei literaturii*

române apărea cam la aceeași dată, marele învățat fiind deci obligat să utilizeze numai informațiile unui Cipariu, Moses Gaster, Densușianu tatăl și alții, care nu prezentau garanția absolut verificată a lui Bianu și Hodoș. Azi, lucrînd în condițiuni mai prielnice, putem să aducem oarecari adăugiri, sau chiar îndreptări.

Aceste împrejurări și considerente ne fac să credem că lucrarea *Indreptarea păcătosului* de la Timișoara, a ieșit la îndemnul și prin bunele legături ce le avea Dionisie Obradovici — fost călugăr — cu episcopul Vichentie de Timișoara, vechi îndemnul și prin bunele legături ce le avea Dositei Obradovici desigur, să ajute preoțimea ortodoxă — sintem în vremea putericei propagande catolice în imperiul Mariei Tereza — atît românească cît și sîrbească, frați întru Hristos. Iată dar un complex de împrejurări prielnice, impulsionate mai ales prin spiritul mereu agitat al celui care a fost Dositei Obradovici, patriot și mare scriitor sîrb, născut pe pămîntul românesc, care ne-a dat această carte de credință. Ea constituie și un simbol de arhiseculară prietenie româno-sârbă, care nu s-a dezmințit în decursul vremilor.

UN MANUSCRIS DIN CARANSEBEȘ ÎN BIBLIOTECA NAȚIONALĂ DIN VIENA

de: Preot VICTOR H. BUNEA

În bogata colecție de manuscrise a Bibliotecii Naționale din Viena, un loc nu lipsit de importanță, îl ocupă manuscrisele românești, ajunse aici prin cele mai variate împrejurări în decursul vremurilor. Fiind scrise în majoritatea lor în limba slavonă sau în română însă cu alfabetul chirilic, ele sînt trecute toate în catalogul manuscriselor slavone.

Printre aceste manuscrise românești reține atenția unul mai puțin cunoscut, modest ca înfățișare exterioară, dar de o reală valoare bibliografică, cel puțin pentru literatura manuscrisă românească. Dat fiind faptul că este scris în limba română și cu o caligrafie cursivă mai greu de descifrat, acest manuscris a fost puțin cercetat de slaviștii străini. Este vorba de manuscrisul nr. 164 din Colecția de manuscrise (Handschriften Sammlung) a Bibliotecii Naționale Austriece. Acesta reprezintă un sbornic de cîntări bisericești pe muzică psaltică, în majoritatea lor compoziții de autori greci, transcrise și adaptate la textul românesc de către autorul manuscrisului și unele compoziții proprii ale autorului. Acest fapt dovedește interesul deosebit al psaltilor din bisericile noastre pentru îmbogățirea patrimoniului muzicii bisericești, iar pentru cercetătorii de astăzi din domeniul muzicii, manuscrisul reprezintă un interesant obiect de studiu.

PROVENIENȚA MANUSCRISULUI

În catalogul nr. 10 II al Secției de manuscrise sub cota Slav. 164 (folia 72v) se poate citi următoarea referință: „Ankauf einer rumänischen Handschrift (Kirchengesangbuch) von Nicolaus Danciu (Antiquariat Minerva) in Karansebes (Ungarn) am 18 XI 1913 um 4 Kronen“ — Cumpărarea nui manuscris românesc (carte de cîntări bisericești) de la Nicolae Danciu (Anticariatul Minerva) din Caransebeș (Ungaria) la 18 XI. 1913, cu 4 coroane“. În rest

manuscrisul nu ne dă nici o informație precisă asupra provenienței sale. Se poate presupune însă că el a fost în folosință în bisericile din Banat. Referitor la locul sau la regiunea din țară în care a fost scris se pot face numai presupuneri. Astfel, studiind însemnarea de la foaia 6, care pare a fi scrisă de însuși autorul manuscrisului (se poate deduce din compararea scrisului), reiese că manuscrisul a fost scris într-una din regiunile țării unde se făcea distincție între dascălul de școală și cântărețul, psaltul) de la biserică (deci în Banat sau Ardeal), pe când în celelalte regiuni cântărețul era numit tot „dascăl”.

Autorul nu și-a însemnat nicăieri numele, nici chiar în titlurile compozițiilor proprii. Celelalte nume care sînt însemnate la diferite pagini, sau pe coperti, îl menționează numai pe posesorul manuscrisului și pe alte persoane care au avut contact cu manuscrisul.

Datarea manuscrisului de asemenea nu se poate face cu exactitate. Pe partea interioară a copertei din față este notat anul 1847, ianuarie 16, însă aceasta este o dată mai târzie. Din analiza scrierii, care este o cursivă destul de dezvoltată, manuscrisul ar putea fi plasat în a doua jumătate a sec. XVIII sau începutul sec. XIX. Alfabetul chirilic folosit, este împetritat pe alocuri cu litere latine, ceea ce indică deja perioada de tranziție.

DESCRIEREA MANUSCRISULUI

1. Textul cântărilor bisericești cuprinse în manuscris este într-o limbă românească evoluată și aproape că nu se deosebește prin nimic de textul actual. Compozițiile, al căror text a fost transcris de autor în grecește, dovedesc că traducătorul era un cunoscător al limbii grecești, un și mai bun cunoscător al muzicii psaltice, dar mai puțin îndemnat în ale scrisului grecesc din care cauză unele litere specific grecești sînt scrise cu nesiguranță.

2. Materialul folosit este hîrtie (coli de 16,5/21 cm) neomogenă. Primele 19 foi sînt dintr-o hîrtie de culoare albăstrui, în rest e folosită hîrtie albă de moară avînd filigrane la foile 147, 148, 150. Filigranul reprezintă un leopard în mișcare. După Briquet C. M. (*Les filigranes*, t. III, Paris, 1907) hîrtia cu leopard ar fi de producție italiană.

Cerneala folosită este de culoare neagră, în unele locuri consistentă în altele mai diluată, iar inițialele, ornamentele și titlurile sînt scrise cu cerneală roșie.

3. Ornamentația. Manuscrisul nu se remarcă în interior prin miniaturi, însă el păstrează regulile de copiere împămîntenite în școlile românești de copişti. Astfel unele litere de început sînt decorate cu migăloase ornamentații florale lucrate

cu cerneală roșie, iar începuturile de capitole sînt marcate prin ornamentații geometrice tot în cerneală roșie (uneori neagră).

Inițialele mai frumos ornate se găsesc la filele 20, 20v, 24, 29v, 31, 36v, 39v, 43v, 120v, 122, etc., iar ornamentații geometrice însoțite de florale la filele 80, 83v, 84v, 87, 117.

4. Paginația este originală mergînd însă cu întreruperi. Pînă la f. 43 numerotarea merge continuu, urmează apoi o foaie albă nescrisă și numerotarea continuă cu foaia 52, pînă la 127; foile 128, 129 lipsesc; foaia 137 a fost sărită la numerotare trecîndu-se de la 136 la 138, dar textul merge în continuare. De asemenea lipsește foaia 145 care se vede că a fost smulsă. În total manuscrisul conține 141 file.

5. Legătura este din carton învelit în piele cu ornamentații florale în formă de chenar, atît pe coperta din față cît și cea din spate. Ornamentațiile de pe coperte sînt imprimate în piele și sînt lucrate cu pulbere de argint (dedesubt) și de aur (deasupra), așa încît acolo unde s-a șters aurul a rămas argintul.

În mijlocul chenarului de pe coperta din față este imprimată o cruce cu Răstignirea, avînd de o parte și de alta a crucii două figuri omenești. Scena e încadrată într-un oval din ale cărui patru părți pornește câte o floare ornamentală la fel cu cele din chenar (panseluțe), formînd în felul acesta o cruce din flori.

Pe partea exterioară a copertii din spate ornamentațiile sînt de altă natură, semănînd cu o înșiruire de verigi de lanț. În centrul copertei este imprimată o cruce formată din cîte două lanțuri paralele (ambele brațe), terminîndu-se la vîrfuri cu frunze de ferigă răsfirate.

INSEMNAȚIILE DIN MANUSCRIS

Pe coperta din față, partea exterioară, se află scris anul 1847, Ghena 16 (ianuarie 16) și numele Iancu Gherman semnat cu litere latine de o scriere mult mai recentă.

f. 6 — O însemnare a autorului:

„Dascălul de învățătură, dară de biserică iaste psalt, că dascăl nu poate fi nime fără numai unu(l) Hristo(s) iaste da(s)căl în mijlocul ucenicilor lui; iară afară di care nu știe psaltikie, acela să numește klisiear(h)“.

Pe aceeași foaie ceva mai jos o altă însemnare făcută de altă mînă, care îl menționează pe posesorul manuscrisului:

„Această carte este a lui dascălu Toder și cine să va întîmpla să o furi...“ Însemnarea posesorului este scrisă cu alfabet de tranziție, pe cînd cea a autorului manuscrisului cu alfabet chirilic cursiv.

Tot pe această foaie mai e însemnat anul 1895 și o încercare de condei: „Cercat-amu acestu condeiu“.

Pe foaia nenumerotată dintre filele 43 și 52 se întâlnește numele „Niculau Petru”.

f. 152v — două însemnări marginale indescifrabile.

Pe coperta din spate, partea interioară, din nou o însemnare a posesorului cărții: „Aceasta carte e(s)te a dascălului(i) Teodor și cine va...”, iar cu litere latine este consemnat numele „Zoița”.

CONȚINUTUL MANUSCRISULUI

Fiecare compoziție este introdusă cu un titlu.

f. 1 — La vecernia cea mare, la voho(d), (sti)hira glas al doilea „di” „Lumină lină...”

f. 2v — La vecernia cea mare gla(s) a(l) optulea „ni”, „Fericit bărbatul...”

f. 7 — Polieleul în scu(r)t glas al optulea „ni”; al doilea psalm, „Mărturisiți-vă Domnului că iaste bun...”

f. 10 — Antifoanele lu(i) gla(s) al patrulea, „di”, Din tine rețele mele...”

f. 11 — Fără titlu, glas „pa”, „Cuvine-să cu adevărat...”

f. 11v — Fără titlu dar cu mențiunea „glas leghetoe, vu”, „Cuvine-să cu adevărat...”

f. 12v — Grigoriu Lampadariu, gals „di”, „Axion estin...”, în grecește.

f. 13 — Axion tu avtou Hurmuziu, glas „ni”, „Axion estin...”, în grecește.

f. 13v — Axioane de obște pre(s)te săptămână glas „pa”, „Cuvine-să cu adevărat să te ferim...”

f. 14 — acelaș, glas al treilea „ga”.

f. 15 — acelaș, glas al patrulea „di”.

f. 15v — acelaș, glas al șaptelea „zo”.

f. 16v — acelaș, glas al cincilea „ke”.

f. 17 — acelaș, glas al optulea „ni”.

f. 18 — In loc de axion, glas al optulea „ni”, „De tine se bucură...”

f. 19 — Glas al doilea „di”, „Pre arătătorul celor cerești...”

f. 19v — răspunsuri „Doamne miluiește” și la urmă „Intru mulți ani stăpîne”, glas „di”.

f. 20 — Axioane glas întâiu „pa”, „Cuvine-să cu adevărat...”

f. 20v — Acest axion iaste glas al treilea armonicesc, adică începîndu-l de la cele... (indescifrabil), glas „pa”, „Cuvine-se cu adevărat...”

f. 22v, 22, 23 — conțin numai notația muzicală psaltică fără text.

f. 23 — Chinonice de preste tot anul.

Acest de față se cîntă la întîiu Septă(m)vri; a lu(i) Gheorghii Kritos, glas „pa“, „Blagoslovi-vei cununa anului bună-tății Tale...“

f. 25 — A lui Costa(n) din protopsaltu, glas „pa“, „Doamne iubit-am bunăcuviința casei Tale...“

f. 27 — La Înălțarea cinstitei Cruci a lui Petru La(m)-padariu, glas „pa“, „Insemnatu-s-a preste noi lumina feții Tale Doamne...“

f. 28 — La nașterea Do(m)nulu(i) Hri(s)tos; a lui Daniil î(n)țiul psalt, glas „he“, „Izbăvire trimis-au Domnul norodului Său...“

f. 29v — La Botezul Domnului no(s)tru Hri(s)tos; a lui Danii(l) întiul psal(t), glas „pa“, „Arătat-u-s-a darul lui Dumnezeu cel mîntuitor tuturor oamenilor...“

f. 31 — Altul a lui Petru Peloponisiul, glas „zo“, „Arătat-u-s-a darul...“

f. 32v — La Bunavestire; a lui Petru Peloponisiu(l), glas „pa“, „Ales-au Domnul Sionul și osebitu-l-au spre lăcaș Lui...“

f. 34v — In Sămbăta lui Lazăr; a lui Petru Lampadariu(l), glas „pa“, „Din gura pruncilor și a sugătorilor ai săvirșit laudă...“

f. 35v — La Duminica Floriilor; a lui Petru Lampadariu, glas „dii“, „Bine iaste cuvîntat cel ce vine întru numele Domnului...“

f. 36v — In sfînta și mare joi; a lui Petru Lampadariu, glas „pa“, „Cinei Tale...“

f. 38v — In sfînta și mare si(m)bătă; a lui Petru Lampadariu, glas „pa“, „Sculatu-s-au ca din somn Domnul și a înviat mîntuindu-ne pre noi...“

f. 39v — In sfînta și mare Duminică a Paștilor; a lui Daniil î(n)țiul psalt, glas „pa“, „Trupul lui Hristos primiți și din izvorul cel nemuritoriu gustați...“

f. 41 — Altul, al lui Petru Lampadariu, glas „vu“, „Trupul lui Hristos“.

f. 42v — Al lui Grigorie î(n)țiul psalt, glas „ghi“, „Trupul lui Hristos...“

f. 43v — La Duminica Tomii; a lui Petru Peloponisiu(l), glas „pa“ — text lipsă.

f. 52 — Inceputul lipsește; textul începe cu „... dreptii în Domnul, celor drepti se cuvine laudă...“.

f. 53 — La Schimbarea la față, de Petru Lampadariu, glas „di“, „Intru lumina slavei feții Tale Doamne vom merge și întru numele Tău ne vom bucura în veac...“.

f. 54v — La praznicul Maicii Domnului, de Petru Lampadariu, glas „pa“ „Paharul mîntuirii voi lua și numele Domnului voi chema...“

f. 55 — A lui Hurmuzake (Ha(r)tofilax, glas „zo“, „Paharul mîntuirii voi lua...“

f. 57v — două compoziții: 1. glas „di“, „Fie numele Domnului...“

f. 58 — Starea a doua, glas „di“, „Firea cea fără de trup a heruvimilor cu netăcute cîntări pe Tine slăvește...“

f. 59v — La liturghia cea mai înainte sfințită, glas „pa“; „Să se îndrepteze rugăciunea mea...“

f. 60 — Heruvicul de Petru Lampadariu, glas „pa“, „Acum puterile cerești...“

f. 61 — Chinonicul de Petru Lampadariu, glas „ke“, „Gustați și vedeți că bun iaste Domnul...“

f. 62 — Heruvicul dis sfînta și mare joi, de Iacob protopsalt, glas „pa“, „Cinei Tale...“

f. 63v — În Sfînta și mare simbătă în loc de axion, glas „pa“, „Nu te tîngui maică văzîndu-mă în groapă...“

f. 65 — La sfîrșitu(l) liturghiei în simbăta cea mare, glas „ga“, „Scoală-te Dumnezeu judecă pămîntul, că Tu vei moșteni întru toate neamurile...“ și un „Hristos a înviat“.

f. 66 — Vineri, altu(l) de traducătoru(l), glas „zo“, „Mîntuire ai lucrat în mijlocul pămîntului Hristoase Dumnezeu...“

f. 67 — Simbătă, altul de traducătoriu, glas „ni“, „Ferițiți sînt pre cari i-ai ales și i-ai primit Doamne, și pomenirea lor în neam și-n neam...“

f. 69 — fără titlu, „Lăudați pe Domnul...“

f. 69v — Înaintea trisaghiului, glas „ni“, „Doamne mîntuiește pe cei bine credincioși...“

f. 70 — Rînduiala dumnezeieștii și sfînteii liturghii î(m)-preună și a marelui post tipic, „Amin. Binecuvîntează suflete al meu pre Domnul...“

f. 74 — Alt început tonisit pe glas „zo“ — textul acelaș.

f. 77v — După Evanghelie, glas „pa“, „Slavă Ție Doamne...“, iară de iaste arhieru se ci(n)tă o dată acesta, glas „ga“, „Întru mulți ani stăpîne...“

f. 78 — Deosăbite cratimi la neajunsul celor din urmă; a lui Petru Berechet, glas „pa“.

f. 78v — A lui Hurmuz Hartofilax, cratima, glas „pa“.

f. 80 — Chinonice pre(s)te toată săptămîna. Luni, glas „pa“, „Cel ce face pe anghelii lui duhuri și pe slugile sale pară de foc“.

f. 81 — Marți, glas „zu“, „Întru pomenirea veșnică va fi dreptul...“

f. 82 — Miercuri, glas „di“, „Paharul mîntuirii voi lua și numele Domnului voi chema...“

f. 83v — Joi, glas „ni“, „În tot pămîntul a ieșit vestirea lor...“

f. 84v — Vineri, glas „pa“, „Mîntuire ai lucrat în mijlocul pămîntului“.

- f. 85v — Simbătă, a lui Petru Peloponisiul, glas „pa“, „Ferițiți sint pre care i-ai ales și i-ai primit...“.
- f. 87 — Heruvici mici preste toată săptămîna, al lui Petru Peloponisiul glas întîiu „pa“, „Carii pe heruvimi...“.
- f. 88 — Al lui Hu(r)muz Hartofilax, glas „di“, „Carii...“.
- f. 89v — Al aceluiași, glas „ga“, „Carii...“.
- f. 90v — Al lui Petru Lampadariu, glas „di“, „Carii...“.
- f. 92 — Al aceluiași, glas „pa“ al cincilea, „Carii...“.
- f. 93v — Al lui Hurmuz Hartofilax, glas al șaselea, „Carii...“.
- f. 94v — Glas al șaptelea, „zo“, „Carii...“.
- f. 96 — fără titlu, „Carii...“.
- f. 98 — Glas al șaptelea „zo“, „Carii...“.
- f. 100v — Glas al șaptelea al lui Petru Ifis, „zo“, „Carii...“.
- f. 102 — Glas al optulea „ni“, „Carii...“.
- f. 103 — Glas al șaselea „pa“, „Carii...“.
- f. 107 — Alt rind de heruvici pe glasuri ale lui Grigoriu în titlul că(n) tăreț, glas „pa“, „Carii...“.
- f. 109v — Glas al doilea „vu“, „Carii...“.
- f. 111v — În sfîntul și marele post. Aghioasăle la dumnezeiască liturghie a Marelui Vasile, glas al doilea „di“, „Cu vrednicie și cu dreptate este...“.
- f. 112 — „Sfînt, sfînt, sfînt e Domnul Savaot...“.
- f. 113 — „Pre Tine Te lăudăm...“.
- f. 113v — În loc de axion, glas al optulea „ni“, „De tine se bucură ceea ce ești plină de dar toată făptura...“.
- f. 115 — Heruvicul în sfîntul și marele post, glas al șaptelea „zo“, „Acum puterile cerești nevăzut cu noi slujesc...“.
- f. 116 — Priceasna glas al șaptelea „zo“, „Gustați și vedeți că e bun Domnul...“.
- f. 117 — Chinonice pentru duminici; al lui Daniil protopsalt, glas „pa“, „Lăudați pe Domnul din ceruri...“.
- f. 119 — Alt chinonic fără titlu „Lăudați...“.
- f. 120v — Chinonic glas doi „ga“, „Lăudați...“.
- f. 122 — Chinonic glas „di“, „Lăudați...“.
- f. 123 — Chinonic glas „pa“, „Lăudați...“.
- f. 124v — Glas șase „pa“, „Lăudați...“.
- f. 126 — Chinonic glas „zo“, „Lăudați...“.
- f. 127 — Chinonic glas „ni“, „Lăudați...“.
- f. 130v — Heruvic glas al șaptelea „zo“, textul este în grecește.
- f. 132v — Pagina numai cu note muzicale dar fără text; jos un text grecesc fără titlu.
- Urmează o serie de irmoase toate fără titlu.
- f. 133 — „Neamurile toate te fericesc pre tine una de Dumnezeu Născătoare biruiescu-se hotarele firii întru tine curată fecioară.

f. 133v — Mărește sufletele al meu pre cea mai cinstită și mai prea slăvită decât oștile cele de sus. Taină străină văz și prea slăvită...“.

f. 134 — „Ingerul a strigat celei pline de dar...“.

f. 135 — „Mărește sufletele al meu pre Cel ce în Iordan de la Ioan au luat botezul; nu să pricepe toată limba a te lăuda după vrednicie...“.

f. 136 — „Născătoare de Dumnezeu nădăjdea tuturor credincioșilor, acopere, apără și păzește pe cei ce nădăjduiesc întru tine...“.

f. 136v — „Binevestește pământule bucurie mare...“.

f. 138v — „Ingerii intrarea cei Preacurate văzind s-au spăimîntat, cum Fecioara a intrat în Sfînta Sfîntelor...“.

f. 140 — „Dumnezeu este Domnul și S-au arătat nouă; tocniți prăznuire și bucurîndu-ne veniți să mărim pe Hristos cu ramuri și cu stîlپări...“.

f. 140v — „Bucură-te împărăteasă maică slava fecioarelor că toată gura cea limpede grăitoare vorovind nu te poate cînta cum se cade...“.

f. 141 — „Mărește sufletul meu pe Hristos dătătorul de viață Cel ce S-au înălțat la ceriu...“.

f. 141v — „Rai de taină ești Născătoare de Dumnezeu care ai odrăslit nelucrat pe Hristos...“.

f. 142 — „Să cinstim noroade slăvit pre curata Născătoare de Dumnezeu pre ceea ce au zămislit în pîntece focul dumnezeirii fără de-a arde...“.

f. 143v — La sfînta și luminata zi a Invierii, peasna I, irmos, glas I „pa“, text în grecește.

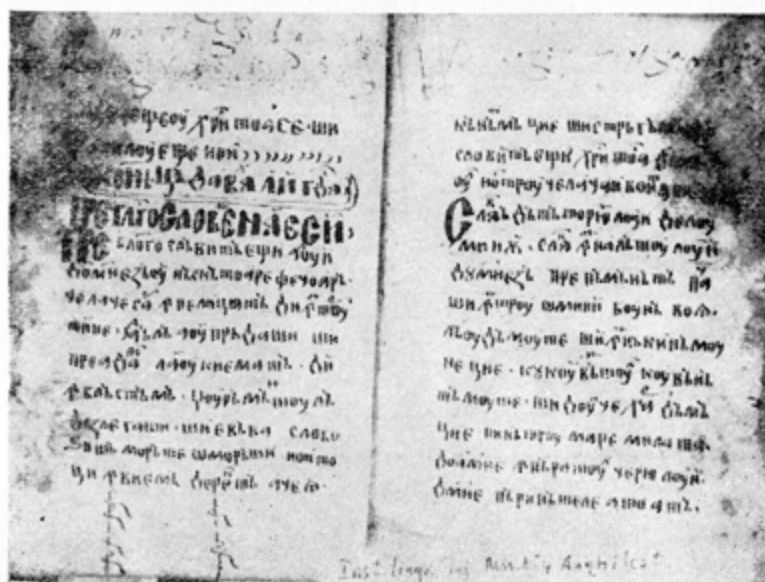
f. 146 — Heruvikon para Petru Ifis, în „pa“, text în grecește.

f. 148 — Heruvikon para Petru Ifis, în „ga“, text în grecește.

f. 150 — Cratimă a lui Hurmuz Hartofilax, glas „ni“.

Doxologia din manuscrisul lui Popa Pătru (1679).

Doxologia din manuscrisul dascălului Dumitru din Boen (1679).

[illegible][illegible]

Inst. lingu. (Luj. Mex. Vol. Ang. Hiles. t

Insemnarea dascălului Dumitru din Boen (1679).

TEXTE ALE „DOXOLOGIEI“ DIN VEACUL XVII

de: Prof. ATANASIE POPA

Prin „Doxologie“ după cum e știut se înțelege un imn religios compus încă în secolul II de către martirul Antinogen, cu texte din psalmi și Testamentul Nou. La apuseni corespunzător este imnul *Te Deum laudamus* — Pre Tine Te laudăm. Termenul slavonesc sub care mai se cunoaște e cel de *Slavoslovie*.

În ritualul ortodox începe cu: *Slavă ție celui ce ne-ai arătat nouă lumină*.

Se cântă la sfârșitul utreniei, slujba de dimineață și se încheie cu un tropar, deosebit pentru glasurile 1—4 și pentru glasurile 5—8. În timpurile mai noi făcea parte din ritualul Te Deumului oficial.

Textul integral formează *Doxologia mare*, iar textul mai redus *Doxologia mică*, care nu se cântă ci se citește doar la utrenia din zile de rînd. (Doxologie mică se mai zice și formulei pentru semnul crucii cînd se zice *Mărire Tatălui* în loc de *În numele Tatălui*).

Inceputul propriu zis este luat din cîntarea îngerească deasupra peșterii din Betleem.

Reproducem, cu transcriere aproximativă, texte din :

1. *Codicele Drăganu*, datînd înainte de 1634 și socotit de către Drăganu ca cel mai vechi text de doxologie.

2. *Mssul nr. 100* al Bibliotecii Academiei R.S.R. Filiala Cluj.

3. *Mssul nr. 4* al Institutului de lingvistică al Academiei R.S.R. filiala Cluj.

4. *Catavasier* din 1714, Tîrgoviște, al lui Antim Ivireanul, nepaginat.

5. *Ceasloveț*, Sibiu, 1696.

Din punctul de vedere lingvistic textul Codicelui Drăganu a fost studiat, nu izolat ci în legătură cu celelalte texte ale Codicelui. Textul Doxologiei a fost publicat în „Transilvania“ (nr. 4/1929) iar studiul în Dacoromania (III, 1923) în Cluj.

Menționăm aici că textul lui Antim, tipărit în *Catavasierul* de la Tîrgoviște din 1714 a rămas aproape nemodificat și în cel actual, dovadă că acest text este cel mai apropiat și mai fidel de textele vechi grecești și slavone, după izvodul folosit.

În unele manuscrise vechi se folosește cuvîntul *Mărire* în loc de *Slavă*. Cel din urmă este mai frecvent, înțelesul lui fiind mai apropiat și de simbolica textului. Drăgan (p. 474) pune în legătură acest text cu cel din *Codicele Sturzan* (pp. 218—219), ceea ce nu este cazul. În *Codicele sturzan*, stihirile sînt tot de la utrenie, dar se cîntă înainte de Catavasi și anume acele care se cîntă în Păresimi, postul mare. Hașdeu le numește doxologii, nume impropriu textelor respective. Astfel *Codicele sturzan* nu are texte din Doxologie propriu zisă. Hașdeu precizează că „doxologia de mai jos, care dacă ne-am informat bine, face parte din serviciul de dimineața (utrenia) în duminicile păresimilor”. El a fost bine informat, dar nu indică locul stihirilor din slujba utreniei.

Textele comparative le-am pus după vechimea lor. Sînt potriviri și nepotriviri după timp și copist. Textul original a fost grecesc, iar la noi a ajuns prin cărțile de ritual slavone. Cele din manuscrise sînt din secolul XVII, timpul cînd s-au cerut mai multe cărți de slujbă în limba românească, limbă, care cu sfîrșitul secolului XVII, în cult, rămîne definitivă aproape pe întreg teritoriul locuit de români. În Ardeal unele servicii mari, ca: Înormintarea-Prohodul, slujba Sfințelor Patimi, Canonul Paștilor, slujba Sfințirii Apei de la Bobotează, precum și unele rugăciuni, Tatăl nostru, s-au făcut din cele mai vechi timpuri în românește. Coresi tipărește Evanghelie, Apostol, Psaltire și Cazanii în limba românească, fiind în tradiție ca acestea să se citească în limba poporului; el le-a găsit textele în manuscrisele timpului său. Nu tipărește cărțile de slujbă, în afară de Molitfelnic și acesta calvinesc, în limba românească. El tipărește acestea mai ales pentru mănăstiri, unde limba poporului a pătruns mai greu. Aici slujba s-a definitivat mai tîrziu numai în limba românească.

Prezentăm aceste texte pentru a fi la îndemînă, ca unele ce sînt din epoca cea mai bogată — în Ardeal — de manuscrise în limba românească.

Notăm că sunetul *ă* în loc de *i* este folosit frecvent, dar nu consecvent nici la același copist; la fel semnul *ia* este folosit și ca *ie*, iarăși inconsecvent. Aceste deosebiri de grafie nu schimbă înțelesul dar fonetismul s-ar putea socoti modificat.

CODICELE DRAGANU, manuscris nr. 6, Institutul lingvistic Cluj, ante 1634.

Doxologia, ff. 108—109 v.

Slavă domnezeului den sus. și pre pămînt pace și întru oameni bunăvoire lăudămu-te cuvîntămu-te, închinămu-ne ție și te mărim, bine-ț mulțumim, pentru mare slava ta. doamne împăratul ceriului. doamne părinte atotțiitoriu doamne fiind unul ci au născut. is hs și-n svntul dh doamne dumnezeul mielușelul lui domnezeu fiul părintelui luaș păcatele lumiei miluiește noi. celce au luat păcatele lumiei. priimește rugăciune noastră. ce au șezut

de dereapta tatălui și miluiește noi. că tu ești unul svnt. tu unul domnul is hs întru slava la domnezeu și a părintelui adevăr.¹ în toate zilele bine cuvântămu-te și lăudăm numele tău în veci de veci. Doamne că²... până fuseș noao... de în rod în rod³ eu... doame miluiește-mă și vezi sufletul meu că greșiiu ție. Doamne cătră tine scăpaiu învață-mă să fac voia ta. că tu ești domnezeul meu. că dela tine izvorul vieții. întru luminata văzu lumină. a dau mila ta celora ce... nu pre svnția ta. Insemnează-ne doamne întru zua aciasta fără păcate să ni ferim noi. Blsvit ești doamne domnezaul părinților noștri și⁴...

MANUSCRIS 100, Academia R.S.R. Cluj, 1679, de: popa Pătru Prea blsvită ești dumnezeiască născătoare fecioară. cântăm celuia ci s-au împelițat dintru tine. iadul răsipiși pre adam-ul chemă. blăstămul dezlega pre evva slobozi, pre moarte omorî. și pre noi pre tot ne-au înviat; pentru aceia-ț cântăm și strigăm blsvit hs dumnezeul nostru și au voit așa.⁵

Slavoslovie (Doxologie) Fascimil.

lăudăm luminatul și tarele dumnezeu. Slavă dătătorului de lumină. slavă domnului de sus și pre pământ întru oameni blagoslovenie. lăudămu-te bine ești cuvântat închinămu-ne ție. cu tărie te mărim. bine-ți mulțumim drept mare mărirea sfinției tale. doamne împăratul ceriului. doamne împăratul atotțiitorul doamne unul născut. fiul is hs și sîntul dh. doamne. dumnezeu melușelul lui dumnezeu. fiul tatălui cela ce ești luotoriu de păcatele oamenilor. miluiește prenoi. întru luatul păcatelor a totă lumea. primiește rugăciunea noastră cela ci șezi de-a dreapta tatălui. miluiește prenoi că tu ești unul sînt. tu unul domn is. hs. întru slava lui dumnezeu tatăl adevărit.⁶ în toate zile ești blagoslovit. și mărim numele tău în veac de veci. Infrămsosiază doamne înt-această dimăneată rugăciunea noastră. fără de păcate hrănește pre noi. blagoslovit ești doamne dumnezeu tatăl nostru. lăudăm și proslăvim numele tău în vecii vecilor. Fie doamne mila ta spre noi că upovăim⁷ întru tine, blagoslovit ești doamne învață-ne întru dreptățile tale. blagoslovit ești biruitoare înțelepțește pre noi întru dreptatea ta. blsvit ești sînte doamne luminează pre noi în dreptatea ta. doamne mila sfinției tale vedem în veci. Doamne scăpare fusăși noao din sementie în sementie. Eu zic doamne miluește pre noi, și curățește sufletele noastre. că

¹ Amin.

² lipsă în mss.

³ din neam în neam.

⁴ lipsă sfîrșitul

⁵ Se cîntă înainte din Doxologie. Textul nu este trecut în toate manuscrisele

⁶ Amin

⁷ nădăjduim. Manuscrisul a fost prezentat și într-un număr al revistei „Steaua”.

greșit sînt ție. doamne cătră tine scăpăm, învață-ne între dreptăta ta. că tu ești dumnezeul nostru, și din lumina ta vedem lumină. Trimite mila să vedem: Luminat ești sfinte doamne luminat ești sfinte tare luminat ești sfînt fără de moarte. miluește-ne pre noi.

MANUSCRIS No. 4. Lingvistică, Cluj. Anghilest 1679. Dascălul Dumitru din Boen.

Doxologia, facsimil.

Slavă dătătorîului de lumină. Slavă Înaltului dumnezeu pre pămînt pace și întru oameni bunăvoie. lăudăm-te și închinăm-te ție. cu cuvîntul cuvîntăm-te. și dulce har dăm ție pintru mare mila ta. doamne împăratul ceriului doamne părintele a toată ținetoriul domnul fiul unul născut is hs și cu dhul tău cel st. Doamne dmzău milușelul domnului fiul părintelui. ce luași păcate(le) lumiei. miluește pre noi că curățiș păcatele lumiei. primește rugăciune noastră. cela ce sezi a diriapta tatălui miluiește noi că tu ești unul st tu ești domn is hs întru slava lui dumnezeului părintele adevărat. și pre tine întru toate zilele blagoslovim-te și lăudăm numele tău în ve amin. Spodobește-ne doamne în zua acista fără de păcate să fim noi. Blagoslovit ești domne dzeul părinților noștri. lăudat și proslăvit numele tău în veci amin. fie domne mila ta spre noi că nedejduim spre tine blagoslovit ești domne învață-ne dreptățile tale. blagoslovit ești despue-toare. înțelepțește-ne întru dreptățile tale. Blagoslovit ești sfînte luminează-ne pre noi întru dreptățile tale. Doamne mila ta este în veci și lucrul mînurilor tale nu lasă că ție ți-să cade laudă și ucăntare slava tatălui și fiului și dhului st. acmu și purure și în veci ne de veac. Doamne scăpare ne-ai fost noao din nem în nem. eu ziș domne miluește-m și vindecă sufletele noastre că greșim ție domne cătră tine scăpăm învață-ne să facem voe ta. că tu ești domnezăul nostru. că dela tine ieste izvôrul vieței și întru lumina ta vedem lumină adaoge-mila ta celora ce te știu pre tine. Ste be. (sfînte Dumnezeule) sti 3 ori.

Insemnarea copistului f. 215

1679 za pis piv. v. foroc.

Scri-am eu dascălul din boen dimitru cu agiutoriu lui dumnezău anume această carte a numine (sic) aghilest început-am a o serie în luna chedevra și svrășit în faurar 20 după ace mă rog a cărtulari care vor ceti întru carte să nu mă prulețască că nu au scris arhaghel nici sârafim ce o scris mână păcătoasă. Coneț. (sfîrșit).

Se observă că scrisul e greoi și cu multe nepotriviri în limbă și fraze.

CEASLOVEȚ, Sibiu, 1696. ff. 76—79.

Slavă lui Dumnezău, celui ce ne-au dat noao lumină.

Slavă lui dmnezău celui de sus și pre pământ pace, între oameni bună vrere.

Lăudămu-te bine cuvântămu-te, închinămu-ne ție, cu slavă te cuvântăm, bine mulțumim ție, pentru mare mărirea ta.

Dne împăratul ceriului: dmne părinte a toate țiitoriule, și dmne fiiule unul născut Ise Hristoase, și dhule sfinte.

Dne dmnzău, mieluşelul lui dmnezău, fiiul Părintelui.⁸ cea ce ai luat păcatele lumii, milueşte-ne pre noi. Cea ce ai luat păcatele lumii, primeşte rugăciunile noastre. Cea ce şezi de-a diriapta părintelui miluieşte-ne pre noi. Că tu ești unul sfnt, unul domn Is Hs. întru slava lui dmnezău părintelui amin.

În toate zilele bine te cuvântăm, și lăudăm numele tău în veci, și în veci de veci. *Când să Cântă zi Spodobeste dmne: Iară când se va veti. zi de rând:*⁹ Dmne scăpare ne-ai fost noao din neam în neam, eu ziş dmne milueşte-mă; și tămăduieşte sufletul meu că greşiiu ție.

Dmne cătră tine scăpaiu învață-mă a face voia ta.

Că tu ești dmnezăul meu, că dela (tine) iese izvorul vieții; Spobodește¹⁰ dmne în zua aceasta fără de păcate ferește pre-întru lumina ta vedem lumină. Tinde mila ta celora ce te știu. noi.

Bine ești cuvântat domne dmnzăul părinților noștri lădat și proslăvit numele tău în veci amin.

Fie dmne mila ta spre noi; cum am nădăjdut spre tine.

Bine ești cuvântat dmne, învață-ne pre noi îndreptărilor tale.

Bine ești cuvântat biruitoriule,² înțelepțește pre noi întru dreptățile tale.

Bine ești cuvântat biruitoriule,¹¹ înțelepțește pre noi întru tale.

Dmne mila ta-i în veci, și lucrul mâinilor tale nu-l trece. Tie se cuvine lauda, ție să cuvine cântarea, ție să cuvine slava; Părintelui și fiului, și duhului sfnt; acum și pururia, și în veci de veci, amin.

De remarcat în general că textul actual (secolul XX) diferă foarte puțin de cel din secolul XVII. Pe lângă importanța lor bisericească, comparația acestor texte oferă o nouă contribuție la studiul textelor de limbă veche românească.

⁸ Tatălui.

⁹ Când se citește, în zi de rînd, afară de duminici și sărbători, este *Doxologia* mică, cu omisiunea unor versete.

¹⁰ mîntuiește.

¹¹ stăpîne.

C R O N I C A B I S E R I C E A S C Ă

JUBILEUL BISERICII ORTODOXE SIRBE

În numărul trecut al revistei, sub același titlu s-a menționat succint evenimentul deosebit pentru Biserica Ortodoxă Sîrbă, al împlinirii a 750 ani de la proclamarea autocefaliei ei. Acum revenim descriind mai larg potrivit știrilor date de „Glasnik”, revista Patriarhiei sîrbe (nr. 10, octombrie 1969 pp.

Sărbătorirea într-un cadru mai deosebit a fost hotărîtă încă în 1967 prin decizia sinodului arhieresc, pregătirile făcîndu-se de un comitet instituit anume.

Potrivit acestei hotărîri popasul aniversar a fost marcat în toate bisericile Patriarhiei, dar cu osebire în unele centre mai însemnate legate de însăși istoria ei.

Astfel, în ziua de 14 septembrie 1969 în fața bisericii Sfințului Evanghelist Marcu din Belgrad, loc de veșnică odihnă a Despotului Ștefan Dușan sub care în 1346 Biserica Ortodoxă Sîrbă a dobîndit organizația patriarhală, așteptau cu multă emoție sosirea vlădicilor preoți și credincioși veniți din toate colțurile țării.

La orele 8,30 a sosit Sanctitatea Sa Gherman, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Sîrbe, însoțit de toți ierarhii. În intonarea imnului arhieresc de către o veche formație artistică numită „Primul cor din Belgrad”, înalții chiriarhi au intrat în catedrală. Sanctitatea Sa Patriarhul Gherman, înconjurat de un sobor alcătuit din 4 arhieri, 18 preoți și 7 diaconi, a săvîrșit dumnezeiasca liturghie. Au asistat la ea membrii Sfîntului Sinod și reprezentanți ai autorităților, membri ai corpului diplomatic, profesorii școlilor teologice, alte distinse personalități precum și mulțimea credincioșilor. La priceasnă Prea Sfințitul Episcop Pavel de Rașco Prizren a dat citire pastoralii Sfîntului Sinod în care s-a reamintit istoria Bisericii Ortodoxe Sîrbe de la proclamarea autocefaliei ei în anul 1219 pînă în prezent, cu toate strădaniile și realizările ei. Ceremonia s-a sfîrșit la orele 12. Seara la orele 20, o festivitate aparte a avut loc la Universitatea Populară Kolarac cu aceiași participanți din dimineața zilei. Deschiderea a fost făcută de Sanctitatea Sa Patriarhul Gherman printr-un cuvînt ocazional în care a arătat importanța sărbătorii. După cîntarea imnului Sfîntului Sava, prof. dr. Milan Kašanin

a ținut o conferință despre „Rolul Bisericii Ortodoxe Sirbe în cultura poporului sîrb”. Un concert de imne religioase oferit de „Primul cor din Belgrad” a contribuit la îmbogățirea atmosferei sărbătorești.

În ziua următoare, 15 septembrie, Sanctitatea Sa și ierarhii Bisericii au poposit la mănăstirea Jicia, ctitorită de jupanul Ștefan, tatăl Sfîntului Sava. Aici de fapt a fost reședința Sfîntului ca cel dintîi arhiepiscop al Bisericii sirbe după ce a obținut recunoașterea autocefaliei de la Patriarhul ecumenic Manuil Saranten sub basileul Teodor Lascaris, în anul 1219.

La ora 9 s-a săvîrșit sfînta liturghie. După terminarea ei, a avut loc ședința solemnă a Sfîntului Sinod, închinată evenimentului comemorat. Cu această ocazie s-a așezat și o placă comemorativă la mănăstire.

Aici s-a dat și masa oficială, la care a vorbit episcopul locului, Prea Sfîntul Vasile, rememorînd evenimentele petrecute de-a lungul veacurilor scurse de la dobîndirea autocefaliei și pînă în prezent. La sfîrșit Sanctitatea Sa Patriarhul Gherman a vorbit despre realizările prezente ale Bisericii Ortodoxe Sirbe.

În ziua de 21 septembrie, la mănăstirea Mileșevo unde au fost depuse osemintele Sfîntului Sava, după slujba zilei Înalt Prea Sfîntul Mitropolit Vladislav de Saraevo, ca delegat al Sfîntului Sinod, a săvîrșit ceremonia sfințirii plăcii comemorative așezată și aici.

Șirul zilelor sărbătorești s-a încheiat la 8 octombrie, la mănăstirea Studenița. Aici Sanctitatea Sa Patriarhul Gherman a săvîrșit sfînta liturghie, în cadrul căreia a vorbit despre istoria acestora și rolul ei în viața Bisericii.

DELEGAȚIE CATOLICĂ ÎN VIZITA LA PATRIARHIA ECUMENICĂ

Între 29 noiembrie și 3 decembrie 1969 cardinalul Jean Willibrands, președintele Secretarului pentru unitatea creștină a Vaticanului, însoțit de preoții: J. Hamer și P. Duprey, secretarul și subsecretarul aceleiași instituții, au făcut o vizită la Patriarhia Ecumenică din Istanbul.

În decursul vizitei o solemnitate deosebită a avut loc în ziua de 30 noiembrie de praznicul Sf. Apostol Andrei, cel dintîi chemat la propovăduire și patron al Bisericii constantinopolitane. Oaspeții au asistat la slujba arhierescă săvîrșită de însuși Sanctitatea Sa Patriarhul Athenagoras înconjurat de membrii Sfîntului Sinod, de preoți și diaconi.

După slujbă au urmat cuvîntări festive în care s-au trecut în revistă popasurile mai însemnate pe drumul apropierii dintre Bisericile creștine. La sfîrșitul acestora conducătorul delegației

catolice a înmînat Sanctității Sale Patriarhului Athenagoras, un mesaj din partea Papei Paul VI.

În timpul șederii la Istanbul delegația a vizitat pe conducătorii diferitor culte, ca și pe guvernatorul prașului.

STUDIU ASUPRA MĂRTURIEI CREȘTINE ȘI PROZELITISMULUI

Între 29 septembrie și 30 octombrie 1969, în cadrul întîlnirii de la mănăstirea Zagorsk (U.R.S.S.) și după un studiu aprofundat pe parcursul a doi ani, comisia mixtă a Consiliului Ecumenic al Bisericilor și Biserica Romano-Catolică și-a încheiat raportul asupra mărturiei comune și prozelitismului. Scopul urmărit era acela de a se redacta un text comun după o comparație a textelor adoptate de-o parte și de alta. Într-adevăr Bisericile membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor au formulat și adoptat în 1961, un document asupra mărturiei creștine, prozelitismului confesional și libertății religioase; iar Consiliul Vatican II la fel în 1965 a dat o declarație cu privire la libertatea religioasă.

Între membrii comisiei s-au numărat din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor Preotul Vitali Borovoi, dr. Lukas Vischer, prof. J. M. van der Linde ș.a. iar din partea Bisericii Romano-Catolice Christophe Dumont, Pierre Duprey și Jérôme Hamer.

După terminarea lucrărilor, delegații au vizitat orașul Tașkent. Unii au mai asistat în ziua de 5 octombrie la sfințirea Marelui Mir în Biserica armeană, ceremonie săvîrșită la Etchmiadzin de Sanctitatea Sa catolicosul Vasken I.

DIALOGUL ÎNTRE CREȘTINI ADERENȚII ALTOR RELIGII

La cererea Comitetului central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor s-a organizat pentru zilele de 16—25 martie, la Ajaltun lângă Beyrut în Liban, o conferință ce reprezintă o tentativă de dialog între creștinii, hinduși, budiști și musulmani.

În anii din urmă dialogul dintre creștini și cei de alte credințe religioase a înregistrat destul de frecvente acțiuni, ca de exemplu întîlnirile de la Cartigny (lângă Geneva, între creștini și musulmani și cea de la Berlin dintre creștini și evrei (1968). Cea de la Beyrut însă, a adunat pentru prima dată la un loc pe credincioșii diferitelor religii. Din 40 delegați 30 au fost creștini (ortodocși, catolici și protestanți) iar 10 de altă religie. Toți sînt specialiști care au mai participat la reuniuni interreligioase și au aprofundat învățătura uneia sau mai multor religii.

Tema însăși a conferinței „Dialogul cu adepții altor religii”, avea menirea să stabilească, plecînd de la convorbirile ce au avut

deja loc separat cu hindușii, budiștii, musulmanii, evreii etc., care sînt factorii care împiedică sau permit să progreseze într-un mod constructiv relațiile dintre diferite culte. Ținta urmărită de către delegați a fost delimitarea cadrului teologic în care oamenii aparținători la diferite religii vor putea colabora fără ca pentru aceasta să renunțe la integritatea și angajamentul lor. Participanții au pus astfel accentul pe valorile permanente care caracterizează diferite religii și au examinat cum diferite concepții pot contribui cu un răspuns la problemele umanității.

În legătură cu această conferință buletinul „Service oecuménique de presse et d'information (nr. 40/1969, pp. 2—3) sublinia următoarea declarație a lui S. J. Samartha, membru al Consiliului Ecumenic al Bisericilor încredințat cu organizarea întrunirii: „Astăzi pluralismul religios nu mai este o problemă teoretică ci un fapt care trebuie recunoscut. Pentru aceasta ar trebui să fie posibil ca oameni cu convingeri religioase diferite să discute împreună probleme ca aceea a păcii, drepturilor și viitorului omului, care se pun umanității întregii. Semnificația mesajului creștin trebuie înțeles și în lumina experienței credincioșilor ce trăiesc într-o comunitate cu oameni ce au o credință diferită de a lor“.

O altă conferință va studia implicațiile teologice ale cazurilor de la Beirut.

DESCHIDEREA CELUI DE AL 18-LEA SEMESTRU AL INSTITUTULUI ECUMENIC

Deschiderea cursurilor anului universitar 1969—1970 la Centrul de studii ecumenice de la Bossey a avut loc în ziua de 15 octombrie 1969, în prezența mai multor personalități teologice și a celor 60 studenți veniți de pe toate continentele, reprezentînd marile confesiuni creștine.

Tematica celui de-al 18-lea semestru „Viitorul Bisericii“, urmează a fi abordată sub diferite aspecte ca: 1) Biserica în lumina Bibliei, studiind aparte destinul poporului ales în Vechiul Testament și acela al Bisericii și Împărăției în Noul Testament; 2) Biserica — comunitate harismatică în care fiecare membru primește darurile Duhului; 3) Biserica și criza moralității, încercînd depășirea unei simple etici cazuistice; 4) Biserica și politică; 5) Biserica în societatea urbanizată.

În general tema propusă reflectă nevoia unei gîndiri noi în lumina problemelor ce se pun Bisericii în fața transformărilor sociale, a ideologiilor și progresului științific. Pentru tratarea acestora au fost invitați profesori cu renume ca Charles Moeller (Louvain), Joseph Ratzinger (Tubingen) și alții.

CANONIZAREA UNOR MARTIRI CATOLICI ȘI ECUMENISMUL

Încă în 1960, sub pontificatul lui Ioan XXIII, a fost redeschisă cauza canonizării a 40 catolici englezi. Aceștia sînt o parte dintre cei 360 bărbați și femei care între 1585 și 1681 au preferat să moară decît să renunțe la convingerile lor religioase și să recunoască pe rege drept șef suprem al Bisericii. În anul 1886 papa Leon al XIII-lea a beatificat 65 dintre aceștia, iar în 1929 Popa Pius XI încă cîțiva. Dintre ei în 1935 doi au fost canonizați și anume Thomas Morus și John Fischer.

Mai nou cardinalul Heenan, arhiepiscop de Westminster, a lansat un apel în favoarea canonizării altor catolici considerați martiri, ceea ce a provocat în cercurile catolice și protestante deopotrivă îngrijorare pentru „efectul nefast la cauza ecumenică”, după cum se exprima Primatul Bisericii Anglicane, dr. Michael Ramsey, întrucît redeschide vechi cicatrici.

În ce privește pe catolici, opoziția se simte atît la conservatori cît și la progresiști. Cei dinții consideră că în vremea în care autoritatea papală pentru care martirii și-au dat viața este pusă în discuție, ar fi o ipocrizie să cinstești oameni trăgînd principiile pentru care s-au jertfit. Ceilalți apreciază că sfințenia este dificil de definit și că e momentul de-a se abandona definitiv practica complicată și costisitoare a canonizării.

Ceea ce nu apare încă destul de clar și care într-o oarecare măsură poate explica teama protestanților și a înaltelor instituții anglicane, este în ce spirit acești martiri trebuie să venerați: ca unii ce au suferit și murit pentru credință sau ca unii ce mențineau adevărul și continuitatea credinței catolice împotriva erorii și schismei? Care în fine este asigurarea că venerarea datorată sfinților nu favorizează sectarismul sau chiar fanatismul religios?

Canonizarea proiectată angajează așadar cu adevărat o problemă ecumenică.

STUDIUL TRADUCERII ECUMENICE A BIBLIEI

În luna ianuarie la „Asociația informatorilor religioși”, pastorul G. Casalis și preotul dominican Refoulé au prezentat noua etapă în care se găsește lucrarea traducerii ecumenice a Bibliei, întreprinsă de editurile Cerf și Alianța biblică universală.

Ei au arătat că au apărut deja patru cărți: Exodul, Profeții Amos și Osea, Scrisorile Sfîntului Pavel către Romani și Evrei. Numeroase alte cărți sînt în pregătire. Vorbitoarii au subliniat că s-a creat o asociație ecumenică pentru cercetarea biblică și o bibliotecă ecumenică de studii biblice, care a publicat deja importante lucrări.

ACȚIUNI PENTRU CAUZA PĂCII

Între 5 și 6 octombrie 1969, la Saint Louis, Missouri, s-a ținut o conferință a delegaților Bisericilor din U.R.S.S. și S.U.A., cu tema: „Creștinii și limitarea armelor”. Dintre delegați menționăm pe Prea Sfințitul Juvenalie episcop de Tula și Belev (U.R.S.S.) și pe Robert S. Bilheimer din Departamentul afacerilor internaționale a Consiliului național al Bisericilor (S.U.A.).

Ei au propus un număr de demersuri pe care Bisericile le-ar putea urma spre a sensibiliza opinia publică asupra necesității de-a face mai eficace deciziile O.N.U. și de-a promova asiduu cauza păcii între creștini. Au lansat astfel un apel pentru încetarea experiențelor nucleare subterane, pentru distrugerea stocurilor de arme nucleare de pe țărmul mării, pentru ratificarea și punerea în aplicare de către toate țările a tratatului de neproliferare, ca și pentru interzicerea armelor chimice și biologice.

BISERICILE ÎN SLUJBA PĂCII

Sub auspiciile Conferinței Bisericilor Europene a avut loc la Gwatt (Elveția) între 25—28 noiembrie 1969 un colocviu dedicat contribuției pe care Bisericile o pot aduce cauzei păcii. Lucrările au fost prezidate de profesorul maghiar Nagy Gyula. Ele s-au repartizat apoi pe următoarele trei grupe: Creștinul și Biserica sa în slujba păcii; Bisericile împreună în slujba păcii; Un sistem european de securitate.

Raportul prezentat după dezbateri a relevat faptul că Bisericile trebuie să studieze cauzele conflictelor internaționale și să se întrebe în ce măsură sînt răspunzătoare de acestea. Totodată Bisericile sînt intens încurajate să joace un rol în viața țării lor interesîndu-se de problemele privind pacea și colaborarea. S-a atras apoi atenția asupra responsabilității Bisericii față de „lumea a treia”.

Colocviul s-a declarat apoi în favoarea unui acord asupra securității, a continuării negocierilor asupra dezarmării, a interzicerii generale de producere a armelor bacteriologice și chimice și a ratificării tratatului de neproliferare.

UN IMPORTANT DOCUMENT AL PĂCII

La 1 decembrie 1969 Departamentul afacerilor publice al Consiliului Bisericilor Evanghelice din R.F.G. a publicat o declarație cu titlul: „Creștinii în slujba păcii — teze asupra eticei creștine a păcii, în situația mondială actuală. În general documentul respinge orice justificare morală a războiului. Potrivit acesteia obiectivul oricărei acțiuni politice responsabile nu poate fi decît „armonizarea intereselor opuse ale statelor, edificarea

dreptății sociale și protejarea libertății statelor și indivizilor în cadrul unei ordini pacifice mondiale“.

Autorii documentului se declară dornici a stabili criterii etice și a da noi impulsuri dialogului care se urmărește în prezent în cercurile bisericești și politice referitor la garanția păcii. Ei subliniază de altfel faptul că ipotezele și speranțele pe care le exprimă vor rămâne utopice atâta timp cât nu se va ajunge a depăși acțiunile individuale. E vorba de a câștiga opinia publică întreagă, după cum și pe cei răspunzători de hotărârile politice, economice, militare, pentru noua politică de pace a cărei cea dintâi manifestare va merge în sensul reducerii armamentelor de distrugere.

DECESUL PROFESORULUI IOSEF L. HROMADKA

Profesorul Iosif L. Hromadka, președinte al Conferinței Creștine pentru Pace încă de la întemeierea ei, a trecut la cele veșnice în ziua de 26 decembrie 1969, după ce nu mult timp înainte împlinise vârsta patriarhală de 80 ani.

Regretatul profesor s-a distins încă din tinerețe printr-o rodnică și multilaterală activitate. Cu mentorul și prietenul său Thomas Masaryk a colaborat la temeluirea primei Republici Cehoslovace. În preajma ocupării țării sale de către naziști și a izbucnirii celui de al doilea război mondial a plecat în U.S.A. unde a funcționat ca profesor de Teologie. Revenind în patrie în 1947 reia activitatea de profesor al Facultății de Teologie Comenius din Praga, devenind decan onorar al acesteia.

„Profesorul Hromadka a cunoscut un destin excepțional și a fost una din personalitățile cele mai marcante ale lumii ecumenice“. Într-adevăr el a fost un neobosit ostentor în Mișcarea ecumenică, ca membru al Comitetului executiv al acestuia timp de 20 de ani, dar mai cu seamă în cadrul Conferinței Creștine pentru Pace, pe care a și întemeiat-o în 1958.

Elogiind memoria celui dispărut, colaboratorii săi apropiați se exprimă astfel în necrologul dat publicității: „... a fost un pastor iubit, un predicator excelent, un scriitor prolific, un profesor înțelegător față de studenți, un loial fiu al Bisericii, un neabătut mărturisitor al reconcilierii și păcii, un frate adevărat și un smerit ucenic al împărăției lui Dumnezeu“. Serviciul funebru a avut loc în ziua de 4 ianuarie 1970 în prezența unor distinse personalități de pretutindeni, a reprezentanților Statului și a numeroși admiratori.

NOI DOCTORI „HONORIS CAUSA“ AI INSTITUTULUI TEOLOGIC PROTESTANT DIN CLUJ

În ziua de sîmbătă 29 noiembrie 1969, în aula Institutului Teologic Protestant de grad universitar din Cluj a avut loc solemnitatea decernării diplomelor de „doctor honoris causa“ unor

personalități bisericești din țară și de peste hotare și anume: Înalt Prea Sfințitului dr. Nicolae Mladin, Mitropolitul Ardealului, Eminenței Sale Argay György, Episcopul Bisericii Evanghelice S. P., prof. dr. Jon Graaf (Olanda), dr. Marcel Pradelvand, secretarul general al Alianței Mondiale Reformate.

Sedința festivă a fost deschisă de prof. dr. David Gyula rectorul institutului. Despre meritele celor distinși au vorbit profesorii: dr. Nagy Jozsef, dr. Gereb Pal, dr. Herman Binder și dr. Iuhasz Istvan.

Potrivit tradiției unor astfel de ocazii Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului ca și profesorul Jan de Graaf au susținut prelegeri academice.

INCERCARI DE REZOLVARE A CRIZEI PREOTEȘTI ÎN BISERICA ROMANO-CATOLICĂ

Ingrijorat de creșterea numărului de clerici, preoți și călugări care își calcă legământul spre a trece în viața laică, Vaticanul s-a văzut în situația de a încerca stabilirea unor noi reglementări a intrării în ordinele eclesiastice.

După cum aflăm din presă între normele stabilite recent sînt prevăzute prelungirea noviciatului de la un an la doi și instituirea unui „test de sinceritate”. Pentru această ultimă prevedere un psiholog „prudent, calificat și cunoscut pentru principiile sale morale” este chemat să determine pînă la ce grad candidații sînt angajați intelectual, spiritual și emotiv în credința Bisericii.

TENDINȚE DE REFORMARE A MONAHISMULUI FEMENIN CATOLIC

Criza în care se află la ora actuală Biserica Romano-Catolică nu lasă de-o parte nici pe călugărițe. În rîndul lor se observă de la o vreme încoace evidente tendințe de „modernizare” sau, mai precis, de adaptare la condițiile vieții contemporane. Astfel nu puține dintre ele părăsesc mănăstirile, nemulțumite de viața pe care o duc aici. Doar în anul 1968 s-au înregistrat 6000 de cazuri de călugărițe din S.U.A. care au renunțat la disciplina monahală. În Franța numărul lor a scăzut de-a lungul ultimilor zece ani cu 10%. Altele refuză să mai poarte uniforma și se „dezbracă” pentru a adopta costumul obișnuit al tuturor celorlalte femei. Destule apoi ies din mănăstiri pentru a ocupa diferite funcțiuni, deși continuă să se considere călugărițe. Majoritatea, în fine, sînt de părere că a venit momentul să se reformeze întreg monahismul feminin printr-o „reîntoarcere la izvoare”. Cele care adoptă acest punct de vedere încearcă „să dea un sens dinamic celor trei voturi a sărăciei, castității și ascultării. Ce însemnează sărăcia individuală, reală — spun ele — dacă congregația posedă în mijlocul orașelor, imense clădiri pe jumătate goale și dacă

mănăstirile cu grijă claustrate, constituie în peisajul urban, privilegii anacronice? Votul castității nu deviază dacă duce la negarea întregii feminități? Ascultarea este ea bine înțeleasă dacă duce la infantilizarea femeilor numite, cu o nuanță afectuoasă condescendentă, soră bună ori soră mică?"

Oficialitatea bisericească romano-catolică încearcă să canalizeze asemenea tendințe într-o direcție menită a evita adîncirea crizei. Alteori recurge la denunțări energice cum a făcut nu demult papa Paul al VI-lea cînd, în fața a cincisute „maici superioare” a criticat „modele și atitudini efemere” și a subliniat primejdia „mimetismului fără discernămint” (Jacques Duquensne, *Les cornettes au vestiaire*, în *l'Express*, nr. 960, 1—7 decembrie 1969, p. 40).

Problema care se pune este de a ști pînă unde vor merge tendințele reformatoare ale călugărițelor romano-catolice și cît timp vor mai putea fi ele frîmate?

FAPTE CARE NU SE UITA

În numărul anterior al revistei a fost prezentat cazul episcopului catolic auxiliar de München, Mathias Defregger, suspendat de cardinalul Iulius Döpfner pînă la lămurirea acuzației sub care este pus. Între timp, în urma anchetei făcute în localitatea Filetto asupra represaliilor din partea trupelor hitleriste la 7 iunie 1944, comandantul poliției judiciare din Aquila a încheiat dosarul cu probele adunate. Din acesta rezultă că masacrul din acea mică localitate este imputabil decedatului general Boelsen precum și fostului căpitan Defregger, care a transmis ordinul locotenentului Elhert care l-a executat.

Autoritățile din R.F.G. socotesc însă că raportul întocmit la Aquila nu prezintă elemente suficiente pentru redeschiderea instrucției contra episcopului Defregger. În consecință se cer probe noi. Totodată avocatul inculpatului a declarat drept defăimătoare afirmația că s-ar putea cere mandat de arestare și extrădare a fostului căpitan al Wehrmachtului.

Cazul a făcut multă vîlvă. Pentru a arăta că într-adevăr nu poate fi trecut sub tăcere și dat uitării, cinematografia însăși s-a pus în slujba dreptății. Astfel potrivit relatărilor presei regizorul Oswaldo Civirani montează chiar la fața locului filmul cu titlul: „Evanghelia după Defregger” (Căpitanul negru) din München. După cum a declarat regizorul italian, filmul urmează să fie un document istoric și să reprezinte o căutare sinceră a adevărului. El a informat că Defregger va fi prezentat pe pelicule ca ofițer SS-ist și că populația din localitatea Filetto participă cu entuziasm la elaborarea filmului. (*Scînteia* nr. 8240, vineri 7 noiembrie 1969, p. 6).

METODE „PASTORALE” REPROBABILE

În dorința de-a câștiga cât mai mulți credincioși, unii preoți din S.U.A. au recurs la metode care au mers până la încercarea de-a transpune învățătura Bisericii la nivelul preferințelor mondene. În acest sens poate fi citat exemplul preotului Silinger din Texas, care și-a cucerit popularitatea ca autor de western... „religios”. Astfel în „creația” sa Dumnezeu apare cititorilor în chip de stăpîn al Vestului sălbatic. Bea whisky sec, prizează tutun și poate zdrobi pe oricare marinăr vînjos. Nu trăiește în ceruri, ci într-un vagon blindat, împreună cu un grup de emigranți, și cînd aceștia sînt slabi de înger îi trimite „pe lumea cealaltă”.

Domnul nostru Iisus Hristos este prezentat ca un cercetaș care călărește singur înaintea bandei și îi croiește drum. Suportă cu bărbăție greutățile vieții de pionier.

Rolul Sfîntului Duh îi e rezervat unei fete dintr-un „saloon” care are puteri miraculoase asupra clienților săi.

Adevăratul credincios este cel ce știe să călărească și să apese la timp trăgaciul pistolului. Se pretinde că Westernul lui Silinger are mare succes în Statele Unite. Fragmente masive au apărut în respectabile reviste catolice și protestante. *Contemporanul* nr. 42 (1199, vineri 17 octombrie 1969, p. 9).

REFUZUL DE A CONSTRUI BISERICI ÎN APUS

În viața bisericească din Apus apar, de la o vreme încoace, multe fenomene care șochează prin ineditul lor. Unul din cele mai recente este „înrînosirea laică” a lăcașurilor de cult. E vorba în esență despre biserici nou zidite pe seama unor parohii ai căror preoți le refuză spre mirarea credincioșilor, ceea ce duce la inaugurarea lor prin festivități organizate doar de către laici. Așa s-au petrecut lucrurile nu demult în orașul francez Saint-Nicolas-en-Forêt a cărui vechime abia dacă depășește zece ani. Preotul și credincioșii de aici au luat acum cităva vreme, inițiativa construirii unei biserici parohiale, primind în acest scop și destule subvenții. Cînd lucrarea a fost terminată și urma să se officieze sfîntirea, parohul a declarat că lui nu-i trebuiește o atare biserică.

Cum spuneam, cazul nu este izolat și pe cît de straniu își are totuși explicația sa. În primul rînd s-a constatat că bisericile în Apus rămîn aproape tot timpul săptămîinii nefolosite, chiar și în duminici credincioșii obișnuind să-și facă timpul liber plecînd în week-end. Pe de altă parte construirea bisericilor necesitînd importante sume de bani, unii se întrebă dacă n-ar fi mai bine ca resursele materiale existente să fie utilizate în scopuri umanitare, dat fiind că în lume există destui săraci lipsiți de strictul necesar. „Cei dintîi creștini, declară aceștia, n-aveau clădiri somptuoase și cu toate acestea comunitățile lor erau active și țineau

cu credințioșie la învățătura lui Hristos, Care a cerut să se dea în primul rînd hrană celor flămînzi și adăpost celor lipsiți de el".

Pornind de la aceste considerente, destul de mulți creștini socotesc deci că e mai de folos să se organizeze biserițe modeste, plasate în așa fel încît să poată fi la-ndemîna enoriașilor, în care intrînd să găsească o atmosferă intimă, familiară (Jacques Dequesne, *Pourquoi contruire des eglises?*, în săptămînalul *L'Express* Paris, nr. 963, 22—28 decembrie 1969, pp. 36—37).

Pentru moment pozițiile unora și altora, adică a celor ce construiesc biserici și a celor ce le refuză, stau în cumpănă. Indiferent care va predomina pînă la sfîrșit, fapt cert este că în mentalitatea creștinilor apuseni se petrece o anumită schimbare sub presiunea unor stări de lucruri ce așteaptă limpeziri structurale.

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE

După cum aflăm din presă, în apropierea localității Timna din Israel au fost descoperite vestigiile unui templu din perioada lui Moisi. Printre obiectele cultice găsite, figurează un șarpe de aramă asemănător cu cel descris în cartea Numerelor.

La intrarea în orașul Ber Seva, lîngă Neghev apoi, se află o fîntînă despre care tradiția afirmă că a fost săpată de patriarhul Avraam. Recent au început lucrările de restaurare a acestui monument unic. În aceeași localitate se fac și săpături pentru descoperirea vechii așezări biblice, unde patriarhii au zidit altare și care a existat pe vremea primului Templu.

În anticul oraș Dan sau cum e numit în Biblie Laiș, a fost descoperită zona ce reprezenta un important centru al vieții publice și religioase. Aici s-a găsit o estradă pe care se afla un tron sau o statuie divină. În cele patru colțuri ale podiumului se află suporturi de coloane care susțineau un baldachin. Întregul dispozitiv corespunde descrierii biblice. În această regiune au fost descoperite și vase din perioada niceeană și cipriotă, datînd din secolul XIV a. Hr.

Tot așa străvechiul oraș Cezareea rămîne un izvor nesecat de descoperiri. În incinta teatrului roman au fost descoperite tăblii cu inscripții grecești, unele datînd din anul 77 sau 78. Problema cum obțineau cezareii apa necesară este elucidată prin dezgroparea a două apeducte — unul lung de cca 12 km prin care se aducea apa de la rîul Tannanim sau Fluviul Crocodililor, altul mai mic de 5 km care aducea apa ușor sărată de la gura rîului spre centrele agricole. Acestea s-au păstrat multă vreme și chiar au fost renovate de cruciați.

Săpături noi și importante au fost făcute la Geser, așezare cunoscută din mileniul IV a.Hr. E probabil ca regele Solomon să fi reconstruit orașul. De un interes deosebit este altarul, care datează din perioada stăpînirii canaanite, în timpul înfloritoarei

epoci a hiesoşilor din secolul XVIII a.Hr. De asemenea puternice stele arhitectonice sau colonade sacre stau pe o vastă întindere în interiorul zidurilor oraşului.

Să amintim şi de prea cunoscuta arcă a lui Noe care a constituit de-a lungul vremii obiectul multor cercetări. Recent societatea americană „Search Fundation inc.” din Washington a anunţat că a pus la dispoziţie un milion de dolari pentru organizarea unei expediţii în căutarea vestigiilor corabiei lui Noe, în lacul glacial din Muntele Ararat din Turcia. Expediţia îşi propune să topească un gheţar de 150 metri lungime şi 33 metri lăţime, pentru a degaja anumite fragmente de lemn considerate a fi resturile celebrei ambarcaţiuni biblice. Pentru realizarea operaţiei de „topire a gheţarului” vor fi folosiţi vaporii emanaţi de craterele vulcanice din această zonă. Exploratorul francez Fernand Navarra a descoperit deja pe Muntele Ararat o bucată de lemn de stejar de 1,50 metri lungime, a cărui vîrstă este apreciată între 4000 şi 5000 de ani. (Scînteia nr. 8301, vineri 9 ianuarie 1970, p. 6).

De fapt se ştie că de mai multe decenii piloţii ce au zburat deasupra Muntelui Ararat cu altitudinea de 5180 m au afirmat că au văzut o umbră imensă în formă de corabie în apropierea vârfului.

O nouă expediţie în vara trecută a confirmat prezenţa unei mase enorme de lemn evaluate la 50 tone, în întregime prinsă în gheaţă.

Exploratorii sînt siguri de reuşita lor pentru că pe muntele respectiv nu e nici un arbore, iar stejarul din care e bucata găsită nu se găseşte decît la mai multe sute de kilometri de locul explorat.

În fine dintre noutăţile privind vestigiile trecutului menţionăm şi pe aceea privitoare la scaunul păstrat în basilica Sfîntului Petru din Roma şi pe care tradiţia îl atribuie Sfîntului Petru. Cercetările recente au arătat că el nu este decît tronul imperial al lui Carol cel Pleşuv (875). Experţii comisiei numite de Paul VI, după un an de cercetări au admis că nu e vorba decît de o legendă datorată unei serii de circumstanţe.

GRİJA PENTRU CONSERVAREA MONUMENTELOR DE LA LOCURILE SFİNTE

În cursul anului trecut la Ierusalim s-a întrunit un consiliu consultativ mondial, alcătuit din teologi, istorici, arhitecţi, pictori urbanişti, etc. spre a delibera asupra problemei conservării Locurilor Sfînte. În acest scop a fost elaborat un proiect ce urmează a fi realizat pe parcursul aproximativ al unui deceniu şi care prevede lucrări de restaurare, întreţinere sau conservare la cîteva sfînte lăcaşuri sau clădiri istorice, mai ales de pe Muntele Măslinilor şi din zona porţilor cetăţii sfînte.

PRIMAT SAU COLEGIALITATE

Sub presiunea dezideratelor ce nu mai puteau fi nesocotite, papa a trebuit să conceadă în septembrie 1965, crearea unui organism inexistent în Biserica Romano-Catolică de dinaintea ultimului conciliu. E vorba de sinodul episcopilor posibil a se întruni în sesiuni generale obișnuite, în sesiuni extraordinare sau în sesiuni speciale. Primele s-a stabilit a se ține atunci când se ivesc probleme a căror importanță necesită opinia întregului episcopat catolic. Sesiunile extraordinare sînt prevăzute pentru cazurile cînd „problema interesînd binele Bisericii universale reclamă o soluție rapidă” urmînd ca la ele să participe președinții conferințelor episcopale, capii Bisericilor greco-catolice, reprezentanți ai ordinelor călugărești, cardinali și invitați. Ultimele au un caracter regional.

Pină acum s-a ținut o sesiune generală între 29 septembrie și 29 octombrie 1967. La numai un an după aceea însă, papa Paul al VI-lea s-a văzut nevoit să anunțe o sesiune extraordinară pentru 11 octombrie 1969, cu scopul „de a examina formele potrivite apte să asigure o mai bună cooperare și mai fructuoase contacte între conferințele episcopale și Sfîntul Scaun ca și între conferințele episcopale ele înșii”. În fond problema ce s-a simțit trebuința a fi clarificată era aceea a colegialității și modului în care urmează să fie ea exercitată.

Care au fost însă realele motive ce au putut determina convocarea sinodului episcopilor într-o sesiune extraordinară nu e greu de întrevăzut. Supuse unor vehemente contestări, structurile învechite ale Bisericii Romano-Catolice și în special conducerea ei trebuiau puse cît de cît în acord cu exigențele vremii și pretențiilor crescînde ale episcopatului, clerului și credincioșilor romano-catolici doritori să participe și ei la conducerea Bisericii. (Jean Rilliet, *Rome est-elle toujours Rome?*, în rev. *Le Christianisme* an XX-e siècle, Paris, nr. 47 din 4 decembrie 1969, p. 737). Sistemul monarhic devenit desuet în viața politică — și permanentizarea lui în unele țări nu constituie decît excepții care confirmă regula — s-a dovedit a fi tot mai insuficient și în cele bisericești. Dacă n-ar fi să luăm în considerare decît modul în care au fost întîmpinate de majoritatea romano-catolicilor unele enciclice papale ca de exemplu cea privitoare la celibatul preoților

(Sacerdotalis caelibatus) criticile severe ce le-au iscat, neîncrederea ce au semănat-o în sufletul celor care pînă atunci erau obișnuiți să vadă în cuvîntul papei ceva infailibil, au pus în discuție cu multă putere însăși valabilitatea actualei conduceri bisericești romano-catolice.

Papa Paul al VI-lea și sfetnicii săi au înțeles bine acest lucru și încercînd echilibrarea situației au hotărît, după cum spuneam, convocarea sinodului episcopilor în sesiune extraordinară. Lucrările lui s-au desfășurat la Roma pe parcursul a două săptămîni și mai bine (între 11 și 28 octombrie 1969). Au participat 93 președinți ai conferințelor episcopale, șase patriarhi, un arhiepiscop și șase mitropoliți aparținînd Bisericilor orientale (greco-catolice), trei reprezentanți ai Uniunii superiorilor generali ai ordinelor călugărești, 19 cardinali din serviciile Curiei, 17 episcopi designați de papă și Mgr. Rubin, secretarul general al sinodului.

Ordinea de zi a cuprins în exclusivitate problema colegialității și coresponsabilității expusă într-o „schemă” cuprinzînd trei părți :

a) aspectul doctrinal, parte prezentată de cardinalul Francisc Seper prefectul Congregației pentru doctrina credinței ;

b) raporturile dintre Sfîntul Scaun și conferințele episcopale, parte prezentată de cardinalul François Marty, arhiepiscopul Parisului, și

c) stringerea legăturilor dintre conferințele episcopale ele înșile, parte prezentată de Mgr. Marc G. Mc. Grath, arhiepiscopul de Panama.

În afara acestor chestiuni n-a fost admisă introducerea în program a nici unui alt punct, deși s-au depus insistențe pentru a depăși cadrul strîmt dinainte fixat.

Nu e lipsit de interes să amintim că paralel cu lucrările sinodului s-a ținut tot la Roma „adunarea generală a preoților europeni”, a „preoților solidari” cum s-au numit cei aproape 200 clerici catolici veniți din aproape toate țările continentului nostru și care au primit adăpost în localul Facultății de teologie protestantă valdensă. Ei au dezbătut tema „O Biserică ce trebuie eliberată pentru a elibera lumea” cu următoarele subteme : a) o Biserică pentru lume, b) Bisericile locale sînt adevărate Biserici, c) Biserica și libertatea oamenilor, d) misiunea preotului, e) episcopul și f) serviciul lui Petru în Biserică.

Deși lucrările sinodului au fost conduse formal de trei președinți-delegați (cardinalii Confalonieri, prefectul Congregației episcopilor, Valerian Gracias, arhiepiscopul de Bombay, președintele conferinței episcopale din India și Agnello Rossi, arhiepiscop de Sao Paolo, președintele conferinței episcopale din Brazilia) papa Paul al VI-lea a ținut să fie și el prezent, lucru ce nu l-a mai făcut pînă atunci, nici chiar la conciliul Vatican II, ceea

ce indica dorința sa de a demonstra apropierea de „colegii” a căror opinie vrea s-o cunoască spre a ști apoi ce are de hotărît (!).

Pe marginea referatelor reprezentînd cele trei părți ale „schemei”, au luat cuvîntul foarte mulți membri ai sinodului exprimînd opinii destul de divergente, unele chiar curajoase, care au putut da mult de gîndit celui căruia erau în fond adresate. Deși „schema” în ansamblul ei n-a fost respinsă — i s-au adus de altfel modificări de ultimă oră spre a o face cît mai digestibilă părinților sinodali — totuși declarațiile vorbitorilor celor mai proeminenți au demonstrat că ceva s-a schimbat în mentalitatea catolicilor.

Așa de exemplu referindu-se la papalitate care a devenit „o monarhie absolută de tipul vechiului regim” în care principiul „cum Petros” (în concordanță cu Petru) a fost înlocuit de cel „sub Petro” (supunere lui Petru), cardinalul belgian Suenens a denunțat pretenția că „urmașul lui Petru (adică papa) ar constitui principiul vizibil al coordonării și îndrumării întregii activități a Bisericii”. Și după ce a arătat că în ultima vreme s-au făcut unele progrese în direcția colegialității, el a încheiat: „... neliniștea noastră rămîne mare întrucît dacă principiile sînt deseori proclamate, experiența dovedește că ele sînt mult mai puțin aplicate”.

Cardinalul Darmojuwono din Indonezia a cerut ca în ce privește hotărîrile importante care angajează întreaga Biserică, papa să ceară sfatul fraților săi de episcopat, altcum existînd primejdia de a se repeta ceea ce s-a întîmplat după publicarea enciclicii „*Humanae vitae*” (privind reglementarea nașterilor), lucru care n-ar avantaja cu nimic autoritatea pontificală.

Mgr. Perraudin din Ruanda-Burundi a vorbit despre rolul care revine sinodul afirmînd că dacă el nu va fi decît consultativ, atunci el nu va reprezenta exercițiul deplin al colegialității.

Mai categoric s-a dovedit a fi patriarhul melchit Maximos V atunci cînd a vorbit despre faptul că de la Grigorie VII începînd, papalitatea „a spus mina pe putere”. Trebuie restituite episcopilor drepturile lor, a susținut vorbitorul, întrucît aceasta este o exigență a vremurilor noastre.

Referindu-se la contradicția ce există între acceptarea colegialității și supremația pe care papa și-a păstrat-o în continuare, Mgr. Yago, arhiepiscopul de Abidjan (Coasta de Fildeș) a cerut să se renunțe la „ambiguități”. Ori funcțiunea colegială a sinodului este o realitate, ori dacă ea nu este decît o participare la pastoratul personal al papei, cum se spune în motu proprio prin care a fost creat sinodul, atunci nu mai este nevoie de ea.

Mgr. Avelar Brandai Vilela din partea Conciliului episcopal latino-american a evocat „zizania” ce s-a produs în Biserica Romano-Catolică după Conciliul Vatican II și a cerut crearea unui organism permanent care să asigure dialogul între papă și episcopi.

Asemenea luări de poziție am putea cita încă și altele. Ele au fost în orice caz mult mai numeroase decât încercările celor care au justificat, întemeindu-se pe considerente locale limitate, permanentizarea actualului sistem monarhic de conducere în Biserică. În felul acesta, potrivit remarcii unor comentatori, sinodul s-a transformat într-un „proces al Vaticanului” (Jacques Duquesne, în revista *L'Express*, nr. 953, 13—19 octombrie 1969, pp. 40—43) sau chiar într-un „proces al pontifului” (Yvon le Vaillant, în revista *La Nouvel Observateur*, nr. 258, 20—26 octombrie 1969, pp. 20—22).

Concluziile formale pe care le-a tras sinodul n-au fost însă pe măsura punctelor de vedere exprimate. Totuși s-au obținut unele rezultate mărturisite de papa Paul al VI-lea însuși în discursul de închidere a lucrărilor. Astfel s-a convenit ca sinodul episcopilor să fie convocat periodic tot la doi ani. Secretariatul permanent al sinodului va deveni mai eficace și va fi întărit prin lărgirea componenței sale. Prin el episcopii vor putea propune papei teme care doresc să fie dezbătute în viitoarele sesiuni ale sinodului. S-a făgăduit apoi să fie mai deschis recunoscute caracteristicile și exigențele Bisericilor locale.

Dintre problemele ce n-au fost reținute, deși mulți le-au menționat în repetate rânduri, am putea cita rolul nunțiilor apostolice, asocierea episcopatului la alegerea papei, celibatul preoților ș. a.

Dată fiind această situație, pe bun drept cardinalul Suenens a comparat sesiunea doua a sinodului episcopilor romano-catolici cu „o cabină de ascensor care s-a oprit la etajul al treilea, deși era așteptată la etajul al zecelea. Dacă e privită de jos, ea pare a fi sus; dacă însă e privită de sus, ea este jos”. Oricum, toată lumea catolică a înțeles că mult discutata colegialitate și coreponsabilitate trebuie să fie luată mai în serios și că papa, în ciuda primatului ce și-l păstrează încă, nu va mai putea nesocoti multă vreme principiul sinodalității, singurul valabil într-o Biserică ce se vrea întemeiată pe principiile evanghelice.

Cît va mai trece pînă la restabilirea unor stări de lucruri firești în Biserica Romano-Catolică e greu de spus. Sigur e însă că un capitol nou s-a deschis care face imposibilă reîntoarcerea la trecut. Așa după cum aprecia teologul de origine germană Bernard Häring, „Biserica nu este femeia lui Lot: ea trebuie să privească înapoi” (*Informations catholiques internationales*, nr. 348 din 15 noiembrie 1969, pp. 35—36).

În ce ne privește avem convingerea că pînă în cele din urmă frământările actuale vor sfîrși prin restabilirea în toate Bisericile a acelor norme pe care Ortodoxia le-a păstrat cu cumpătate de-a lungul veacurilor. Fără a pretinde să dăm cuiva lecții sau îndrumări, ne mîngîie într-un fel faptul că însăși participanții la sinodul ținut nu demult în capitala Italiei s-au referit la Răsăritul ce

le poate oferi multe învățăminte. „Colegialitatea nu este o simplă asistență acordată primatului, ci ea este responsabilitatea comună și acest lucru este lămurit de teologia răsăriteană”, a precizat cardinalul Suenens într-una din ședințele sinodului. Iar patriarhul melchit Maximos V a mărturisit că „doar teologia răsăriteană asigură în mod convenabil colegialitatea” (apud Aristidis Panoitis, *Les chefs de l'Eglise vont de l'avant*, în rev. *Proche Orient Chrétien*, Ierusalim, t. XIX, fasc. IV, 1969, p. 338).

Fără îndoială că sinodalitatea și reala colegialitate practicate mereu în Bisericele ortodoxe vor câștiga tot mai mult teren. Când toți creștinii se vor convinge de utilitatea lor, atunci vor dispărea și majoritatea barierelor care țin încă despărțiți frații între ei.

SE VA INREGISTRA OARE O SCHISMA IN BISERICA CATOLICA ?

Catolicismul olandez trece de mai mulți ani printr-o profundă criză care, deși aparține Bisericii latine în general, îmbracă în Țările de Jos forme oarecum deosebite. Fără a insista mai mult asupra acestei chestiuni, de altfel prea cunoscută acelor care urmăresc desfășurarea evenimentelor din ultimii ani, ne vom opri acum doar asupra unor fapte mai recente, grăitoare poate nu atât prin ele înșile, cât prin tendințele ce manifestă și consecințele ce sigur vor determina.

Dar iată ce s-a petrecut. Pentru începutul lunii ianuarie 1970 s-a convocat cea de-a cincea sesiune plenară a *Conciliului pastoral olandez*. Din bună vreme au fost pregătite o serie de documente spre a fi supuse discuției și votului. Lucrările pregătitoare n-au rămas fără ecou mai ales la Roma, cercurile oficiale din Vatican manifestând rezerve în legătură cu o serie de opinii dintre care mai ales cele privind celibatul preoților. Papa Paul al VI-lea însuși și-a luat sarcina de a preveni episcopatul olandez asupra unor posibile alunecări printr-o scrisoare adresată la 24 decembrie 1969 cardinalului Alfrink, arhiepiscop de Utrecht și celorlalți episcopi olandezi (publicată de *l'Osservatore Romano*, nr. 3 din 16 ianuarie 1970, pp. 1 și 9).

„În noiembrie 1966, scria papa, v-am adresat Domnule Cardinal, și de asemenea celorlalți episcopi, clerului, călugărilor și catolicilor din Țările de Jos, un mesaj prin care Vă asiguram că sintem foarte aproape de voi prin rugăciune, într-un moment deosebit de important pentru viața Bisericii în Patria voastră. Era în sfârșit momentul când reprezentanții catolicilor olandezi invitați de episcopii lor și sub conducerea lor, se întrunesc pentru un studiu aprofundat al deliberărilor conciliare (scil. ale Conciliului Vatican II), spre a le pătrunde spiritul, a găsi căile cele mai potrivite de a le aplica în viața lor spirituală și religioasă precum și în apostolatul lor, în sensul de a le face mai coerente, mai vii, mai roditoare”.

„Vă spuneam în acest mesaj cit de mult inițiativa catolicilor olandezi ne apărea „gravă și delicată, din pricina caracterului ei nou și „unic“, dar și cit de mult aveam încredere în voi, venerabili frați, așezați de Sfintul Duh să conduceți Biserica (vezi F. Ap. 20, 28). Puteam nădăjdui în cele din urmă că de-a lungul acestei dificile acțiuni și grație osteneții voastre răbdătoare, depozitul credinței va fi cu scumpătate păstrat și că se va găsi, prin sporire, mijlocul de a-l prezenta mai eficace și mai adaptat mentalității oamenilor timpului nostru.

„Cit despre proiectele de reformă și adaptare a structurilor locale la noile împrejurări istorice, gîndeam că vor fi fost făcute propuneri concrete, ca urmare a analizei atente a instituțiilor existente, conduse cu ajutorul unor experți în diferitele domenii, călăuzite de „sensus Ecclesiae“ și sensibile la nevoile „ceasului de față“.

„De atunci s-au ținut deja patru sesiuni ale „Conciliului Pastoral“ și o a cincea este anunțată pentru ianuarie viitor. Și, cu toate că nici o deliberare n-a fost încă definitiv aprobată, — din cite cunoaștem — de autoritatea legitimă, în schimb am aflat despre „proiecte de rapoarte“ admise de episcopat ca bază de discuție, și nu vă putem ascunde că unele din afirmațiile doctrinale care figurează în ele ne înmărmuresc și ni se pare a merita serioase rezerve“.

„Rezerve de alt gen — dar care nu par mai puțin întemeiate — au fost exprimate în presă cu privire la criteriul reprezentării catolicilor olandezi la aceste adunări plenare. În fine, pentru cine ține seama de intențiile și scopurile care au stat la originea acestor adunări, se impune o remarcă de natură a ne impresiona deosebit, în proiectele de rapoarte, documentele Conciliului Vatican II și alte acte mai recente ale magisteriului bisericesc sînt extrem de rar citate. Mai mult: considerațiile și recomandările conținute de aceste proiecte nu apar de fel în armonie cu documentele și actele în chestiune.

„Ne gîndim mai ales la două proiecte acceptate ca bază de discuție pentru următoarea sesiune: 1) „pentru o funcționare roditoare și reînnoită a serviciului preoțesc“ și 2) „călugării“. Voi înșivă, venerabili frați, ați criticat unele afirmații greșite sau echivoce, și ați pus în evidență unele orientări primejdioase. Îngăduiți-ne ca la rîndul nostru să vă supunem atenției voastre părintești unele din acestea“.

„1. În ce privește serviciul preoțesc a) descrierea scopului și datoriei Bisericii este înfățișată ca și cînd misiunea acesteia ar fi pur pămîntească; b) serviciul preoțesc este considerat ca o sarcină conferită de comunitatea creștină; c) se propune — și citeodată într-un fel poruncitor — disocierea preoției de celibat; d) se critică teza că doar bărbatul poate deveni preot; e) nu se

vorbește de papă decât pentru a-i minimaliza sarcina și puterile care i-au fost acordate de Hristos însuși, etc. . . . ;”

„2. Cât privește proiectul de raport care tratează problema călugărilor, nu putem să nu evidențiem oarecare ambiguități și deficiențe doctrinale care riscă să ducă în cazul că ar fi puse în practică la consecințe deplorabile”.

„Înțelegem bine, venerabili frați, greaua situație în care vă aflați în prezența unor tendințe noi care se manifestă într-un fel ascuțit în Olanda de câțiva ani încoace. Este prea învederat că nu ierarhia creează aceste greutăți: ea le întârzie în drumul ei și trebuie să le înfrunte. La fel e departe de noi gândul minimalizării pozitive care se înregistrează în atâtea domenii în eparhiile voastre. Dar în fața primejdiei devierilor care ar putea păgubi grav credința catolicilor din Țările de Jos, conștiința responsabilității noastre de Păstor al Bisericii Universale ne obligă să vă întrebăm deschis: ce credeți că putem face spre a vă veni în ajutor, pentru a vă întări autoritatea, pentru a vă permite să depășiți mai bine dificultățile cu care e confruntată în prezent Biserica în Olanda ?

„In așteptarea răspunsului vostru asupra acestui punct și dată fiind iminența viitoarei sesiuni plenare a „Conciliului Pastoral”, permiteți-ne să vă sugerăm de acum o dublă directivă.

„Ni se pare că în prezența curentelor mai sus amintite și având clar în minte distincția fundamentală între depozitul credinței și felul de a-l exprima (vezi Unitatis reintegratio, II, 6, Gaudium et spes, n. 62), atenția voastră trebuie să se îndrepte asupra a ceea ce implică sarcina voastră de stăpîni ai învățăturii creștine: datoria de a transmite în integritatea sa conținutul Revelației a cărei depozitară este Biserica (vezi Lumen gentium, 25, 26; Christus Dominus, 2 și 12, discursul lui Ioan al XXIII-lea la deschiderea Conciliului, 11 octombrie 1962).

„În al doilea rînd, asupra punctului precis al celibatului închinat lui Dumnezeu, ni se pare că datoria ierarhiei catolice în mijlocul greutăților prezente ale Bisericii este clar trasată și anume: în concordanță cu hotărârile Conciliului Vatican II (Lumen gentium, 42—3; Presbyterorum Ordinis, 16; Perfectae Caritatis, 12), să insuflăm tuturor respectul și stima față de acest incomparabil tezaur al Bisericii latine; să învățăm cu claritate și fermitate că practica generoasă a castității desăvîrșite nu numai că e posibilă, dar că este izvor de bucurie și sfințenie; să facem cunoscute și să favorizăm oriunde condițiile indispensabile menite a duce la practicarea ei.

„Noi înșine am arătat mai mult decât o dată ceea ce cugetăm cu privire la celibatul preoțesc. Precum știți, i-am consacrat o enciclică specială, „Sacerdotalis coelibatus”, în care dăm răspuns obiecțiilor formulate cu privire la acest subiect. Asupra lui am revenit în una sau alta din scrisorile ce vi-am adresat în

ultimul timp, Domnule Cardinal, și recent în cuvîntarea rostită la 15 decembrie în Sacrul Colegiu al Cardinalilor.

„Această atitudine în care ne simțim întăriți de sprijinul atîtor din frații noștri în episcopat, ne este dictată înainte de orice de conștiința responsabilității noastre față de Biserică în ce privește aplicarea hotărîrilor Conciliului; de asemenea de conștiința responsabilității noastre față de oamenii de bună voință care înțeleg ce înalt exemplu și ce încurajare constituie, mai ales într-un moment cînd atîtea împrejurări contribuie la degradarea moralei publice și private, mărturia adusă în Biserica latină de preoții și sufletele consacrate lui Dumnezeu în viața călugărească.

„Că e vorba de învățătură sau disciplină, sîntem siguri, venerabili frați, că cel mai bun serviciu pe care l-ați putea aduce preoților și credincioșilor voștri în momentul de față — și mai ales în preajma sesiunii „Conciliului Pastoral“ — va fi aceea de a afirma cu seninătate acordul vostru total și fără rezerve cu Biserica universală în ce privește punctele contestate. Sufletele drepte vă vor fi recunoscătoare dacă le veți întări în credință lor și în dragostea lor față de Biserică. Și Supremul Păstor, Episcopos animarum vestrarum“ (I Petru 2, 25), martor al greutăților și meritelor voastre, vă va rezerva recompensa făgăduită servilor Săi buni și credincioși“.

Scrisoarea a uzat, precum se constată, de toate argumentele posibile, mergînd de la sfat pînă la poruncă. Ce vor fi răspuns cardinalul Alfrink și ceilalți episcopi olandezi nu cunoaștem. Presa n-a dezvăluit nimic în această privință. Chiar dacă un răspuns impus de relațiile ce există între papă și subordonații săi va fi fost însă dat, nu mai poate conta prea mult de vreme ce el rezultă clar din însăși desfășurarea evenimentelor. „Conciliul pastoral“ olandez pe care papa îl menționează totdeauna între ghilimele, s-a ținut de la 4 la 7 ianuarie în mica localitate Noorwijkerhout de lângă Haga iar „recomandările“ ce le-a adoptat sînt mai elocvente decît orice.

La lucrările Conciliului au participat nu numai preoți și monahi ci și laici, bărbați și femei, tinerii fiind reprezentați printr-un grup compact, deosebit de activ. De la început pînă la sfîrșit au fost de față toți cei 7 episcopi titulari în frunte cu cardinalul Alfrink care a rostit cuvîntul de deschidere. Reprezentantul Sfințului Scaun, Pro-nunțitul apostolic Mgr. Felici, a absentat ostentativ.

Problemele înscrise pe ordinea de zi s-au referit la preoți și la călugări, ambele considerate grave ca urmare a numeroaselor defecțiuni din ultimii ani. Temeiul discuțiilor l-au constituit documentele la care făcea referire și scrisoarea papei, văzute și acceptate de episcopat.

Mersul lucrărilor conciliului au arătat însă că ceea ce preocupă în cele din urmă pe participanți era mai ales obligativitatea celibatului preoților și, într-o oarecare măsură, participarea femeilor la activitatea pastorală, fapt ce trebuie pus în legătură atît cu împuținarea numărului celor care își manifestă dorința de a deveni preoți, „criza aceasta de vocație” negăsindu-și soluționarea — potrivit opiniei catolicilor olandezi, și nu numai a lor — decît prin acceptarea femeilor la preoție, cît și cu înmulțirea celor ce părăsesc preoția nemaisuportînd rigorile celibatului (numai în ultimii doi ani s-au înregistrat 400 dezertări la un număr de 12.000 preoți).

Cu toate că de la început cardinalul Alfrink a cerut să se țină seama de poziția oficială a Bisericii Romano-Catolice, din cererile sale răzbătînd ecoul recomandărilor cuprinse în scrisoarea papei, luările de cuvînt ale participanților exprimînd opinia majorității clerului și credincioșilor olandezi s-au îndreptat în cu totul altă direcție. Lucrurile s-au concretizat mai mult pe parcurs așa încît, în cele din urmă punîndu-se la vot concluziile ce reieșeau din dezbateri, s-a ajuns la următoarea situație:

1. Cu 72 voturi pentru, 8 contra și 24 abțineri s-a hotărît să se recomande „integrarea femeii în toate funcțiunile bisericești”. (un episcop a votat pentru, patru contra și trei s-au abținut).

2. Cu 93 voturi pentru, 2 contra și 3 abțineri s-a cerut „suprimarea obligativității celibatului ca și condiție a exercitării preoției”.

3. Cu 90 voturi pentru, 6 contra și 2 abțineri s-a exprimat dorința ca „să nu se mai ceară candidaților la preoție să rămînă celibatari”.

4. Cu 86 voturi pentru, 3 contra și 9 abțineri s-a arătat că se consideră oportun „a se oferi preoților ce voiesc să se căsătorească ori care s-au căsătorit, posibilitatea de a-și continua funcțiunea sau dreptul de a fi din nou admiși”.

5. În fine cu 84 voturi pentru, 1 contra și 8 abțineri conciliul a invitat episcopatul să-și orienteze „strădaniile pentru suprimarea legii celibatului”.

Asupra ultimelor patru puncte episcopii au refuzat să se pronunțe iar cardinalul Alfrink a explicat că Biserica catolică din Olanda nu poate hotărî independent de restul Bisericii.

Cu privire la călugări discuțiile au fost mai puțin vii, exprimîndu-se dorința reorganizării instituției monahale astfel încît să corespundă nevoilor bisericești contemporane și să adopte „structuri mai democratice” mai ales în ce privește pe călugărițe.

Cele stabilite de conciliul pastoral olandez constituie în esență „recomandări” adresate episcopatului spre a le avea în vedere și a căuta să le soluționeze în acord cu restul episcopatului catolic. Fără a se fi adus deci hotărîri definitive, opinia catolicilor

olandezi, precum au dovedit-o interesantele dezbateri de la Noordwijkerhout, este clar favorabilă unor schimbări structurale. Or faptul acesta, mai mult decât concluziile în sine, a produs panică în cercurile Vaticanului. Și aceasta cu atât mai mult cu cât, în subsidiar au fost făcute destule afirmații considerate „incendiare”. Printre altele, bunăoară, documentul privind pe preoți se referea și la funcțiunea papei descriind-o ca aceea a unui „secretar general al Bisericilor unite”, sau cu alte cuvinte, un fel de dr. E. C. Blake, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, pentru Bisericile catolice din diferite țări unite între ele într-un fel de asociație.

Până aici însă n-ar fi nimic prea grav, întrucât nu e pentru prima dată în ultimii ani când o consfătuire a unor preoți și credincioși catolici, manifestă opinii ce contrazic poziția oficială a Bisericii Romano-Catolice. Nici chiar participarea episcopilor la o atare consfătuire n-ar fi fost un fapt ieșit din comun, cu atât mai mult cu cât formal ei n-au aderat la cele stabilite de participanți.

Numai că lucrurile s-au complicat când, episcopatul olandez întrunindu-se peste câteva zile, la 13 ianuarie, a decis în esență să susțină „recomandările” conciliului pastoral. Aceeași hotărâre a fost reînnoită la 19 ianuarie când episcopii au ținut o sedință comună cu superiorii ordinelor călugărești. Comunicatul dat publicității la 19 ianuarie spune următoarele:

„Cea de a cincea sesiune plenară a conciliului pastoral olandez a exprimat opiniile unei bune părți a credincioșilor Bisericii catolice olandeze asupra legăturii între celibat și preoție. Episcopii știu că o altă parte a credincioșilor lor este de altă părere. Ei nădăjduiesc că întreaga comunitate catolică va arăta înțelegerea necesară acestei situații complexe în care se găsesc episcopii ca păstori ai întregii lor turme.

Aceeași diversitate de opinii se întâlnește de asemenea în alte regiuni ale Bisericii. O parte a comunității catolice olandeze, oricât de importantă ar fi, nu poate pretinde ca opinia ei să fie împărtășită, fără discuții ulterioare, de Biserică în întregul ei. De altfel tradiția celibatului preoțesc nu este uniformă. Biserica răsăriteană are preoți căsătoriți. Deciziile pastorale luate într-o provincie bisericească determinată au desigur urmări în celelalte părți ale Bisericii, cu osebire în cazul prezent, în care umanitatea întreagă, grație mijloacelor de comunicație, tinde să devină o singură comunitate. Episcopii sînt responsabili de partea Bisericii care le-a fost încredințată, dar în același timp ei sînt răspunzători de soarta Bisericii universale.

Iată adevăratul conținut al colegialității pusă în lumină de Conciliul Vatican (II). Înaintea acestei responsabilități, episcopii gîndesc în primul rînd că au datoria să informeze pe Sfîntul Părinte asupra situației exacte a propriei lor biserici locale și

asupra opiniilor și dorințelor care se manifestă în sînul ei, cu convingerea că aceste opinii și dorințe nu există doar în Țările de Jos. Episcopii gîndesc că ar fi un bine pentru Biserica lor dacă, alături de preoția celibatară aleasă în deplină libertate, preotul căsătorit ar fi admis în Biserica latină prin hirotonirea unor bărbați căsătoriți și, în cazuri particulare și sub anumite condiții, prin reintegrarea în slujirea preoțească a clericilor care s-au căsătorit. Dar nici o provincie bisericească nu va putea realiza aceasta singură fără să se pună de acord cu Sfîntul Părinte și Biserica universală. O deliberare a Bisericii întregi asupra unor probleme atît de importante și urgente care o privesc nu pot decît să-i servească.

Episcopii voiesc să acționeze în comuniune cu Sfîntul Părinte și să ia în considerare împreună cu el interesele Bisericii în Țările de Jos. Cardinalul Alfrink se va adresa curînd Sfîntului Părinte spre a-l informa asupra opiniilor care există aici și spre a vedea, împreună cu el, ce trebuie făcut în această situație în interesul Bisericii.

Precu mse constată termenii în care este redactat comunicatul sînt cu grijă aleși spre a nu ațîța prea mult supărarea Vaticanului. Numai că decizia luată de conducătorii bisericești olandezi nu pune în discuție doar problema obligativității celibatului preoțesc, ci însuși raporturile dintre o Biserică catolică locală și papă, cu alte cuvinte eficiența primatului papal. Pentru moment există temeri că se va produce o „schismă”, ceea ce se pare totuși că se va putea evita pînă în cele din urmă. Dar rămîne de văzut cum va ieși autoritatea papei din toată această afacere.

Precum se constată termenii în care este redactat comunicatul — precum observa editorialul ziarului *Le Monde* din 21 ianuarie — cînd un episcopat național întreg adoptă deschis o poziție direct potrivnică unor directive pontificale foarte precise”. Iar aceasta nu dintr-o tendință schismatică oarecare, ci pornind de la principiul că orice episcop are o mare responsabilitate în Biserică, că problemele majore ale Bisericii trebuiesc rezolvate colegial, nu de papă singur, nici numai de papă împreună cu episcopii, ci de către episcopi împreună cu papa.

Așadar pornind de la probleme locale cu care este confruntată o Biserică națională, se ajunge la situații menite a pune într-o nouă lumină însuși modul de conducere al Bisericii. Evident, din rațiuni ușor de înțeles, episcopatul olandez s-a ferit să tragă ultimele concluzii. Ele însă nu mai pot fi evitate. Mai devreme sau mai tîrziu romano-catolicii vor trebui să decidă ei înșiși anularea acelor așa zise dogme și primatul papal este una dintre ele, care generează multe din neajunsurile existente azi în Biserica latină și să revină la principiile evanghelice autentice singurele valabile pentru toți creștinii.

PERSPECTIVA SĂRBĂTORII COMUNE A SFINTELOR PAȘTI

Una din laturile în care diferențele mai mari sau mai mici între Bisericele și confesiunile creștine este îndeobște vizibilă e cea a ținerii marilor sărbători la date uneori mult depărtate. Dacă problema prăznirii Crăciunului se poate soluționa o dată cu adoptarea unui calendar comun, acesta avînd o dată fixă, cea a sărbătoririi Paștelui rămîne în suspensie ca una ce e reglată de vechi dispoziții sinodale, aplicate potrivit calculelor specifice fiecărei Biserici.

Diferența de sărbătorire se urcă pînă în cele dintii veacuri creștine, cînd unii credincioși țineau „Paștile crucii” iar alții „Paștile învierii”, fără ca aceasta să poarte și pecetea unor deosebiri dogmatice esențiale.

Pe temeiul unor considerente principale, multe glasuri s-au făcut auzite în toată Biserica cerînd rezolvarea în spiritul tradiției și al păcii a acestui punct de scandală. Și aceasta cu atît mai mult cu cît se dorește ca bucuria marii sărbători să fie gustată de toți creștinii deodată.

Între pozițiile adoptate în această privință este și aceea a Sanctității Sale Atenagora, Patriarhul ecumenic al Constantinopolului, care a adresat cu prilejul Paștilor din 1969 mesaje înființătorilor Bisericilor Răsăritene și Apusene.

Ca urmare a punerii în discuție a problemei au avut loc simpozioane neoficiale în diferite orașe. Acela de la Atena de pildă din 11 iunie 1969 și-a propus examinarea diferitelor aspecte ale temei — teologic, juridic, sociologic, etc. Simpozionul menționat s-a desfășurat sub patronajul Patriarhului ecumenic care în mesajul trimis spune între altele: „Învierea Domnului este temelia Bisericii creștine, a predicării și credinței creștine. Pentru aceasta credem că prăznuirea comună a sărbătorii Paștelui va constitui un semn și o mărturie comună a unității creștine, ... Luînd în considerare cercetările științifice făcute pînă în prezent și diferitele propuneri ce au rezultat, credem că cel mai bun lucru ar fi determinarea unei duminici fixe, în care toți creștinii de pe pămînt să sărbătorească împreună Învierea Domnului. O astfel de duminică ar fi preferabilă cea de-a doua din luna aprilie”. (cf. rev. Proche Orient Chrétien, Ierusalim, t. XIX, fasc. II—III/1969, p. 236 sq).

Propunerea Patriarhului ecumenic a fost susținută apoi de expuneri documentate ca ale teologilor A. Panotis, J. Foundoulis și G. Bekatoros, a astronomului și matematicianului A. Katsis, a sociologului J. Droulias. Astfel de pildă profesorul A. Panotis remarcă următoarele: „Scopul sinodului de la Niceea nu a fost atît de a determina într-un mod precis data Paștelui, ci de a elimina dezacordul existent în Biserică în acel moment, în teorie și practică exaltînd Învierea ca simbol al unității ... Cu condiția

să fie salvat spiritul deciziei celui dintâi sinod ecumenic, nici o reformă nu are semnificație teologică, canonică sau morală. Este de neînțeles ca datele astronomice imperfecte ale secolelor trecute să poată împiedica Biserica de a adopta cunoștințele contemporane mai exacte... Se recomandă să fie fixată ca sărbătoare comună, de o manieră stabilă și prin decizie pancreștină, cea de-a doua duminică din luna aprilie, dat fiind faptul că, după presupuneri învierea Domnului a avut loc între 9 și 21 aprilie anul 30".

Majoritatea asistenților și-au manifestat entuziasmul pentru aceste poziții. Mesaje de aprobare au sosit de asemenea din partea diferitelor Biserici, între care și Biserica Ortodoxă Română.

Totuși s-a acreditat părerea că Biserica trebuie să înainteze cu prudență, pentru a evita noi disensiuni în sinul ei.

Cum se întâmplă obișnuit în cazuri similare două curente nu întârzie să se manifeste, — cel tradițional și cel înnoitor. În ce privește curentul tradițional se remarcă dorința de-a se rămâne la vechea practică statornicită de sinodul de la Niceea (325). Curentul favorabil modificărilor face apel la Congresul panortodox de la Constantinopol din 1923, care s-a pronunțat deja în favoarea unei date fixe pentru sărbătoarea Paștilor, cu condiția să se ajungă la un acord între toți creștinii. De asemenea el face apel și la cercetările comisiei panortodoxe de la Muntele Atos din 1930, la conferința interortodoxă de la Moscova din 1948 și la conferința panortodoxă de la Chambésy din 1968.

Studiind minuțios toate documentele prezentate, simpozionul amintit a tras câteva concluzii între care în linii mari se redau următoarele:

Acceptarea comună în principiu de către Biserici, de a sărbători Paștele la aceeași dată.

Oportunitatea fixării Paștelui într-o a doua sau a treia duminică din aprilie. A fost propusă alegerea de preferință a celei de-a treia duminici, pentru că ea împarte în două perioada de patruzecișopt de zile în limitele cărora poate să oscileze sărbătoarea Paștelui pentru toate Bisericile (22 martie — 8 mai). Fixarea sărbătorii reduce oscilarea datei Paștelui la șapte zile, adică între 15 și 21 aprilie.

În principiu nu există nici un impediment canonic sau liturgic pentru stabilirea acestor date, fiind dat faptul că adesea Paștele cade într-a doua sau a treia duminică din aprilie, fără a se avea din acest punct de vedere conștiința încălcării unui canon sau a provocării scandelei între credincioși.

Sărbătorirea Sfintelor Paști la date diferite a survenit și subsistă din cauza erorilor de calcul astronomic a pascăliei, fiind în acea vreme. Aceasta are însă, după cum se precizează, urmînd pe Matei Vlastaris și o rațiune suplimentară: primul sinod ecumenic și sfintele canoane, deși stabilesc ca Sfintele Paști

să fie sărbătorite în prima duminică după lună plină, care urmează echinocțiului de primăvară, n-au indicat nici un calendar și n-au fixat data echinocțiului. Înseamnă că Biserica trebuie să găsească ziua echinocțiului de primăvară și prima lună plină care-l urmează pentru ca să sărbătorească Paștele duminica imediat după aceasta. Determinarea zilei este lucrul cel mai ușor într-o epocă de precise calcule astronomice.

Sărbătorirea Paștilor la o dată fixă are multe avantaje de ordin liturgic, mai cu seamă pentru Biserica Ortodoxă. Este asigurată prin aceasta o coexistență normală a ciclurilor sărbătorilor cu dată fixă sau schimbătoare. De exemplu, sărbătoarea Bunei-vestiri nu va mai cădea în săptămîna mare, prăznuirea Sf. Mc. Gheorghe nu se va mai deplasa, postul Sfinților Apostoli nu va mai fi suprimat.

Alte aspecte ale problemei presupun încă o cercetare atentă și anume a datei Paștelui cînd aceasta e aceeași cu cel mozaic, oportunitatea consultării observatoarelor astronomice cu privire la echinocțiu ca și a demonstrării originii bizantine a corectării calendarului iulian, etc.

S-a propus totodată ca analizarea problemei să se facă într-un congres panortodox, eventual pancreștin. Importanța ei desigur necesită discuții cu toată seriozitatea în vederea unei soluționări favorabile, așteptate de toți creștinii și căreia Biserica trebuie să-i consacre un studiu aprofundat.

IMPLICAȚIILE RELIGIOASE ALE UNUI FENOMEN STRANIU

Presa de pretutindeni și nu mai puțin cea de la noi s-a ocupat în ultima vreme cu destulă insistență de un fenomen pe cît de straniu tot pe atît de îngrijorător: mișcarea „hippie”. E vorba de un curent caracteristic societății „de consumație” occidentale care a cuprins o anumită parte a tineretului avut, sătul de conformismul, convenționalismul și ipocrizia mediului în care trăiește (H. Dona, Fenomenul „hippies” în pragul amurgului, în rev. Lumea, nr. 22 (239), din 23 mai 1968, pp. 23—24). Etimologic „hippy” vine de la „hep” care înseamnă o persoană bine informată și manifestînd interes deosebit față de cele mai noi evenimente; „hipster”, care e un derivat, ar fi, potrivit dicționarilor, „o persoană foarte interesată și foarte atentă la modelele noi, mai cu seamă în jazz, în folosirea narcoticelor și în ceea ce privește religiile exotice” (Valeriu Răpeanu, În secolul XX o tinerețe primitivă, deprimantă, în Suplimentul ziarului Scînteia, aprilie 1968, pp. 19—20 și 45).

Explicațiile etimologice și de dicționar nu acoperă însă toate laturile unei mișcări mai complexe în esența și manifestările ei. Originea îi este strîns legată de modul de viață american, de un „establishment” detestat, de un „dispreț profund pentru tot ce

ține de pragmatismul puritan și implacabil al modului de viață american”.

„Altceva decît” și „dincolo de”, acestea par să fie primele impulsuri ale hippilor care, după ce au descoperit că datorită drogului îl pot „privi pe Dumnezeu drept în ochi”, au găsit în viziunile de dincolo argumente pentru a respinge lumea care-i înconjoară. Această atitudine demonstrează multă confuzie. Constatînd societatea care i-a secretat, acești tineri n-au găsit calea justă de îndreptare a răului pe care l-au intuit. Pentru ei drumul către o lume mai dreaptă trece, în primul rînd, printr-un înconștabil misticism (Cella Minart, *De la hippy la freebie* sau de la mistico-chimie la politică, în rev. Contemporanul, nr. 40 (1147), vineri 4 octombrie 1968, p. 10).

Mișcarea hippilor a suferit în scurtul timp de cînd a apărut o evoluție ce nu poate fi în nici un caz socotită pozitivă. Conținutul acestei evoluții e destul de greu a fi precizat întrucît ceea ce atrage mai ales atenția sînt aspectele de suprafață, pitorești am zice: disprețul față de curățenie, coafura neglijentă, costumele fanteziste violent colorate, tatuarea feței și corpului cu motive florale, utilizarea din abundență a florilor, ghirlandelor, salbelor și amuletelor, cîntecele frenetice, consumarea de droguri, organizarea în familii sau comunități, pretenția de a trăi fără a munci și de a primi totul pe gratis, întoarcerea la natură, libertinajul, etc. ...

De pomenita dezvoltare ține răsîndirea fenomenului „hippies” și dincolo de America. El a ajuns în destule țări europene contaminînd, prin imitație, chiar unii tineri din zone cu totul străine lui „ca structură socială (vezi „Discuții cu hippy” în rev. *La vie catholique en Pologne*, Varșovia, nr. 11, noiembrie 1961, pp. 48—55).

Măsura extinderii fenomenului au demonstrat-o, printre altele, imensele adunări ale hippilor ținute în vara anului trecut în Hyde Park din Londra și în insula Wight (Anglia), în Woodstock și Bethel din S.U.A. Așa bunăoară adunarea din insula Wight a însumat 200.000 tineri iar cea de la Bethel 400.000. Să amintim aici că adunările hippilor din Anglia au coincis cu sesiunea Comitetului central al Consiliului Ecumenic al Bisericii ținută în august la Canterbury. Atunci au venit și ei în catedrala din Canterbury la un serviciu religios la care participat Sanctitatea Sa Patriarhul Serbiei Gherman și Grația Sa Arhiepiscopul M. Ramsey împărtășindu-se alături de toți conducătorii Mișcării ecumenice (cf. *Service oecumenique de presse et d'information*, Geneva, nr. 29 din 14 august 1969, p. 10).

Amploarea hippismului a atras atenția cercetătorilor, în special a sociologilor. Pînă la urmă, avînd în vedere aspectele lui să le zicem spirituale puse mai ales sub denumirea de psihedelism (fenomenele asociate drogurilor halucinogene, muzicii de „roch

and roll", artei de disociere în muzică, pictură sau literatură, interesului pentru religiile ezoterice orientale), au suscitât interesul și al teologilor (cf. Andrew Greeley, *The sacred and the psychedelic*, în revista catolică *The Critic* din Chicago, aprilie-mai 1969 și traducerea sub titlul: *Le psychédélisme et le sacré*, în rev. *Informations catholiques internationales*, Paris, nr. 341 din 1 octombrie 1969, pp. 26—32).

Orice s-ar fi putut spune cu privire la această apariție morbidă dar totuși explicabilă, ținând seama de factorii care au generat-o, a devenit însă oarecum superfluu în urma unei întâmplări tragice care a demascât, mai mult decât ar fi făcut-o vreun teoretician, caracterul nociv al hippismului. La 9 august anul trecut într-o vilă din Los Angeles au fost asasinați în chip barbar actrița de cinema Sharon Tate și alte patru persoane. După cercetări care au durat mai multe luni a reieșit că ucigașii — vinovați și de alte crime odioase — aparțineau unei „familii” de hippies. E vorba de un grup de tineri conduși de Charles Manson care practicau anumite rituri religioase. Ei rătăceau prin diverse state ale S.U.A. stabilindu-și taberele în ferme închiriate, de unde lansau periodic unele „operații” de spargerii, furturi și crime. Folosindu-se de diverse mijloace, printre care drogurile și hipnoza, Charles Manson a transformat în „sclavi” pe discipolii săi, obligându-i să facă fără discuție orice le cerea. Șeful „familiei de hippies Manson” se autoîntitula cînd „Dumnezeu” sau „Iisus”, cînd „Santana” sau „răzbunătorul”. El credea că viața umană n-are nici o valoare. De aceea a ucide pe cineva, și mai ales pe bogătașii identificați cu „forțele cenușii ale societății afluate”, nu constituia nici un fel de păcat, ci dimpotrivă.

Dezvăluirea faptelor acestor hippies a cutremurat opinia publică de pretutindeni (Jaques Amalrie, *Le „hippisme” dévoyé*, în *Le Monde*, nr. 7744 din 6 decembrie 1969, p. 4; Felicia Antip, *Dincolo de crimele de la Los Angeles*, în rev. *Lumea*, nr. 52 (321) din 18 decembrie 1969, pp. 23—24). Și de unde înainte s-au găsit inși care încercau să-i înțeleagă sau chiar îi simpatizau, lumea și-a dat seama sub amestecul pitoresc de sălbăticie și perversități se ascunde un rău ce trebuie demascât și combătut (Ana Maria Narti, *Hippies: spectacol și confuzie*, în rev. *Lumea*, nr. 1 (323) din 1 ianuarie 1970, pp. 37—38). Cît privește așa-zisul aspect religios al mișcării hippie, nici n-ar mai fi necesar s-o spunem că este în realitate o perversitate din cele mai flagrante a adevăratei religiozități. Faptul că unii hippies vehiculau idei sau terminologie comune religiei, nu permite nici o apropiere între una și alta.

Totuși fenomenul hippies constituie o realitate și încă una din cele mai semnificative pentru o lume în care există „ceva putred” ce necesită a fi asanat.

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

BUCURIA SFINTELOR SARBATORI

Atmosfera sărbătorească a zilelor de Crăciun, Anul nou și Bobotează a fost creată încă din duminicile premergătoare când în cadrul slujbei vecerniei au fost executate colindele tradiționale însoțite de cuvântări adecvate. Astfel vestitorii Nașterii Domnului au fost: corul preoților din orașul Timișoara, corul catedral ca și formația bărbătească a acestuia. Programe similare au fost prezentate în bisericile parohiale din Timișoara, Caransebeș, Lugoj, etc.

În seara de Ajun, formații corale aparținând parohiilor timișorene ca spre pildă cele din Timișoara I, II, III și IV, s-au perindat, potrivit obiceiului, la reședința mitropolitană pentru a prezenta Înalt Prea Sfinției Sale o dată cu cântarea colindelor simțămintele lor de atașament față de Biserică ca și urări de sfintele sărbători. Din partea fiecărui cor a vorbit un reprezentant al parohiei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae răspunzând apoi prin îndemnul părintesc de a păstra obiceiurile creștinești străbune împărțind tuturor urări de fericire și binecuvântări. Daruri tradiționale au fost distribuite de însuși Chiriarhul, celor ce au adus mesajul nopții sfinte.

Delegați chiriarhali apoi în aceeași seară ca și în ziua mare ce i-a urmat au transmis confrăților aparținând celorlalte confesiuni, cuvânt de felicitare, de pace și bunăvoință.

În prima zi de Crăciun, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi precum și de mulțimea credincioșilor veniți la prăznuire, Înalt Prea Sfinția Sa a săvârșit sfânta liturghie. La predică Chiriarhul a arătat rolul pe care steaua de odinioară îl are și în zilele noastre de intensă explorare a cosmosului, ca mărturie despre dumnezeirea Mântuitorului Iisus Hristos, a învățaturii și lucrării Sale, despre viața pașnică și fericită pe care trebuie s-o ducă următorii Săi.

După sfânta liturghie la reședința mitropolitană au venit reprezentanții cultelor religioase din oraș, preoți, bisericieni și membrii corului catedral, fiecare ținând să prezinte Ierarhului felicitările lor. În numele tuturor a vorbit P. C. Părinte Ioan Blaj. A răspuns Înalt Prea Sfinția Sa cu mulțumiri pentru sim-

țămintele exprimate și urări de sărbători fericite. O atmosferă caldă a învăluit întâlnirea celor de față.

În seara zilei Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a asistat împreună cu credincioșii la slujba vecerniei, în timpul căreia corul catedral a prezentat un buchet dintre cele mai frumoase și cunoscute colinde.

A doua zi de Crăciun, Înalt Prea Sfinția Sa însoțit de P. On. Părinte consilier dr. Ioan Petreuța și Protodiaconul Simion Bîtea au poposit în mijlocul credincioșilor din cel de-al doilea oraș de reședință, Caransebeș. În cadrul sfintei liturghii s-a săvârșit hirotonirea întru diacon a candidatului la preoție Dionisie Nicola. De asemenea au fost hirotesii întru iconomi P. C. Părinți Mihai Văcărescu de la parohia Gîrliște și Vasile Petru de la parohia Anina.

La priceasnă Înalt Prea Sfinția Sa pornind de la relatarea așteptărilor mesianice din Vechiul Testament, a vorbit credincioșilor despre necesitatea pregătirii lor sufletești continue de-a primi pe Hristos ca acela ce e fermentul unei vieți noi.

După dumnezeiasca slujbă, la vechea reședință episcopală au venit să prezinte Chiriarhului felicitări în cînt de colindă, soborul preoților slujitori, membrii corporațiunilor parohiale din loc, credincioși, precum și corul catedral, în numele celor prezenți vorbind P. C. Părinte Ioan Teodorovici. Tuturor a mulțumit pentru atașamentul arătat Înalt Prea Sfinția Sa împărtășindu-le o dată cu urările tradiționale și arhierasca binecuvîntare. A urmat o agapă de praznic.

Ziua a treia de Crăciun și de pomenire a Sf. Arhidiacon Ștefan a fost sărbătorită cu pietatea cuvenită, Înalt Prea Sfinția Sa asistînd la sfînta liturghie din catedrala mitropolitană.

În cea de-a patra zi, duminică 28 decembrie, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, însoțit de P. Cuv. Părinte Timotei Sevițiu, vicar eparhial și Protodiaconul Simion Bîtea a săvârșit sfînta liturghie în biserica Pogorîrii Duhului Sfînt din Lugoj. Din soborul preoților în cadrul acesteia, P. C. Părinți Ioan Șîșu de la parohia Mănăștur și Petru Mateș de la parohia Leucușești au fost hirotesii iconomi, iar diaconul Dionisie Nicola hirotonit preot pe seama parohiei Valeadeni.

În cuvîntul adresat credincioșilor, Chiriarhul a subliniat faptul că pentru adevăratul creștin sărbătoarea Crăciunului nu se reduce la practicarea datinilor străbune și la o atmosferă specifică de praznic, ci la încercarea de-a trăi în duhul lui Hristos, în credința față de Dumnezeu și dragostea față de oameni.

La recepția ce a urmat slujbei și care a avut loc la sediul oficiului protopopesco au participat preoții, membrii corporațiilor parohiale, credincioși, care prin P. On. Părinte Petru Ardelean au exprimat Înalt Prea Sfințitului Mitropolit felicitările praznicului. Înalt Prea Sfinția Sa a mulțumit tuturor cu aceleași urări de bine.

Pragul Anului nou a fost pășit săvârșindu-se liturghia arhierască la catedrala mitropolitană cu adausul doxologiei pentru realizările de până acum, pentru certitudinea împlinirii pe mai departe. În predica rostită Înalt Prea Sfințitul Mitropolit a pus în lumină rolul de actualitate al creștinismului în lume și tendința manifestată în sinul diferitelor confesiuni de-a găsi calea unei slujiri comune a progresului omenirii. La sfârșit s-a făcut polihroniul pentru Înălțătătorul Bisericii Ortodoxe Române, pentru conducătorii Țării, pentru Chiriarh, preoți și credincioși.

O recepție a avut apoi loc la reședința mitropolitană, la care au participat reprezentanții cultelor religioase din oraș, preoți, membrii ai Adunării eparhiale și Consiliului arhiepiscopesc, bisericani și credincioși precum și corul catedral. În numele tuturor au exprimat felicitări și simțăminte dintre cele mai alese P. Cuv. Părinte vicar Timotei Sevciciu și dl. prim-rabin dr. Ernest Neumann. Mulțumind pentru caldă manifestare a asistenței, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a adresat tuturor urări de sănătate, spor și nobile împliniri pentru noul an.

În seara zilei Înalt Prea Sfinția Sa s-a aflat din nou în mijlocul credincioșilor adunați pentru slujba vecerniei la catedrală.

Măritul praznic al Botezului Domnului a fost iarăși prilej de duhovnicească desfătare pentru credincioșii catedralei mitropolitane prin participarea la slujba sfintei liturghii și a sfințirii apei celei mari, săvârșite de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae. Ei au primit totodată cu luare aminte cuvântul Chiriarhului despre necesitatea purificării continue trupesti și sufletești pentru rodirea faptelor bineplăcute lui Dumnezeu și de folos oamenilor.

Cu asistarea Înalt Prea Sfinției Sale, în aceeași seară, la slujba vecerniei pentru pomenirea Înaintemergătorului s-a încheiat șirul acestor înălțătoare zile de sărbătoare.

SESIUNEA ADUNĂRII EPARHIALE

Activitatea desfășurată în cadrul eparhiei în cursul anului 1969, sub semnul misiunii pastorale a preotului, și-a găsit o minuțioasă analiză la sesiunea Adunării eparhiale ținută duminică 7 decembrie.

După obicei, ca mulțumire pentru cele realizate și pentru sporirea pe mai departe, aceasta a fost precedată de slujba arhierască la catedrala mitropolitană. Astfel la orele 9,30 Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae înconjurat de soborul preoților și diaconilor dintre membrii clerici ai Adunării eparhiale, a săvârșit sfânta liturghie în cadrul căreia a fost hirotonit preot pentru parohia Rugi, diaconul Ioan Lupa. La sfârșitul slujbei s-a săvârșit rânduiala Chemării Duhului Sfânt pentru deschiderea sesiunii, precum și parastasul pentru ierarhii bănațeni, preoții eparhiei decedați în cursul anului și binefăcătorii Arhiepiscopiei. Au

fost de față membrii Adunării eparhiale, funcționarii cu munci de răspundere la Centrul eparhial, protopopii în funcțiune, directorul Seminarului teologic, conducătorul Tipografiei arhidiecezane.

La vremea predicii, Înalt Prea Sfinția Sa luînd ca bază textul evangheliei duminicale și anume că binele poate fi săvîrșit oricînd, a arătat importanța zilei pentru întreaga eparhie, forul ei cel mai înalt, Adunarea eparhială, făcînd bilanțul înfăptuirilor din cursul anului ce e pe sfîrșite. A adus apoi la cunoștința celor prezenți preocupările de viitor ale conducerii eparhiale, îndeosebi pe cele legate de promovarea cointeresării clerului și credincioșilor în toate problemele menite să ducă la propășirea Bisericii și Țării.

Lucrările ce au urmat slujbei s-au desfășurat în clădirea Centrului eparhial. La orele 13,50, o delegație a Adunării eparhiale formată din: P. On. Părinte dr. Zeno Munteanu, dl. Sorin Moldovan, dl. Adam Boroșan și dl. Ilie Damian, prezentîndu-se la reședința mitropolitană invită pe Înalt Prea Sfinția Sa a prezida lucrările sesiunii. Împreună cu aceștia, cu reprezentanții On. Departament al Cultelor și cu funcționarii de răspundere de la Centrul eparhial, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae intră în sala de ședințe întîmpinat de cei prezenți cu intonarea imnului arhieresc.

Sesiunea se deschide apoi solemn la orele 14. În atmosfera înălțătoare creată, Înalt Prea Sfinția Sa se adresează tuturor celor prezenți exprimînd bucuria reîntîlnirii cu membrii Adunării Eparhiale, închinînd un prim gînd de mulțumire lui Dumnezeu care a ajutat la împlinirea bunelor doriri și arătînd că recunoștința fiecăruia trebuie îndreptată și înspre Cîrmuirea țării, spre conducătorul Bisericii, Prea Fericitul Patriarh Justinian, care prin înțelegerea și munca lor au oferit condiții optime pentru desfășurarea unei activități bisericești rodnice sub toate aspectele. Salutînd apoi pe membrii Adunării Eparhiale ca și pe distinșii oaspeți invitați a lua parte la lucrări, Înalt Prea Sfințitul Părinte Președinte propune a se intra în ordinea de zi.

După ce potrivit prevederilor, regulamentare s-a constituit biroul Adunării format din P. On. Prot. Iova Firca, dl. dr. Petru Fărcașiu și dl. Marcel Popescu, s-a făcut apelul nominal, la care au răspuns 25 membri din totalul de 26 rămași în urma rearondării protopopiatelor conform noii împărțiri administrative.

Declărînd Adunarea Eparhială legal constituită, pentru a da expresie sentimentelor de recunoștință și devotament față de conducerea bisericească și de Stat ce animă pe membrii Adunării Eparhiale cu prilejul întrunirii lor plene, Înalt Prea Sfințitul Părinte Președinte propune a se trimite telegrame Intîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, Conducătorilor Țării, Comitetului Național pentru Apărarea Păcii, autorităților locale, Adunării Eparhiale a Episcopiei surori a Aradului și Președintelui ei

Prea Sfințitul Episcop Teoctist. Citindu-se apoi textul telegramelor, acestea sînt aprobate prin aclamații unanime.

Se dă apoi cuvîntul P. On. Părinte Ioan Olariu care prezintă raportul general al secțiilor unite ale Consiliului Arhiepiscopesc, oglindind principalele aspecte ale muncii depuse în toate sectoarele de activitate. Raportul s-a luat la cunoștință și s-a aprobat.

După aceasta au fost repartizate comisiilor permanente rapoartele generale și speciale ale celor trei sectoare ale Consiliului Arhiepiscopesc : administrativ-bisericesc, cultural-social și economic-gospodăresc, spre a fi analizate și a se elabora proiectele de hotărîri.

La orele 16, partea întâia a ședinței plenare s-a suspendat, iar cei prezenți au fost invitați la masa oficială oferită la reședință. În timpul acesteia au toastat dl. dr. Nicolae Bihoiu pentru Întîistătătorul Mitropoliei Banatului, avînd în vedere sărbătorirea în ziua precedentă a patronului său spiritual — Sf. Ierarh Nicolae ; de asemenea Înalt Prea Sfinția Sa a toastat pentru conducătorii Bisericii Ortodoxe Române și ai Patriei, pentru toți invitații și pentru aceia pe care ei îi reprezintă.

La orele 17 lucrările Adunării Eparhiale au fost reluate în comisii. După analizarea documentelor repartizate, fiecare comisie și-a consemnat concluziile în obișnuitele proiecte de rezoluție spre a fi supuse la rîndul lor deliberării plenului. Partea doua a sesiunii plenare s-a deschis la orele 18, cuvîntul fiind acordat de Înalt Prea Sfințitul Părinte Președinte, pe rînd, fiecăruia dintre raportorii comisiilor și anume : d-lui dr. Nicolae Bihoiu pentru cea bisericească, d-lui prof. Filaret Barbu pentru cea culturală, d-lui dr. Petru Fărcașiu pentru cea economică și d-lui dr. Teodor Dejeu pentru cea de organizare și validare.

Propunerile fiecărui raportor în parte au fost supuse discuțiilor. În legătură cu problemele administrativ-bisericești au luat cuvîntul prof. Ioan Olariu, Prot. Ioan Goanță, dr. Teodor Dejeu și dr. Nicolae Bihoiu, care au insistat asupra necesității ca realizările pe tărîm pastoral obținute în anul scurs să li se adauge în viitor o strădanie mai intensă pe tărîm liturgic, înțelegînd slujirea corectă la altar, introducerea și generalizarea cîntării în comun, împletirea rugăciunii cu viața, conlucrarea în acest sens cu corporațiunile parohiale și mai ales cu cîntăreții, șederea permanentă a preotului în mijlocul turmei încredințate gata a răspunde la orice solicitare ș.a. Atenție deosebită a fost arătată necesității spirituale a tuturor ortodocșilor români. Cuvintele înțelepte untății spirituale a tuturor ortodocșilor români. Cuvintele înțelepte au fost rostite arătînd neajunsurile ce le pot provoca orice acțiuni prozelitiste, contrare bunei conviețuiri dintre cultele religioase.

Pe marginea proiectului de rezoluție al comisiei cultural-sociale au vorbit : Prof. dr. Zeno Munteanu, dr. Iuliu Pora, dr. Alexandru Radivoievici, Prot. Victor Stoica, prof. Filaret Barbu și

Petru Juratoni, fiecare subliniind grija sporită de care școlile teologice trebuie s-o arate formării cultice a candidaților la preoție, necesitatea întreținerii exemplare a bisericilor, în special a celor monumente istorice ca și cea a asigurării tuturor cu suficiente obiecte de cult spre a fi oferite credincioșilor, importanța colecționării cu grijă a obiectelor și cărților de valoare din cuprinsul eparhiei, rolul ce revine catedralei mitropolitane în orientarea vieții cultice și pastorale a eparhiei, oportunitatea antrenării preoților în desfășurarea unei activități omiletice-catehetice îmbunătățite, ca și a promovării tuturor acțiunilor menite a apropia pe credincioși ca frați întreolaltă și fii ai aceleași Biserici.

Referitor la problemele de ordin economic, P. On. Părinte Bujor Tomă, dl. Marcel Popescu, dl. Sorin Moldovan și dr. Petru Fărcașiu, au accentuat atenția necesităților în ramuri de activitate ca pangarul, contribuția credincioșilor la susținerea cultului, păstrarea bunurilor bisericești, promptitudine în executarea diferitelor lucrări la parohii, respectarea disciplinei financiare, ș.a.

În legătură cu problemele puse în discuție de comisia de organizare și validare P. On. Protopop Iova Firca și dl. Ioan Gaita au arătat că transformarea conceptului clasic al parohiei impune necesitatea schimbării metodelor de pastorație, care în loc de simple formații administrativ-bisericești trebuie să devină unități de viață spirituală, întărind cele afirmate cu exemple concrete.

După luările de cuvânt amintite, proiectele de rezoluții prezentate de referenții celor patru comisii cu numeroase completări și îmbunătățiri propuse, au fost supuse votului și aprobate cu unanimitate.

La partea privind probleme „diverse” au luat cuvântul Prot. Nicolae Paștiu și Pr. Ioan Șișu care și-au exprimat mulțumirea pentru faptul că în cuprinsul Arhiepiscopiei s-au căutat căile cele mai potrivite pentru consolidarea actului reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române ca și a vieții parohiilor în general. Pentru cele făptuite, pentru călăuzirea dreaptă și pentru sprijinul dat mereu, exprimă mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian, On. Departament al Cultelor, Conducerii de Stat, organelor sale locale și de asemenea conducerii eparhiale. Totodată s-a manifestat convingerea unanimă că împlinirile de pînă acum stau cheazășie celor viitoare și că toate vor contribui la mersul propășitor și pe mai departe al eparhiei.

Înalt Prea Sfinția Sa a dat asigurări apoi că simțămintele exprimate vor fi comunicate celor în drept.

Epuizîndu-se ordinea de zi, Înalt Prea Sfințitul Părinte Președinte, în cuvîntul de încheiere a lucrărilor conchide că în tot ceea ce s-a făptuit călăuză a fost gîndul de a sluji cît mai desăvîrșit lui Dumnezeu și oamenilor, păstrînd de asemenea pe cre-

dincioși în unitatea Bisericii strămoșești. În acest sens apreciază ostenelele comune ale tuturor factorilor de răspundere ai eparhiei ca și ale preoților și credincioșilor. Mulțumește în chip deosebit membrilor Adunării Eparhiale pentru participarea lor la lucrările actualei sesiuni, ultima din perioada pe care au fost aleși, ca și pentru valoroasele contribuții aduse la rezolvarea atât de variatelor probleme ale eparhiei, năzuind mereu la mersul înainte al acesteia.

Declarînd ședința închisă, întreaga asistență a intonat troparul Cincizecimii.

SESIUNEA SINODULUI MITROPOLITAN

Căutînd a împlini unele cerințe bisericești, Ierarhii Mitropoliei Banatului asistați de colaboratorii apropiați, s-au întrunit în sinod mitropolitan, la reședința episcopală din Arad, în ziua de 7 februarie a.c.

Ședința a fost deschisă printr-un cuvînt ocazional al Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae în care a mulțumit Prea Sfințitului Episcop Teoctist pentru dovezile de conlucrare în duhul dragostei irățești spre propășirea eparhiilor surori ce intră în componența Mitropoliei. A arătat de asemenea că lucrarea bisericească este angajată pe un plan dezvoltat ea trebuind să contribuie la unitatea spirituală a poporului nostru întreg. Or, pentru ca aportul ei să fie cît mai pozitiv, Sfîntul Sinod a adus o serie de hotărîri care se cer a fi întocmai urmate. În acest sens Înalt Prea Sfinția Sa indică și obiectivul prezentei sesiuni.

Trecîndu-se la ordinea de zi Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae pentru Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului și Prea Sfințitul Episcop Teoctist pentru Episcopia Aradului, au prezentat măsurile ce preconizează a fi luate pentru împlinirea drepțarului stabilit de Sfîntul Sinod și Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Între problemele de prim plan ce s-au discutat, a figurat cea a îmbunătățirii activității pastorale, liturgice și gospodărești, înțelegînd și o antrenare a credincioșilor la plinătatea vieții Bisericii. De asemenea s-au dat îndrumări privind desfășurarea muncii Seminarului teologic, serviciului de editură a Mitropoliei, întreprinderilor economice ale acesteia. În mod special s-a insistat asupra necesității locuirii preoților în parohie, completării parohiilor vacante, creării de posturi de cîntăreși în toate parahiile, generalizării cîntării în comun, colaborării cu consiliile și comitetele parohiale, etc.

S-au urmărit soluții cît mai juste pentru ca viața bisericească să se desfășoare într-un ascendent continuu cu o reală contribuție la propășirea Bisericii și a Patriei.

Sesiunea a fost încununată de sărbătorirea solemnă a zilei nașterii Prea Sfințitului Episcop Teoctist.

PRINTRE CREDINCIOȘII EPARHIEI

Ultima perioadă a anului 1969, ca de altfel întregul său curs a fost punctat de mai multe ocazii de întâlnire a Chiriarhului cu păstorii săi. Ele au fost legate mai ales de sfințirea unor lăcașuri de cult și s-au desfășurat după cum urmează :

Parohia Jimbolia, protopopiatul Timișoara, în ziua de 8 noiembrie. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a sosit însoțit de P. On. Părinte consilier dr. Ioan Petreuța și de Protodiaconul Simion Bîtea fiind întâmpinat de soborul preoților în frunte cu P. On. Părinte Victor Faur. S-a săvîrșit binecuvîntarea bisericii, în urma lucrărilor efectuate, prin stropire cu apă sfințită și ungearea cu sf. mir, apoi sf. liturghie, cu hirotonirea în diacon a candidatului Constantin Bolbotină. La vremea predicii Ierarhul s-a adresat credincioșilor arătîndu-le prin referire la însemnăta-tea praznicului, Sfinților Arhangheli obligația de-a săvîrși mereu mai binele, ferindu-se de tot ceea ce ar fi rău și necorespunzător cu o trăire în slujba lui Dumnezeu și a semenilor.

Sfîrșindu-se slujba, raportului general asupra parohiei, pre-
zentat de Preotul Mihail Avramescu i-a răspuns Înalt Prea Sfinția
Sa cu aprecieri asupra strădaniilor depuse pentru realizările în
parohie și îndemnuri la cultivarea pe mai departe a dragostei ce
au arătat-o Bisericii și Patriei.

După gustarea luată împreună cu credincioșii prezenți și
masa oficială ce a avut loc la casa parohială, Înalt Prea Sfinția
Sa a vizitat cîteva familii de enoriași întreprinîdu-se cu ei într-o
atmosferă de caldă apropiere.

Parohia Ghilad, protopopiatul Deta, în ziua de 9 noiembrie.
Însoțit de P. On. Părinte consilier Constantin Comșulea și Proto-
diaconul Simion Bîtea și înconjurat de sfinții slujitori în frunte
cu P. On. Ioan Olariu protopopul locului, după caldă primire din
partea credincioșilor, Chiriarhul a săvîrșit rînduiala binecuvîn-
tării bisericii. Urmînd slujba sf. liturghii s-au săvîrșit două hiro-
tonii : cea a diaconului Constantin Bolbotină întru preot și cea
a candidatului la preoție Trăilă Gherga întru diacon.

În cadrul sf. liturghii pe marginea pericopei evangheliei In-
vierii fiicei lui Iair, Înalt Prea Sfinția Sa a tălmăcit însemnăta-
tea actului săvîrșit în mijlocul credincioșilor, ca unul ce e menit
a întări și primesti viața lor duhovnicească.

Răspunzînd raportului obișnuit al parohului, Pr. Tiberiu Dan,
Înalt Prea Sfinția Sa a lăudat rîvna deosebită a credincioșilor,
mulțumindu-le totodată pentru modul înălțător în care l-au pri-
mit și binecuvîntîndu-i părintește. La masa oferită la casa paro-
hială s-au rostit toasturi de către invitați iar la sfîrșit de Înalt
Prea Sfințitul Mitropolit.

Parohia Herneacova, protopopiatul Timișoara, în ziua de 16
noiembrie. Înalt Prea Sfinția Sa a poposit aci însoțit de P. On.

Părinte consilier dr. Ioan Petreuța și Protodiaconul Simion Bîtea, slujind binecuvîntarea bisericii proaspăt renovată, apoi sf. liturghie, împreună cu soborul preoților. S-a săvîrșit de asemenea hirotonia întru preot a diaconului Trăilă Gherga.

Cuvîntul de învățătură al Chiriarhului adresat credincioșilor, purcînd de la pericopa evangheliei Samarineanului milostiv a subliniat datoria fiecărui credincios de a ajuta pe aproapele de a conlucra cu el spre binele obștei întregi. A urmat raportul parohului Ioan Brînzei la care răspunzînd Înalt Prea Sfinția Sa a îndemnat pe toți credincioșii să iubească Biserica strămoșească.

Și aci după terminarea serviciului religios a avut loc o agapă la casa parohială.

Parohia Răcășdia, protopopiatul Oravița, în ziua de 23 noiembrie. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a venit însoțit de P. On. Părinte Patriciu Tufescu inspector eparhial și de Protodiaconul Simion Bîtea, întîmpinat fiind de P. On. Părinte Liviu Liuba, protopop și soborul slujitorilor ca și de credincioșii parohiei, cu multă bucurie. S-a săvîrșit slujba binecuvîntării bisericii, monument istoric din veacul al XVII-lea recent restaurată.

În predica rostită, plecînd de la pericopa evanghelică duminicală, a Bogatului căruia i-a rodit țarina, Înalt Prea Sfinția Sa a subliniat paralelismul ce se află între progresul material și cel spiritual, de care credincioșii ținînd seama să îndeplinească totdeauna cele privind buna lor stare cu cele mai nobile idealuri.

Ascultînd raportul detaliat al parohului Iancu Berlogea și adresîndu-se apoi credincioșilor prezenți, Înalt Prea Sfinția Sa le-a arătat măsura prețuirii părintești cu care îi învăluie și i-a îndemnat a-și spori mereu zelul pentru păstrarea tradițiilor bisericesti și românești.

A urmat o agapă în cadrul căreia Înalt Prea Sfinția Sa s-a întreținut cu membrii corporațiunilor parohiale și cu credincioșii prezenți.

Toate aceste contacte au contribuit nu numai la crearea unei atmosfere duhovnicești înălțătoare, ci și la o atașare mai strînsă a păstoriților de Biserica strămoșească, de Patria ai cărei cetățeni loiali sînt.

HIROTONII ȘI HIROTESII

Pentru completarea locurilor rămase vacante prin pensionarea sau decesul unor preoți, precum și pentru a răspunde nevoilor bunilor credincioși, Înalt Prea Sfinția Sa a promovat în rîndul clerului noi candidați. Astfel au fost hirotoniți în ultima vreme următorii: Ioan Vișcu în ziua de 7 septembrie ca diacon și în cea de 15 septembrie ca preot, pentru parohia Coșava protopopiatul Lugoj.

Victor Horeanu în ziua de 15 septembrie ca diacon pe seama catedralei mitropolitane.

Silviu Rîmneanțu în ziua de 12 octombrie ca diacon tot pe seama catedralei mitropolitane.

Constantin Bolbotină la 6 noiembrie diacon iar la 9 noiembrie preot pentru parohia Petnic, protopopiatul Caransebeș.

Trăilă Gherga la 9 noiembrie diacon și la 16 noiembrie preot pentru parohia Ferendia, protopopiatul Deta.

Dionisie Nicola la data de 26 decembrie diacon și la 28 decembrie preot pentru parohia Valeadeni, protopopiatul Reșița.

De asemenea apreciind activitatea merituoasă depusă de unii preoți pe temeiul hotărîrii sinodului mitropolitan, Înalt Prea Sfinția Sa a înălțat în rangul de iconom prin hirotésie pe următorii preoți : Mihai Văcărescu de la parohia Gîrliște, protopopiatul Reșița și Vasile Petru de la parohia Anina în ziua a doua de Crăciun; Ioan Șișu de la parohia Mănăstur și Petru Mateș de la parohia Leucușești, ambele în protopopiatul Lugoj, în ziua de duminică 28 decembrie.

Noii hirotoniți au rămas să facă obișnuita practică liturgică la catedrala mitropolitană sub directa povățuire a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, iar cei hirotesiți s-au întors în parohiile lor cu dorința de-a valorifica prin noi strădanii cinstirea acordată.

PRAZNICUL UNOR PAROHII

Dintre parohiile care au înscris în cursul anului realizări însemnate pe tărîm gospodăresc sau o aniversare deosebită în viața lor, unele au dorit stăruitor ca la bucuria lor să participe și conducerea eparhială. Căutînd nu numai a răspunde acestor solicitări ci totodată a fi prezent în mijlocul credincioșilor într-un fel oarecare, Înaltul Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a dat delegație colaboratorilor săi de la Centrul eparhial să participe la aceste ocazii.

Astfel Intîistătătorul Mitropoliei Banatului a fost reprezentat la următoarele parohii :

Hisiaș, protopopiatul Lugoj, în duminica de 9 noiembrie, prin P. Cuv. Părinte Timotei Sevicu, vicar eparhial, împreună cu P. On. Părinte Bujor Toma, protopop și C. Diacon Constantin Miloș, care au săvîrșit slujba antesfințirii celei de-a doua biserici din loc., pentru renovarea căreia a ostenit cu vrednicie parohul Ioan Roșu ;

Grabaț, protopopiatul Timișoara, în aceeași zi prin P. On. Părinte Victor Faur, protopop spre a cinsti împlinirea a trei decenii de existență a parohiei și cinci decenii de viață a păstorului ei, preotul Traian Dragomir. Soborul sfintei liturghii a fost alcătuit din mai mulți cucernici părinți din parohiile învecinate ;

Criciova, protopopiatul Lugoj, la sărbătoarea Intrării în Biserică a Maicii Domnului — 21 noiembrie — prin P. On. Părinte

Bujor Toma, protopop, însoțit de Diaconul Constantin Miloș, pentru antesfințirea bisericii reparată și împodobită de către bunii credincioși ai parohiei îndrumați de preoții Nicolae Bogdan și Ștefan Fetyko;

Cenad, protopopiatul Timișoara, în duminica din 23 noiembrie, prin P. On. Părinte consilier dr. Ioan Petreuța pentru a face într-un mod mai festiv bilanțul unor frumoase realizări a credincioșilor de aici și a preotului lor Victor Tăslăuanu, la împlinirea a 80 de ani de la înființarea parohiei;

Carani, protopopiatul Timișoara, în ziua de 14 decembrie, prin P. On. Părinte consilier Constantin Comșulea, însoțit de diaconul Ioan Drăgoi, pentru sfințirea capelei renovată cu oste-neala enoriașilor și a Preotului Ioan Triponescu.

În toate parohiile menționate, cei cercetați au simțit dragostea și grija ce li s-a arătat, la rindul lor mulțumind călduros. Prin delegații chiriarhali s-au transmis binecuvântări și îndemnuri tuturor credincioșilor, iar aceștia au asigurat pe Întâistătorul Mitropoliei Banatului de întregul lor devotament filial și de conștiinciozitatea cu care și pe mai departe se vor achita de obligațiile creștinești și cetățenești ce le revin.

CONFERINȚELE DE ORIENTARE DIN NOIEMBRIE

Lucrarea de orientare a preoțimii în marile probleme ce frământă contemporaneitatea și care se desfășoară sub îndrumarea Sfântului Sinod, a fost continuată cu aceeași grijă în a patra conferință de orientare, cu tema: „Relațiile dintre Biserica Ortodoxă Română și Bisericile Vechi Orientale — contribuții la refacerea unității creștine și la apropierea dintre popoare”.

Acordându-i-se cuvenita importanță, referatele prezentate în cadrul acestor conferințe ținute în a doua jumătate a lunii noiembrie la sediile protopopiatelor, au scos în evidență fericita îmbinare a preocupărilor ecumenice ale Bisericii Ortodoxe Române cu slujirea apropierei între popoare și consolidarea păcii în lume. Plecând de la actualitatea problemei dialogului teologic cu Bisericile vechi orientale, au scos în evidență trecutul lor istoric, stăruindu-se apoi în mod deosebit asupra consultărilor recente dintre ierarhi și teologi ai Bisericilor Ortodoxe și ierarhi și teologi ai Bisericilor Vechi Orientale.

În încheiere, s-a insistat asupra perspectivelor pe care le deschid aceste relații, vizitelor la nivelul conducătorilor de Biserici și ierarhilor, consultărilor teologice și diferitelor consfătuiri pentru unitatea Ortodoxiei, refacerii unității creștine și slujirii idealurilor de pace și progres ale lumii de astăzi.

Numeroasele luări de cuvânt pe marginea referatelor au dovedit preocuparea preoților față de aceste probleme, au adus completări utile și au oferit posibilitatea adâncirii temei.

Conferințele au fost prezidate unele de delegați chiriarhali iar altele de însuși Înaltul Prea Sfințitul Mitropolit, care a întreținut cu o bogăție de date tema și luările de cuvânt, expunând cele văzute cu prilejul vizitei delegației Bisericii noastre în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian în India, Etiopia și Egipt în luna ianuarie 1969.

În încheierea conferințelor, Întâistătătorul Bisericii bănățene și delegații chiriarhali au dat îndrumări în diferite probleme cu caracter pastoral, administrativ și gospodăresc.

CONSFAȚURI DE LUCRU ALE CADRELOR DE CONDUCERE EPARHIALE

În ziua de 22 ianuarie cadrele de conducere de la Centrul eparhial, directorul și secretarul Seminarului teologic din Caransebeș, protopopii și delegați ai preoților din toate protopopiatele s-au întrunit într-o consfătuire de lucru ce s-a ținut în sala de ședințe a oficiului protopopesco din Timișoara, cu scopul de a prelucra directivele ultimei Adunări Eparhiale și ale Consiliului Arhiepiscopesc.

Consfățirea a fost deschisă de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae care a arătat că pentru orientarea preoțimii, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian personal, au luat cele mai potrivite măsuri ce se cer împlinite cu cea mai desăvârșită conștiinciozitate. Apoi Înalt Prea Sfinția Sa a insistat asupra necesității de a se păstra unitatea de credință ce corespunde unității întregului nostru popor. În continuare a subliniat că un imperativ pentru activitatea bisericească este cel al consolidării vieții parohiilor, în care scop în anul început o grijă deosebită va fi acordată laturii cultice-liturgice.

Trecându-se la ordinea de zi propriu zisă, au fost prelucrate directivele Adunării Eparhiale și hotărârile Consiliului Arhiepiscopesc privitoare la îmbunătățirea activității pastorale, învățătoarești, liturgice și gospodărești a preoților. Accent deosebit s-a pus asupra modului corect în care trebuie oficiate toate serviciile religioase, asupra generalizării cântării omofone, asupra organizării conferințelor de orientare și administrative cum și asupra aportului ce sînt chemate a aduce consiliile și comitetele parohiale la viața bisericească din parohie. Instrucțiuni amănunțite au fost date cu privire la obligativitatea preoților de a locui în parohie cum și la înființarea unor posturi de cântăreți în toate parahiile, împlinindu-se astfel întocmai hotărârile Sfântului Sinod aduse în sesiunea din decembrie 1969.

Pe marginea celor expuse au luat cuvîntul numeroși participanți manifestînd determinarea clerului eparhial de a răspunde cu sporită conștiinciozitate exigențelor credincioșilor, de a împlini întocmai dispozițiile autorității bisericești superioare. Nu mai

puțin s-a evidențiat dorința tuturor de a-și oferi și în viitor contribuția însușită la mersul înainte al societății la înflorirea continuă a Patriei și propășirea națiunii.

La încheierea consfățuirii Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a adresat un stăruitor îndemn tuturor participanților, cerându-le să militeze pentru aplicarea dispozițiilor și îndrumărilor date.

O nouă consfățuire cu cadrele de conducere ale Eparhiei a avut loc în ziua de marți, 17 februarie 1970 la Centrul eparhial.

Consfățuirea a fost prezidată de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, care atît în cuvîntul de deschidere cît și în cursul lucrărilor a subliniat însemnătatea problemelor de pe ordinea de zi pentru o mai bună desfășurare a activității în cadrul Eparhiei.

Între altele s-au prelucrat probleme administrativ-bisericești, cultural-sociale și economice ca : notările administrative ale preoților, munca de colecționare a obiectelor de valoare istorică, noul sistem de salarizare a personalului bisericesc, corectitudinea pe linia financiară și gospodărească și altele.

Consfățuirea a înregistrat o activă participare la discuții, oglindind prin aceasta interesul celor prezenți față de problemele puse ca și a rezolvării lor firești în cadrul eparhiei.

S-a manifestat într-un mod deosebit dorința ca prin toate cele dezbătute să se urmeze neabătut îndrumările Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române ca și hotărîrile Sfîntului Sinod.

După încheierea lucrărilor, funcționarii Centrului eparhial și P. On. Părinți protopopi au fost invitați de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae la masa oficială oferită la reședință.

EXAMEN DE CAPACITATE PREOȚEASCA

În grija permanentă pentru noii hirotoniți, ca aceștia să poată răspunde pe deplin misiunii lor, atît prin aplicarea cunoștințelor teoretice, cît și prin deprinderea rînduieilor, tipiconale sau a problemelor gospodărești specifice parohiilor, la Consiliul Arhiepiscopesc s-a organizat în zilele de 5—6 noiembrie 1969 periodicul examen de capacitate a candidaților în cadrul Eparhiei.

Acesta s-a ținut în fața sinodului mitropolitan format din Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae și Prea Sfințitul Episcop Teoctist, asistați de P. C. Ieromonah Timotei Sevcicu, vicar eparhial, P. On. Părinte dr. Ioan Petreța consilier eparhial, P. On. Părinte dr. Zeno Munteanu și dl. Constantin Vladu, profesori pensionari.

S-au înscris la examen un număr de opt tineri preoți și anume : Nicolae Blajovan, Constantin Bolbotină, Octavian Dihor, Ștefan Fetyko, Virgil Gătăianțu, Trăilă Gherga, Ștefan Poliță și Ioan Vișcu. Candidații s-au prezentat la nivelul cerut, fiind declarați cu toții reușiți.

Prezentarea lor înaintea Ierarhilor Mitropoliei Banatului a avut nu numai caracterul unei examinări sau verificări a cunoștințelor acumulate, ci și de orientare și îndrumare pentru întreaga activitate preoțească ce le stă înaintea.

DIN VIAȚA SEMINARULUI TEOLOGIC

După un promițător început de nou an școlar, Seminarul teologic și-a continuat munca instructiv-educativă, didactică și duhovnicească spre o cât mai bună formare a viitoarelor cadre clericale.

Dacă în legătură cu pregătirea teoretică, pe lângă programul obișnuit elevii au ascultat diferite expuneri menite a le îmbogăți cunoștințele, atunci în aceeași măsură, pentru dezvoltarea aptitudinilor clericale ei au primit o adevărată asistență duhovnicească, și aceasta cu osebire în Postul Crăciunului prin meditațiile ținute de preoți cu experiență pastorală remarcabilă, delegați de către Centrele eparhiale din Timișoara, Arad și Oradea.

Totodată zilele premergătoare praznicului Crăciunului, ca și în alte dăți au fost prilejuri de valorificare a unor frumoase tradiții bisericești și naționale. Astfel în ziua de 13 decembrie în sala festivă a școlii s-a organizat un program cuprinzând o conferință prezentată de elevul Nicolae Porcolean din anul IV, apoi piesa „Vifleemul”, diferite colinde, Plugușorul etc. La sfârșit P. On. consilier dr. Ioan Petreuța din partea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae a adresat celor prezenți aprecieri pentru munca ce o depun ca și urările de bine de sfintele sărbători.

Duminică 14 decembrie, în cadrul vecerniei de la catedrala din Caransebeș, corul Seminarului a executat iarăși un program de colinde a căror prezentare a fost făcută de P. On. Părinte Dimitrie Grama.

După perioada vacanței de Crăciun, școala și-a reluat activitatea fiind cu grijă supravegheată de însuși Intîistătătorul Mitropoliei Banatului, care a făcut aci o vizită oficială în ziua de 14 ianuarie. Cu acest prilej, Ierarhul a participat la cursuri, urmărind desfășurarea programului, dînd îndrumări în vederea unei continue îmbunătățiri a activității ce se desfășoară în școală. Luînd masa împreună cu elevii Înalt Prea Sfinția Sa le-a împărtășit tuturor sfaturi părintești tinzînd spre a-i forma la nivelul la care îi dorește Biserica.

O zi însemnată în viața Seminarului teologic a fost și sărbătorirea patronilor săi, Sfinții Trei Ierarhi, în ziua de 30 ianuarie. Popasul acesta a reprezentat pentru profesorii, elevii și ostentorii școlii un îndemn de-a avea mereu înaintea icoana marilor Părinți ai Bisericii, cunoscuți prin cultura și ținuta lor înaltă. Faptul a fost scos în evidență de conferința P. C. Părinte profesor Ioan Teodorovici, și de P. Cuv. Ierom. Timotei Seviciu, dele-

gat chiriarhal în cadrul serbării ce a urmat sfintei liturghii. Programul dat de elevi a mai cuprins poezii și cântece religioase ca și lecturi din operele Sfinților Trei Ierarhi.

Cursul celui de-al doilea trimestru al anului școlar 1969—1970 a fost binecuvântat în mod deosebit de grija Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, prin cercetarea Seminarului teologic de către P. C. Părinte Dumitru Găină inspector general patriarhal, în zilele de 6—10 februarie, care a găsit cuvânt de apreciere pentru ceea ce s-a realizat aci, ca și de recomandare pentru înfăptuiri și mai spornice pentru viitor.

Intrarea apoi în Sfântul și Marele Post ca timp de pregătire pentru praznicul luminat al Învierii Domnului, a fost marcată din nou printr-un ciclu de conferințe vizind formarea preoțească a elevilor ca și edificarea lor asupra unor probleme majore ale Bisericii, ele fiind ținute de profesori ai Institutelor teologice și de preoți ai eparhiilor ce și-au încredințat viitorii slujitori ai altarului acestui lăcaș de lumină.

CULTIVAREA MUZICII BISERICEȘTI

Căutînd să urmeze unul din imperativele Bisericii noastre, acela de a realiza o mai activă participare a credincioșilor la cult printr-unul din mijloacele cele mai proprii, de pildă cîntarea bisericească în comun, conducerea eparhială a dat în tot cursul anului un nou impuls acesteia. Pentru organizarea ei s-a procedat la reluarea șirului de consfătuiri cu cîntăreții din cuprinsul Eparhiei, în cadrul cărora s-au dezbătut probleme legate de metodele de generalizare în toate parohiile a cîntării omofone, de păstrarea uniformității în executarea melodiilor, de rolul slujitorilor bisericești în această lucrare.

Consfătuiri de acest fel au avut loc la Deta în 9 decembrie, la Timișoara în 11 decembrie, la Lugoj în 12 decembrie, la Caransebeș în 18 decembrie, cu participarea majorității cîntăreților bisericești din respectivul protopopiat. Toate au fost prezidate de delegați chiriarhali, au fost precedate de slujba religioasă prevăzută și s-au desfășurat după un program bine stabilit, cu susținere de referate în baza cărora s-au purtat apoi discuții, s-au dat lămuriri practice s-au prezentat modele de execuție a cîntărilor de strană ș.a.

Toți participanții au plecat cu convingerea că urmînd hotărîrile luate, pot lucra cu mult folos pentru atragerea credincioșilor la practicarea cîntării în comun, atît de veche și gustată în Biserica noastră ca și în întreaga Ortodoxie.

Deopotrivă a preocupat însă și cîntarea polifonică. În această privință se poate spune că tradiția puternică a cîntării corale în Banat a îmbiat pe unii din compozitorii băștinași de-a prelucra

frumoasele și autenticele melodii bisericești pentru executarea pe două sau patru voci sau chiar pentru formații mai pretențioase.

Dorindu-se valorificarea acestor creații și moșteniri bogate, în cadrul vecerniilor din duminicile postului Nașterii Domnului, au fost prezentate creațiile unor cunoscuți compozitori bănățeni.

Astfel în duminica din 23 noiembrie, corul preoților din Timișoara condus de P. On. Părinte Liviu Surlașiu a cântat câteva din compozițiile lui Sabin Drăgoi, între care „Heruvicul” și răspunsurile mari ale Sfintei Liturghii. Prezentarea acestora ca și a datelor privind compozitorul și valoarea lucrărilor sale a fost făcută de P. Cuv. vicar Timotei Sevcicu.

În duminica din 30 noiembrie 1969, corul catedralei mitropolitane condus de dl. Aurel Ciobanu a executat piesele corale ale fostului dirijor al corului regretatul profesor Nicolae Ursu. Între acestea „Heruvicul”, „Sfânt e Domnul”, „Pre Tine Te laudăm” și altele. Prezentarea a fost făcută de Protodiaconul Ioan Botău.

În duminica din 7 decembrie, credincioșii s-au desfășurat duhovnicește ascultând tot în interpretarea corului catedral frumosele prelucrări corale ale câtorva precesne ca „Doamne înaintea Ta”, „Doamne unde voi să fug” apoi „Veniți să ne închinăm” ș.a., datorate profesorului Ioan Lipovan, descendent al unei familii de cunoscuți strănari și fost dirijor al corului catedralei din Arad. Punerea lor în lumină a fost făcută de P. On. Părinte Petru Bogdan.

O ultimă prezentare din ciclul închinat unor piese ale câtorva din compozitorii bănățeni, a avut loc în duminica din 14 decembrie. Ea a cules din repertoriul maestrului Filaret Barbu lucrări ca : „Heruvicul”, „Sfânt e Domnul”, „Pre Tine Te laudăm”, „Axionul”, „Aliluia” și a fost făcută de asemenea de către corul catedral, cuvântul cuvenit rostindu-l. P. On. Părinte Liviu Surlașiu

Concertele menționate au prilejuit în prag de sfinte sărbători clipe înălțătoare și totodată de edificare asupra unor valori deosebite.

SAPTĂMINA DE RUGĂCIUNE PENTRU UNITATEA CREȘTINĂ

Ca în fiecare an și de astă dată din inițiativa Consiliului Ecumenic al Bisericilor s-a organizat pretutideni între 18—24 ianuarie, obișnuita „săptămână de rugăciune pentru unitatea creștină”. Fiind membră a Mișcării ecumenice, Biserica Ortodoxă Română s-a alăturat inițiativei luate. Pe temeiul hotărârii Sfântului Sinod în toate bisericile din cuprinsul Patriarhiei s-au înălțat cu prilejul serviciilor religioase rugăciuni speciale pentru unitate, iar la sfânta liturghie oficiată duminică 24 ianuarie s-au rostit predici adecvate.

Cele rînduite au fost respectate și în parohiile Arhiepiscopiei, preoții și credincioșii manifestînd mult atașament cauzei apropierii dintre confesiunile creștine. Dornici să-și aducă partea lor de contribuție la mai buna înțelegere dintre popoare și State, conștienți în același timp de necesitatea consolidării neîntrerupte a unității propriiei lor națiuni, ortodocșii români din părțile Banatului s-au rugat mai cu dinadinsul în zilele stabilite pentru ca duhul păcii și colaborării să se înstăpînească pretutindeni și mai ales printre creștinii care din păcate trăiesc încă pe alocuri în vrăjmășie unii cu alții.

La catedrala din orașul de reședință a Eparhiei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, înconjurat de colaboratorii săi apropiați, au participat împreună cu preoții și credincioșii la serviciile religioase prescrise. Rugăciunilor specifice ritualului ortodox le-a urmat cuvîntul de învățătură rostit de P. Cuv. Părinte Timotei Sevcicu, vicar eparhial, care s-a referit la istoria dezbinărilor religioase și mai ales la importanța pe care o au în vremea de astăzi eforturile ce se depun pentru apropierea dintre aceia care au „un Domn, o credință și un botez”.

ADUNAREA GENERALA A CASEI DE AJUTOR RECIPROC A CLERULUI

Ca în fiecare an, în cea dintîi lună are loc adunarea generală a membrilor Casei de ajutor reciproc a preoților și salariaților Arhiepiscopiei. De această dată ea s-a ținut în ziua de 22 ianuarie sub patronajul Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, cu participarea integrală a delegaților Centrului eparhial, celor șase protopopiate, ai Seminarului teologic din Caransebeș și Vicariatului ortodox sîrb.

Cuvîntul de deschidere l-a ținut președintele C.A.R., P.C. Părinte Alexandru Bălaș, care referindu-se la scopul unei astfel de organizații a schițat modul în care conducerea sa l-a urmărit. A subliniat în această privință sprijinul neprecupețit dat din partea conducerii eparhiale, ca și concursul sincer al tuturor membrilor, pentru care lucru adresează celor de față alee mulțumiri, o dată cu salutul la cea de-a VII-a Adunare Generală.

S-a urmat apoi ordinea de zi pe care a figurat: darea de seamă a comitetului de conducere și bilanțul pe anul 1969, modificarea bugetului, repartizarea beneficiului realizat în anul scurs, aprobarea planului financiar pe anul 1970 și altele.

Delegații care s-au înscris la cuvînt și anume: Prot. Bujor Toma, Prot. Victor Cazacu, Pr. Jivoin Forga și Pr. Tiberiu Șuta, au relevat corecta chivernisire a Casei și respectarea întru totul a dispozițiilor regulamentele ale acesteia, promitîndu-le serviciului, cu osebire în caz de boală și deces, făcînd totodată propuneri pentru îmbunătățirea continuă a modului ei de funcționare.

După aprobarea dării de seamă, a bilanțului și rezolvarea celorlalte probleme de pe ordinea de zi, s-a procedat la alegerea noului comitet și comisiei de verificare pentru perioada 1970—1971. Componența acestora e următoarea: în comitetul de conducere P. On. Părinte Liviu Surlașiu — președinte; P. On. Părinte Patriciu Tufescu — membru; P.C. Părinte Dimitrie Băloni — secretar; P.C. Părinți Milivoi Kacik și Ioan Cocirlă — membri supleanți; iar în comisia de verificare — P.C. Părinți Tiberiu Farca, Vichentie Cuzma și Gheorghe Laichici; de asemenea Jivoin Forga și Gheorghe Milovan ca supleanți.

Noul președinte preluând conducerea ședinței, a mulțumit pentru încrederea acordată lui și colegilor din conducerea C.A.R. și apreciind bunele rezultate dobândite pînă în prezent făgăduiește a se achita cu toată conștiinciozitatea de obligațiile ce-i revin.

După punctul problemelor diverse, epuizîndu-se ordinea de zi, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a adresat tuturor un cuvînt de părintească apreciere a ostenețelor depuse, arătînd că ele se încadrează în activitatea generală ce se depune în țara noastră pentru prosperitatea continuă a cetățenilor. Apelînd totodată la conștiinciozitatea cu care forurile de conducere ale C.A.R.-ului și-au împlinit mandatul pînă acum, le-a cerut ca și în viitor să depună eforturi continui pentru împlinirea nevoilor materiale ale preoților și salariaților din cuprinsul Arhiepiscopiei.

După încheierea ședinței cei prezenți au fost invitați de Înalt Prea Sfinția Sa la o agapă.

PROIECȚII DE FILME PRIVIND VIAȚA BISERICESCĂ DIN CUPRINSUL PATRIARHIEI

Pentru a oferi preoților, cîntăreților și credincioșilor posibilitatea de a cunoaște prin intermediul imaginilor unele aspecte mai importante ale vieții bisericești în cuprinsul Patriarhiei, conducerea eparhiei — avînd sprijinul binevoitor al forurilor bisericești superioare — a prezentat în zilele de 9, 10, 11 și 12 februarie, la Timișoara și Caransebeș, o serie de filme documentare privind canonizarea și generalizarea cultului sfinților români, vizita Grației Sale Arhiepiscopului M. Ramsey în țara noastră, călătoria Prea Fericitului Patriarh în Anglia, sfințirea bisericii ortodoxe române din Timmins (Canada) de către Prea Sfințitul Episcop Teoctist al Aradului, vizita Majestății Sale Imperiale Haile Selassie I al Etiopiei în România, vizita pe care Sanctitatea Sa Patriarhul Athenagoras al Constantinopolului a făcut-o Patriarhiei române, festivitățile prilejuite de împlinire a 20 ani de patriarhat ai Prea Fericitului Patriarh Justinian, etc. ... Acestora li s-au adăugat două scurte metraje despre mănăstirea Voroneț și comorile de artă bisericească din țară.

La Timișoara proiecțiile de filme au fost precedate de cuvântul lămuritor al Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae care a exprimat recunoștința ortodocșilor români din părțile Banatului față de Prea Fericitul Patriarh Justinian pentru multilaterală activitate ce desfășoară în folosul Bisericii, patriei și al cauzei buneînțelegeri între oameni, pentru neîntrerupta purtare de grijă ce-o arată eparhiei. Au participat membrii Consiliului Arhiepiscopesc, salariații centrului eparhial, deservenții catedralei mitropolitane cu familiile lor, preoții din oraș cu familiile lor și alți preoți, cântăreții bisericești, membri consiliilor și comitetelor parohiale, corul catedral, numeroși credincioși. Au fost de față reprezentanți ai celorlalte culte religioase.

La Caransebeș filmele au fost vizionate cu multă atenție și cu deosebit folos instructiv de profesorii, salariații și elevii Seminarului teologic, de preoții din oraș și credincioși. Explicații asupra conținutului lor a dat P. On. Părinte Ion B. Mureșianu, consilier cultural.

Asistența tehnică în spectacolele cinematografice amintite a fost asigurată de P. C. Părinți Constantin Matei și Teodor Totolici din București.

RESTAURĂRI ȘI LUCRĂRI DE CONSERVARE LA MONUMENTELE ISTORICE DIN CUPRINSUL ARHIEPISCOPIEI

Pe întreg cuprinsul țării sînt zeci de șantiere în cadrul cărora se întreprind lucrări pentru ocrotirea și păstrarea monumentelor de cultură, toate fiind înfăptuite prin grija beneficiarilor cu ajutorul Statului și sub îndrumarea Direcției Monumentelor Istorice din Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă.

Prin contribuția Arhiepiscopiei și a enoriașilor, în anul 1969 la o seamă de monumente din cuprinsul eparhiei noastre s-au putut realiza lucrări de restaurare, întreținere, conservare și consolidare, cu ajutorul Departamentului Cultelor, al Direcției Monumentelor Istorice și al Comitetului nostru de Cultură și Artă al județului Timiș.

Astfel, la biserica de zid din comuna *Belint*, s-au efectuat zugrăveala exterioară și au fost înlocuite vechile ferestre de lemn cu altele metalice. La biserica cu hramul „Sf. Ioan Botezătorul” din *Caransebeș* s-au făcut reparații exterioare și s-a amenajat un trotuar împrejmuit.

Insemnate lucrări de restaurare și întreținere au fost executate la bisericile de lemn din satele *Povergina*, *Crivina de Sus*, *Dragomirești*, *Românești*, *Zolt* și *Topla*. Pentru readucerea lor la vechile și autenticele forme arhitectonice, a fost necesar să se refacă fundațiile cu subzidiri, înlocuirea tălpilor, consolidarea pereților din birne, a bolților, apoi înlocuirea și refacerea lemnă-

riei la acoperiș și înlocuirea învelitorii din șindrilă. S-au restaurat toate clopotnițele, iar cum a fost cazul la Povergina și Crivina de Sus s-au refăcut și tencuielile interioare și exterioare, dușurile, apoi s-au înlocuit ușile și ferestrele. De asemenea peste tot s-au făcut trotuare și rigole pentru scurgerea apelor.

La mănăstirea „*Săraca*” din satul Șemlacul Mic, unul dintre cele mai vechi și valoroase monumente din Banat datînd din secolul al XIII-lea au continuat lucrările începute cu doi ani în urmă. Pe lîngă lucrările de întreținere, s-a continuat construirea zidului împrejmuitor al monumentului, s-au făcut lucrări de înfrumusețare și o seamă de amenajări la întreg complexul acestui așezămint. S-au efectuat apoi lucrări de consolidare la edificiul „*Birtul poștei*”, vechi monument de arhitectură datînd din secolul al XVII-lea, în care sînt adăpostite oficiile protopopesce și parohial din orașul Lugoj. S-au mai întreprins lucrări de întreținere la bisericile de zid din satele *Oloșag* și *Ticvaniul Mic*. La prima s-au făcut reparații exterioare și s-a introdus curentul electric, iar la a doua s-a reparat învelitoarea.

Prin lucrările ce s-au executat, toate aceste bisericițe de lemn, creații ale geniului popular, au primit înfățișarea originală, așa cum au fost concepute și construite de către meșterii iscusiți ai poporului român de pe aceste meleaguri.

TRECUȚI LA CELE VEȘNICE

Preotul Victor Aga, pensionar în Timișoara, s-a stins din viață în ziua de 29 ianuarie 1970. Pînă nu demult își purta povara celor nouăzecișunu de ani pe umerii săi îmbătrîniți dar drepecți, așa cum a fost înfățișarea și purtarea sa ca slujitor al altarului și semenilor. Sufletul său generos, firea sa blîndă și inima care radia numai bunătate ascundeau o vigoare de luptător pentru cauza poporului în slujba căruia în vremea desăvîrșirii unității sale statale și-a pus întregul său potențial de orator și scriitor. De pe amvon a propovăduit adevărul credinței în Dumnezeu și al încrederii în viață, iar prin scrisul său răspîndea în paginile multor publicații lumina culturii, a iubirii de oameni și a păcii, nădejdea atingerii prin muncă a celor mai înalte idealuri umane.

S-a stins din viață deci nu numai un venerabil preot, ci și unul din condeiele gazetărești din zbuciumata și glorioasa perioadă în care s-a pregătit marea unire de la Alba Iulia.

S-a născut la 13 aprilie 1879 în comuna Budinț din județul Timiș, dintr-o familie de învățători. După școala primară a urmat liceul la Lugoj, apoi Institutul teologic din Arad, pe care l-a terminat în 1902. A fost hirotonit preot în 1904 pentru parohia Chișoda, pe care a păstorit-o neîntre rupt aproape jumătate de veac, retrăgîndu-se la starea de pensionar după lăudabile realizări.

Regretatul preot a excelat printr-o activitate scriitoricească bogată. Dintre lucrările ce i-au adus o apreciere unanimă amintim „Simbolica biblică și creștină — Dicționar enciclopedic bisericesc” la care se adaugă câteva broșuri precum și articole în diferite publicații ca: „Biserica și școala”, „Poporul Român”, „Plugarul român”, „Luminătorul”, „Nădejdea” și altele. A fost totodată și membru al fostei „Asociații a scriitorilor din Banat și Crișana”.

Corpul său neînsuflețit a fost catafalcat în biserica parohiei din Timișoara II, unde a avut loc și slujba înmormântării săvârșită de un sobor de preoți și diaconi, în prezența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae. Ultimul omagiu a fost adus de P. C. Părinte Dimitrie Băloni, urmașul său la parohie. A fost condus apoi la locul de veșnică odihnă nu numai de cei dragi și apropiați, ci și de aceia cărora le-a fost păstor adevărat.

Preotul Ioan Ogîrlaci de la parohia Șag, protopopiatul Timișoara a răposat după o suferință ce l-a încercat de mai multă vreme, în ziua de 11 noiembrie 1969.

Regretatul preot s-a născut în comuna Ghertenish la 24 decembrie 1909. În 1933 absolvind fosta Academie teologică din Caransebeș a fost hirotonit preot, păstorind în cursul activității sale parohiile Sculea, Pădureni, Jamul Mare, Buziaș și Șag. Priceperea și rîvna sa au fost apreciate de conducerea eparhială care i-a acordat distincțiile cuvenite și temporar i-au încredințat administrarea fostului protopopiat al Buziașului.

În ziua înmormântării 12 decembrie, un sobor de preoți în frunte cu P. On. Părinte consilier Constantin Comșulea, l-a prohodit în biserica parohiei Timișoara IV în cimitirul de pe raza căreia a și fost depus. P. On. Protopop Victor Faur a evocat în cursul slujbei figura de adevărat preot a defunctului. Meritele acestuia au fost subliniate cu osebire de participarea la slujbă a Întîistătorului Mitropoliei Banatului.

Preotul pensionar Arsenie Golumba, a trecut la cele veșnice după o suferință prelungită, în ziua de 9 ianuarie 1970.

Decedatul preot s-a născut la data de 22 iulie 1905 în comuna Berzasca. Cursurile liceale ca și cele ale Academiei teologice le-a făcut la Cluj. În anul 1936 a intrat în cler deservind succesiv parohiile Liubcova, Berzasca, Giarmata Vii, Timișoara-Ronaț și Timișoara II. Provizoriu a administrat și fostul protopopiat Moldova Nouă primind și distincțiile bisericesti corespunzătoare.

Slujba înmormântării a fost săvârșită în comuna natală, în ziua de 11 ianuarie, de un sobor de preoți în frunte cu P. C. Părinte Ioan Grigoriță, care a și cuvîntat despre activitatea defunctului.

Adormitul în Domnul a fost un slujitor care s-a remarcat prin însușiri ce i-au atras dragostea credincioșilor săi.

EPISCOPIA ARADULUI

LUCRARILE ADUNĂRII EPARHIALE

Ședința ordinară a Adunării Eparhiale a Episcopiei Aradului, Ienopolei și Hălmagiului a avut loc, după oficierea sfintei liturghii și a slujbei Chemării Duhului Sfânt în paraclisul reședinței episcopale, la care a asistat Prea Sfințitul Episcop Teoctist, membrii Adunării și invitați, în ziua de duminică 7 decembrie. Debaterile au avut loc în noua sală de festivități.

Constituindu-se biroul Adunării și după îndeplinirea formalităților prevăzute de Regulament, Prea Sfințitul Episcop Președinte a deschis lucrările printr-o cuvântare în care a poposit asupra realizărilor din ultimul sfert de veac din patria noastră, arătând că Biserica împărtășește culmea de lumină la care poporul nostru a ajuns și că ea nu se poate desprinde de realitățile în care trăim.

Arătând cum Biserica Ortodoxă Română dă credincioșilor, prin învățătura și experiența ei, posibilitatea de a răspunde împrejurărilor și frământărilor vieții, Prea Sfinția Sa a subliniat că acest răspuns izvorăște din adevărul veșnic și din bimilenara existență a poporului nostru care, din încercările istoriei a ieșit întotdeauna mai bogat. Făcând un excurs istoric, vorbitorul a scos la iveală faptul că poporul nostru își avea dintotdeauna o zestre lăuntrică, manifestată prin oameni de mare cultură și prestigiu ca Nicolae Olahus și alții, dar că abia după 23 August 1944 aceste energii s-au putut descătușa, dând patriei conducători înțelepți, oameni de cultură, de știință, a căror contribuție se înscrie în patrimoniul universal. În acest răstimp, a arătat Prea Sfinția Sa și Biserica din Transilvania, dezbinată de cei care doreau să destrame însăși ființa neamului, și-a refăcut unitatea putându-se organiza după chipul veacului al douăzecilea și având astăzi biserici admirate și căutate pentru frumusețea lor.

În continuare Prea Sfințitul Președinte a accentuat că ședința Adunării Eparhiale se deschide într-o atmosferă de mari nădejdi pentru poporul nostru ale cărui valori îmbogățesc tezaurul universal și a cărui politică atîrnă în cumpăna menținerii păcii în lume.

Prea Sfinția Sa a lămurit apoi că noua sală de festivități în care are loc ședința de astăzi este menită să devină o vatră de cultură ortodoxă și românească la Arad, continuând tradițiile străbune, de unde să strălucească făclia acestor simțiri.

În închierea cuvîntului, a salutat prezența la lucrările Adunării Eparhiale din acest an a unor distinși invitați.

Dînd expresie sentimentelor de atașament față de Conducătorii poporului și patriei noastre, de Întîistătătorul Bisericii și Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, Prea Sfințitul Episcop Președinte a dat citire unor telegrame adresate: Domnului Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat al R. S. România; Domnului Ion Gheorghe Maurer președintele Consiliului de Miniștri; Domnului Emil Bodnăraș vicepreședinte al Consiliului de Stat; Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române; Domnului Prof. Dumitru Dogaru, Secretar General al Departamentului Cultelor; Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului; Domnului Președinte al Comitetului Național de Luptă pentru Pace din R. S. România; Domnului Teodor Haș, președintele Comitetului executiv al Consiliului popular al județului Arad; Domnului Ioachim Moga, președintele Comitetului executiv al Consiliului popular al județului Hunedoara.

Adunarea aprobă cu entuziasm textul acestor telegrame.

Între timp a sosit o telegramă adresată Adunării Eparhiale de către Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului în numele Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, Prea Sfințitul Președinte împărtășind membrilor Adunării conținutul ei, de care se ia act cu bucurie, subliniază spiritul de colaborare care există în Biserica Ortodoxă Română între Ierarhii ei.

Cu această Prea Sfințitul Episcop Președinte declară deschise lucrările Adunării Eparhiale.

Pentru stabilirea procedurii de prezentare a rapoartelor Consiliului eparhial Prea Sfinția Sa consultă Adunarea dacă acestea urmează a se citi pe comisii sau în plen. Adunarea în unanimitate hotărăște citirea în întregime a rapoartelor în plenul Adunării.

Prea Sfințitul Președinte dă cuvîntul P. C. Pr. Gheorghe Căvășdan, vicar eparhial, care citește raportul cultural, parte integrantă a raportului sectorului administrativ-bisericesc și cultural care se va citi separat.

Raportul despre activitatea culturală prezintă date asupra cancelariei Centrului eparhial, se ocupă de situația elevilor și studenților de la școlile teologice, apoi de măsurile luate pentru uniformizarea culturii. Raportul poposește mai îndelung asupra roadelor pozitive ale acțiunii de consolidare a actului reintegrării Bisericii Ortodoxe Române, de vizite la parohii ale Ierarhului și ale colaboratorilor săi. Un alt capitol se ocupă de problema pro-

zelitismului. Grijă de monumentele istorice, de colecția de obiecte bisericești de la Arad-Gai și de punerea în evidență a valorilor istorice de la parohii, de biblioteca mereu înprospătată a Centrului eparhial și a parohiilor formează ultimul capitol al raportului care se încheie cu propuneri și angajamente pentru anul 1970.

În continuarea lucrărilor, Prea Sfințitul Președinte dă cuvântul P. C. Pr. Petru Sălăgeanu, consilier eparhial, care citește raportul sectorului administrativ-bisericesc.

Acest raport înfățișează, la început, condițiunile favorabile în care se desfășoară activitatea eparhiei în cadrul patriei noastre; prezintă apoi activitatea sfințitoare a Ierarhului: hirotonii de preoți, târnosiri de biserici, sfințiri de lucrări, de vizitele pastorale, trecând apoi la lucrarea de pregătire a clerului: practica liturgică a noilor preoți, participarea la cursurile de îndrumare, activitatea la conferințele preoțești, conferințe administrative, conferințe cu protopopii, activitatea predicatorială. Mai departe raportul trece în revistă preocupările și activitățile din domeniul cultural: colaborarea la revistă mitropolitană, editarea calendarului bisericesc, a ediției a doua a cărții de rugăciuni, a vizitelor primite de Ierarh și de activitatea din afara eparhiei a Prea Sfințitului Episcop.

Raportul mai trece în revistă activitatea serviciului de pensii, a secretariatului și prezintă o situație statistică a parohiilor, bisericilor, preoților, numirilor, transferărilor, înființărilor de posturi, etc.

În încheiere se prezintă două propuneri de arondări de parohii și filii una în protopopiatul Brad și alta în protopopiatul Lipova.

După mulțumiri adresate forurilor Conducerii de Stat și bisericești raportul prezintă angajamente pentru activitatea anului 1970.

Cel de-al treilea raport, al sectorului economic, citit de către P. C. Pr. Ioan Popa consilier eparhial, după o prezentare a cancelariei sectorului, descrie cu amănunte lucrările de construcții și reparații la Centrul eparhial și la parohii. La Centrul eparhial s-a construit o sală nouă de festivități de o concepție modernă și s-a amenajat o magazie de materiale; la catedrală s-a construit un vestmîntar nou și s-au făcut lucrări de întreținere exterioară la clădirile din jurul catedralei; s-a introdus încălzirea centrală la atelierul de luminări. Raportul se ocupă în continuare de activitatea atelierului de luminări, magazinul de obiecte bisericești, atelierele de legătorie și croitorie, de activitățile economice și de lucrările făcute la mănăstiri; apoi de fondul de asigurare a bunurilor bănești, de contribuția Episcopiei la școlile teologice și de acordarea de ajutoare.

Raportul prezintă apoi spre aprobare bilanțul pe ultimul trimestru al anului 1969 și pe primele trei trimestre ale anului 1969; aprobarea execuției bugetare pe aceleași perioade; aprobarea planului de venituri și cheltuieli pe anul 1970; donația unei părți din imobilul ei din str. Eminescu nr. 30, pe care Episcopia a făcut-o protopopiatului din Arad.

La terminarea citirii rapoartelor, Prea Sfințitul Episcop a propus o pauză de zece minute.

După pauză, Prea Sfinția Sa a invitat pe membrii Adunării Eparhiale să ia cuvîntul pe marginea rapoartelor spunîndu-și nu numai părerile favorabile, ci adăugînd sugestii și propuneri constructive de care se va ține seamă.

Au vorbit pe marginea rapoartelor:

Dl. avocat Vichentie Șerb de la Circumscripția Arad care a apreciat lucrările despre care s-a raportat și îndeosebi frumusețea sălii de festivități și a propus aprobarea rapoartelor și anelor lor.

Pr. Traian Rusu de la circumscripția Arad a arătat cît de strălucit a împlinit Prea Sfințitul Episcop făgăduințele pe care le-a făcut acum șapte ani la venirea în fruntea acestei eparhii. Elogiînd felul în care au fost întocmite cele trei rapoarte, propune aprobarea lor în întregime.

Dl. Dezman Dumitru de la circumscripția Ineu și-a exprimat bucuria „de țaran legat de glie” pentru bogata lucrare a Episcopiei în frunte cu Prea Sfințitul Episcop căruia îi mulțumește că și în parohia Șicula a fost numai în acest an de două ori, și pentru că a ajutat-o să-și vadă biserica atît de frumos pictată și sfințită. Propune aprobarea rapoartelor.

P. C. Prot. Vitalie Pereteateu din Lipova, ca invitat, a vorbit despre spiritul de apropiere promovat de Statul nostru și de Biserica Ortodoxă Română în sfera ei de activitate și a dat expresie recunoștinței P. C. Sale, a preoților și credincioșilor din protopopiatul Lipova, pentru importanțele îndeplinite de la Centrul eparhial și din eparhie, sub îndrumarea Prea Sfințitului Episcop Teoctist.

P. C. Pr. Ioan Nădăban de la circumscripția Gurahonț, a arătat rolul educativ, religios și catehetic pe care-l are calendarul bisericesc în viața credincioșilor și dorința lor de a-l avea toți în casele lor. Propune aprobarea rapoartelor.

Dl. Eduard Găvănescu din Arad, în calitate de invitat, a exprimat felicitări pentru întreaga activitate despre care s-a raportat. Domnia Sa a atras atenția asupra ostenețelor pentru Biserica a preoților și ierarhilor Bisericii noastre, mergînd pe linia slujirii Bisericii și a poporului, care-și coboară originile pînă la Sarmisegetuza.

Dl. Traian Micluța de la circumscripția Brad, arată că înfăptuirile din eparhia noastră țin pas cu cele mari și multe câte se fac în cuprinsul patriei noastre; propune aprobarea rapoartelor.

P. C. Prot. Adam Lăzărescu, în calitate de invitat, a vorbit despre multiplele și însemnatele lucrări ce s-au făcut la biserici pe Valea Jiului sub arhipăstoria Prea Sfințitului Episcop Teoctist și despre vizitele pe care Prea Sfinția Sa le-a făcut în parohiile din acele părți, despre ajutorul moral și material pe care a binevoit a-l da și fără de care biserici ca cea din Petroșani ar avea tot înfățișarea veche, în timp ce astăzi este o podoabă a orașului și a Ortodoxiei românești.

P. C. Pr. Avram Glidan, de la circumscripția Hațeg a dat expresie satisfacției sale și a credincioșilor pentru a le fi putut fi sfințite de Prea Sfinția Sa două biserici în parohia pe care o păstorește și alte trei în protopopiatul Hațeg. Emulația între parohii de a-și înnoi bisericile și a le picta în stil ortodox este dovadă că ei se simt pentru totdeauna ortodocși. Propune aprobarea rapoartelor.

După acestea Prea Sfințitul Președinte supune aprobării Adunării Eparhiale:

1. raportul sectorului administrativ-bisericesc și cultural al Consiliului eparhial, în întregime, așa cum a fost prezentat în două secțiuni, cu angajamentele formulate pentru activitatea din anul 1970;

2. arondarea parohiilor Bucuresci și Curechi din protopopiatul Brad spre a forma o singură parohie, împreună cu filiile lor;

3. arondarea filiei Stejar de la parohia Julița la parohia Vărădia de Mureș, protopopiatul Lipova;

4. raportul sectorului economic al Consiliului eparhial împreună cu angajamentele trasate pentru anul 1970 și cu anexele de la raport.

Adunarea Eparhială aprobă în unanimitate fiecare raport și anexă în parte, așa cum au fost prezentate.

Luîndu-se act de aceste aprobări, Prea Sfințitul Episcop Președinte al Adunării Eparhiale mulțumește membrilor pentru prezența la lucrările care au avut loc, pentru luările de cuvînt și pentru aprobările date. Prea Sfinția Sa precizează că nu a putut fi prezentată toată activitatea preoțimii decît din cît au raportat protopopiatele. Preoții însă lucrează foarte frumos deși sînt solicitați de diverse probleme. Activitatea preoților este legată de scopul întregului nostru popor de a păstra unitatea sa și cu celelalte națiuni conlocuitoare. Biserica întreține legături de colaborare cu celelalte culte care lucrează loial și cinstit, dorind ca acestea să se manifeste pînă jos la credincioși.

Indemnînd pe membrii Adunării Eparhiale să facă, împreună cu toți credincioșii eparhiei, din munca lor o sărbătoare de fiecare

zi, o luminează în viața poporului și a Bisericii noastre, Înalt Prea Sfințitul Episcop Președinte mulțumește tuturor pentru participarea la lucrările Adunării Eparhiale și pentru cuvintele pe care le-au rostit, și oaspeților pentru prezența la aceste lucrări.

La agapa pe care Prea Sfințitul Episcop Teoctist a oferit-o tuturor în spațioasa sală nouă, însuflețiți de atmosfera înaltă și caldă în care s-au desfășurat lucrările Adunării Eparhiale, au mai luat cuvîntul și alți vorbitori, aceasta devenind o continuare a discuțiilor la rapoarte.

Au vorbit P. C. Prot. Dumitru Cuzman, secretarul general al Adunării Eparhiale și ales al circumscriptiei Chișineu Criș, P. C. Prot. Gheorghe Șerb, de la protopopiatul Arad. P. C. Pr. Sigismund Blentea de la parohia Hățăgel, protopopiatul Hațeg, a adus recunoștința sa și a credincioșilor din Hățăgel pentru ajutorul primit de la Prea Fericitul Patriarh Justinian și de Prea Sfințitul Episcop Teoctist pentru refacerea și pictarea bisericii lor și pentru praznicul ce le-a dăruit la sfințirea acestor lucrări. A dat asigurări apoi că, toate acestea, închinare consolidării acutului reîntregirii Bisericii, Prea Fericitului Patriarh, Justinian Prea Sfinției Sale, sînt o legătură strînsă și indestructibilă a lor cu credința strămoșească.

Dl. dr. Octavian Lupaș din Arad, ca invitat, mulțumind pentru cinstea ce i s-a făcut, declară că activitatea ce se desfășoară în eparhia Aradului se datorește desigur și cîrmuirii ei înțelepte. Amintind de vizita pe care Prea Sfințitul Episcop Teoctist a făcut-o la lucrările arheologice de la Vladimirescu, în apropierea Aradului, a remarcat că biserica ieșită la iveală are un caracter ortodox mai ales că e orientată înspre răsărit. Vechimea ei arată că românii care au trăit aici din vremuri străvechi au fost ortodocși, ca și la Bizerea și Cicera de dincolo de Mureș sau ca la Zăicanii Hațegului unde monumente funerare foarte vechi poartă nume de Huniade. În continuare precizează că și pe Valea Crișului sînt numeroase dovezi de autohtonia elementului românesc care în cazanii și manuscrise ne-au lăsat o limbă autentică în care îngerii nu trimbițau ci zice că „buciumau din tulnice”.

P. C. Prot. Alexandru Gherghel de la Hațeg evidențind numeroasele sfințiri de biserici și vizitații canonice făcute de Prea Sfințitul Episcop în protopopiatul Hațeg unde a rostit atîtea predici, subliniază atașamentul preoților și al credincioșilor față de Prea Sfinția Sa, de Biserica și de patria noastră.

P. C. Prot. Liviu Boldura, de la protopopiatul Brad, a subliniat latura Bisericii noastre care-și trage seva din legătura cu poporul și apoi a scos în evidență cîteva fapte de părinte duhovnicesc ale Prea Sfințitului Episcop Teoctist.

Dl. Vichentie Șerb a dat citire unei scrisori, însuflețită de simțăminte românești, pe care Ierarhul a adresat-o Comitetului

de organizare a centenarului Liceului „Avram Iancu” din Brad. Textul a fost primit cu vii aplauze.

P. C. Pr. Victor Biliboacă a adresat Prea Sfințitului Episcop în numele salariaților Centrului eparhial, mulțumiri pentru multe îndrumări pe care le-au primit în muncă.

Pr. Adam Borșei de la circumscripția Hunedoara, își exprimă bucuria sa, a preoților hunedoreni și a credincioșilor, de a se afla sub arhipăstorirea Prea Sfinției Sale.

Răspunzînd tuturor, Prea Sfințitul Episcop Teoctist începe prin a mulțumi celor ce au contribuit la realizarea sălii în care a avut loc acum pentru prima dată sinodul eparhiei. Apoi Prea Sfinția Sa subliniază că au luat aici cuvînt nu numai membrii Adunării Eparhiale, ci și invitați purtați de alese simțiri, personalități de înaltă ținută din viața culturală a orașului însufleții pentru lucrarea pozitivă a Bisericii noastre, pentru păstrarea marilor permanențe ale sufletului românesc care dau dimensiuni atît de mari vieții de obște a Bisericii. „Toate acestea sînt ca o solie a înaintașilor noștri, a spus Prea Sfințitul Episcop, care au luptat, s-au străduit, au fost frînți sub roți sau sub apăsări străine și realizările de azi sînt un ecou al năzuințelor lor. Izvorul tuturor energiilor noastre îl găsim pe vatra credinței noastre bimilenare, în străduințele, luptele, căderile și ridicările pline de glorie ale celor ce ne călăuzesc pe drumul înfăptuirilor mărețe din zilele noastre”.

„Se cuvine să închinăm bucuria de astăzi amintirii celor ce au stropit cu sînge și au presărat cu sfinte lăcașuri aceste meleaguri mănoase, a mai spus Prea Sfinția Sa, căci ei au păstrat vie credința străbună și conștiința românească”.

„Pe linia acestor două fiind și lucrînd, ne aflăm pe drumul împlinirii poporului nostru care și-a dobîndit un atît de frumos prestigiu în fața națiunilor.”

În încheiere Prea Sfințitul Episcop spune că mulțumirile ce i-au fost adresate, le îndreaptă către preoții și credincioșii fără de care nici un episcop urmaș al Sfinților Apostoli fiind, nu poate face prea mult. „Împreună cu ei și cu cei de aci vom duce noul jug ce ne-ați pîs pe umeri pentru anul 1970”.

Prea Sfințitul Teoctist a încheiat făcînd tuturor urări de spor în muncă și să petreacă în pace sfintele sărbători.

În timpul pauzelor dintre cuvîntări s-au cîntat colinde de Crăciun.

Cîntîndu-se apoi în încheiere Imnul Arhiereului, membrii Adunării Eparhiale și oaspeții, luînd binecuvîntare de la Prea Sfințitul Episcop Teoctist, Președintele Adunării Eparhiale, s-au îndreptat fiecare la ale lor cu sufletele luminate de bucurie de a fi luat parte la viața de frumoase împliniri a eparhiei.

PREZENTAREA DATINILOR DE CRĂCIUN LA REȘEDINȚA
EPISCOPALA

Manifestînd un adînc și curat atașament față de Sfînta Biserică, față de ierarhia ei, credincioși din cîteva parohii arădene au ținut să-și arate sentimentele creștinești de dragoste față de Ierarhul lor care le-a făcut bucuria de a sluji în bisericile parohiilor din care fac parte, prezentînd Prea Sfințitului Episcop Teoctist, în seara de Ajun, cîteva colinde și datini specifice locului. Fiind prezenți, în sala de festivități a Episcopiei, preoți din oraș, membri ai Consiliului eparhial, salariații Centrului eparhial și un număr de credincioși, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a primit corurile bisericești din parohiile Arad-Grădiște și Arad-Gai dirijate de dl. I. Văcaru și din Aradul Nou dirijat de d-na Elena Naliatov, avînd fiecare în frunte pe preotul paroh al parohiei respective.

Preotul Andrei Lucea din parohia Arad-Grădiște a rostit un cuvînt de prezentare în care a arătat că cei prezenți aduc inima plină de dragoste fiiască a tuturor credincioșilor din cele trei parohii față de Ierarhul luptător pentru Ortodoxie, pentru patrie și pentru pace, înfăptuitorul atîtor înnoiri duhovnicești și gospodărești în întreaga eparhie. Ca un smerit omagiu prezintă iubitului Arhiepiscop un mic buchet de colinde și datini românești de Crăciun.

Cele trei coruri au cîntat apoi fiecare programul său de colinde, iar cîțiva credincioși din parohia Arad-Micălaca Veche îmbrăcați după datină, au prezentat „Steaua” și „Irozii”, trezind toți sentimente de curată emoție creștinească.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist adresîndu-se tuturor, a subliniat nu numai frumusețea colindelor și datinelor creștinești de Crăciun ci și adîncul lor semnificație românească, de păstrare a unității neamului pe care asemenea manifestări îl făceau să se simtă, de-a lungul istoriei sale, ca o singură familie. Prea Sfinția Sa și-a arătat bucuria de a se fi inaugurat noua sală de festivități a episcopiei cu un astfel de program creștinesc și românesc.

Vorbînd apoi despre însemnătatea și frumusețea marelui praznic al pogorîrii pe pămînt a Fiului lui Dumnezeu, Prea Sfințitul Episcop a îndemnat pe credincioși și pe preoți să păstreze și să predea mai departe aceste frumoase datini cu atîta scumpătate chivernisite de evlavioșii noștri strămoși.

Prea Sfinția Sa a făcut apoi o adevărată cateheză despre îndatoririle de astăzi ale preoților și ale tuturor credincioșilor în apărarea curăției credinței ortodoxe și a slujirii din toate puterile a propășirii scumpei noastre patrii.

Mulțumînd preoților și tuturor celor ce l-au bucurat duhovnicește de Crăciun, Prea Sfinția Sa le-a împărțit daruri și le-a făcut urări de sfintele sărbători.

Preoții Nicolae Vesa din Aradul Nou și Cornel Vădăsan din Arad-Gai au mulțumit Prea Sfinției Sale, în numele tuturor, pentru părinteasca primire de care au fost învredniciți.

VECERNIE CU COLINDE

Răspunzînd dragostei pe care credincioșii o arată față de acele creații străvechi ale poporului nostru care sînt colindele, la vecernia din duminica dinaintea Nașterii Domnului, de față fiind Prea Sfințitul Episcop Teoctist, corul catedralei episcopale din Arad a cîntat mai multe colinde de compozitorii D. Chiriac, C. Givulescu, Gh. Cucu, E. Monția, Fr. Hubic, V. Popovici, I. Bohociu, C. Budiș, M. Bîrcă și Pr. I. Șerb dirijorul corului.

Programul a fost introdus printr-un cuvînt despre frumusețea și semnificația colindelor de P. C. Pr. Petru Sălăgeanu, consilier eparhial, care a prezentat apoi pe scurt ideea exprimată de fiecare colind în parte.

La sfîrșitul programului de colinde Prea Sfințitul Episcop Teoctist a învățat pe credincioși despre originea colindelor în adîncimea simțirii creștinești ortodoxe a creatorilor lor populari, despre curățenia conținutului lor dogmatic, despre talentul și frumusețea sentimentelor exprimate în ele cu o prospețime care nu se irosește cu veacurile prin care ele trec și despre mesajul lor legat de Nașterea Mîntuitorului Iisus Hristos pe care-l îmbracă cu atîta măiestrie în imagini simple, dar grăitoare și mișcătoare. De aceea, a spus Prea Sfinția Sa, Biserica păstrează colindele ca pe o comoară a ei, a credincioșilor, a bogăției de viață a celor ce le-au creat, făuritori ai atîtor frumuseți care poartă de-a lungul veacurilor mesajul de pace, de bucurie, de optimism creator al nașterii pe pămînt a lui Iisus Hristos Fiul lui Dumnezeu.

Prea Sfințitul Episcop a îndemnat pe credincioși să păstreze și să transmită mai departe aceste neprețuite creații și să-și însușească mesajul lor curat, dătător de puteri pentru o viață plină de bucurie, de muncă aducătoare de prosperitate și de fericire.

DOVEZI DE ATAȘAMENT FAȚA DE SFINTA BISERICA LA ÎNCEPUT DE AN NOU

Ziua de început a Anului Nou 1970 a fost, pentru preoții și credincioșii din orașul Arad, prilej de a-și manifesta dragostea și atașamentul față de Biserica strămoșească prin aceea că au ținut să pășească în noul an luînd binecuvîntare de la Ierarhul lor, Prea Sfințitul Episcop Teoctist, și a face Prea Sfinției Sale urări de fii duhovnicești.

După sfînta liturghie din ziua praznicului, s-au prezentat la reședința episcopală corul catedralei și credincioși din oraș. Fiind primiți în sala de festivități, corul a cîntat cîteva colinde, iar

credincioșii au făcut Prea Sfinției Sale calde urări pentru Anul nou.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist s-a întreținut cu oaspeții timp îndelungat, a făcut daruri, într-o atmosferă cu adevărat sărbătorească.

În după amiaza aceleași zile, după vecernie, preoții din orașul Arad și din parohiile din jurul orașului și salariații Centrului eparhial s-au prezentat spre a face Ierarhului lor urări în preajma anului ce se deschide.

În paraclisul reședinței episcopale, preoții au întâmpinat pe Prea Sfinția Sa cu Imnul Arhiereului, apoi P. C. Părinte Gheorghe Șerb, protopopul Aradului, în numele preoților, a adresat Prea Sfinției Sale un cuvânt în care a trecut pe scurt în revistă evenimentele mai de seamă ale anului 1969, în lume, în țară, în Biserica Ortodoxă Română, în Eparhia noastră.

A exprimat apoi mulțumiri pentru ajutorul ce l-a primit din partea Episcopiei de a avea un sediu propriu pe seama protopopiatului din Arad, iar în încheiere, a făcut Prea Sfinției Sale urări de noi realizări pentru slava Sfintei Biserici, prosperitatea patriei și în interesul păcii în lume.

În numele salariaților Centrului eparhial P. C. Pr. Ic. stavrofor Gheorghe Căvășdan, vicarul eparhial, după ce a făcut o succintă expunere a problemelor care au preocupat Episcopia în anul 1969 și a unora din cele ce trebuie să formeze program de lucrare în anul 1970 și în anii următori, a exprimat convingerea că sub arhipăstoria Prea Sfințitului Episcop Teoctist toate vor fi duse la bun sfârșit, așa cum și până acum Prea Sfinția Sa a condus viața eparhiei pe cele mai luminoase căi și obținând realizări îmbucurătoare. P. C. Sa a făcut de asemenea urări Ierarhului, în numele celor pentru care a luat cuvântul.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist a vorbit apoi preoților prezenți despre însemnătatea slujirii preoțești legată de sfintele altare străbune și îndreptată înspre mântuirea și fericirea credincioșilor. Prea Sfinția Sa a făcut un tur de orizont asupra realizărilor Bisericii Ortodoxe Române în sfertul de veac care a trecut de la eliberarea patriei, în condițiunile atât de favorabile ce i-au fost asigurate și a contribuției preoțimii la munca de construire a vieții noi în țara noastră. Dovadă a activității preoților și credincioșilor din eparhia noastră, a spus Prea Sfinția Sa, sînt ieșirile la parohii ale Ierarhului chemat să sfințească altare sau să binecuvinteze lucrări gospodărești, să dea îndrumări părințești. Din aceasta se vede că preotul nu se limitează să împlinească programul de la altar ci este prezent între credincioși, lucru atât de necesar pentru realizarea coeziunii lor, a unității de gândire, de simțire și de acțiune în slujba Bisericii și a propășirii patriei. Preotul trebuie să fie prezent în tot locul, în parohia sa, unde se plămădește viața nouă a poporului nostru, a spus Prea Sfințitul

Episcop. Desfășurînd programul de catehizare a credincioșilor, potrivit îndrumărilor Sfîntului Sinod, preoții trebuie să țintească și la întărirea unității poporului nostru pe toate planurile de activitate, a tuturor cetățenilor patriei de orice limbă, întrucît problemele mari țintind la prosperitatea poporului și a patriei pot fi rezolvate numai uniți în același ideal.

Mulțumind, în încheiere, pentru urările ce i s-au făcut pentru noul an, Prea Sfinția Sa a binecuvîntat pe cei de față făcîndu-le urări de sănătate și bogate roade în activitatea pastorală.

UN AȘEZĂMÎNT CULTURAL-BISERICESC LA EPISCOPIA ARADULUI

În cei șapte ani de cînd conduce destinele eparhiei, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a folosit toate prilejurile și binecuvîntate mijloace spre a insufla clerului și credincioșilor o nețărmurită dragoste față de Ortodoxia românească, față de neamul și pămîntul românesc, făcînd neconținut apel la virtuțile strămoșești și de înaltă clarviziune a Conducătorilor noștri, de a altoi pe aceste dinamice virtuți, vredniciile celor de astăzi pentru dăltuirea unui viitor cît mai luminos. Dintr-o asemenea preocupare a izvorît gîndul de a pune temelie unui așezămînt cultural-bisericesc în care să poată fi dezbătute într-un limbaj mai larg decît în Biserică, probleme și idei puse în slujba promovării simțirii ortodoxe românești. Acest gînd a primit contur și apoi s-a concretizat cu ajutorul Consiliului eparhial și al tuturor celor ce au colaborat la înfăptuirea lui, sub chipul unei săli de festivități construită în anii 1968—1969 în incinta ansamblului de clădiri al Centrului eparhial.

Planul conceput de Prea Sfințitul Episcop însuși, a fost alcătuit de serviciul tehnic de sub îndrumarea d-lui arhitect Francisc Tritthaler și cu colaborarea pentru partea decorativă, a regretatului arhitect Dumitru Ionescu-Berechet din București.

Avînd amenajată o intrare modernă, din curtea reședinței episcopale, sala de festivități are dimensiunea de 20/7/4 m. Tavanul este din beton armat împărțit în casete cu cornișe în ipsos și împodobit cu patru candelabre de metal. Pereții prevăzuți cu coloane în relief împărțindu-i în panouri, sînt zugrăviți într-o foarte plăcută culoare luminoasă.

Pe unul din cei doi pereți mici, în fața intrării, maestrul Ieremia Profeta din București a pictat, în tehnica tempera grasă, pe dimensiunea 4,20/2,40 m și în culori de o rară frumusețe, scena înmulțirii pîinilor cu semnificația „Eu sînt pîinea vieții” după Sfîntul Evanghelist Matei (14, 14, 23). Tabloul este cuceritor prin farmecul figurii Mîntuitorului, prin sugestivitatea scenică, prin construirea ansamblului și prin naturalețea decorului. Deasupra celor două intrări la est și vest, același artist a pictat stema Sfintei Patriarhii și cea a Episcopiei Aradului. Peretele dinspre

apus are, în partea superioară, opt ferestre rotunde încadrate în stilul întregii încăperi. Peretele dinspre est este în întregime din geamuri. Partea de jos a pereților a fost îmbrăcat în lambrouri de placaj lustruit în imitație de stejar frumos executate.

Un deosebit farmec îl dă întregii săli padimentarea cu plăci de mozaic colorate în covoare cu gust așezate, după ce dedesubt s-a asigurat trăinicia printr-un strat de beton.

La mijloc sala este împărțită în două printr-o perdea de efect care permite un cadru potrivit pentru un cerc mai restrâns sau folosirea întregii săli în caz de necesitate.

Sala de festivități se continuă, în afară cu o nouă clădire anexă cu camere pentru obiecte de inventar și serviciu, etc.

Destinația sălii de festivități este de a se ține ședințe ale Adunării Eparhiale, conferințe cu preoții, cu protopopii, de a se împărtăși de aci cunoștințe din toate domeniile care au tangență cu gândirea teologică, cu viața bisericească, național-patriotică, ecumenică, etc. De asemenea se vor proiecta din cinemateca Sfintei Patriarhii filme documentare din viața Bisericii și filme patriotice, se vor da concerte corale religioase, etc.

Sala de festivități a Episcopiei Aradului, fiind terminată, a fost inaugurată în ziua de 5 decembrie 1969, după ce în paraclisul reședinței episcopale s-a oficiat sânta liturghie. La ora 12 a sosit la reședință Înalt Prea Sfințitul Nicolae, Mitropolitul Banatului, însoțit de P. C. Părinte dr. Ioan Petreuța, consilier arhiepiscopal și de dl. arhitect Sorin Moldovan membru în Consiliul Arhiepiscopal.

În fața unei mese special amenajate se afla în noua sală un sobor de preoți și diaconi în odăjdii. În sală se aflau membrii Consiliului eparhial, preoțimea din orașul Arad și din parohiile din jurul orașului, distinși oaspeți din intelectualitatea arădeană, profesori, medici, etc., salariații Centrului eparhial și toți cei care au colaborat la realizarea noului așezământ.

Soborul a săvârșit slujba sfințirii mici a apei, răspunsurile fiind date de corul preoțesc.

La momentul potrivit, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a sfințit noul așezământ. Apoi P. C. Părinte Petru Sălăgeanu, consilier eparhial, la invitația Prea Sfințitului Episcop Teoctist a dat citire actului de sfințire.

Luînd cuvîntul, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a arătat împlinirea în trecutul istoric al poporului nostru, a credinței, a „legii românești”, cu sentimentul patriotic și cum unitatea în credință și-n simțirea românească l-a ajutat să biruie toate vicisitudinile vremurilor și să ajungă pînă la luminoșii ani care-i trăim noi cei de astăzi. Subliniind climatul favorabil în care Biserica Ortodoxă Românească sub ocîrmuirea Prea Fericitului Patriarh Justinian și în lumina libertăților acordate de Conducerea patriei noastre, își desfășoară lucrarea, Prea Sfinția Sa a înfățișat

aureola de lumină în care peste tot în țară se ridică noi altare închinare spiritului, culturii, sănătății, în sprijinul tuturor năzuințelor poporului nostru. Tot ceea ce se zidește astăzi, tot ce se lucrează poartă pecetea luminoasă a năzuinței de a duce peste veacuri ceea ce poporul românesc are mai de valoare: talentul, geniul, cultura sa, puterea de credință ilustrată atât de pregnant în acești 25 de ani de viață nouă.

„Biserica noastră, a continuat Prea Sfințitul Părinte Episcop, dacă are posibilități de lucrare, are și cerințe, imperative. Mai ales aici în Transilvania, aici la Arad, simțirea ortodoxă românească trebuie păstrată nu cu mai puțină râvnă decât au făcut-o înaintașii noștri. În părțile acestea de țară se cer încă strădanii pentru încheierea credinței noastre strămoșești, pentru consolidarea mărețului act al reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române săvârșit în zilele noastre, în anul 1948, când toți, ierarhi, preoți și credincioși au trăit clipe de neuitat, când slujitorii celor două strane s-au putut îmbrățișa sub cupola aceleași Biserici strămoșești, după o lungă despărțire între frați. Pentru aceasta, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian ne-a dat îndrumări deosebit de folositoare. În cuprinsul acestei eparhii și în acela al Mitropoliei Banatului adesea am zăbovit în ședințe ale sinoadelor mitropolitane ale Banatului precum și ale întregii Transilvanii, împreună cu ceilalți ierarhi, căutând căile și mijloacele cele mai potrivite spre a merge mai departe în adîncirea și consolidarea frățietății noastre românești și ortodoxe.

Prea Sfinția Sa a mai arătat că strădania de consolidare a reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române este o problemă care privește și ideea scumpă tuturor fiilor patriei noastre, de unitate statală, unite de care are nevoie munca uriașă ce se desfășoară pentru progresul social, cultural și științific, pentru bunăstarea și fericirea poporului. „De aceea, chibzuind împreună cu Consiliul eparhial, am căutat calea de a aduce și din partea Eparhiei Aradului o contribuție la lucrarea de cultivare în continuare a tot ceea ce Biserica are viu și frumos spre a putea fi pus în slujba efortului de progres al poporului nostru, de încheiere a simțirii românești, de pe poziția lucrării bisericești“.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist a exprimat apoi sentimente de recunoștință față de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, care, dînd încă o dovadă de spiritul frățesc de colaborare între ierarhi în Biserica Ortodoxă Română, a primit să sfințească personal noul așezămînt de cultură al Episcopiei.

Răspunzînd Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae a mărturisit că venirea la Arad cu ocazia aceasta atât de înălțătoare spre a fi alături de toți la sfințirea acestui așezămînt n-a fost o osteneală, ci o mare bucurie duhovnicească, cu atât mai mult cu cît de toți cei din eparhia Aradului se simte atât de legat. Acesta este un prilej de înălțare întru ortodoxie și românism, a

conștiinței noastre, de mărturisire a crezului nostru în Dumnezeu cel atotputernic și în valorile neamului căruia îi aparținem. Ceea ce s-a inaugurat aici nu este o simplă sală căci rosturile ei, așa cum s-a arătat, deschid perspective noi în privința posibilităților de lucrare a Bisericii.

Prin această realizare a mai spus Întâistătorul Mitropoliei Banatului, Prea Sfințitul Episcop Teoctist își continuă o binecunoscută activitate de pe parcursul a șapte ani de arhipăstorire la Arad, dar continuă, în același timp, și sfinte strădanii ale ierarhilor înaintași. Eparhia Aradului a avut parte de ierarhi luminați care au făcut fiecare câte ceva pentru consolidarea așezămintelor Bisericii noastre strămoșești și a conștiinței românești în acest colț de țară: Ignatie Papp, Grigorie Comșa, Andrei Magieru, ca și cei mai de demult. Anii vremii pe care o trăim și viața de fiecare zi, impun însă găsirea unor noi forme de manifestare pentru a răspunde astfel trebuințelor mereu sporite ale contemporaneității.

„Cu multă bucurie frățească și cu îndreptățite mulțumiri am fost martorul unor realizări ce s-au succedat într-un ritm foarte viu și simțim siguri că Prea Sfințitul Episcop Teoctist nu va găsi tihnă, ci va căuta încă de astăzi să planuiască alte lucrări, împreună cu sfinții săi, pentru a crea iarăși ceva nou în slujba lui Dumnezeu, a Bisericii noastre cea una, a poporului nostru cel unul în aceeași năzuință de mai bine” a spus Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae.

Apoi a mulțumit Prea Sfințitului Episcop Teoctist de a-l fi făcut părtaș în chip atât de festiv la acest praznic al Eparhiei Aradului, adresându-i urarea de a obține și pe mai departe rezultate tot atât de pozitive și de a se bucura mereu de aceeași dragoste caldă a credincioșilor, timp de mulți ani de la bunul Dumnezeu, cu sănătate și cu conștiința datoriei împlinite care este rodul cel mai plăcut al muncii depuse.

S-a rostit apoi de către diaconi polihroniul și după încheierea festivității de inaugurare, cei doi Ierarhi și apoi pe rând toți cei de față, au semnat actul de sfințire.

În încheiere s-a dat citire unui text înscris în Cartea de aur a Sfintei Episcopii, care a fost semnat de toți cei prezenți.

Ierarhii s-au întreținut un timp cu preoții și cu oaspeții într-o atmosferă de praznic.

Cu prilejul acestei festivități cei doi Ierarhi au adresat telegrame Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și domnului profesor Dumitru Dogaru, Secretar General al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a binevoit să răspundă precum urmează :

„Am luat act cu bucurie de noua realizare gospodărească dar și cultural-bisericească de la acea Episcopie. Apreciez mult

frățească participare a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului împreună cu membrii Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Timișoara și Caransebeșului la inaugurarea festivă. Vă felicităm din toată inima pe Prea Sfinția Voastră și colaboratorii de la Centrul episcopal. Dorim tuturor rodnice înfăptuiri în slujba Bisericii și a Patriei și Vă îmbrățișăm cu dragoste frățească în Hristos Domnul“.

POPAS ANIVERSAR

Viața și activitatea unui ierarh este închinată Sfintei Biserici, credincioșilor și patriei. Ea fiind inima prin care se filtrează și în care pulsează viața unei eparhii, clerul și credincioșii o urmăresc cu căldură și cu dragoste și sînt bucuroși să participe la evenimentele mai deosebite din cursul ei.

Salariații Centrului eparhial al Eparhiei Aradului au înțeles să însemneze printr-un popas sărbătorec ziua de 7 februarie 1970 cînd Ierarhul lor, Prea Sfințitul Episcop Teoctist, împlinea vîrsta de 55 de ani.

Aniversarea a fost cinstită prin prezența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului însoțit de P. Cuv. Părinte vicar Timotei Sevciciu și de P. C. Părinte Constantin Comșulea.

La orele 13 în paraclisul reședinței episcopale, s-a săvîrșit slujba rînduită de față fiind membri ai Consiliului eparhial, salariații Centrului eparhial și preoții din oraș. La sfîrșitul ei P. C. Părinte Gh. Căvășdan, vicar eparhial, în numele salariaților Centrului eparhial, al clerului și credincioșilor din eparhie a adresat Ierarhului sărbătorit un cuvînt omagial și urările potrivite acelei zile sărbătorești.

A vorbit apoi din partea Episcopiei Oradiei P. C. Părinte vicar dr. Paul Augustin exprimînd recunoștința clerului și credincioșilor ei pentru lucrarea arhierească săvîrșită de cînd este arhieru îndrumător și făcînd însuflețite urări.

În numele credincioșilor din Arad, dl. dr. Ioan Pescariu a omagiat bogata activitate a Prea Sfințitului Episcop Teoctist pe care a urmărit-o împreună cu toți credincioșii din eparhie, urîndu-i să mai poată aduce la împlinire multe alte înfăptuiri.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a dat glas sentimentelor de prețuire pentru Prea Sfinția Sa și pentru munca nobile pe care o desfășoară în slujba Sfintei Biserici, a Patriei, a ideii de pace, ca ierarh plin de zel, de înțelepciune și de har. În numele întregii Mitropolii a Banatului și al Înalt Prea Sfinției Sale personal, a făcut sărbătoritului urări de îndelungată viață și rodnică lucrare arhierească.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist aducînd mulțumită lui Dumnezeu pentru purtarea Sa de grijă și-a exprimat totodată recunoștința pentru prezența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae în

această zi, pentru urările făcute, afirmînd hotărîrea de a continua să slujească idealul de unitate a poporului român, de a da viață hotărîrilor Sfîntului Sinod în aceeași colaborare de frățască dragoste cu Înalt Prea Sfinția Sa în cadrul Mitropoliei Banatului. Prea Sfinția Sa a mulțumit apoi tuturor celor prezenți asigurîndu-i de aceeași părintească dragoste.

Cei doi Ierarhi s-au întreținut apoi cu cei prezenți la praznic, într-o atmosferă caldă și senină.

DESCHIDEREA BISERICII PAROHIALE DIN ARAD — MICALACA VECHIE

Credincioșii din parohia Arad-Micălaca Veche de sub păstorie P. C. Pr. iconom stavrofor Gheorghe Căvășdan, vicar eparhial, și a P. C. Pr. Emil Roman, inspector eparhial, și-au îmbogățit biserica parohială cu o foarte frumoasă pictură în frescă executată cu măiestrie de pictorul bisericesc Gheorghe Răducanu din București și au adus sfîntului lăcaș o seamă de îmbunătățiri, făcînd din el o adevărată podoabă a parohiei.

În ziua de 2 noiembrie 1969 Prea Sfințitul Episcop Teoctist a binevoit a sluji cele după rînduială pentru redeschiderea bisericii și sfînta liturghie, împreună cu hirotonia întru preot a diaconului Gheorghe Rusu pe seama parohiei Milova din protopopia Lipova.

La sfîrșitul sfîntelor slujbe Prea Sfinția Sa a hirotesit în rang de iconom, pe temeiul hotărîrii Sinodului mitropolitan, pe preotul Emil Roman. Același rang l-a primit și preotul pensionar Vasile Dabu care a slujit parohia timp de două decenii. Totodată Prea Sfințitul Episcop a acordat diplome slujitorilor parohiei: cîntăreți, epitropi și dirijori ai celor două coruri bisericești.

Apoi parohul P. C. Pr. Gheorghe Căvășdan a prezentat Prea Sfinției Sale un amplu raport asupra parohiei și a lucrărilor ce s-au executat, aducîndu-i mulțumiri pentru praznicul ce le-a prilejuit. P. C. Sa a mulțumit de asemenea credincioșilor pentru felul cu adevărat creștinesc în care au contribuit la executarea multiplelor lucrări ce s-au făcut la biserică.

Adresîndu-se soborului de preoți și credincioșilor, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a spus, între altele, că biserica din Arad-Micălaca Veche este prilej de creștinească mîndrie pentru parohieni și că ea va fi de acum înainte vizitată de mulți iubitori ai frumuseților artei bisericești. Vorbind apoi despre vechimea creștinismului poporului românesc căruia „Sfîntul Apostol Andrei i-a pus mirul pe frunte” Prea Sfințitul Episcop a arătat credincioșilor că istoria se scrie, mai trainic decît în cărți, prin lucrări ca cele făcute de ei și de mulți alții ca și ei. Fiecare credincios, prin gîndul cu care a contribuit la pictarea și înfrumusețarea bisericii, s-a înscris într-o pagină a istoriei Bisericii întregi în al

cărei patrimoniu se adaugă astăzi biserica din Arad-Micălaca Veche.

Adresându-le felicitări și îndemnuri de a fi și pe mai departe tot atât de buni credincioși și harnici slujitori ai prosperității patriei, Prea Sfinția Sa i-a binecuvîntat, iar la ieșirea din biserică a mai stat de vorbă cu ei spre bucuria și folosul tuturor.

BISERICA DIN ROSTOCI

Filia Rostoci aparține de parohia Guravăii din protopopiatul Ineu. Așezată pe valea Crișului Alb într-un cadru deosebit de frumos, ea nu are mai mult de 60 de familii de credincioși. Vrednicia lor și-au dovedit-o înzestrînd satul cu toate clădirile necesare vieții publice, apoi au construit un pod peste Criș care era necesar de zeci de ani. Biserica lor, avînd o vechime de peste două veacuri, ajunsese într-o stare inutilizabilă. Inimoișii credincioși din Rostoci au depus lăudabile stăruințe, au muncit și au contribuit fiecare cu ce a putut, ridicîndu-și o frumoasă bisericuță pe care au pictat-o prin pictorul bisericesc Vasile Nicolae din Ploești și au înzestrat-o cu cele de trebuință.

Mare praznic a fost pentru acești credincioși ziua de 9 noiembrie 1969 cînd Prea Sfințitul Episcop Teoctist, în sobor de preoți și diaconi, le-a tîrnosit noul altar și a slujit sfînta liturghie. Din sobor au făcut parte Prea Cuvioșii arhimandriți Partenie Bușcu de la mănăstirea Sihăstria Secu și Gherasim Cocoșel, starețul mănăstirii Putna, ctitoria lui Ștefan Cel Mare, ca oaspeți ai Centrului eparhial. Au fost de față mai mulți fii ai satului. Între ei a fost și dl. Vichentie Șerb din Arad, membru al Consiliului eparhial și în Adunarea eparhială.

La sfînta liturghie au fost pomeniți foștii preoți ai parohiei între care Dionisie Petrișor și Adam Micluția sub a cărui păstorie s-a ridicat biserica, dar care a trecut la cele veșnice cu puțin timp înainte de tîrnosirea ei. De asemenea, a fost pomenit un inimos sprijinitor al parohiei și al zidirii noii biserici, Aurel Căpraru.

La sfîrșitul sfîntelor slujbe, raportul l-a prezentat P. C. Pr. Gheorghe Șerb din Gurahonț suplinitor al parohiei. A mai vorbit și P. C. Protopop Emil Borza mulțumind Prea Sfinției Sale pentru cîntea făcută protopopiatului de a sluji încă o dată în cuprinsul lui, precum și oaspeților pentru participarea la actul solemn al tîrnosirii.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist dînd laudă lui Dumnezeu pentru această zi de încununare a lăudabilelor strădanii ale credincioșilor din Rostoci pe care i-a felicitat, a cuvîntat despre izvoarele virtuților străbune, despre eroii credinței și ai dreptății sociale de pe Valea Crișului și despre unitatea care a fost întotdeauna cheazășia biruinței. „Unitatea, colaborarea, stăruința în

muncă, ne-a ajutat să ridicăm patria noastră pe culmile pe care se află ea astăzi printr-o înțeleaptă conducere", a spus Prea Sfinția Sa.

Împărtășindu-le alte părintești învățăminte, Prea Sfințitul Episcop Teoctist i-a binecuvântat pe toți. După încheierea sfințelor slujbe Prea Sfinția Sa a mai zăbovit între credincioși.

TIRNOSIREA ALTARULUI BISERICII DIN PAROHIA SINTEA MICA

Parohia Sinteza Mică din protopopiatul Arad este situată la 7 km de orașul Sîntana. Credincioșii, sub păstoria preotului Pavel Margea, au făcut bisericii lor reparații exterioare și interioare, ea a fost pictată în tehnica tempera de pictorul Iulian Toader din Arad. Biserica nefiind tirnosită de arhieru, la invitarea credincioșilor, prin consiliul parohial, Prea Sfințitul Episcop Teoctist, în mijlocul unui sobor de preoți și diaconi, a săvârșit actul așezării sfințelor moaște și a chipurilor Sfinților Evangheliști la altar, în ziua de duminică 12 octombrie 1969.

În cadrul sfintei liturghii a fost hirotonit întru preot diacnul Arsenie Crișan pe seama parohiei Bîrcea Mare din protopopiatul Deva.

După săvîrșirea sfintei liturghii și după prezentarea unui substanțial raport din partea preotului, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a tîlcuit pilda semănătorului din pericopa evanghelică a zilei și a arătat că Biserica și astăzi este aceeași ca întotdeauna în esența ei, în puterea ei lucrătoare, în Sfintele Taine, în rugăciunile ei. Astfel că un fir neîntrerupt o leagă și prin ea și pe noi, de însuși Intemeietorul ei Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu. „Acest fir este păstrat în taina hirotoniei, a preoției, a spus Prea Sfinția Sa, așa cum ați văzut și astăzi că am hirotonit un preot, în virtutea acestui dar apostolic și acest preot, ca și ceilalți, duce mai departe puterea de a împărtăși celelalte Sfinte Taine așezate în Biserică. Aceasta este o minune care continuă de la Mîntuitorul pînă astăzi”.

Împărtășind apoi și alte învățături despre Biserică și rolul credincioșilor în viața ei de astăzi și în viața patriei noastre noi, Prea Sfințitul Episcop Teoctist i-a povățuit să păstreze vie și lucrătoare sămînța ce li se seamănă în suflete de Biserică și să facă din viața și din ființa lor lăcașuri ale Duhului Sfînt.

Pentru vrednicia sa pastorală, Prea Sfințitul Episcop a acordat preotului Pavel Margea, în temeiul hotărîrii Sinodului mitropolitan, rangul de iconom.

La sfintele slujbe a luat parte și pastorul reformat din parohia vecină Olari care a prezentat Prea Sfințitului Episcop Teoctist omagii respectuoase.

LA VECERNIA DIN PAROHIA ZĂRAND

În după amiaza zilei de duminică 12 octombrie, după târnosirea bisericii din Sinteia Mică, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a vizitat parohia Zărand asistând la vecernia din biserica parohială.

După ce preotul paroh Virgil Voia a prezentat raportul asupra parohiei și a activității C. Sale împreună cu colegul de parohie Pr. Pavel Usca, Prea Sfinția Sa a vorbit credincioșilor veniți să-l întâmpine despre îndatoririle lor și ale preoților de a depune osteneli pentru a mai face lucrările necesare la biserică pentru dotarea parohiei cu o casă parohială. Prea Sfințitul Episcop a arătat că Statul nostru investește sume foarte importante pentru restaurarea de biserici monumente istorice și cum credincioșii din Zărand pot face tot ceea ce este necesar ca parohia lor să se prezinte așa cum se cuvine. Prea Sfinția Sa a arătat că aceasta este tradiție frumoasă.

Credincioșii apreciază că pe curînd vor putea invita pe Prea Sfinția Sa spre a-i prezenta terminate lucrările care mai sînt de făcut în parohia Zărand.

SLUJIRE ARHIEREASCA ÎN PAROHIA
ARAD — ȘEGA I

Credincioșii din parohia Arad-Șega I au dat dovadă de creștinească înțelegere cînd, prin arondare cu parohia Arad-Șega II, au contribuit la consolidarea actului reîntregirii Bisericii strămoșești. În cursul anului 1969 ei au făcut unele reparații la biserică lor parohială și au împodobit-o cu daruri potrivite.

Dorînd să se bucure de slujirea arhierască a Prea Sfințitului Episcop Teoctist, l-au poțit pentru ziua de 30 noiembrie în biserica lor.

După ce a slujit sfința liturghie și a ascultat raportul parohului Pr. Axente Cadea, Prea Sfinția Sa a învățat pe credincioși despre datoria de a păstra unitatea de credință, slujind astfel unitatea neamului, unitatea de care patria are nevoie pentru înfăptuirea mărețelor proiecte ale Conducătorilor ei. „Tendința spre unitate și colaborare se impune din ce în ce mai mult în relațiile dintre oameni, a spus Prea Sfinția Sa, de aceea, cu atît mai mult, în Biserica dragostei, trebuie să fim una cu Iisus Hristos, întemeietorul și capul ei.”

Credincioșii au mulțumit Prea Sfinției Sale pentru bucuria ce le-a făcut, rugîndu-l să mai poposească în mijlocul lor și cu alt prilej.

LITURGHISIRE ARHIEREASCA IN BISERICA
DIN LIPOVA

Credincioșii din orașul Lipova, fostă reședință vlădicească și actual sediu protopopesc, în frunte cu preoții lor, au făcut Prea Sfințitului Episcop Teoctist stăruitoarea poftire de a le împodobi zilele de praznic al Nașterii Domnului cu slujirea în istorica lor biserică.

Fiind îndatorat să slujească în prima zi de Crăciun în catedrala din Arad, iar a doua zi în cea din Oradea în calitate de locotenent al Eparhiei Oradei, Prea Sfinția Sa a primit a sluji în biserica din Lipova în ziua de duminică 28 decembrie.

Primit de P. C. protopop Vitalie Pereteatcu, de parohul locului P. C. Pr. Radu Crăciun, de preotul pensionar Ilie Chebeleu din parohia Șoimoș-Lipova și de diaconi, îmbrăcați în odăjdii, Prea Sfințitul Episcop Teoctist, fiind însoțit de PP. CC. Pr. Gheorghe Căvășdan vicar eparhial și Pr. Petru Sălăgeanu consilier administrativ, a răspuns cuvântului de întâmpinare al protopopului și binecuvântind pe credincioși a intrat în biserica frumos împodobită slujind apoi sfânta liturghie în cursul căreia răspunsurile au fost date de corul bisericesc.

La sfârșitul sfinteii slujbe, Prea Sfințitul Episcop a binevoit, în temeiul hotărârii Sinodului mitropolitan a hirotesi în rang de iconom stavrofor pe protopopul Vitalie Pereteatcu care deține funcția de protopop de peste două decenii, îndeplinindu-și sarcinile administrative și pastorale cu toată conștiințiozitatea.

Preotului Radu Crăciun i-a fost acordat rangul de iconom pentru buna chivernisire gospodărească și duhovnicească a parohiei Lipova, iar pe preotul pensionar Ilie Chebeleu, în vârstă de 82 ani, care a păstorit timp de peste o jumătate de veac cu cinste parohia Șoimoș-Lipova, Prea Sfințitul Episcop l-a hirotosit întru iconom stavrofor.

În atmosfera de mulțumire sufletească a credincioșilor care și-au văzut astfel cinstiți preoții, P. C. prot. Vitalie Pereteatcu exprimând adâncă mulțumire și recunoștință pentru distincțiile acordate, a prezentat Ierarhului său raportul asupra parohiei și în numele credincioșilor a oferit Prea Sfinției Sale un program de colinde pe care le-a cântat apoi corul.

La terminarea programului frumoaselor colinde și octogenarul preot Ilie Chebeleu a ținut cu vădită emoție, să mulțumească Prea Sfinției Sale pentru cinstea cu care i-a încununat bătrânețele și îndelunga slujire preotească.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist, luînd cuvîntul, a vorbit credincioșilor despre rolul datinilor creștinești în trecutul poporului nostru, despre caracterul educativ-religios moral al colinde,

lor, despre specificul colindelor românești cu bogăția lor de simțire și de învățătură dogmatică și despre frumusețea melodiilor care le înveșmîntează.

Tălmăcind apoi înțelesul praznicului Nașterii Domnului, Prea Sfinția Sa a îndemnat pe credincioși să se adape din învățătura ce se desprinde din el, cu credința curată în purtarea de grijă prin Biserică a „Celui ce S-a născut astăzi” și cu încredere deplină în viața aceasta pe care o putem face atât de frumoasă îndeplinindu-ne îndatoririle creștinești și cetățenești.

În încheiere Prea Sfințitul Episcop Teoctist a felicitat pe preoții distinși de Sinodul mitropolitan, arătînd meritele fiecăruia, apoi a mulțumit corului pentru frumoasele colinde cîntate și binecuvîntînd pe toți credincioșii le-a făcut urări de sfintele sărbători ale Anului nou și Bobotezei.

Credincioșii au așteptat pe Ierarh cu mare bucurie și dragoste la ieșirea din biserică și l-au condus pînă la casa parohială mulțumindu-i pentru frumoasa zi creștinească că le-a prilejit și făcîndu-i fiiiști urări pentru Noul an.

CONFERINȚA DE ORIENTARE DIN LUNA NOIEMBRIE

În luna noiembrie tema dată de Sfîntul Sinod pentru a fi prelucrată în conferințele preoțești a avut ca titlu: „Relațiile dintre Biserica Ortodoxă Română și Bisericile Vechi Orientale, contribuție la refacerea unității creștine și la apropierea dintre popoare”.

Subiectul a fost pregătit la Centrul eparhial și dezbătut sub îndrumarea Prea Sfințitului Episcop Teoctist stabilindu-se concluziile care urmau să fie reținute de preoți din conferințe.

În referate preoții au descris doctrina Bisericilor creștine vechi orientale care din secolul V au rămas în afara comuniunii Bisericilor dreptmăritoare arătîndu-se că deosebiriile dintre poziția lor dogmatică și cultică și aceea a Ortodoxiei nu este de natură a împiedica o apropiere din nou de aceasta. Preoții au arătat de asemenea contribuția Bisericii Ortodoxe Române la reînnoirea contactelor de apropiere și cu deosebire a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian care a deschis porți de discuție cu aceste Biserici luîndu-și osteneala de a le vizita în fruntea unor delegații, însuflețit de adevărata dragoste creștină, de dorința de refacere a unității Bisericii și contribuind astfel la posibilitatea ca Bisericile vechi orientale să caute a-și regăsi locul în comunitatea Ortodoxiei.

Preoții (ca Petru Vancu din Șimand, la conferința de la propopiatul Arad) au arătat că inițiativa Prea Fericitului Patriarh Justinian în aceste probleme este fără precedent și deschide largi orizonturi.

Alți preoți (ca Beniamin Gligor din Almaș protopopiatul Ineu) au constatat că, dacă dezbinările au avut mai multe cauze exterioare, apropierea de acum se caută a se face pe temeiuri dogmatice și de dragoste creștină.

S-a subliniat de asemenea că Biserica noastră împletește preocupările ecumeniste cu slujirea apropierei dintre popoare și a păcii (Pr. Victor Oprea din parohia Crișcior, în referatul susținut la protopopiatul Brad), căutându-se punctele de apropiere și nu cele de deosebire, după cum precizează Prea Fericitul Patriarh Justinian în „Apostolat Social” (vol. IX, pp. 131—132).

După cum s-a exprimat Pr. Simion Macovei la protopopiatul Deva și alți preoți, „aceste activități ale Bisericii noastre ne obligă pe fiecare slujitor al ei, să mergem cu lucrarea noastră pe drumul jalonat de Prea Fericitul Patriarh Justinian și de toți Ierarhii Bisericii noastre, pe drumul brațelor deschise, al păcii, pe drumul marilor afirmări de astăzi ale poporului nostru”.

Nivelul conferințelor a fost ridicat prin participarea Prea Sfințitului Episcop Teoctist, iar la protopiatele din Lipova și Ineu prin a P. C. Pr. prof. dr. Milan Šesan și la Hațeg prin a P. C. prof. dr. Sofron Vlad, ambii de la Institutul Teologic din Sibiu. Prea Cucernicii părinți profesori au făcut documentate expuneri asupra stadiului discuțiilor privind tema conferinței, clarificând poziția Bisericii Ortodoxe Române.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist, la conferințele la care a participat, a vorbit preoților despre păstrarea de către Biserica Ortodoxă a chipului Mântuitorului identic cu El însuși, în rugăciunile și-n casele credincioșilor, viu și cald, cu învățătura Lui limpede așa cum ne-a lăsat-o dintru început. Cunoscând din ce în ce mai îndeaproape această căldură a trăirii creștinești ortodoxe, a spus Prea Sfinția Sa, celelalte culte caută un dialog cu Biserica noastră, caută revistele noastre bisericești, contactul cu Ierarhii și cu profesorii noștri de Teologie, pentru că Ortodoxia este calea pe care trebuie să mergem ca toți să fie una. Acest lucru a continuat Prea Sfințitul Episcop Teoctist, așa cum îl arată Ierarhii peste hotare, trebuie să-l arate clar și preoții, credincioșilor noștri și trebuie să-l cunoască acei credincioși care au plecat de lângă altarele străbune căutând mîntuirea în alte părți, care fărâmițează unitatea Bisericii și alterează puritatea credinței. Dar mai înainte de toate preoții trebuie să înfățișeze, prin viața lor, un adevărat chip de trăire ortodoxă pentru că acesta este argumentul cel mai ușor de înțeles pentru oricine.

Prin participarea preoților la discuții cu multă însuflețire și dînd dovadă de o bună pregătire a temei, prin lămuririle date de părinții profesori și prin concluziile puse de Prea Sfinția Sa, conferințele preoțești din luna noiembrie 1969 au fost reușite și utile pentru preoți.

CONFERINȚA CU PROTOPOPII

În ziua de 3 februarie 1970 a avut loc la Centrul eparhial din Arad o ședință de lucru cu protopopii sub președinția Prea Sfințitului Episcop Teoctist. În aceeași zi ținându-se și ședința Adunării Generale a Casei de ajutor reciproc a clerului eparhiei, membrii acesteia delegați ai preoțimii, au fost invitați să ia parte apoi și la conferința respectivă.

După rostirea rugăciunii, Prea Sfințitul Episcop a arătat celor prezenți că această conferință a fost convocată în vederea căutării căilor celor mai bune pentru traducerea în viață a hotărîrilor Sfințitului Sinod din 12 și 13 decembrie 1969. Prea Sfinția Sa a dat lămuriri în privința acestor hotărîri și totodată îndrumări practice de aplicarea lor la parohii. A subliniat necesitatea de a locui preoții în parohiile la care au numirea și de a colabora mai strîns cu consiliile și comitetele parohiale.

A dat îndrumări pentru continuarea importantei lucrări: uniformizarea cultului, unitatea credincioșilor, păstrarea mai vie și mai temeinică a legăturii lor cu Biserica strămoșească, o mai activă participare a lor la sfintele slujbe.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist a dat apoi cuvîntul P. C. Părinte vicar și Părinților consilieri administrativi pentru discutarea unor probleme curente între care: a catalogării bunurilor cu valoare istorică, cultural-artistică și documentară; a organizării conferințelor de orientare; a ținerii unei evidențe a activității desfășurate de preoți și de cîntăreți și a stabilirii unui program precis pentru administrarea parohiilor vacante și a unor filii în așa fel ca asistența duhovnicească a tuturor credincioșilor să fie asigurată; a programării la tratament de odihnă a salariaților, colaborării la revista mitropolitană, vizitării parohiilor; asigurării bunurilor de valoare din patrimoniul parohiilor, unei mai bune organizări a pangarului, a lucrărilor ce se fac la biserici, etc.

Prea Sfințitul, Episcop Teoctist, în cuvîntul de închidere a conferinței, a stăruit să se depună toate eforturile pentru traducerea în viață a îndrumărilor ce au primit.

ADUNAREA GENERALĂ A CASEI DE AJUTOR RECIPROC
A CLERULUI

La data de 3 februarie a.c. a avut loc ședința Adunării Generale a Casei de ajutor reciproc a clerului din eparhie, avînd pe ordinea de zi: 1. Raportul de activitate pe anul 1969 al comitetului de conducere, prezentat de P. C. Pr. dr. Petru Deheleanu președintele C. A. R. 2. Darea de seamă asupra gestiunii financiare pe anul 1969, prezentată de secretarul contabil Arhidiacon Teodor Băbuția. 3. Raportul comisiei de verificare, prezentat de

P. C. Prot. Vitalie Pereteatcu. 4. Aprobarea gestiunii financiare pe anul 1969. 5. Aprobarea planului financiar pe anul 1970. 6. Diverse.

Mai mulți preoți au luat cuvîntul subliniind modul întru totul corect și conform prevederilor Regulamentului Casei de ajutor reciproc în care comitetul de conducere și-a desfășurat activitatea, exprimînd satisfacția pentru sporul patrimoniului C. A. R. și pentru modul operativ în care au fost rezolvate toate cererile de împrumut, de ajutoare de boală sau de înmormîntare.

După luările de cuvînt, Adunarea Generală a aprobat în unanimitate rapoartele prezentate din ordinea de zi.

La sfîrșit a avut loc o agapă în cadrul căreia Prot. Alexandru Gherghel din Hațeg, Pr. Victor Corpadea din Lupeni, Pr. Alexandru Nistor din Ostrov, Pr. Cornel Mihuț din Totești, Prot. Vitalie Pereteatcu din Lipova, Pr. Cornel Caceu din Conop, Prot. Liviu Boldura din Brad, Pr. Alese Popa din Vălișoara, Pr. Ioan Stanciu din Blăjeni, au ținut să-și exprime recunoștința pentru înflorirea duhovnicească și gospodărească a eparhiei datorită înțeleptei conduceri și îndrumărilor Prea Sfințitului Episcop Teoctist, care a însușit cu un duh nou pe preoții și credincioșii ei.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist, în cuvîntul de răspuns, a mulțumit tuturor pentru sentimentele și urările exprimate, subliniind că rezultatele obținute au fost posibile datorită condițiilor de lucrare pe care Biserica le are astăzi în țara noastră precum și însușirii preoților și a bunilor credincioși ai Bisericii. „Cînd slujești Biserica, poporul, patria, nu se poate să nu izbutești” a spus Prea Sfinția Sa, arătînd că alte importante lucrări stau în fața preoțimii și care, în condițiile ce sînt date, vor fi duse la bun sfîrșit.

Dînd preoțimii prezente o seamă de îndrumări practice pentru activitatea pastorală Prea Sfințitul Episcop Teoctist a făcut apel la simțămintele de datorie preoțească și românească pentru slava Bisericii și înflorirea patriei noastre dragi.

VIZIONAREA UNOR FILME BISERICEȘTI LA CENTRUL EPARHIAL DIN ARAD

În zilele de 19, 20 și 21 ianuarie în sala de festivități a Centrului eparhial din Arad au fost prezentate o serie de filme documentare din filmoteca Sfintei Patriarhii, înfățișînd momente din viața și lucrarea de astăzi a Sfintei noastre Biserici strămoșești și comori de artă din valorosul ei patrimoniu.

Aceste filme au prezentat: 1. Comori de artă românească (cinci mănăstiri din nordul Moldovei și un film despre Voroneț), 2. Canonizarea sfinților români, 3. Vizita Primatului Bisericii Anglicane în țara noastră și a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian în Anglia, 4. Vizita Sanctității Sale Patriarhului ecu-

menic Athenagoras în România, 5. Popasul aniversar la 20 de ani de slujire arhierească a Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Filmele au fost vizionate de membrii Consiliului eparhial, de salarații Centrului eparhial cu familiile lor, de preoții, cîntăreții, membri ai consiliilor parohiale din parohiile de pe raza Municipiului Arad și din parohiile mai apropiate.

La începutul proiecțiilor Prea Sfințitul Episcop Teoctist a dat celor prezenți ample lămuriri privind subiectele filmelor. Participanții și-au exprimat caldă recunoștință față de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian pentru slava cu care îmbracă Ortodoxia românească, precum și față de Ierarhul lor care s-a îngrijit ca și la Arad să poată fi cunoscute momente și aspecte importante din viața Sfintei noastre Biserici strămoșești.

Prea Sfinția Sa a transmis apoi Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române aceste sentimente printr-o scrisoare, în care între altele se spune: „Binevoitoarea aprobare ce ne-ați dat de a se proiecta, în noua sală de festivități a Centrului nostru eparhial o serie de filme înfățișînd momente de mare slavă din viața Sfintei noastre Biserici, ocîrmuită și însuflețită cu atîta strălucire de Prea Fericirea Voastră, a avut darul să trezească în sufletele celor ce le-au vizionat, sentimente de cucernicie adîncă și să-i lege și mai strîns de Biserica strămoșilor noștri, păstrătoarea atîtor comori spirituale, a unei bogate tradiții proprii ei. Toți s-au simțit înălțați urmărind lucrarea istorică de astăzi a Bisericii din care fac parte și care, prin persoana Prea Fericirii Voastre și sub înțeleapta îndrumare ce-i dați, s-a îmbrăcat cu o strălucire la care abia dacă au îndrăznit să viseze părinții și fiii ei din vremurile trecute... Toți împreună, înălțăm calde rugăciuni către Atotputernicul Dumnezeu să Vă păstreze în depline puteri, în fruntea Sfintei Biserici a neamului nostru, spre a Vă putea duce la deplină împlinire luminatul program de Întîistătător al ei“...

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

NICOLAE STOICA: *Cronica Banatului. Studiu și ediție de Damaschin Mioc*. Editura Academiei R.S.R. București 1969, pp. 365.

Utilizată pentru prima dată de istoricul Patriciu Drăgălina în 1902, înmormântată lui Valeriu Braniște și ajunsă mai târziu în posesia Bibliotecii Academiei, *Cronica* scrisă de protopopul Nicolae Stoica a fost cunoscută din extrasele sistematic publicate de Aurel Bugariu, de Bujor Surdu și Gheorghe Cotoșman în transcrieri ce n-au redat totdeauna fidel textul original. Cât privește viața autorului ei, aceasta a fost prezentată incomplet după însemnările date tiparului în 1924 de preotul Coriolan Buracu, însemnări pe care Nicolae Stoica le-a risipit cu sirguința cărturarului ce se simte îndatorat a le transmite posterității.

Coboritor dintr-o familie preotească, cu o înnăscută dragoste pentru carte, a învățat la Timișoara pe la mijlocul veacului XVIII, a slujit la curți vlădicești, în regimentul grăniceresc bănățean, ca preot apoi protopop al Mehadiei, calitate în care a desfășurat o uimitoare activitate culturală și organizatorică atât în cadrul Bisericii cât și a școlilor grănicerești ca director al lor, întrerupând-o abia în 1833, când se stinge din viață la vârsta de 82 de ani. Nu poate fi nesocotită nici pasiunea lui de colecționar al antichităților descoperite la Băile Herculane și în jur, atât de laudativ apreciată de Damaschin Bojincă în 1830.

Din cele două lucrări pe care le-a lăsat, cea mai importantă este *Cronica Banatului*, apărută recent în colecția „Cronicele medievale ale României”, publicată de Academia R.S.R., editată și cu un studiu introductiv amplu de cunoscutul cercetător Damaschin Mioc, rezultat al unei munci științifice apreciată de cel mai înalt for de cultură.

Volumul cuprinde în cele 365 pagini: *Introducerea* (pp. 5—45) cu o temeinică prezentare a vieții și îndelungatei activități multilaterale a autorului, *Textul cronicii* (pp. 51—314), *Anexele* (pp. 315—320), *Glosarul*, contribuție foarte importantă la cunoașterea graiului bănățean și care ar merita atenția filologilor, (pp. 326—333) și *Indicele alfabetic* (pp. 335—365).

Apariția *Cronicii* în o ediție ce răspunde tuturor exigențelor legate de o astfel de lucrare, îi dă prețului unui document inestimabil pentru cunoașterea Banatului din secolul XVIII, fără de care nu se poate scrie o istorie a provinciei din acel timp.

Cuprinzând constatări și reflecții personale privind romanitatea neamului, continuitatea și creștinismul nostru, scrisul lui Nicolae Stoica zugrăvește cu un real talent de povestitor și cu o impresiionantă originalitate viața socială a veacului său, starea economică, viața religioasă cu frământările pricinuite de unație, mentalitatea oamenilor vremii pe care le surprinde în ce au mai caracteristic, cu multă pătrundere psihologică. Nu lipsesc nici știrile cu caracter politic sau militar și nici numeroasele informații despre istoria școlilor și învățământului în care a îndeplinit decenii funcții de conducere, urmându-i apoi vestitul dascăl Constantin Diaconovici Loga.

Condeii săi înzestrat redă cu un viguros simț al umorului, narativ sau sub forma dialogului plin de vioiciune și captivant, întâmplări trăite la reședințele vlădicești unde stăpânea despotismul, din lungul război turco-austriac la care participă ca ostaș, ca traducător însoțind pe comandanți, generali și chiar pe Iosif al II-lea, ca preot militar; scene savuroase cu haiduci și diferite persoane ce trăiesc aieva cu toate înșuririle lor. Iar dincolo de ele, se evidențiază neîntrerupta preocupare de a

sluji Bisericii și poporului, cărora le-a dăruit cu abnegație întreaga viață, continuând cu vrednicie o străveche tradiție.

E în scrisul său începutul unei izbutite literaturi memorialistice la noi, care se citește cu mult interes și cu plăcere, calități ce ne determină să considerăm titlul pe care îl poartă, prea modest față de conținutul și valoarea sa.

Socotim ca ilustrativ și util să cităm din Cronică unele fragmente ce dau informații prețioase în legătură cu acțiunile duse pentru apărarea Ortodoxiei împotriva presiunilor exercitate cu scopul trecerii la uniție.

Iată cum enarează pătimirile tatălui său din timpul scurtei dar răscolitoarei treceri prin Ardeal și Banat a călugărului Visarion Sarai, întâmplată în anul 1744:

„Și tată-meu la Hațeg s-au întors, unde, dându-i orăsu o rugăciune la episcopu Țării Rumânești, Grigore din Rîmnic, a-l face popă neunit în Hațeg și altă rugăciune de la domni, latinească, popă neunit a-l face. Cu el încă 18 feciori cărturari au trecut și pre toți i-au hirotonit. De la tată-meu 34 florinți, iară de la sateani cite 22 sau 23 florinți preotia au luat. Și viind îndărăt peste muntele Vilcan, la vama pre cei 18 înții i-au prins și vizitirindu-i le-au luat; i-au închis, pre porunca episcopului a fi preot în Rîmnic l-au fost oprit, să-și aducă și dascalita aci. Însă și tată-meu, avind synghelie la umeru cămășii cu petec au fost cusut-o și fugind fără blagoslovenia potcapii (:capita) la vama Vilcanului îl prinsăra.

— Synghelie ad-o!

— N-am, că m-au oprit la el și am fugit așa, dar mis preot. L-au purecat pîn la peale. Nu e! La închisoare l-au dus, ci, sosind neameșii, l-au slobozit a nu sluji. Însă aducindu-i prunci noaptea, la cosoși, de 4 luni, nebotezați, boteza; noaptea spovedea, cumineca. Uniții, măcar neam, îl pîndea și arăta; îl închidea. Alții sărea, îl scotea; 4 ani rău au pățit” (p. 183).

Persecuțiile continuă, luind forme ce îngrozesc:

„.... Aron, după lepădarea lui, viind la Hațeg, de două ori pre tată-meu la prînz l-au chemat.

— Dă-mi synghelie, știu că o ai! Să-ți dau alta. Fii neunit și slujește!

— Părinte, n-am și așa rămîn a fi! El puind a-l păzi și a-l închide, doară o da-o”, apoi în continuare: „.... 1748, tată-meu l-a dată din Hațeg la Sebeș au venit, la episcopul, la exarhul și alții s-au arătat, apoi iar acas s-au dus. Aron simțind, au venit.

— Unde-ai fost?

— La Sebeș, în Banat.

— La ce?

— După synghelie și nu-mi dau.

Spuindu-i uniții că tată-meu noaptea și la morminți slujește morții, au poruncit uniților săi, cu mulți slujitori, tot ce are tată-meu fișcus a-i lua și a vinde. Tată-meu iar fugit; mamă-mea, cu cămeșile, la fințină, spăla. Văzind mulțime cu popi acas venind, lăsind cămeșile, au alergat. Aceia aflînd boii, care, înaintea ușii i-au înjugat, tot din casă au luat, l-au încărcat; cositor, aramă, țoale, ferotine, tot, și în spate au luat. Pîn și pre sora mea mititică, Virsavia, din troaca ei, înfășată, jos au aruncat-o, troaca au luat-o. Pre mumă-mea, cîntîndu-se și păru zmulgîndu-și, cu păreții goi au lăsat-o. Tată-meu viind, au zis, văzînd fata: „.... Bine că nu te-au omorît pre tine”. Și el într-acea noapte iar a fugit, nu prin vama Zăicani și Marga, ci tot prin munți, la Sebeș venea, slujia și să învăța cu episcopu a sluji românește și slovenăște” (p. 184).

Și încheie acest episod, semnificativ: „.... Neuniții ardeleani la crăiasa episcop neunit cerură și le făgădui. Porunca preînaltă în tot Adealu a să ceti veni. Eu cu mamă-mea în Hațeg, în tîrgu mare fiind, doi slujitori, scriitori, cu carte mare în tîrg; unu o cetea, altul cu o boată, tîrînd-o, lingă el sta. Zicea: „Spune așa cumu-i aci scris! Cine vrea a fi unit, să fie și cine nu vrea, să nu fie, că silă nu e; așa e porunca, toți să știe”. Ce bucurie, mumă-mea, dar tată-meu, carele 5 ani la Hațeg rău pățise cu Aaron, un an într-un stog de pae, iarna, altă iarnă într-o pimniță, alta într-o cocină purcăreață, aceasta au-zind” (p. 189).

Un alt caz deosebit de semnificativ de rezistență neclintită, de hotărâre neșovăelnică dusă până la martiriu, e cel întâmplat în 1745 la Slatina-Timiș de lângă Caransebeș, deci din Banat:

„Unter-fervalteru Slatinii, ce înștințase că-i stau tot papistași, urmînd preotului catolic să aibă simbrie, el cu preotul văzînd că-i satul jumătate pravoslavnic, începură a momi oameni, muieri și copii; ci neputînd pe toți a-i îndupleca, cu rău cercară. Fecioru ce luva fată de papistași, pre acela cu toată casa îl lua. Un om fiind mult pizmuțt că-i virtos, anume Mihai Giurgea, zicîndu-i că în Timișoara la munci îl dau, el a zis, macar de vin să-l ardă, el papistași nu va fi. El aprinzînd lumînarea, i-au zis să țină un deget. Și ținînd, degetul mare i-au ars și nevăitîndu-se, a dracului a fi l-au lăsat. Acest Mihai Jurgea 50 de familii n-au lăsat a să papistași. Aceasta știu toți slătinarii” (p. 184).

Cronica protopopului Nicolae Stoica rămîne un valoros document, de bază, pentru cunoașterea celui mai frămîntat veac al trecutului nostru, document din păcate devenit rar încă din momentul apariției, tirajul nesatisfăcînd nici cerințele bibliotecilor.

Damaschin Mioc, prin munca plină de migală și de dragoste, a adus un prețios aport la înțelegerea istoriei de pe aceste meleaguri, aport la care se adaugă bogata sa activitate publicistică legată de aceleași preocupări.

Prof. Ion B. Mureșianu

UNIVERSITATEA DIN TIMIȘOARA:
Studii de istorie a Banatului, Timișoara,
1969, pp. 200.

Universitatea bănățeană în cei 8 ani de existență a îndeplinit un complex de necesități sesizate și exprimate în trecut, dar realizate abia după 1944. Activitatea științifică și culturală desfășurată paralel cu aceea de pregătire a cadrelor în toate domeniile, a înregistrat rezultate ce se bucură de aprecieri unanime. În aceste ostenele se înscriu și împlinirile de vechi deziderate repetate insistent cu decenii în urmă, ele fiind legate de cercetarea

trecutului acestui colț de țară, nu îndeajuns de cunoscut în toate manifestările lui. Alături de studiile de specialitate, stau bogatele contribuții pe care le-au adus *Analele Universității* ajunse la a 6-a apariție și recentul volum *Studii de istorie a Banatului*, ce grupează o serie de cercetări datorate profesorilor de la facultatea de istorie, abordînd problemele ei de bază.

Cuvîntul înainte, sintetizează prin condeiul rectorului Universității, profesorul doctor docent Ioan Cărea, întregul trecut, lămurind pe deplin însuși temeiul publicației: „Istoria Banatului face parte organică din trecutul patriei noastre. Ea comportă însă unele particularități inerente unei evoluții multiseculare. Conștiința originii comune a bănățenilor cu ceilalți români de pe cuprinsul țării, viața lor continuă pe teritoriul Banatului, limba și civilizația comună, legăturile economice și politice strînse și permanente care au existat între ei, identitatea aspirațiilor politice, manifestările unitare în domeniul literaturii, ale artei și științei, sînt factorii determinanți care au contribuit la unitatea istorică a Banatului cu celelalte provincii românești. Totuși, existența în istoria poporului nostru a unor lungi perioade de stăpînire străină, care s-au exercitat în mod diferit asupra țărilor române, au imprimat acestora trăsături specifice în desfășurarea ulterioară a istoriei lor. Banatul, sub acest aspect, se situează pe prim plan. Pe teritoriul său au continuat să trăiască și să se dezvolte instituții autohtone — cum sînt cnezatul sau districtele valahe — care în celelalte țări române au dispărut. Intenția conducerii Universității bănățene este ca el să stimuleze pe toți cunoscătorii și iubitorii trecutului Banatului, să contribuie în viitor cu lucrările lor științifice la susținerea acțiunii pe care o inaugurează acest prim volum”.

Primul studiu, semnat de profesorii dr. Marius Bizerea și Constantin Rudnăanu: „Considerații istorico-geografice asupra districtului autonom al Caransebeșului în evul mediu” (pp. 7—22), prezintă cu date riguroase controlate și în o nouă gîndire, rostul precumpănit pe care l-a avut districtul Caransebeș în raport cu celelalte districte ca formație politică specific românească

dovedindu-și deosebitul rol în luptele de apărare contra turcilor, în viața economică și culturală, sediul său fiind un puternic centru de răspândire a scrisului românesc, întinându-l ca atare sub turci și până târziu sub austrieci. E aci, cum remarcă și autorii cu o erudită pătrundere, semnificația plenară a istoriei sale, evidentă în toate manifestările.

În studiul următor: „Despre unele cetăți medievale din Banat” (pp. 23—82), dr. Theodor Trăpcea, prezintă pentru prima oară cele douăzeci de fortificații cu urme ce dăinuiesc încă, operă a poporului nostru, unele cu origini străvechi, altele mai târzii, construite potrivit necesităților de luptă și apărare a provinciei și a altor țări.

Contribuție valoroasă la cunoașterea fortificațiilor defensive a vadurilor Dunării și a căilor strategice din Banat, limpezește aspecte din îndepărtatul trecut și pune probleme importante pe care autorul le urmărește bine documentat, în evoluția și consecințele lor.

Credem că o cercetare atentă a urmelor și amintirilor păstrate încă în număr mare în toponimie și tradițiile orale, ar adăuga mult la cunoașterea apuselor vremi. Am menționa doar câteva: Coștele, Cetățeaua din hotarul Luncaului, Ceramida Zoltului, cetățile de la Jebel, Obad, Făget, Gladna, Firdea, Margina, Topla, Ohaba, pe care memoria multimilenară a poporului nostru le aduce ca mărturie de netăgăduit a permanenței sale pe aceste locuri.

Profesorul dr. Aurel Țintă înfățișează „Situația Banatului la cucerirea lui de către Habsburgi” (pp. 83—114), problemă în jurul căreia s-a creat o vastă literatură, susținându-se și azi de către străini, teze potrivnice adevărului istoric.

Cu pătrunderea cercetătorului consacrat, sprijinit pe un bogat material inedit din arhivele vieneze și pe o bibliografie ce nu poate fi contestată, autorul spulberă afirmațiile tendențioase ale unei istoriografii care mistificând realitatea, afirmă că la plecarea stăpînirii turcești și instaurarea celei habsburgice, Banatul era pustiu sau depopulat. Din analizarea dovezilor arhivistice privind sarcinile contribuționale, impozitul personal, cum și din cunoașterea realităților, rezultă că aici a

existat o numeroasă populație românească autohtonă și absolut majoritară.

Fragment dintr-un studiu amplu, considerăm că tipărirea lui integrală ar aduce nebanele servicii unei cauze care este a tuturor.

Articolul „Din istoria școlilor grănicerești bănățene” (pp. 115—130) semnat de Viorica Goian, exprimă modul în care a evoluat învățământul românesc în partea de est a provinciei în jumătatea a doua a secolului XVIII și primele decade ale celui următor avînd o orientare practică și cu un important aport la dezvoltarea conștiinței naționale, pentru care au ostentit protopopii Nicolae Stoica al Mehadiei, Ioan Tomici al Caransebeșului și vestitul dascăl Constantin Diaconovici Loga.

Suita de articole continuă cu materialul plin de gândire și informații noi privind „Lupta țărănimii muncitoare din Banat pentru imprimarea unui caracter democrat aplicării reformei agrare din 1921” (pp. 131—146), a profesorului Gheorghe I. Oancea, care alături de dr. Traian Bunesco semnează și „Din lupta muncitorilor bănățeni împotriva exploatarei burghezo-moșierești, 1938—1940” (pp. 159—171); cu „Aspecte din viața și lupta minerilor din Banat între anii 1934—1938” (pp. 147—158), o substanțială cercetare ce aduce date inedite în această problemă, semnată de Ioan Munteanu și se încheie cu meticuloasele și binevenitele „Contribuții la bibliografia istorică a Banatului” (pp. 173—196), întocmite de Alexandru Rusu.

Volumul inaugural al unei serii de studii și cercetări de istorie bănățeană, se recomandă singur prin valoarea sa atît specialiștilor cît și maselor largi de cititori, ce urmăresc cuviu interes tot ce se scrie despre trecuta viață a provinciei.

Prot. Ion B. Mureșianu

I. D. SUCIU și E. GLUCK, „*Arhiva Diecezei Aradului*”, în *Revista Arhivelor*, anul XII, nr. 2/1969, pp. 219—229.

La rubrica „Prezentări de fonduri și colecții”, *Revista Arhivelor* prezintă arhiva Episcopiei Aradului ca pe „una din cele mai importante arhive din Arad”, arătînd că „deși în decursul ultimelor decenii a fost cercetată și valorificată în mai multe studii, ea oferă încă informații inedite, prețioase

cu privire la istoria părților vestice ale țării noastre".

În text și în notele subliniare se dau, din bogata bibliografie existentă, mai multe lucrări ca: Dr. Gh. Ciuhandu: *Din viața lui Nestor Ioanovici Episcopul Aradului 1767—1830*, Arad, 1929; Idem: *Cîteva momente din trecutul Episcopiei Aradului*, Arad, 1929; Idem: *Schițe din trecutul românilor arădeni din veacul XVIII*, Arad, 1934; Idem: *Episcopul Samuil Vulcan și Gherasim Raț. Pagini mai alese din Istoria Românilor Crișeni (1830—40)*; Ed. I. Găvănescu, *Mărturii românești din eparhia Aradului în veacul al XVIII-lea*, Arad, 1940; Gh. Lițiu, *Românii arădeni în frământările anilor 1849—1850*, Arad, 1947; V. Chereșteșiu, *Adunarea Națională de la Blaj*, București 1964; I. D. Suciu, *Revoluția de la 1848—1849 în Banat*, București 1968; V. Popeangă, E. Găvănescu și V. Țircovnicu, *Preparandia din Arad*, București 1964.

Articolul semnat de I. D. Suciu și E. Glück, face o scurtă și sumară prezentare a istoriei Episcopiei Aradului, începînd cu anul 1705 cînd a fost strămutată de la Ineu pe vremea episcopului Isaia Diaconovici, arătînd și variația, în decursul timpului, a teritoriului ei jurisdicțional. Autorii subliniază apoi importanța activității bisericești în timpurile de formare a arhivei diecezane, pentru istoria națională, pentru luptele de afirmare și de cucerire treptată a drepturilor de cult, de limbă, de școlarizare, de administrație, etc., pînă la marele act de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia.

Arhiva conține acte ordonate în pachete pe ani, pe indexe și registre, începînd cu anii 1738, cu unele lipsuri pînă la 1780 cînd actele încep să sporească. Ca materiale din cele mai importante autorii articolului indică registrele de procese verbale ale ședințelor consistoriale. Consistoriul lucra sub președinția episcopului sau a starețului mănăstirii Hodoș-Bodrog, „aducînd hotărîri în toate problemele bisericești, școlare, fundamentale, organizatorice, culturale, de stare civilă”, etc., care intrau în sfera de activitate a episcopiei, exceptînd problemele cano-nice rezervate episcopului. Procesele verbale sînt redactate în limba germană, apoi latină și maghiară pînă la înăbușirea revoluției din 1848—49. Ce-

lelalte acte interne respectă caracterul românesc al eparhiei. Corespondența cu autoritățile vremii se face în limbile latină și maghiară, iar cu cele jurisdicționale din Banat și Mitropolia din Carlovci în limba sîrbă.

Conținutul actelor este de ordin bisericesc: numiri de preoți, arondări de parohii, acte de contabilitate, etc. dar și unele care privesc contribuții impuse pentru războiul purtat împotriva Franței revoluționare. Frământările maselor românești din prima jumătate a veacului al XIX-lea se oglindesc în actele episcopiei. Mișcările de revendicare a unui episcop român la Arad, conduse la început, de Moise Nicoară, au și un aspect de luptă de eliberare a poporului român. „O conducere națională în fruntea eparhiei arădene putea promova dezvoltarea școlii, a intelectualității și culturii românești, putea să devină un purtător de cuvînt al intereselor naționale”.

Din acte se mai desprind informațiuni privind acțiunile pentru unirea cu Roma din jurul anului 1825, dintre care unele au reușit prin silnicie, ca la Gașa, dar în alte părți (Vărădia, Șe-preuș, etc.) au eșuat. Acestea „arată legătura clară dintre revendicările sociale și naționale ale maselor și problemele unirii religioase”. De asemenea, se evidențiază o etapă înainte de 1848, de apărare a limbii române și de rezistență a Consistoriului din Arad, care nu a aplicat unele prevederi legale care afectau drepturile românilor.

Articolul arată că Revoluția de la 1848—49 este bine reprezentată în arhivă, documentele referindu-se la mișcarea românilor din Crișana și Banat pentru alegerea delegaților pentru adunarea de la Pesta și congresul de la Timișoara, care au cerut înfăptuirea sistemului bisericesc școlar și fundațional național, recunoașterea legală a națiunii române, participarea românilor la conducerea administrației, etc.

Un alt grup de acte din 1848 se referă la revenirea la ortodoxie a mai multor comune silite după 1830 să primească unirea cu Roma din punct de vedere religios (Gașa, Julița, Neagra, Chier, Revetiș, etc.).

Alte acte din arhiva Episcopiei Aradului se referă: la mișcările populare din comitatul Aradului sub impulsul acțiunilor conduse de Avram

Iancu; la delegațiile naționale de la Viena între care sînt și arădani; la înființarea mitropoliei ardelenice și reorganizarea în 1865 a episcopiei Aradului; la instituirea corporațiilor bisericesti; la activitatea pentru construirea unei catedrale și pentru organizarea școlii românești, pentru ridicarea unor edificii de către episcopul Meșianu, preparandie, institutul teologic, tipografia diecezană cu activitatea ei, etc. etc.

Din timpurile mai noi, ale primului război mondial există în arhivă mai multe categorii de documente. Unele înregistrează evenimentele, altele dezvăluie starea de spirit a maselor și diferite condițiuni create de război: internarea de preoți, învățători, țărani și intervențiile făcute de episcopul Ignatie Papp pentru eliberarea îndeosebi a preoților, deoarece numărul internărilor făcea ca prea multe parohii să rămână fără preoți. Aceste intervenții au avut un rezultat parțial.

Un act de independență este hotărîrea senatului școlar diecezan din 3/16 august 1917 de a se opune ordinului lui Apponyi de a nu se începe cursurile anului școlar 1917/1918 la preparandie decît cu aprobarea ministerului, iar mai tîrziu refuză primirea comisarului guvernamental motivînd că „națiunea română din Ungaria și Ardeal și-a cucerit o existență națională independentă...”.

Autorii articolului despre arhiva Episcopiei Aradului, după ce mai înșiră o seamă de alte acte de interes național-cultural, se ocupă de colecția de manuscrise ale episcopiei, între care, în afară de cele religioase, se află și unele cu caracter istoric, literar, politic, școlar, științific. Se amintesc nume cunoscute de autori ca: Ion Barac, C. Diaconovici-Loga, Samuil Micu-Klein, Ion Monorai, A. Gavra.

Se mai pomenesc apoi diplomele împăratești primite de episcopi din Arad, care se păstrează în arhivă.

Articolul din Revista Arhivelor se încheie cu recomandarea de a fi cercetate aceste documente care pot contribui la completarea tuturor aspectelor luptei poporului român din cîmpia Aradului de a-și menține ființa etnică în decursul istoriei.

Pr. P. Sălăgeanu

TRADIȚIE ȘI CONTEMPORANEITATE
în colaborare, Reșița, 1969, pp. 158.

Scopul volumului menționat este de a „cunoaște și valorifica eforturile înaintașilor noștri în promovarea culturii de masă”, așa cum a specificat Prof. P. Oalide în cadrul articolului introductiv.

Se arată că prin abordarea fenomenului cultural se vede sufletul poporului în plenitudinea manifestărilor sale. Intensitatea acestui fenomen în Banat a fost de mare amploare, ceea ce a dus în mod inerent la apariția unei puternice pleiade de „scriitori și publiciști țărani, cu ziare și reviste scrise de ei înșiși, apoi numeroși compozitori și dirijori țărani... Cum în Banat procentul știutorilor de carte a fost, se pare, cel mai ridicat” (p. 6), este evident că fenomenul cultural s-a extins mai mult pe orizontală.

În capitolul „Tradiții ale unor asociații și instituții de cultură”, sînt prezente articole care descriu pasiunea bănățenilor pentru cîntarea corală și teatru, corurile din Orșova și Marga fiind înființate în urmă cu 110 ani de Biserică, sub a cărei oblăduire se dezvoltă, fenomen ce a devenit apoi specific satelor din Banat.

Rolul corurilor „în formarea și influențarea conștiinței naționale” a fost imens, așa cum arată Gheorghe Luca în evocarea „Doinitorii Carasului”, întrucît ele „au apărut ca o expresie a luptei naționale a românilor de aici” (p. 34). Sînt de admirat animatori de genul lui Vidu Guga, un țaran din satul Mercina, care a înființat 18 coruri și a alcătuit 42 compoziții, și după cum arată Gheorghe Luca asemenea entuziaști n-au fost puțini.

În capitolul „150 de ani de teatru de amatori la Oravița” este descris excepționalul rol ce l-a avut teatrul din Oravița în ridicarea conștiinței naționale și a adunării maselor. Faptul că în Oravița numai la un an după înființarea la Iași a primului teatru din țară, „se inaugura un edificiu care avea să fie lăcaș de cultură și gazdă primitoare a multor personalități din țară și străinătate” (p. 51), constituie un fapt plin de semnificație, din el putînd să deducem dragostea pentru cultură a bănățenilor.

Prof. M. Deleanu în articolul „Carnavalul de la Oravița, oglindit în opera lui Tata Oancea”, se ocupă de unele aspecte ale acelei petreceri primăvăratice din Oravița, așa cum ea a fost văzută prin tot simbolismul și semnificația ei de Tata Oancea, acest poet-artist, atât de original în felul său, care din dragoste pentru frumos, a scris, tipărit și difuzat revista „Vasiova”, plină de poezii personale, susținută cu un idealism de neimaginat, împotriva tuturor lipsurilor.

Articolele care alcătuiesc capitolul „Valorificarea și stimularea creației folclorice și coreografice în activitatea formațiilor de amatori”, demonstrează felul în care unele formații artistice valorifică și aplică folclorul, tradițiile și obiceiurile din această parte a Banatului.

Reșița fiind un important centru industrial al țării se bucură de a avea un Teatru de Stat profesionist, a cărui activitate și influență în rîndul maselor e larg descrisă în capitolul „Douăzeci de ani de teatru profesionist la Reșița”.

Autorii volumului au meritul de a fi reliefat câteva aspecte ale tezaurului cultural din partea sudică a Banatului.

Pr. Vasile Petrică

PETRE BRINCUSI, *Istoria muzicii românești*, București, Editura muzicală a Uniunii Compozitorilor din Republica Socialistă România, 1969, pp. 246.

Lucrarea cu titlul arătat este o sinteză remarcabilă, urmată de o bibliografie selectivă. În șapte capitole sînt expuse etapele mari ale dezvoltării muzicii românești.

Începe cu câteva considerații despre originile străvechi ale muzicii. Platon, cunoscutul filozof antic, spune despre un cîntec următoarele: „Cîntecul acesta l-am învățat în oaste, de la un doctor trac, unul din ucenicii lui Zamolxis, care se spune că au puterea să te facă nemuritor”. Aristotel amintește în „Retorica” sa pe chitaristul trac Hiton. Xenofon scrie despre traci că „După ce se făcuseră libații și se cîntă peanul, se ridicară mai întîi niște traci și cu totul armați dansară în sunetul flautului...”. Pe Columna lui Traian a fost imortalizat un instrument de suflat, carnyxul.

După ce vorbește despre muzica antică, trece la perioada de tranziție, la feudalism. Un capitol special se ocupă cu muzica bisericească (pp. 42—47). Muzica bizantină s-a răspîndit în Țara Românească, Moldova și Transilvania. Lecionarul evanghelic sau Evangelheliarul grecesc din secolele VIII—IX păstrat la Biblioteca Universității din Iași (publicat de Vasile Gheorghiu) cuprinde și un recitativ muzical. Cel mai vechi manuscris cu notație muzicală gregoriană păstrat în țara noastră este Codex aureus de la Alba Iulia. În legenda Sancti Gerardi se spune că la Cenad ar fi existat o școală la care se presupune că s-ar fi învățat și cîntarea bisericească. Johannis de Muris în opera „Summa musicae” scrisă în secolul al XIV-lea amintește că denumirea notelor atribuită lui Guido d'Arezzo era cunoscută de multe popoare printre care „slavi și daci și alți cisalpini”. Este evident că „dacii” aceia sînt de fapt români.

În istoria muzicii vechi românești se acordă o importanță deosebită școlii de la Putna. La 6 iulie 1558 Alexandru Lăpușeanu scrie ortodocșilor din Lemberg că pot trimite la Suceava patru tineri, pentru ca să învețe cîntările românești și sirbești. La Putna a existat un cor al cîntăreților de la școala de muzică bisericească despre care Eustatie Protopsaltul scrie că este cunoscută în lumea ortodoxă. S-a păstrat un manuscris muzical de la Putna scris de Eustatie Protopsaltul și terminat la 11 iunie 1511. Filotei, logofătul lui Mircea cel Bătrîn a scris cîntarea Adormirea Maicii Domnului, cunoscută și de sirbi, de bulgari și de ruși. În jurul anului 1660 la Tirgoviște exista un cor românesc și unul grecesc.

Autorul dedică un capitol lui Ioan Caioni, român din părțile Clujului (1629—1687) care a scris mai multe lucrări cu caracter religios, dintre care „Codex Cajoni” conține și misse (liturghii), imnuri religioase și altele. Mai conține și „dansuri valahe”.

În capitolul despre muzica românească în secolul al XVIII-lea dedică câteva pagini lui Dimitrie Cantemir. Dintre autorii de manuscrise de muzică bisericească din secolul al XVIII-lea menționează pe proto-

psaltul Constantin. Se arată că Naum Rîmnicianu a scris în iulie 1788 cîntări grecești și patru melodii românești, un Irmologhion românesc și grecesc, precum și o melodie de monahul Iosif protopsalt la Mănăstirea Neamțului și Kyrie Eleison la patru voci în notație bizantină. Autorul afirmă că „În veacul XVIII școlile de psaltichie constituie singurele forme organizate de învățămînt muzical”. Școala de la mănăstirea Colțea avea și o secție de muzică bisericească. Se dedică un capitol și muzicii lăutărești. Trecînd la secolul al XIX-lea se ocupă de învățămîntul muzical. Trece în revistă primele lucrări didactice ca Gramatică românească de note pentru fundamentul chitarei, compusă după cea evropească (1829) de Teodor Burada. Menționează rolul important al ieromonahului Macarie, al lui Petru Efesiu și al lui Anton Pann. De asemenea menționează că Eftimie Murgu a publicat cinci melodii aranjate pentru pian: trei de dans și două arii păstorești. François Roujki publică muzică orientală 42 cîntece și dansuri moldave, valahe, grecești și turcești.

Petre Brîncuși afirmă că „În secolul XIX se pun și bazele muzicii corale bisericești”.

Trecînd la evoluție muzicii românești în prima parte a secolului al XX-lea, se ocupă în mod special de George Enescu.

Compozitorii din secolul nostru sînt trecuți în revistă în linii mari, căci economia generală a lucrării nu permitea expunerii analitice.

Ultimul capitol se intitulează „Muzica românească contemporană sub semnul unei permanente ascensiuni”. Prezintă în linii generale progresul muzicii românești în ultimul sfert de veac. Bibliografia cuprinde mai ales lucrările din ultimele decenii.

Prof. Iosif E. Naghiu

Fr. PAP, *Psaltirea lui Dimitrie Pandovici. (Contribuții la Bibliografia românească veche)*, în „Acta Musei Napocensis”, vol. V, 1968, pp. 539—549.

Bibliografia românească veche de Ion Bianu, Nerva Hodoș și Dan Simonescu, în patru volume mari, este o

lucrare monumentală. Totuși, din cînd în cînd se mai descopere cîte o tipăritură necunoscută acesteia. Printre cărțile rămase de la Nerva Hodoș și păstrate în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Filiala Cluj, s-a descoperit psaltirea tipărită de Dimitrie Pandovici. Sînt două exemplare. Începe cu „A lui David Proorocului și împăratului, psalmul lui David...”. Urmează cîntarea lui Moisi. Doi psalmi sînt în slavonește (psalmii 134 și 135). Urmează psalmi ce se cîntă după Polieleu, apoi Învățătură, cum să cade a să cînti Psaltirea în postul cel mare”. La sfîrșit scrie „Sfîrșitul și lui Dumnezeu laudă de Dimitrie Pandovici”.

Dimitrie Pandovici a tipărit cinci cărți: 1. Antologhionul de la Rîmnicul Vîlcii (1737); 2. Catavasierul (1742); Apostolul de la București (1743); Ceaslovul de la Rîmnicul Vîlcii (1745); 5. Porunca Mariei Tereza pentru interzicerea circulației banilor austriaci în țările otomane supuse (1747). Dimitrie Pandovici a activat la Rîmnicul Vîlcea, la București și în cele din urmă la Blaj. (Despre el a scris Mitropolitul Tit Sîmedrea în Biserica ortodoxă română, An. 83, 1968, pp. 908—912).

Studiind caracterele grafice ale acestei tipărituri, ajungem la ipoteza că ar fi tipărită la Blaj. Primele tipărituri blăjene au caractere grafice asemănătoare cu cele de la Rîmnic, pînă la Ștrășnicul apărut în 1747.

Psaltirea lui Pandovici de care se ocupă autorul nu este datată. În ce privește textul problema e mai simplă. Reproduce textul Psaltirii apărute la Tîrgoviște în 1710.

Ipoieza că ar fi tipărită la Blaj nu pare prea verosimilă. Pe edițiile posterioare sînt menționate edițiile anterioare apărute la Blaj și nu găsim această psaltire. E mult mai probabil că s-a tipărit la Rîmnicul Vîlcea.

Autorul aduce un argument în favoarea tezei că ar fi tipărită la Blaj și anume, însemnările de pe ea, din care rezultă clar, că a circulat în Transilvania. „Această Psaltire iaște a sfinței biserici la Bod, dată de Mitru Pitiș...”. „Scriș-am eu Stoian de la Bod...”. Din însemnări rezultă în adevăr că a circulat în Transilvania, dar se știe că aci erau foarte multe tipări-

turi din Principate și în special de la Rîmnicul Vilcea. Dacă se tipărea la Blaj, era menționată în dările de seamă latinești pe care le făceau la Blaj, în latinește, despre tipăriturile apărute.

Cele două exemplare din Psaltirea tipărită de Pandovici, descoperite la Cluj constituie o problemă bibliografică. Inseamnă o tipăritură în plus în secolul al XVIII-lea, încă o carte care a umblat în Transilvania.

Prof. Iosif E. Naghiu

MARIA ANA MUSICESCU — SORIN ULEA, *Voroneț*, Editura Meridiane, București 1969, 24 pagini text și 60 planse policrome.

„Voronețul, Moldovița, Humorul și Sucevița, în mijlocul peisajului înverzit care le înconjură sub un cer străveziu, sînt capodopere de poezie arhaică și de inspirație proaspătă, însușiri de care au ținut seamă vechile restaurări, fidele modelelor de altădată...” (Henri Focillon).

Voronețul Moldovei lui Ștefan cel Mare și Petru Rareș, este unul din monumentele medievale românești care, concentrînd într-o remarcabilă sinteză patrimoniul spiritual, cultural și artistic al unui neam într-o perioadă crucială a istoriei sale, și-a legitimat locul pe planul valorilor universale. De aceea Voronețul nu este o supraviețuire ci o prezență; nu este un simbol ci o mărturie.

În materialul scris Maria Ana Musicescu și Sorin Ulea, în această lucrare prezintă mănăstirea Voroneț în toată măreția ei. Construită, după cum spune pisania cioplită în piatră, între 24 mai și 14 septembrie 1488, biserica fostei mănăstiri a Voronețului este ultima începută din grupul celor patru monumente ridicate din porunca lui Ștefan cel Mare. Înălțarea de astăzi a Voronețului, se datorește inițiativei Mitropolitului Moldovei, învățatul Grigore Roșca, al cărui chip pictat străjuiește actuala intrare de pe fațada de sud a monumentului. Alături de acest al doilea ctitor al bisericii, ctitor totodată al picturii exterioare, artiștii au reprezentat — conferindu-i nimbul sfinților — pe si-

hastrul Daniil, cel care a intrat de mult în legendă, îmbărbătindu-l cu sfaturile sale pe Ștefan cel Mare în războaiele pentru independență. Pe acest loc și-a întemeiat Ștefan ctitoria. Mormîntul schimnicului se păstrează, acoperit cu o lespede de piatră decorată cu palmete, în pronaosul bisericii.

Pictura, ca și arhitectura Voronețului, aparține celor două etape din perioada clasică a artei moldovenești: veacurile XV și XVI. Pictura Voronețului îmbină cumpănit tradiție și actualitate, simbol și realitate. Din punct de vedere al stilului, această pictură îmbină două viziuni diferite: una legată de tradiția bizantină, realizată cu mijloace artistice de o frumoasă eleganță, cealaltă rezultatul unei interpretări evident proprii artistului moldovean.

Pictura exterioară într-un stil elegant, decorativ, specific primei jumătăți a veacului al XVI-lea, este executată într-un luxos cadru decorativ, căruia luminozitatea de email a culorii îi conferă o grație sprintenă, o strălucire de un farmec uimitor. Pe ecranul vestitului albastru de la Voroneț, profund și generos, ansamblu și detaliu, scene mari și personaje izolate își organizează plastic și decorativ totodată, formele și expresia. Scene vaste — Judecata de apoi, Arborele lui Ieseu, pun în valoare suprafețele întinse ale suporțului arhitectural. Măreț, energic și elegant, sugestiv și demonstrativ, luminoasă și gravă, cu nuanțe de lirism și cu accente de crud realism, pictura exterioară a Voronețului încintă privirea și afirmă peste veacuri vitalitatea nobilă și curajoasă a poporului Moldovei medievale.

Prin materialul cuprins în această elegantă lucrare executată într-o tehnică grafică superioară, atât prin prezentarea scrisă cit și prin lista ilustrațiilor în culori reprezentînd vederea Voronețului în ansamblu ca și scene din interiorul și exteriorul monumentului, Maria Ana Musicescu și Sorin Ulea, au scos la lumină întreaga istorie ca și operele de artă ale Voronețului, capodoperă a monumentelor din patria noastră.

L. I. Oprea

ION APOSTOL POPESCU, *Artă icoanelor pe sticlă de la Nicula*, Editura Tineretului, București, 1969, pp. 143.

Lucrarea pe care o prezentăm este închinată, cum spune prefațatorul volumului A. E. Baconsky „unuia dintre cele mai strălucite capitole de sensibilitate românească” (p. 5), care este icoana pe sticlă.

Preocupările care le-au stîrnit, în ultimul timp, icoanele pe sticlă sînt binecunoscute. Cercetări asidue, articole elogioase, expoziții în țară și străinătate, care au uimit prin expresia lor, au adus în actualitate preocuparea pentru icoane pe sticlă în a cărui pictură, așa cum a remarcat Nicolae Iorga „se amestecă sufletul adevărat al poporului”.

Interesul este cu atît mai mare cu cît vedem că această artă a pictării pe sticlă, cultivată îndeosebi în Transilvania, nu numai că era pasiunea unor familii, care transmiteau din generație în generație această preocupare, dar chiar a unor sate cum este cazul cu satul Nicula, a cărui locuitori, din vremuri străvechi se ocupă cu pictarea icoanelor pe sticlă.

Satul Nicula, departe numai la 2 km de Gherla, este așezat într-un loc deosebit de pitoresc, ceea ce a determinat pe autor să remarce că „există parcă o corespondență adîncă între universul sufletesc al oamenilor de aici și peisajul înconjurător”. (p. 14).

Artă pictării pe sticlă, în acest sat de iconari, nu apare izolat, ci într-un cadru destul de bine definit.

Satul Nicula se află la confluența unor drumuri care ținneau legătura cu Moldova și Țara Românească. Cum prin secolul XVIII, țărani din Transilvania nu mai puteau suporta condițiile grele în care erau nevoiți să trăiască, au emigrat peste Carpați, ținînd totuși legături cu cei de acasă. Gherla fiind un important centru comercial, meșteșugarii de pretutindeni veneau aici să-și desfășoare mărfurile lor. Ocupația de bază a locuitorilor fiind creșterea oilor, ciobanii treceau cu turmele lor munții în căutarea pășunatului. Iată, altele mijloace prin intermediul cărora ființa o vie legătură între locuitorii de pe ambele versante ale Carpaților, menținîndu-se conștiința idealului de unitate statală, religioasă, dar și acela al crea-

ției. Un rol important în acest sens îl dețineau și „călugării cu preocupări didactice”, care fac ca motive artistice din Moldova și Țara Românească să pătrundă în Transilvania.

Astfel se lățește printre transilvăneni preocuparea pentru pictura pe sticlă, care desigur că era dictată și de o necesitate spirituală, a cărei origini străvechi „țineau de „Bizanț”, al cărui mesaj de artă și cultură a avut profunde rezonanțe la noi, integrîndu-se spiritului creator al poporului nostru”. (p. 30).

Dezvoltîndu-se o intensă preocupare pentru pictura pe lemn și pe hîrtie, ca în satul Hășdate, un alt sat cu vestiți iconari, realizîndu-se icoanele-stampe, apare și pictura pe sticlă a cărei înflorire începe abia după pictarea în 1681 a icoanei Maicii Domnului, de către preotul Luca din Iclod, sat la 12 km de Nicula. Această icoană devine prototipul atîtor icoane închinat Maicii Domnului, renumele ei trecînd chiar peste granițele țării, căutată fiind chiar de pelerini străini. „Creatorul icoanei preotul Luca din Iclod, a avut un talent autentic cu o activitatea bogată”. (p. 34). Farmecul icoanei s-a răspîndit într-atîtă încît a avut ecouri și în folclorul literar din partea locului. (p. 35).

Pictarea icoanelor pe sticlă nu este un lucru dintre cele mai ușoare, întrucît această tehnică este una dintre cele mai deosebite. Se pictează pe dosul sticlei, ceea ce reclamă multă mîgălă, talent și un simț deosebit de pronunțat al culorilor. Transmițîndu-se tehnica acestei picturi din generație în generație fiecare dintre marii iconari și-a adus propria sa contribuție de pictură, existînd de altfel „în toate icoanele o libertate a desenului, a compoziției, amintînd arta bizantină a secolului XIV-lea...” (p. 78). Folosind coloranți produși din plante și minerale, ei „au fost colorişti neîntrecuți, modelul lor fiind însăși bogăția cromatică a florei din jur” (p. 47), deși ei nu au fost peisagişti. Totuși există o tendință spre „culorile primare îndeosebi galbenul și albastrul”. (p. 120).

Iconarii din Nicula s-au făcut cunoscuți prin icoanele lor într-atîtă încît mulți pictori de icoane veneau la ei spre a deprinde anumite îndemînări ale meșteșugului. Generozitatea lor s-a

răsrînt și asupra altor localități cu preocupări similare. Deși erau și alte centre de pictură, cum era acela de la Scheii Brașovului, totuși icoanele provenite de la Nicula au ceva caracteristic, întrucît ei „manifestă un constant interes pentru viața lăuntrică a personajelor lor, lucru ce trebuie accentuat”. (p. 106). Sfinții care reprezintă icoanele sînt prezentați într-o ambianță cunoscută și intimă pictorilor, iar „ornamentele, în general de inspirație florală, stilizate în spirit tradițional sînt de mare spontaneitate și firesc”. (p. 118).

În legătură cu icoanele pe sticlă, autorul volumului redă un fapt destul de interesant și anume: „S-a remarcat de altfel, că românii sînt singurul popor ortodox care folosește tehnica picturii pe dosul sticlei, pentru realizarea icoanelor necesare cultului creștin, iar celelalte populații din Transilvania, deși au trăit în mijlocul acestor români ardeleni care acoperă două veacuri cu o producție intensă de icoane pe sticlă, cele mai multe de o calitate artistică excepțională, nu și-a însușit, totuși, această artă” (sf. I. C. Ioanidu și C. C. Rădulescu: „Icoane pe sticlă”, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, XXXV, 1943, București, fasc. 113—114, p. 155).

Această preocupare a primit un suflu național, ca fiind expresia poporului nostru pentru frumos. Ea „evidențiază inepuizabilele posibilități creatoare ale poporului nostru pe tărîmul frumosului”. (p. 137).

Pr. Vasile Petrica

Dr. arh. GHEORGHE CURINSCHI, *Restaurarea monumentelor*, Editura tehnică, București, 1968, 292 pag.

Valorile culturale din trecutul poporului român au constituit întotdeauna o preocupare a tuturor oamenilor care s-au străduit pentru păstrarea și valorificarea lor, a tuturor acelor care au luptat pentru progres și pentru mai binele semenilor lor. Păstrarea, valorificarea și conservarea valorilor din trecutul îndepărtat al românilor, a fost o preocupare însemnată a celor mai de seamă oameni de știință, artă și cultură din țara noastră. Cunoașterea culturii poporului nostru, din toate domeniile de

creație, a căpătat în țara noastră în epoca pe care o trăim un avînt tot mai puternic.

Autorul lucrării „restaurarea monumentelor”, pe care o prezentăm, dezvoltă în mod științific noțiunile și categoriile utilizate de către disciplina restaurării monumentelor. Se explică sensul etimologic al noțiunii de monument și determinarea specială pe care i-o adaugă atributul istoric. Se propune o clasificare a monumentelor istorice, după natura, importanța utilizarea lor, definindu-se noțiunile de conservare și restaurare.

În o seamă de capitole, dintre care cele generale sînt „Istoria restaurării și conservării monumentelor” și „Metodologia conservării și restaurării monumentelor”, arhitectul Gheorghe Curinschi, dezvoltă și stabilește măsurile de conservare și restaurare, arătînd cauzele care provoacă degradarea monumentelor și modificarea aspectului lor inițial. Procesul de restaurare a unui monument, în lumina metodologiei științifice actuale, include patru operații esențiale: cercetarea, relevul, proiectarea și execuția. Viața complexă a monumentelor, în cursul căreia ele își modifică adesea aspectul lor inițial, cit și gradul de păstrare în care au ajuns pînă în zilele noastre, sînt sursa unei game variate a lucrărilor de restaurare. După obiectivul pe care îl urmăresc, aceste categorii definesc două trepte: lucrările de conservare și lucrările de restaurare.

Cauzele degradării monumentelor și ale alternării aspectului lor general, sînt următoarele: 1. Acțiunea permanentă a unor factori naturali, creșterea stratului vegetal, agenți atmosferici, apele meteorice, diferențele de temperatură dintre zi și noapte și dintre anotimpuri, vînturile, atmosfera viciată, apele subterane, factorii biologici, bacteriile, ciupercile, mușchii, lichenii insectele; 2. acțiunea accidentală, violența unor factori naturali, cutremurele, inundațiile, uraganele, trăznete; 3. deficiențele inițiale de construcție; 4. intervențiile oamenilor constînd din distrugerea unor clădiri sau modificarea lor sub aspect funcțional, constructiv sau plastic.

Autorul menționează detaliat toate etapele restaurării monumentelor, de la început pînă în zilele noastre. Concep-

ția modernă a considerării monumentelor istorice ca valori de artă și cultură, ca mărturii asupra istoriei civilizațiilor, datează din vremea Revoluției franceze. Un decret al Convenției Naționale, spunea: „Amintiți-vă că nu sin-teți decât păstrătorii unui bun asupra căruia marea familie are dreptul să vă ceară socoteală. Barbarii și sclavii urăsc științele și distrug monumentele de artă; oamenii liberi le iubesc și le păstrează”.

În capitolul „Teoria și practica restaurărilor în România”, autorul menționează că, monumentele din țara noastră au avut în trecut soarta monumentelor din celelalte țări ale lumii. Cerințele fiecărei epoci, legate de folosirea clădirilor, modificarea gusturilor estetice și-au pus amprenta asupra monumentelor, ducând la schimbarea aspectului inițial. Ca și în celelalte țări și în România, a existat, pe de altă parte, preocuparea de a păstra monumentele, îndeosebi cele înzestrate cu o valoare simbolică sau de folosință. Primele măsuri care vizează restaurarea monumentelor sînt prevăzute în Regulamentul Organic, prima constituție a Moldovei și a Țării Românești. Prevederile au un caracter însă strict utilitar; ele urmăresc să ferească monumentele religioase de degradare și de înăbușirea lor prin construcții parazitare, rezultat al creșterii și îndeșirii orașelor.

Astăzi, în România, activitatea de restaurare, conservare și întreținere a monumentelor și-a consolidat baza sa organizatorică prin Direcția Monumentelor Istorice înființată în anul 1959 pe lângă Comitetul de Stat pentru Construcții, Arhitectură și Sistemalizare, concentrînd problemele de studii, cercetare, proiectare și execuție.

Lucrarea înfățișează categoriile lucrărilor de restaurare, dînd o seamă de exemplificări privitor la metodele de tehnică ce se aplică. Este menționată tehnica tradițională și contemporană în restaurări, precizîndu-se cum se procedează la conservarea materialelor, conservarea lemnului, a metalelor, etc.

Un material ilustrativ compus din peste 300 de reproduceri reprezentînd cele mai de seamă monumente din străinătate și țara noastră, avînd fiecare cite un scurt istoric redat în limba

română și limba franceză, întregeste conținutul acestei valoroase lucrări.

Lucrarea cuprinde un bogat material eșalonat pe capitole, cu indicațiile necesare, în așa fel redată, încît ele pot fi considerate ca cel mai bun îndreptar pentru toți cei ce au sarcina și sînt chemați să apere valorosul tezaur al poporului român, care dăinuiește de peste veacuri și care trebuie apărut, înfrumusețat și păstrat, întrucît este bogăția noastră culturală și artistică.

Trebuie menționat, că la realizarea acestei valoroase lucrări, pe lângă arh. Gheorghe Curinschi, autorul ei, au mai colaborat conferențiar arhitect Anton Moiescu și arhitect Rodica Matache.

Longin I. Oprea

VESTITORUL ROMAN CANADIAN, *Buletin cultural bisericesc ortodox editat de parohia „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” din Kitchener-Vaterloo Ontario, Canada, 1969 (format 28×21 cm, pp. 26).*

„Les rameaux de la famille canadienne”, publicație oficială apărută la Ottawa în 1967 cu ocazia centenarului Canadei, vorbește cu multă simpatie și despre cetățenii de origine română stabiliți în cuprinsul acestui stat începînd cu anul 1901. Autorii scot în evidență latinitatea, bogăția și frumusețea folclorică, profunda lor religiozitate ortodoxă, aportul pe care l-au dat și îl dau la dezvoltarea economică, culturală și artistică a țării. Amintind nume apreciate în industrie, comerț, învățămîntul universitar, în medicină, teatru și artele plastice, subliniază că unii dintre ei au o reputație mondială, fapt ce ridică prestigiul Canadei peste hotare.

Grupați în jurul Bisericii ortodoxe prin care și-au menținut limba și au păstrat permanente legături între ei, au înălțat lăcașuri de închinare încă din 1901, desfășurînd o frumoasă activitate. Dovedirea acestora e și primul număr al publicației *Vestitorul Român Canadian* apărut în decembrie 1969.

Buletinul definește în „Lămurirea” ce-i deschide paginile, însuși rostul apariției: „... să fie o oglindă vie a vieții noastre religioase ortodoxe și culturale românești, în care urmașii noștri, după ce nu vom mai fi noi, vor putea vedea faptele, năzuințele și gîndurile noastre

creștinești și românești judecându-ne, în bine sau în rău, după moștenirea națională și spirituală, pe care vom fi în stare să le-o lăsăm".

Pastorală de Crăciun a Prea Sfințitului Victorin al Episcopiei Misionare Ortodoxe în America, împărtășește românilor ortodocși luminoasele gânduri creștinești izvorite din semnificația praznicului Nașterii Domnului, împletite fericit cu dragostea față de neam:

"E adevărat că, trăind într-o lume cu alte tradiții și cu credințe deosebite, cu alte obiceiuri și cu altă limbă, am fi ispitiți să credem că zadarnic mai vorbim de dușii de pe lume, că toate se strâng, se topec, dispar și colindele, și doina, și horele, și numele de român, că toate se vor asimila într-o națiune și într-o nouă tradiție. Nu! Pentru că tradițiile noastre sînt legate de veșnicia ființei lui Hristos, Fiul lui Dumnezeu cel intrupat pe pămînt. Sărbătoarea Crăciunului este de veacuri, peste veacuri și în veșnicie. Ea este legată de încrederea în dănuirea neamului românesc pe creștele Carp alților, pînă la Dunăre și Mare. Atîta vreme cît în hotarele Daciei celei vechi va exista o națiune română, românii vor putea fi înfrînți în orice parte a lumii ca fiind ei înșiși, cu credința și virtuțile lor, cu Madrigalul și Ciocirlia lor, cu horele și colindele lor, pretutindeni aceiași, emigranți, vizitatori și turiști, artiști și oameni de știință, preoți și credincioși..."

Părintele George Nan, administrator al parohiei „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” adresează credincioșilor în pagina intitulată „Hristos se naște măriți-l.” însușite sfaturi duhovnicești iar domnul Ion Scopu, președintele comitetului parohial, semnează emoționante îndemnuri pentru păstrarea credinței ortodoxe, a limbii și obiceiurilor, cuprinse în articolul „Pe urmele strămoșilor”.

Se remarcă „Povestea lui Moș Crăciun” și documentatul material „Despre românii canadieni” scrise de Gheorghe Alexa, cum și valoroasa colaborare a Prea Cuviosului Arhimandrit Bartolomeu V. Anania autorul mai multor apreciate scrieri literare, a Aureliei Diaconu. Reținem de asemenea rîndurile de îndemn „Să nu ne uităm limba” ale învățătoarei canadiene Ana Barbu.

Rubrica „Frinturi de cronică” oglindește bogata activitate desfășurată în parohia „Sfinții Apostoli Petru și

Pavel” și atașamentul credincioșilor față de Biserica străbună.

Prezență românească peste hotare, cu mărturii ale manifestărilor și prestigiului pe care l-au dobîndit fiii popoului nostru oriunde s-au așezat, *Vestitorul Român Canadian* e pentru noi aducătorul de vești ce ne umple sufletul de bucurie. Felicitînd redacția pentru minunata inițiativă, urăm deplin succes în realizarea marelui gînd.

Prot. Ion B. Mureșianu

LOUIS BROUYER, *La décomposition du catholicisme*. Paris, 1968, 157 p.

Cartea prezintă situația actuală a catolicismului. Este incontestabil că „lumea” catolică a fost profund zguduită de hotărîrile Conciliului al XXIII-le și de sistemul de conducere al lui Paul al VI-lea. Arată că unele noțiuni puse în circulație ca de exemplu „ecumenicitate”, „aggiornamento”, „colegialitate” tulbură clerul și sînt comentate în cele mai felurite și mai contradictorii. După Bouyer atît „integritatea” cît și „progresismul” așa cum sînt concepute de clericii de azi, sînt în imposibilitate de a rezolva criza. Dacă cele două tendințe nu pot duce la restabilirea catolicismului, care ar fi soluția salvatoare? Autorul propune cîteva soluții, însă reforme, aplicînd principiul „Ecclesiam semper reformare debet”. După Brouyer trebuie să se revină la unele forme mai vechi și trebuie și o reformă a episcopatului.

După Conciliul al XXIII-lea apar tot mai des cărți scrise de clerici catolici în care se critică ierarhia. Autorul afirmă că a murit pentru totdeauna catolicismul contra-reformei din secolul al XVI-lea și că biserica romano-catolică a ajuns la o situație foarte rea, care trebuie cumva rezolvată. În limbajul Romei de azi se vorbește despre „Biserica tinăra” în care autorul însă nu-și exprimă încrederea. Vorbește despre „catolicii adevărați”, care ar trebui să salveze situația de azi a catolicismului. E curios că toată „situația” e creată de papa Paul al VI-lea care a schimbat limba, liturgia, a scos din uz Codul (Codex juris canonici), schimbă tot ce este în Biserica romano-catolică. Într-un discurs Paul al VI-lea a declarat în fața lumii întregi (urbi et orbi) că papii

au greșit când au aprobat inchiiziția și că lumea să nu-i judece după greșeli. Dacă papa spune despre alți papi că ar fi greșit, cum rămâne dogma despre infailibilitate. Bouyer expune critic o situație extrem de dificilă. I se pare că a început un fel de „descompunere” a catolicismului, că așa numitul „aggiornamento” are efecte foarte rele. Totuși nu acceptă, nici reînnoirea la situația anterioară Conciliului al XXIII-lea, care i se pare și mai rea. De aici ar rezulta că Biserica romano-catolică era în mare impas, dar Conciliul n-a găsit soluția salvatoare, ba din contră, a înrăutățit-o.

Propune ca după refacerea situației interne (pe care o consideră extrem de periculoasă) se poate vorbi de colaborarea cu ortodoxii și cu anglicanii. Prin această declarație critică indirect pe papa Paul al VI-lea, care la Geneva a vorbit calvinilor și a încercat o formă de colaborare cu budiștii.

Bouyer apare extrem de revoltat și de îngrijorat și deși cleric catolic, are curajul să vorbească despre „dogmatismul” noilor clerici, despre numirea episcopilor. I se pare că numirea episcopilor ar trebui făcută în așa fel încât să știe cumva și clericii din eparhie. Se știe că la catolici papa are dreptul de a numi episcopi și fără de aprobarea lui nu poate fi nimeni iposifiat. Dar papa cunoaște pe aceia pe care îi face episcopi din rapoartele nuntior papali, care pot fi impresioniste. Nuntiorul e trimis diplomatic și cunoaște clericii care se cam duc pe la el. În unele cazuri ține seamă papa de recomandările unor episcopi din țara respectivă.

Pe autor îl îngrijorează colaborarea papii cu protestanții.

Și această carte se înscrie în rândul multor altele ce apar despre „criza” catolicismului.

Prof. Iosif E. Naghiu

SAINT FRANÇOIS d'ASSISE, *Documents, écrits et premières biographies, rassemblés et présentés par P. P. Desbonnets et Damien Vorreux*, Paris, Ed. Franciscaines, 1599 pp.

Lucrarea constituie o vastă inițiere în viața și opera Sfântului Francisc din Assisi. Sunt prezentate *Scrierile* (pp. 37—197), după ediția antică a lui

Quaracchi, „Prima Regulă” (Pravilă) a Fraților minori din anul 1221 și „Cea de-a doua regulă” („cea definitivă”, anul 1223). De asemenea 8 scrisori autentice, 5 apocrife și culegerea de rugăciuni, alcătuită de Sfântul Francisc. *Viața* Sfântului Francisc, compusă de Thomas de Celano (cele două versiuni), prima alcătuită cu ocazia canonizării sfântului (mort în 1226), a doua scrisă în anul 1247 și „Tratatul despre minuni” (anul 1252) sunt redată după ediția critică din 1941, apărute în *Analecta Franciscana* (pp. 211—562).

În anul 1263 Sfântul Bonaventura redactează o altă variantă a vieții Sfântului Francisc, *Legenda major*. Paralel cu aceasta a mai circulat o altă variantă: *Legenda minor*. Amândouă sunt redată în traducere (pp. 576—759). În continuare urmează *Legenda celor trei călători* (pp. 799—855).

De-a lungul veacurilor pietatea a inspirat lucrarea „*Speculum Perfectionis*”, de asemenea tradusă și prezentată (pp. 1003—1155).

Celebrele Fioretti (pp. 1171—1324) sunt însoțite de studiul „Reflexii asupra stigmatelor” (pp. 1327—1384).

„Alianța sfântă a Sfântului Francisc cu sărăcia”, datînd din cea de a doua jumătate a secolului al XIII-lea prezintă idealul „sărăciei de bună voie”, cu ideea fundamentală a spiritualității franciscane (pp. 1399—1429).

O listă a principalelor izvoare privind istoria franciscanismului, indexuri și tabele de concordanță ne sînt prezentate la sfîrșitul lucrării, sporindu-i însemnătatea.

Constantin Bărbulescu

R. JANIN. *Les basiliques paléochrétiennes des pays grecs*, în „Revue des études sud-est européennes”, Tome VII, 1969, nr. 1, pp. 129—141.

Raymond Janin a publicat numeroase studii despre Bizanț și despre orientul grecesc, mai ales în revista „Revue des études byzantines” (fostă *Echos l'Orient*), precum și studii ample în Dicționarul de istorie ecleziastică. A scris și volumul „Bisericele orientale și riturile orientale”. În revista de „studii sud-est europene” prezintă succint bazilicile paleocreștine din Grecia și din insulele grecești. În pre-

zent se cunosc 275 de bazine grecești. În Grecia peninsulară sînt mai puține decît pe insulele grecești. Din totalul de 275 bazine, 173 sînt pe insulele grecești. De exemplu bazilica din Palaio-polis, la 1500 m spre sud de orașul Corfu pare a fi construită în secolul al V-lea de episcopul Iovian. Din secolul al V-lea sau al VI-lea este bazilica Paraschevi din Calcis, în Eubeia. În insula Parosa a fost o bazilică din secolul al IV-lea, refăcută în secolul al VI-lea, centru important de pelerinaj. În insula Lesbos sînt 10 bazine. În Taxos 17, în Creta 42; în insula Cos sînt 23, iar în Rodos peste 17 bazine paleocreștine.

La Salonic s-au făcut săpături și au fost descoperite urmele bazilicilor.

După R. Janin „Bazilicele devin felul obișnuit de a se construi biserici creștine” (p. 129). În multe bazine se găsesc tribune în care stăteau femeile. Baptisteriul este în afară de biserică. În vechile bazine au existat fresce, dar în decursul timpului s-au distrus.

Pe Olimp o bazilică creștină a fost amenajată pe la anul 425 de împăratul Teodosie al II-lea într-o sală situată aproape de templul lui Zeus, despre care Pausanias spunea că a fost „atelierul lui Fidias”.

Autorul consideră bazine paleocreștine, pe cele construite pînă în secolul al VI-lea, al VII-lea, cînd începe să triumfe stilul bizantin și mai ales cupola bizantină în lumea grecească.

Sinteza făcută de R. Janin ne dă o imagine generală despre bazinele paleocreștine grecești.

Prof. Iosif E. Naghiu

ANNE TERRY WHITE: *Lumi dispărute*. În românește de Florica Eugenia Condurachi. Colecția „Lyceum”, nr. 45. București, Editura Tineretului, 1968. Pag. 208.

După cum rezultă din cele spuse la p. 7—9, care cuprind un fel de introducere, cartea este închinată explorărilor care se străduiesc să dezvăluie lumile apuse:

„Dacă ne îndreptăm spre răsărit, în Grecia, Asia Mică, Palestina, Egipt sau Irak, sau spre sud, în Mexic, Guatemala și Peru, vom găsi oameni care răscolesc ruinele frumoase și triste.

Oamenii aceștia nu vinează comori și, în ciuda faptului că adesea descoperă avuții de o valoare uneori inestimabilă, nici nu le trece prin minte să se îmbogățească de pe urma lor. Căci scopul urmărit de ei este mult mai înalt. Ei vor să reînvie vechile civilizații pierdute și pe acei oameni aproape legendari — regi, preoți, ostași, artiști și umili meșteșugari — care, înainte de a fi dispăruți, au lăsat opere care ne uimesc încă și azi.

Acești oameni se numesc arheologi. Sînt exploratorii trecutului...” (pag. 8).

Intreg cuprinsul cărții ilustrează copios și convingător această justă subliniere.

Cuprinsul cărții se desfășoară pe următoarele patru părți: Partea întâi înfățișează explorările arheologice de la Hissarlik (Troia) și Micene (p. 13—57); partea a doua pe cele din cadrul vechiului Egipt (p. 61—106); partea a treia pe cele din Mesopotamia, Asiria și Babilonia (p. 109—147), iar partea a patra pe cele din America Centrală (p. 151—191).

Intitulată „Privind în viitor” (p. 192—196), încheierea cărții sprijină pe referiri concrete sublinierea că în fața arheologilor stă încă deschis un cîmp imens de lucru: „Părinții arheologiei au făcut descoperiri pasionante, dar au mai rămas multe altele, de realizat, încît nu vor putea fi terminate nici într-o sută de ani de eforturi concentrate. Într-adevăr, fiecare nouă descoperire — și se semnalează că una pe săptămînă — ne arată doar cît de puțin știm despre trecutul omului, cît de multe mai sînt încă de descoperit” (pag. 192).

Arheologii nu se vor da îndărăt de la împlinirea acestei sarcini, pentru că munca lor este foarte atractivă: Atracția exercitată de arheologie este foarte puternică. Acest domeniu are fascinația romanului polițist și farmecul rebusului. În mij de locuri pierdute, bărbați și femei renunță la viața confortabilă din orașe și trudesă din greu pentru a extrage încă un secret din ghearele pămîntului. Căci pentru acești oameni nu există o poveste mai pasionantă decît Povestea Omului, nici altă izbîndă decît aceea de a mai adăuga încă o pagină la marea carte a civilizațiilor dispărute” (p. 196).

Ultimele pagini ale cărții cuprind tabele cronologice (p. 197—202), rînduite astfel: Lumea prehelenică, Egiptul faraonilor, trecutul Mesopotamiei și istoria Maya; de asemenea, bibliografia folosită (p. 203—205).

Cartea cuprinde și o seamă de date privind religia. (p. 39—40, 44—45, 53, 62, 69, 75—76, 85—86, 90, 103, 128, 141, 146, 154, 159, 160—161, 167—168, 172, 177—180).

Alcătuire de sinteză, cartea este pe cît de pasionantă, pe atît de instructivă și de educativă. Pasionantă ca în-săși arheologia a cărei viață în desfășurare o prezintă; instructivă prin faptul că îmbogățește cultura generală; educativă, pentru că cheamă indirect la dăruire în slujba unor pasiuni nobile.

Pe lângă toate acestea, cartea cuprinde elemente prețioase de istoria civilizației și culturii.

Pentru toate acestea, salutăm cu o deosebită satisfacție publicarea ei în traducere românească.

Pr. Prof. Corneliu Sirbu

„DIE ZEICHEN DER ZEIT“. Evangelische Monatsschrift für Mitarbeiter der Kirche, 1968 Heft 11.

Cu prilejul bicentenarului nașterii lui Schleiermacher (21 noiembrie 1968), revista publică în primele pagini trei contribuții legate de acest moment (p. 401—410), și anume: 1. Un scurt capitol al lui Karl Barth din lucrarea sa: „Teologia protestantă în veacul 19” despre însemnătatea lui Schleiermacher ca predicator, mai precis concepția lui despre predicator și unele trăsături ale lui ca predicator; 2. Ultima predică a lui Schleiermacher; 3. Articolul lui Götz Planer-Friedrich în care, după ce arată fundalul cultural general și cel teologic în care a apărut Schleiermacher, îl înfățișează pe acesta ca pe un „revoluționar pentru teologie și Biserică”.

În paginile următoare se publică două conferințe esențiale, care s-au bucurat de o mare atenție în cadrul celei de-a IV-a Adunări Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Upsala.

Cea dintâi are de autor pe teologul olandez Hendrikus Berkhof și tratează despre caracterul definitiv al lui Iisus Hristos. Pornind de la evoluția

acestei teme în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, autorul pune în lumină actualitatea acestei probleme și necesitatea tratării ei. În continuare arată de ce sîntem îndatorați și îndreptățiți să mărturisim acest adevăr. Temeiul definitiv al acestui adevăr îl constituie învierea Domnului. Ele sînt două adevăruri ce se determină reciproc.

A doua conferință — redată prescurtat — are de autor pe K. D. Kaunda, președintele Zambiei, și se întitulează: „Națiunile bogate și sărace”. Ea prezintă situația generală a lumii de azi, care solicită o colaborare universală. În ultima instanță totul se reduce la o problemă etică. Apoi arată greutățile la care sînt supuse țările în dezvoltare și cauzele lor, ilustrate concret cu situația din Zambia. În continuare se fac considerațiuni critice asupra a ceea ce s-a făcut pînă acum și asupra soluțiilor ce se impun, subliniindu-se just că dezvoltarea nu-i numai o problemă economică și socială, ci mai ales una morală: solidarizarea tuturor spre o strînsă colaborare internațională. Vremea noastră este vremea acțiunii pozitive în vederea salvării omenirii de nimicire și a creerii condițiilor necesare pentru unitatea lumii pusă în slujba dezvoltării armonioase a omului.

Abordînd în fond aceeași problemă: „Biserica și lipsa umană” (p. 426—428), Ulrich von Brück arată că sarcina Bisericii este mărturie și slujire, văzute în lumina Sf. Scripturi. De asemenea, arată ce se face în acest domeniu de către Bisericile din R. D. Germană.

După ce în numărul precedent (p. 378 sqq.) s-a relatat despre desfășurarea generală a celei de-a IV-a Adunări Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, în caietul acesta se înfățișează aspectele principale ale lucrului desfășurat în cadrul secțiunilor și comitetelor.

Mai întîi se dau anumite lămuriri în legătură cu secțiile și cu comitetele de lucru. Urmează apoi, în prima parte, desfășurarea lucrărilor celor 6 secții prezentată pe scurt. Reținem: Biserica trebuie să se identifice cu comunitatea tuturor oamenilor, dacă vrea să-și împlinească sarcina sa de mărturisire și de slujire în lume. E necondiționat necesară o nouă colaborare cu toți oamenii de bunăvoință, independent de religia lor. De asemenea, să se intervină

pentru reducerea cheltuielilor de înarmare și economiile să se folosească pentru dezvoltare. Rasismul este condamnat ca o „crasă negare a credinței creștine” și „amenințare nemijlocită a păcii lumii”. De aceea, se cere o campanie energetică împotriva lui.

Se prezintă apoi lucrările din cadrul comitetelor de însemnătate deosebită.

Cea mai presantă problemă este restabilirea unității Bisericii. De asemenea, s-a pus accent pe problema despre esența omului.

Între problemele planificate pentru studiu, se remarcă: „Omul în natură și istorie”, „Umanizarea”, „Om — instituție — Missio Dei”, „Revoluția antropologică și consecințele ei pentru teologia creștină și misiunea Bisericii”. Este de remarcat noul „Comitet pentru dezvoltare socială și pace”, care va lucra în colaborare cu Biserica Romano-Catolică.

Este planificat și un studiu despre problemele social etice, care se va ocupa în special de: însemnătatea lui humanum, revoluția și violența, funcția Bisericii în transformarea socială și acțiunea lui Dumnezeu în istorie.

Comisia Bisericilor pentru Afacerile internaționale consideră ca cele mai însemnate sarcini ale sale pentru viitor: 1. Echilibrul puterilor este a se menține; 2. A întări răspunderea marilor puteri pentru menținerea păcii; 3. A cerceta relația dintre națiunile mari și

mici; 4. A respinge pericolul intervențiilor unilaterale; 5. A supraexamina problema apărării și înarmării; 6. A cerceta problema livrării de arme și a comerțului cu arme; 7. A înfringe pericolul păcii lumii prin conflicte locale și războaie civile.

Întreaga relatare arată direcția generală în care s-au desfășurat preocupările acestei importante reuniuni creștine.

Criza credinței atrage inevitabil după sine criza cultului divin. De aceea, raportul Secției V se ocupă cu cultul divin într-un veac secular. Paginile următoare redau cîteva reflecții ale acestui raport în această problemă. Secularizarea are și aspecte pozitive. Ea ne solicită a căuta drumuri noi, pe care cultul divin poate duce la ascultare creștină. Se fac o seamă de propuneri și recomandări în legătură cu activarea cultului divin.

Din rubrica „Despre sesiuni și conferințe” (p. 438—439), reținem năzuința Bisericii anglicane de a-și intensifica acțiunea în direcție ecumenică, întrucît „întreaga plinătate a vieții creștine poate fi deschisă numai în unitate”.

Rubrica „Raport despre cărți” (p. 439—440) nu cuprinde nimic deosebit.

Privit în general, caietul se impune atenției cititorului teolog mai ales prin conținutul său de actualitate.

Pr. prof. Corneliu Sîrbu

tului Teologic Protestant din Cluj. Incercări de rezolvare a crizei preoțești în Biserica Romano-Catolică. Tendințe de reformare a monahismului feminin catolic. Fapte care nu se uită. Metode „pastorale” reprobabile. Refuzul de a construi biserici în Apus. Descoperiri arheologice. Grijă pentru conservarea monumentelor de la Locurile Sfinte ... 158

NOTE ȘI COMENTARII

Primat sau colegialitate. Se va înregistra oare o schismă în Biserica Catolică? Perspectiva sărbătoririi comune a Sfintelor Paști. Implicațiile religioase ale unui fenomen straniu ... 169

VIAȚA BISERICEAȘCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

Bucuria sfintelor sărbători. Sesiunea Adunării Eparhiale. Sesiunea sinodului mitropolitan. Printre credincioșii eparhiei. Hirotonii și hirotesii. Praznicul unor parohii. Conferințele de orientare din noiembrie. Constatări de lucru ale cadrelor de conducere eparhiale. Examen de capacitate preotească. Din viața Seminarului teologic. Cultivarea muzicii bisericești. Săptămână de rugăciune pentru unitatea creștină. Adunarea Generală a Casei de ajutor reciproc a clerului. Proiecții de filme privind viața bisericească din cuprinsul Patriarhiei. Restaurări și lucrări de conservare la monumentele istorice din cuprinsul Arhiepiscopiei. Trecuți la cele veșnice ... 186

EPISCOPIA ARADULUI

Lucrările Adunării Eparhiale. Prezentarea datinilor de Crăciun la reședința episcopală. Vecernie cu colinde. Dovezi de atașament față de Sfânta Biserică la început de an nou. Un așezământ cultural-bisericesc la episcopia Aradului. Popas aniversar. Deschiderea bisericii parohiale din Arad-Micălaca Veche. Biserica nouă din Rostoci. Tirnosirea altarului bisericii din parohia Sinteia Mică. La vecernia din parohia Zărand. Slujire arhierască în parohia Arad-Șega I. Liturghisire arhierască în biserica din Lipova. Conferința de orientare din luna noiembrie. Conferința cu protopopii. Adunarea Generală a Casei de ajutor reciproc a clerului. Vizionarea unor filme bisericești la Centrul eparhial din Arad ... 207

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Damaschin Mioc: Nicolae Stoica, Cronica Banatului. (Prot. Ion B. Mureșianu); Universitatea din Timișoara: Studii de istorie a Banatului (Prot. Ion B. Mureșianu); I. D. Suciu și E. Glück: Arhiva Diecezei Aradului (Pr. P. Sălăgeanu); „Tradiție și contemporaneitate” (Pr. V. Petrica); Petru Brîncuși: Istoria muzicii românești (prof. Iosif E. Naghiu); Fr. Pap: Psaltirea lui Dimitrie Pandovici (prof. Iosif E. Naghiu); Maria Ana Musicescu — Sorin Uliă: Voroneț (L. I. Oprea); Ion Apostol Popescu: Arta icoanelor pe sticlă de la Nicula (Pr. Vasile Petrica); Dr. arh. Gheorghe Curinschi: Restaurarea monumentelor (L. I. Oprea); Vestitorul Român Canadian (Prot. I. B. Mureșianu); Louis Brouyer: La décomposition du catholicisme (prof. Iosif E. Naghiu); P. P. Desbonnets et Damien Vorreux: Saint François d'Assise (C. Bărbulescu); R. Janin: Les basiliques paléochrétiennes des pays grecs (prof. Iosif E. Naghiu); Anne Terry White: Lumi dispărute (Pr. prof. Corneliu Sirbu); Die Zeichen der Zeit, (Pr. prof. C. Sirbu) ... 232

42419